

ABDÜLHAK

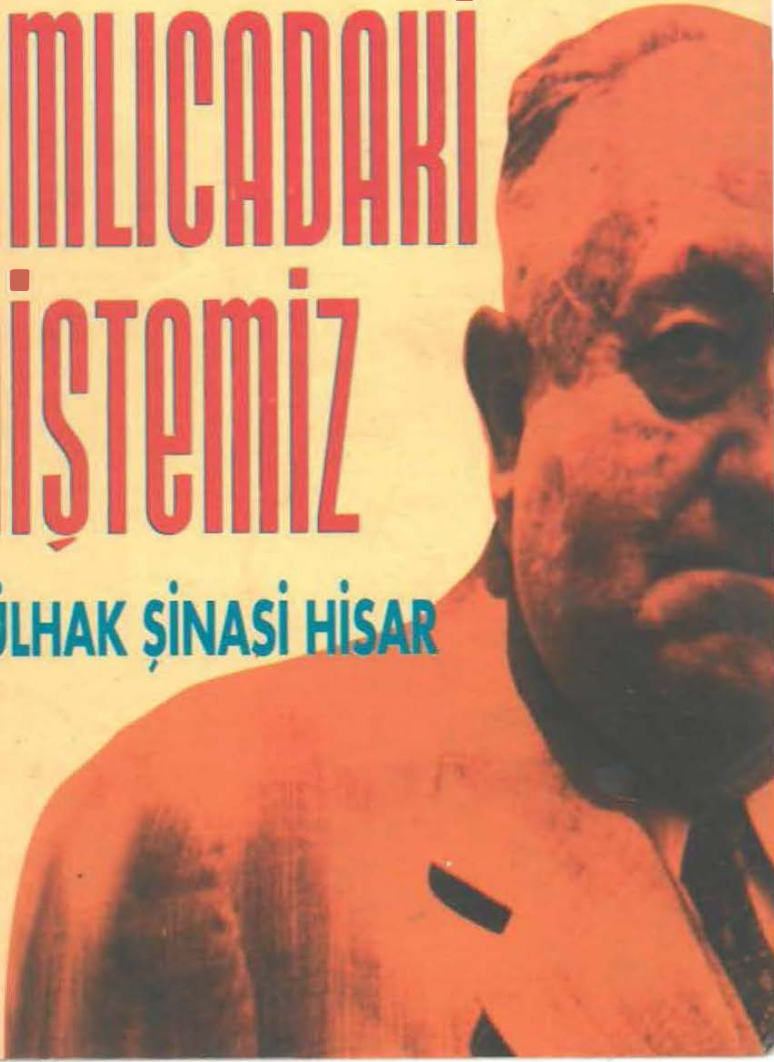

BÜTÜN ESERLERİ 2

ŞİNASİ HİSAR

ÇAMLIÇADAKİ enistemiz

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

BAĞLAM

ÇAMLIÇADAKİ ENİSTEMİZ

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

Bağlam Yayınları/103

Anlatı/5

Abdülhak Şinasi Hisar Bütün Eserleri/2

Birinci Basım: Ekim 1996

ISBN - 975-7696-93-5

Kapak Tasarımı: Canan Suner

Baskı: Gizem Ofset

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Caddesi, 13/1

34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 513 59 68

BÖLÜMLER

I Kadrini Bilmediğimiz Deliler	7
II Deli Eniştemizin Resmi	13
III Eski Çamlıca	23
IV Çamlıcadaki Eniştemizin Köşkü	28
V İçinde Yüzdüğümüz İtikat Âlemi	34
VI Eniştemizin Korkuları I	44
VII Eniştemizin Bilgisi ve Bilgiçliği	55
VIII Deli Eniştemiz ve Yemekler I	61
IX Çamlıcada Günler ve Geceler	69
X Geceleyin Eniştemiz	79
XI Beyoğlu Gecelerimiz	85
XII Eniştemizin Garip Huyları	91
XIII Eniştemizle Halam	98
XIV Deli Eniştemiz ve Yemekler 2	104
XV Memur Olarak Gidişleri	110
XVI Mâzul Olarak Dönüşleri	117
XVII Eniştemizin Korkuları 2	125
XVIII Eniştemiz ve Arabistan	131
XIX Deli Eniştem Bana Arabistanı Veriyor!	139
XX Eniştemizin Korkuları 3	147
XXI Halam Eniştemizden Ayrılıyor!	154
XXII Çamlıcadaki Eniştemiz Köşkünden Vaz Geçiyor! ..	161
XXIII Deli Eniştemiz Kadın Delisi Oluyor!	169
XXIV Deli Eniştemizin Tellâl Hüseyin Efendiyle Maceraları	178
XXV Eniştemizle Halamın Ölümleri	187
XXVI Hayat Duyguları ve Ölüm Düşünceleri	195
XXVII Bu Âlemden Son Kalan Cümle	200

Kadrini Bilmediğimiz Deliler

Uzun boyu, zayıf vücudu, siyah, cin gibi gözleri, kumral ve seyrekçe sakalı, yeşil kaplı kürkü ve kâh başına geçirdiği, kâh başından çıkardığı sivri gecelik takkesiyle Asurî bir münecimi hatırlatan bir adam, terlikleri yerde, kendisi köşedeki kerevet üstünde bağdaş kurmuş, gazetesini okuyordu. Birdenbire, gördüğü bir haberle canı yanmışçasına, oturduğu şiltenin üstünde ayağa kalkıyor; alevi artan bakışlarla kendinden geçmiş, bir elini dizine vurarak ve kelimenin sonunu uzatarak: "Gittii, uçtuuu!" diye haykırıyordu. Hatta, helecanından "uçtu" kelimesini "uştu" diye telâffuz ettiği duyuluyordu.

Ben, büyüklerin kendisini saymadıklarını gören çocuk, bu giden ve uçan şeyleri bana söylemeyeceklerini bilerek, nafile yere sormazdım. Fakat bu seste ve edadaki teessürü duydukça millet ve devlet bakımından birtakım fırsatların kaçırılmış, birtakım menfaatlerimizin bozulmuş olduğunu sanki anlamıyor muydum?

Böyle haykıran adam, içini çeker, yine bağdaş kurarak köşesine oturur, bana, âdeti olduğu üzere, şefkatli gözlerle bakarak ve beni başımdan büyük dertlere karıştırmak istemezmiş gibi bir şey söylemeyerek, hüzünlü bir halde gazetesinin başka sütunlarına geçer, bir fincan kahve daha içer, bir tutam enfiye daha çekerdi.

Bu, ailemiz içinde hemen herkesin kendisini deli diye andığı Çamlıca'daki eniştemizdi. Bilirsiniz ki bizde deli tâbiri sadece, tıbbî delâletiyle, aklî muvazenesi bozulmuş mânasına gelmez. Böyle saydıklarımızın hepsi de mutlaka çıldırmış demek değildir. Hele o geçmiş zaman, delileri gönlünden büsbütün silip atmış değildi. Mecnun ve meczup bulduklarının birçoklarını tasvip ederdi. Eniştemiz bâzan Hacı Vamuk Beyefendi diye çağrıldığı halde çok kere de sadece Deli Vamuk Bey diye yâdedilirdi. Akrabaları-

mız yahut tanıdıklarımız onun hakkında her zaman: "Divânenin biri!" dedikleri gibi, biz çocuklar bile aramızda ona bazan "Çamlıca'daki eniştemiz", bazan da, "Deli eniştemiz" derdik. Zira onun deli sayılmasını sebeplerini gizlice biz de sezerdik. Büyükle-
rimiz kendi tasvip ettikleri fikirler ve hislere bile bezgin bir gö-
nülle iştirâk ederek ağırbaşlılıklarını muhafaza ederlerken bunla-
rın muvazenesiz eniştemizde eriştiği mübalâğaları görerek gülüm-
serlerdi. Biz çocuklar da, zavallı eniştemiz bunu anlayarak müte-
essir olmasın diye ona açıkça taraftarlık ederdik. Fakat ona takı-
lan bu lâkap kendisini ihmal etmek için bir sebep sayılmaz ve ak-
rabalarımızın kendisiyle görüşmelerine mâni olmazdı. Nasıl ki
bu şöîreti, hükûmetin onu evvelâ defterdar; sonra yine defter-
dar; sonra mutasarrıf; sonra yine mutasarrıf ve nihayet bir kere
de vali tâyin etmesine engel olmamıştı. Onu ikide bir gönderdiği
memuriyetlerden azleden Babîâli ikide birde yine böyle bir me-
muriyetle başka bir yere göndermekte mahzur görmüyordu. Biz
de, bu hususta hükûmetle mutabık olarak, adına ilâve ettiğimiz
bu sıfatı muhabbetimize mâni saymıyorduk. Hattâ, bu mâruf de-
liliğinden dolayı onun nice huysuzluklarını mâzur görebiliyor-
duk. Zira o bizi, hemen daima, Çamlıca'nın lâtif, hafif, bahar ha-
vasına benziyen bir lâtife, çocukluk ve gülme havasına sürüklü-
yordu.

Zaten, biraz dikkat etsek, görürüz ki, insanların çoğu yarı de-
li, yarı iradelidirler. Ve kâh iradeleriyle, kâh delilikleriyle hareket
ederler. Onları olduklarından daha az deli veya daha çok iradeli
zannetmek hatâlıdır. Eğer her yaptıklarını mantıkî bir zihnin he-
saplarıyla izah etmeğe kalkışırsanız, kendilerine, çok kere hatırla-
rına bile gelmemiş olan maksatlar isnat etmiş olursunuz. Hayatı
ilmî denecek bir görüşle kavrarsanız, çok kere, insanların yaptık-
larında böyle mâkul sebepler ve söylediklerinde mantıkî mânalar
bulunmadığını anlarsınız. Kendi hareketlerimizin garabetinden
gaflet ederek başkalarının yaptıklarında daima mantık aramak
âdetinden korunmalı ve kurtulmalıyız. Bütün hayatlar o kadar
delişmenliklerle doludur ki, eğer hepsi anlatılsa bir kısmına inanı-
lamaz ve her harekete mâkul bir sebep aransa daima bulunamaz.
Her geçirdiğimiz zaman, biraz sonra, kendimize delilik zamanla-
rı diye görünmeğe mahkûmdur. Zira delişmenliğinden haberi
olan bizler, bir türlü tatmin edilemiyen mantığımızla, âdeta ra-

hatsız, hasta olan insanlarız. Ötekilerse bundan haberleri olmayan ve rahat kalanlardır. Çünkü kendini bilmiyen bir hafif delişmenlik bir nevi kurtuluştur. Hayal içinde yüzen insanlar belki etraflarındakileri üzerler, fakat gördüğümüz hakikat değil, inan-dıkları hülya içinde kalarak kendilerini bu imanla kurtarırlar!

Böyle, delişmenlerle görüşmenin büyük bir faidesi vardır: Onlar, insanlar hakkında daha doğru bir fikir edinmemize yararlar ve cemiyet içinde emeklerimizi senelerle boş yere kemirecek ve yolumuzu nafile yere senelerle uzatacak yanlışlardan sakınmamıza hizmet ederler. Filhakika insanlar yalnız akıllarıyla yaşamadıkları gibi, "akli selim" denilen şey de umumî değil gayet nisbîdir. Fakat bütün bu hakikatlerden gaflet ederek zavallı insanların birbirlerini, herkesin herkesi ve cemiyeti olduğundan fazla mâkul ve mantıkî bulmağa insiyakî bir meyli ve tehlikeli bir alışkanlığı vardır. Böylece, bize kalsa, yanlış olarak, kendimizin büsbütün mâkul bir âlemde yaşadığımızı sanırız. Halbuki deliler bizi bu gafletimizden kurtararak hakikati bize olduğu gibi gösterirler. İnsan bir deli ile konuşurken daha bir çeyrek saat geçmeden, gözleri açılır ve akli başına gelir; belki uzun zamanlarda öğrenemiyecégi şeylere akıl erdirir. Başkalarının müfekkirelerine tesir etmek için samimiyetin kâfi gelmediğini, herkesin kendi mantığımızda düşünmediğini insanların bir kısmının bizim ruhumuzla hiçbir alâkaları olmadığını ve birçok şeylerin bu bakımdan ne güç olduğunu anlarız. Deliler, insanın hususiliğini, muhakemesizliğini ve her fikrin nisbîliğini, ayrılığını gözle görülür ve elle tutulur şekilde temsil etmekle bize büyük bir kolaylık ve istifade temin etmiş olurlar. Onlarla görüşünce artık mücerret olarak insanların aklına, mantığına, muhakemesine itimat etmek gibi hiç caiz olmayan hafifmeşrepliklerden kurtuluruz. Artık insanların talihlerini kendilerinin yaptıkları hakkındaki kanaatimiz kuvvetlenir. Sağır-ların yanında her zaman söylemeği âdet edindiğimiz sözlerin lüzumsuzluğunu duyduğumuz ve söylenmeğe değer sözlerin azlığını idrâk ettiğimiz gibi, delilerin yanında da nice muhakemelerden vazgeçmek ve kabul edilmesi başka bir şuura ihtiyaç gösterecek şeyleri söylememek lüzumunu anlar ve uslanırız.

Zira biz de, mahkemeler gibi insanları çok kere adam yerine koyarız. Sanırız ki, düşünürsek düşüncemizi takdir edecekler; söylersek, sözümüzü anlayacaklar; bilirsek, ilmimize inanacaklar;

doğru hareket edersek, lehimize şahadet edeceklerdir. Aldanırız! Hemen daima bunun aksi sabit olur. Hayatımızın her ânında yapılmaz kalırız. Çağırırız, kimse imdadımıza gelmez. Muhtimiz bize karşı her an kör, sağır ve şuursuzdur. Yabancı gözler, sandığımız gibi, görmek için değildir; kördür, görmez. Yabancı kulaklar, umduğumuz gibi, duymak için değildir; sağırdır, işitmez. Hayatımızın şahitleri de, beklediğimiz gibi, bizi duyan en yakın akrabalarımız değil, bizi duymıyan en uzak yabancılardır. Düşündüğümüze kanmazlar; söylediğimizi anlamazlar; bildiğimize inanmazlar, hareketimizi kavramazlar ve kendi doğru sandıklarını söylesele bile, bizim hakikatlerimizi değil, kendi yalanlarını söylerler. Zira herhangi bir samimiyet bile mutlaka hakikat demek değildir. Bunlar çok kere de, kahraman edâları takınarak ve kahramanlık gösterilerine inanarak, isnat, tahkir, tezyif ve iftira ederler! O zaman gönlümüz kırılır, "Ya? Onun da içyüzü bu muydu? Ben de onu adam sanmıştım!" deriz. Düşünmeyiz ki, işte asıl hatâmımız buradadır.

Hatırlayınız! Hiç şaşmayan bir intizam ile işlediğini gördüğümüz beşerî bir kanun vardır: Nerede zekâ umarsak orada ahmaklıkla karşılaşırız. Nerede sadakat beklersek, orada ihanete uğrarız. Nerede kibarlık ararsak orada bayağılığa rastlarız. Kime dostluk gösterirsek ondan sadakatsizlik görürüz. Gençliğimizin safetli zamanlarında menfaatine yardım etmiş olduklarımıza, senelerden sonra, rast gelince geçmiş zamanların olgunlaştırdığı bir eski muhabbetle karşılaşacağımızı sanırız ve yılanmış bir kinle karşılaşırız. İnce birtakım vefakârlıklar uğruna çürüttüğümüzü gördüğümüz bir ömrün akşamında başkaları gizlendikleri bataklıklar içinde yılan başlarını kaldırarak bize ısıklık çalarlar. Düşünmeyiz ki, çektiğimiz onlara itimat etmiş saffetimizin cezası ve muhabbet göstermiş za'fımızın belâsıdır.

İşte, hiç şaşmayan bir intizam ile işliyen bu beşerî kanun karşısında, bizim her zaman umduğumuz gibi bulduğumuz, denilebilir ki, ancak delilerdir. Onların tabiatı daha sağlamdır. Asıl olduklarına daha çok benzerler. Kendilerinden delilik bekleriz ve filhakika bulduğumuz da budur. Delinin huyu, taşıdığı ismi gibi malûmdur. Ondan artık insaf, iz'an, ahlâk, mantık, şefkat, muhabbet, sadakat gibi diğerlerinde nafil arayıp da bulamadığımız faziletleri zaten beklemeyiz. Onlar kendi haklarında önceden

edindiğimiz fikirlere sonradan da uygun çıkarlar. Haklarında çok şaşırmış olmayız. Seneler geçer ve onların aynı deliliklerine devam ettiklerini görürüz. Bu bakımdan da onlarla tanışmak daha pratiktir.

Gerçi çoğumuzun delilikten çekinmesine zaten şunun için pek de lüzum yoktur. Bir insanın aklını bozabilmesi için evvelce bu aklın mevcut olması lâzım gelir. Deli eniştemizin bazan söz arasında: "Aklımı oynatırım!" yahut, "Hay şimdi aklımı kaçıracağım!" gibi bir şey söylediği olurdu. Onu hiç beğenmiyen anem ya bu sözü yahut bunun başkaları tarafından kendisine naklolunduğunu duyar, ve o zaman: "Nafile! Hiç merak etmesin! Akli yok ki kaçırırsın!" derdi. Çoğumuza böyle bir muafiyet nasip olduğunu kabul edebiliriz. Fakat insanların çoğu bu akılsızlıklarını göreneğin verdiği bir maske ile örterler. Delilerse böyle bir peçe altında gizlenerek bizi aldatamazlar. Denilebilir ki onların hep meydanda olan ve bazan beterleşen bir tek yüzleri vardır. Kendilerinden sakınmak için lâzım olan ihtiyat tedbirlerini almanın bize düştüğünü görür ve bunda kusur etmeyiz. Diğer insanlarsa bizi gafil avlarlar. Zira onlar bir değil, hattâ iki değil, üç yüzlüdürler: Bir gizlediklerini bildikleri; bir gösterdikleri yüzleri vardır. Fakat asıl karası ve şeytanîsi bir üçüncüsüdür ki ne gizledikleri, (fakat bizim teşhis edebildiğimiz), ne gösterdikleri (fakat bizi aldatmıyan) yüzlerine benzemez. En karanlık zamanlardan miras olan bu üçüncü yüzleri, ki ihtimal asıl iç yüzleridir, onları çok kere kendi menfaatleri aleyhine bile körü körüne ve hesapsızcasına harekete getirir. Eniştemizin çok kullandığı bir tâbirle onlara, "fisebilillâh" fenalık ve hayvanlık getirir. Biz artık bu kadarına ihtimal veremeyiz. Onlar böylece huylarını ya bilmez, ya açığa vurmaz, ya ustalıkla gizler, ya sarahatle duyurmaz ve bizi aldatabilirlerken, kendilerinin belli etmemeğe çalıştıkları ve sakladıkları bu huylar delilerde meydanda ve boy atmış bir haldedir ve gözlerimize çarpar. Şimdi anlıyorum ki deli eniştemizin karşısında insanın aldanmasına imkân bırakmıyan ve âdeta hoşuna giden bir emniyet hissi duyulurdu. Zira bütün bu gizlenen insan huyları onda, saklanmaz boylara yükselir, gözlere batan çaplara erişirdi. Böylece siz onları sarahatle görebilir ve şerlerinden korunabilirsiniz. Deli eniştemiz zehriyle birlikte panzehrini de sunuyor, öy-

le ki tehlikesiz kalıyor, hattâ belki de, sadece insan tabiatını meydana çıkararak faydalı bir adam rolü oynamış oluyordu.

Fakat ben, çocukluk zamanlarımda, tabiatının sonradan gördüğüm bu faydalı taraflarını daha kavrayamıyarak, onun delişmen huylarını belki sadece gülünç bulduğum için seviyordum.

Deli Eniştemizin Resmi

Deli eniştemizin bende, bir mukavvaya bile yapıştırılmamış, rengi uçmuş, kenarları yenmiş, ve ateş karşısında biraz kavrulmuş gibi kendi üstüne kıvrılmış bir fotoğrafı var. Arka tarafında o zamanın o sabun köpükleri gibi kabaran kelimeleriyle: "Hâki-payi uyun arâyı hazreti velinimetî efhamilerine arzû takdime mücaseret kılındı ise de yine ferman zatı cenabı veliyyünniamileri-nindir.- Fi 12 Şubat 1312" diyor. Burada eski zamanın külâhımsı bir fesi altında, açık renkli bir esvap içinde görünen bu adam, ailesinin arasında hoşnut bulunduğu ve haz aldığı bir an içinde yakalanmış. Etrafındaki hayat sanki hâlâ çağılıyor. Onu biraz titremiş ve oynamış bu resimde içinde yüzdüğü hayatın sularında kımıldıyormuş gibi görüyorum. Buna baktıkça kendisini ve etrafındakilerin çocukça, mütevekkil, dindar ve gönüllü hayatlarını hatırlıyorum. Deli eniştemizin etrafını dinleyen gözleri, gûya bir anahtar gibi, şimdi bana bütün o âlemi açıyor. Ve ben de gûya rüya görür gibi, kendimi o eski zaman içinde buluyor, şimdi içimde artık susmuş olan bütün o hayatın çağılıştısını hatırlayarak, eski sesleri ve eski lezzetleri duyar gibi oluyorum.

Birer damla siyah alev gibi ışıldayan gözlü, sararmış, buruşuk ve canlı yüzlü eniştemiz, daima omuzlarını ve kaşlarını biraz yukarı doğru kalkık, ve başını biraz öne doğru eğik tutarak, daima biraz etrafı kollayan, sanki teneffüs ettiği havayı kollayan, bir tilki gibi, tetikte, sihirli ve hamarat görünürdü. Siyah gözlerinin âdeta zincirden boşanmış gibi çabuk bakışlarını biraz kadifeleştiren bir ihtiyatla gûya pusuda beklediği hayat tadlarını kaçırmıyalım der gibi bir hali vardı. Hızlı hızlı konuştuğu gibi lâkırdı etmeğe o kadar alışık ki, sustuğu zamanlarda bile, dudakları biraz kımıldayarak, söylemeğe hazır olduğunu duyurur, ve bazan, gözle görülür bir hodgâmhkla, içine doğru kayan bakışları sanki bu

sustuğu şeylerin lezzetinden haz alarak, onları kendine saklar gibi olurdu.

Eski zaman adamlarının teşrifatını ve yaşlı haliyle, kumral teleri sanki sıcak bir iklimde bir parça kavrulmuş gibi biraz kıvrıklaşmış sakaliyle, bir merhamet ve şefkat duygusuyla gibi daima biraz titreyen ve insana eskiden âşinası olduğu bir muhabbet havası duyuran tebessümüyle, o, benim çocuk gözlerime, büsbütün ihtiyar değil ama, orta yaşlılığın son haddine gelmiş gibi görünürken, belki ancak kırk beş yaşlarında olmalıydı.

Eniştemizin yüzündeki mâna veya mânalar kendisini hem çocuk, hem aile reisi; hem zevk ehli, hem müteassıp; hem lâübalice samimî, hem gösteriş meraklısı; hem delişmen, hem hesaplı gösterirdi. Bu çehre onun atılganlığı ve korkaklığı; dindarlığı ve kurnazlığı; görünüşü kurtarmak merakı ve teşrifat düşkünlüğü; menfaat gütmeyen muhabbeti ve tecrübeli hodbinliği ve sair karışık huylarından toplanan bir küldü. Hırslarından biri bazan galip gelir ve yüzünün mânası hemen şiddetle o tarafa kayardı. Fakat, çok geçmeden, bu solgun ve telâşlı yüzün muvazenesi yerine gelir ve bu muhtelif mânalı çehre değişik temayülleri arasında her zaman bir yana taşmağa meyilli ve ip üstünde oynayan bir cambazınki gibi tehlikede kalan bir muvazene içinde görünürdü. Ve eniştemiz yine kaşlarını, omuzlarını yukarıya kalkık ve başını önüne eğik tutmağa koyulurdu.

Onun bize sanki tutuşmuş bir iklim içinden bakan gözlerinde ve dudaklarının ucunda - bunları ihtiyarların kendi kendine mırıldanır gibi titreyen dudaklarına benzeten - hemen daimî bir tebessümü vardı. Bu katmer katmer mânalarla olgunlaşan bakışları ve bu küçük tebessümle aydınlanan yüzü gûya kendi kendilerine sessiz bir monolog söyler gibiydi. O zamanlar mânalarını tamamen kavrayamadığım bu bakışları, bu tebessümleri, geçmiş senelerin yardımıyla, kendimce şimdi aşağı yukarı tefsir edebiliyorum. Bunlar derhal gözlere çarpar ve onun bütün yüzünde tâ sakalının ucuna kadar ışıldardı. Bu bakışlar, bu tebessümler gûya sonunda mutlu bir ahrete varacağından şüphe olmıyan bu yalancı dünyanın tıklarına, teneffüs ettiğimiz mis gibi havasına, içtiğimiz iyi sularına, yediğimiz tatlı yemeklerine ve gördüğümüz güzel ışıklarına ve ahretimizi koruyacak hak dinine kadar uzanan bir muhabbet nişaneleriydi. Birçok duygular bu gûya lezzetle dolan

bakışlara, bu küçük ve çok bilmiş tebessümlere ilişıyor ve onların etrafında billûrlaşıyorlar. Eniştemizin bu inci avlanan sıcak denizler içinde çıkmışa benzien ve birçok huylarını, saffetini ve kurnazlığını gözbebeklerinde vuzuhla okutan bakışlarında, bu tebessümle parıldayan yüzünde gûya hep ailesinin menfaatlerini korumak gayretinde bulunan bir adamın "ârif olanlar beni anlar!" diyen hali vardı. Hayatın lezzetleri içinde yüzen bizler elbette geçici birçok zahmetlere katlanmağa ve birçok zorluklara göğüs germeğe mecburduk. Fakat, ellerimizle her şeyi yenecek bir hamur halinde yoğurmalı değil miydik?

Onun söz söylerken bazan başını eğip gözbebeklerini gözlüklerinin üstünden yukarı doğru taşıran, yahut yanındakileri yan yan süzen bakışlarını şimdi görür gibi hatırlıyorum. Bu sözler o kadar canlıydı ki, sesleniyor ve, arada sırada, haykırıyor sanırdınız. Eniştemizi o kadar canlı hatırlıyorum ki resim yapmağı bilsem onunkini hâfızamdan çizmekte hiçbir güçlük çekmezdim sanıyorum.

Fakat, gerçi tanıdığınız bir adamın resmini yapabilirsiniz. Onun tebessümlerini çizebilir, bakışlarını gösterebilirsiniz. Sözlerini tekrar edebilir ve yaptıklarını hikâye edebilirsiniz. Ancak resmini yaptığınız adamın asıl hususiyetlerini teşkil eden o iç çeker gibi nefes alışlarını; sözüne başlar ve onu bitirirken çıkardığı ve böylece bütün cümlelerinin özünü tamamlayan o hırıltılı seslere, o homurdanışlara söylettiği mânaları nasıl duyurabilirsiniz? O başın, kolların, ellerin, bakışların sözlere iştirak eden hallerinde ve sesin muhtelif perdelerinde lâkırdılara ayrıca mânalar katan tesirleri ve bir dudak büküşünün, bir telâffuz farkının bunlarda yaptığı tâdilleri ve bunlara kattığı ilâveleri nasıl canlandırabilirsiniz?

Deli eniştemiz, bu bakışları, tebessümleri, hırıltılı nefes alışları, her sözünü homurtulu bir nevi iç çekişinden sonra söylemek âdetiyle, söz arasında zaten çok kullandığı: "Ya, evlâdım, işte böyle! Ne yaparsın?" cümlesini sanki her sözünün başında ve sonunda tekrar etmiş oluyordu. Bu cümlemin, bütün o karışık mânalara, bazan açıkça, bazan da böyle gizlice ilâve ettiğı bir nakarat olduğunu şimdi iyice duyuyorum. Fakat artık susmuş sesleri biz içimizden duysak bile başkalarına nasıl duyurabiliriz? Eniştemizin, bütün sözlerini o zaman yazılmış da şimdi okuyormuşum

gibi hatırlasam bile yine onları birer nakarat gibi çerçeveleyen bu nefes alışları olmadan zikretmenin ne kadar eksik ve kifayetsiz kalacağını anlıyorum.

Deli eniştemizde, her zaman çabuk düşünen ve karar veren adamlarda olduğu gibi, fikirler kendiliklerinden tamamlanırdı ve o geç kaldığını sanarak her zaman acele acele konuşurdu. Fakat, telâşından, düşüncesini, etrafında acemi bir tarzda dönüp dolaşarak, üst üste ve yanyana lüzumsuz kelimeler ve cümleler tekrar eder, maksadını bunlarla duyurmağa kalkışmasının saffetini de size ayrıca seyredilecek bir samimiyet örneği diye kabul ettirmek isterdi. Hemen daima konuştuğu halde, acaba bir şey söylerken lâkırdısına bir başka şey daha karıştırdığı için miydi? Sözleri bazan anlaşılmaz ve bizleri şaşırtırdı. Bundan dolayı kendimizi onu daima dinlemeğe mecbur saymazdık. Bazan o söylerdi de biz oynar ve duymazdık. O konuşurken kendisiyle daima biraz arası açık olan babam acaba sinirlenir miydi? Zira babamın onun yüzüne hiç bakmadığına dikkat etmiştim. Fakat kendisinin bunu görmüyor gibi bir hali vardı. Durmadan söylerdi. Ancak asıl dinlenilmediklerini göre göre artık dinlenilmeğe muhtaç olmadan kendi kendilerine söylemeğe alışanlardır ki bazan en tarafsız ve en doğru sözleri söylerler. Zaten belki de en güzel sözler, böylece, duyulmak maksadiyle söylenmemiş olan ve duyulmamış kalamlardır.

Deli eniştemizin lâkırdıları bir taraftan pek ziyade ıstılâhlı ihtiram lâfızlarına bürünürken diğer taraftan da külhanbeyi ağzı bir takım tâbirlerle donanırdı. Sözlerinde bir yandan "evliyaı sâlihini", "evlâdı fâtihan", "evlâdı şüheda", "vekili müsahhar", "ravzai mutahhara", "kelâmullah" gibi tâbirler dinî kandillerini yakardı. Fakat, yine en sevgili kelimeleri arasında: "katakulli", "aşıremento", "palavra", "uydurmasyon", "aftos", ve "aftospiyos" gibi kelimeler de tenekelerini parılatırdı. Ve o her yapacağı şeyi söylerken mutlaka "İnşallah!" diye başlar, her görüp tasvip ettiği şey için mutlaka "Maşallah!" der, hafifçe haksız bularak serzeniş ettiği her şey için, boynunu bükerek: "Eyvallah!" der, her sofradan kalkışında da mutlaka: "Elhamdülillâh" derdi. Daha, lâkırdılarında çok kere çifter çifter kelimeler kullanırdı ki bunlar bazan mânayı değiştirir. Meselâ: "Aman!" demez, "Aman-aman!" der ve "Allah!" demez "Allah-Allah!" derdi.

Fakat, bütün söylediklerini birer birer hatırlasam ve size tekrar etsem bile, bundan sanki ne çıkar? Asıl sözlerimiz söylenmemiş kalanlar, başkalarının duymadıklarını ve, eğer söyleyebilmiş olsak, hem onları, hem de kendimizi şaşırtacak olanlardır. Bunları hiç bir zaman söyleyemeyiz!

Çok kere ağzındaki bu tantanalı kelimelerle kendi öz hisleri ve hele hareketleri arasında öyle bir nisbetsizlik bulunurdu ki, buna âdeta münasebetsizlik diyebilirdik. Bize evde türlü yemekler ve sokakta çay, limonata, çikolata, pasta ve muhallebi gibi şeyler ikram eder; memuriyetlerinden döndükçe yiyeceğe, içeceğe ait bir alay hediyeler getirirdi. Fakat söyledikleri, bütün bu yenecek ve içilecek şeylerden daha sağlam olmak iddiasındaki muhabbet nişaneleriydi. Hepimizden bahis ve hepimize hitap ederken, âdeta gözleri yaşararak, öyle bir "nuru dîdem", "nuru ay-nım", "nuru dîdelerim" deyişi vardı ki biz: "Bunlar bizler miyiz?" diye şaşsak hakkımız olurdu.

Deli eniştemiz lâkırdı etmesini o kadar severdi ki -yalnız kaldığı saatlerden başka- gündüz bütün yaptığı şeyler ve gördüğü işler ancak bu bitmez tükenmez, sonu gelmez gevezeliğin içinde yer alırdı.

Günün birinde, kalabalık bir sokakta arabayla gidiyorduk. O bana durmadan önlerinden geçtiğimiz dükkân sahiplerinin isimleri olarak Cezveciyan, Marpuççıyan, Sarafyan gibi isimler sayıyordu. Ben de bu sonu gelmiyen listeye gülerek bunları nereden bildiğine şaşıyordum. Bir de baktım ki, dükkânlarda satılan şeylere göre sahiplerine birer Ermeni ismi uyduruyormuş. Deli eniştemiz, araba içinde biraz susmaktansa, bu çocukça lâtifeyi tercih ediyordu.

İsteddiği zamanlar, bizi güldürmek için, Arap, Çerkes, Arnavut, Lâz, Kürt, Ermeni, Yahudi ve Rum taklidi yapmasını da pek iyi bilirdi.

Bir gün vapurda uzaktan görmüş olduğum gibi, eniştemizin, arada bir, sözünü dinleyecek kimse bulmaz da yalnız kalırsa, kendi kendisiyle konuştuğu olurdu. Yine kendi kendine bazı türküler mırıldanmağı da severdi. Bazı günler, sokağa çıkmağa hazırlanırken, fesini giymeden evvel, aynasının karşısında bir fırça ile incelmış saçlarını ve bir tarakla seyrekçe sakalını tararken ha-

fif bir perdeden: "Yâr sefâda, ben cefada! – Hoşundu, yaar, hoşundu!" diye mırıldandığını duyardım.

Eniştemizin üstüne ve giydiklerine baksanız derhal daha bir Avrupalı gibi giyinmesini adamakıllı öğrenmemiş bir şarklı olduğunu görürdünüz. Gobineau'nun vaktinde kaydetmiş olduğu üzere, Sultan Mahmut devrinde eski parlak ve azametli kıyafetlerini bırakarak garplılaşmak temayülü ile ilk giydikleri Avrupa esvapları cedlerimizi fena halde çirkinleştirmişti. Zira onlar bu şeylerin iyisini kötüsünden ayırt edemediklerinden, şalvara benzeyen pantolonlar, cübbeyi andıran ceketler, kürkü hatırlatan gocuklar, paltolar ve bu görgüsüz elbiselere hiç uymayan renkli boyun bağları giyinip kuşanmağa tâ o zamanlarda başlanılmıştı ve bu uygunsuzluk tâ Sultan Hamit devrinde bile yer yer devam ediyordu. Eniştemizin bu yadırganlık devresinde esvapları, biçimsiz garip ve buruşuk kumaşlı, hülâsa, gülünç, yanında bulunanları âdeta mahçup edecek şeylerdi. Yüzünde ve belki bütün hüviyetinde olduğu gibi üstünde de çok zamanlar sıcak bir iklimin âdeta parıltılı kumaşlarını görürdünüz. Biraz İngiliz müstemlekelerini hatırlatan, açık, beyaz ve siyah küçük kafesli, canfes gibi parlak ve hâreli kumaştan öyle esvaplar giyerdi ki, sonraları benzerlerini ancak Kamaran dönüşünde Cenap Şahabettin Beyin üstünde görmüştüm. Eniştemiz üstelik, ikide bir, yüzü beyaz veya krem ipekli ve içi pembe, kırmızı veya yeşil atlaslı bir şemsiye açtığından, çok kere, bu yeşil, kırmızı veya pembe renklerin güneş altındaki akisleri içinde görünürdü.

Üstünde yeni ve alafranga ne varsa âdi ve çirkindi. Frenk gömleğinde, bazan bileklerinden ellerinin üstüne düşen yuvarlak, katı, kolalı kollukları vardı. Âdi madenî kol düğmeleri bunları yeşilimtrak bir leke ile kirletirdi. Kendisi bunların farkında bile olmaz, yahut bunu tabî ve zarurî bulurdu. Bizim gözlerimizin bir çırpıda göreceği çirkinlikleri o hiç farkedemiyordu.

Fakat, garplı bir tarzda giyinmesini bilmeyen bu şarklının kullandığı eski ve şarklı şeylere bakarsanız hakkında fikriniz değişirdi. Bunların hepsinin bir mücevher kıymetinde olduğunu görürdünüz. En meşhur bir tesbihçi çekmiş olduğu için pek kıymetli olan ve hemen daima ellediği siyah kuka bir tesbihle dolaşırdı. Sigarasını, sık sık değiştirdiği yâsemin ağızlıklara yerleştirirdi. Enfiyesini, üstü mineli bir kutudan çekerti. Karanlıkta, bak-

madan öğrenmek isterseniz, derin bir zaman içinden gibi gelen incecik bir sesle size saatleri çın çın sayan altın kapaklı bir saati vardı. Hele, bunun kalın altın kösteğine takılı üçköşe bir billûr üstüne usta bir hakkâk tarafından en güzel bir yazı ile hakkedilmiş mührü mücevher gibi bir şeydi. Yine kendi ismi akik üzerine kûfî bir yazıyla hakkedilmiş kıymetli bir yüzük taşırdı. O, eski bir an'änenin mirasiyle, kullanmağa alışık olduğu bu şarklı eşyasını gördükçe ve elledikçe bir haz duyardı. Biz de, aksine, bu şeylerin kıymetlerini, güzelliklerini artık anlayamıyor ve onun bunlardan duyduğu zevki ve eriştiği inceliği duyamıyorduk.

Eniştemizin iptidâî kalmış huyları da vardı. Bunlar bizim gözlerimize çarpardı. Ailemizde hemen herkes âdetâ yalnız kafasiyle ve kalbiyle yaşarken vücudunu hayatına en çok iştirâk ettiren oydu. Yalnız kollarını sıvayıp yemek pişirmek veya pişirtmekle değil, kuyulardan su çekilmesiyle, bahçenin bostan tarafının sulanmasıyla, harç yapılarak duvarların sıvanmasıyla alâkalanırdı. Gecelik entarisiyle başarmağa kalkışmadığı iş yoktu. O zamanki tanıdığımız dindar adamların yaptıkları gibi odalarının keçeleri üstüne serilmiş seccadelerde bazan namaz kılmakla kanmıyarak, çoraplarını çıkarır, pantolonunun paçalarını ıslatmak tehlikesine rağmen, abdest alır ve başını tozlu yerlere sürmek mahzuruna rağmen, namaz kılmağa camiye giderdi. Kurban bayramlarında da, yine o zamanki tanıdığımız dindar adamların yaptıkları gibi, ailesinin her ferdinin başına birer kurban kestirmekle kalmıyarak, kollarını sıvar, önüne bir ahçı peştemalı bağlar, ve halamın kurbanını, tekbirler getirerek, nice zahmetlerle, ne kadar güçlülükle, bir iki kere görmüştüm, kendisi keserdi.

Eniştemiz mütemadiyen üşür, aksırır, öksürür, ilâç kaynatır, içer, takkesini giyer, sonra yine iyileşir, takkesini çıkarır, mütemadiyen enfiye çektiği için, sanki hiç kurtulamadığı bir nezlesi varmış gibi, çarşaf kadar kocaman, koyu renkli mendillerine gü-rültülerle burnunu silerdi. Fakat ömrünün en öfkeli veya buhranlı anlarında bile yaşamak hazzının parıltısı gözlerinden eksik olmazdı ve çabuk çabuk tutuşup parlayan hiddetini yine çarçabuk bastırarak, unutarak kendini daimî tebessümünün keyfine kaptırırdı.

Bu, kolları ve paçaları sıvalı, bakışları zil çalarak ve ağzı güle- rek hayat zevkine atılan bir keyif değildi. Bilâkis, eniştemizin

gözlükleri, sakalı, yüzünün imanı, kalkık kaşları ve omuzları, ve eğik başının düşünceli hali, ayaklarından, dikkat etmezse, ikide bir kolayca çıkıveren galoşları, yuvarlak sapiyle koluna geçirilmiş olan kışın siyah ve yazın üstü krem ve içi yeşil, pembe veya kırmızı atlas şemsiyesi, taşıdığı paketler, bütün bunlar, bu hayat zevkinin atılğanlıklarına mâni olmak için, ellerini dolduran ve muvazenesine yarıyan birtakım safralar ve ayaklarını bağlayan ve adımlarının ölçüsünü koruyan birtakım zincirler gibiydi.

Eniştemizin diğer bir huyu da gûya yabancı bir menfaat zümresi karşısında bulunuyorlarmış gibi, derhal etrafındakilerle kendi arasında bir menfaat tesanüdü kuruvermekti. Bu da insana sıcak bir anlayış çevresi içinde toplaşmak gibi bir zevk verirdi. O, tarafsızlığın mutedil duygularından ziyade taraftarlığın şiddetli hırslarından zevk alırdı. Şirket vapurunun orta kamarasında oturduğu zaman, bütün kamaradakilerle kendini dışarda pencere kenarlarında sıralanmış olanlara karşı "müşterekülmenfaa" bilirdi. Eğer kendisi dışarda otursa hemen kamaradakilerin aleyhindeki duygulara ortaklık eden bir hal alırdı. Ve bütün bu atılğan huyları, bu taşkın sözleri kendisi hakkında bazılarında belki bir itimatsızlık doğurur, bazılarında belki bir nevi merhamete benzer müsamahalı bir muhabbet uyandırır, bazılarmaysa hararetili bir emniyet hissi telkin ederdi.

Tanıdıklarından, vev ki çoktan beri görmiyerek unuttuklarına bile rastgelir gelmez, onlarla hemen eski âşinalığını hızla tazeler, geçmiş hallerini merak ile şimdiki duygularına iştirâk eder gibi görünürdü. Derhal, hayâl veya kukla oynatır gibi, bir muhabbet perdesi, bir lâtife ve tesanüt çerçevesi kurar, öyle ki, harîçten görenler, konuştuğu adamla kendisini kırk yıllık ahbap ve ortak zannederler, fakat o yanından gider gitmez eniştemiz derhal, gidenle arasında kurmuş olduğu hayâl perdesini ve kukla oyunu sahnesini bozar, kaldırır, onu çekiştirir, yahut, belki de, daha fenası, tekrar unutuverirdi.

Biz, Boğaziçi'ndeki yalımızda hariçle az temas ettiğimiz ve ancak birkaç akraba, ahbap veya komşuyla görüştüğümüz halde bu nisbî yalnızlığımızı hemen hiç duymaz ve başkalarının bizimle pek az münasebette bulunduğunun farkına varmazdık. Yalnız eniştemiz bunda bir tehlike sezer gibi, bu yalnızlığımızı anlar ve onu bize de anlatmaya çabalarlı.

Yahudiliği kat'iyen hatırlatmıyan bu adam, bir Yahudi temayüliyle, hareminden ziyade kızını ve hattâ etrafındaki biz, akrabalarının çocuklarını sever gibi görünürdü. Belki onda yaşlanmış adamın içinde çocukluk hâlâ biraz devam ettiği için, öyle düşüncesiz, atılgan ve delişmen bir tarafı vardı ki, bir türlü uslanmayı bilmez ve hergünkü hayatımızda bizi pek ziyade güldürürdü. Esasen onu hem bizimkilerine benziyen bu huyları için tasvip eder ve yanında bir inşirah duyarken hem de, üstelik, belki etrafımızdaki büyüklerin gizli gizli sezdiğimiz âdetlerine uyarak, onunla biz de biraz eğlenirdik.

Deli eniştemiz -zaten bilmem ki bu, delilik yerine en büyük usluluk değil miydi?- o zamanki kendi âlemine çekilmiş evlerde yaşanan birteviye hayat içinde yavaş yavaş kıvamına gelen ve açan küçük ve basit zevklerin, bakımsız kır çiçekleri gibi, halsiz ve boynu bükük neşelerin kıymetini ve bunların tadını çıkarmasını iyi bilirdi. Zira o, biraz delişmen olduğu için, herşeyi gözünde büyütürdü. Hemen her bakışına, her sözüne, her hareketine kendince uygun ve kurnaz mânalar katardı. Öyle ki, onunla bulunmak daima eğlenceli olurdu.

Onun biz çocukları alâkalandıran diğer bir hususiyeti de, kendisinin çok kere, hanımlar gibi, evde kalmasıydı. Filhakika diğerleri, cumadan başka günlerde memuriyetlerine giderler, ancak akşamüstü dönerlerdi. Halbuki eniştemizin memur olduğu uzak vilâyetlere gitmiyen biz çocuklar, onu İstanbul'da mazuliyet zamanlarında görür, evde bizimle beraber kaldığı için tasvip ve hayatın böyle iptidâî tadlarını kabartan mübalâğalarına bol bol gülerdik. Onda heyecanından soluyan, telâşından kaynayan bir hayat aşkı sezerdik. Bundan dolayı, yanında bulunmak, hele kendisiyle birlikte sokağa çıkmak çok kere tadına doymadığımız bir eğlence olurdu.

Meselâ, Tünelle binecek olsak, o her zamanki telâşına kapılarak, lüzumsuz yere: "Aman, kaçıyor!" diye koşmağa başladığından biz de gülerek onunla birlikte koşar, kapılar kapanmadan içeri girerek: "Yetiştik!" diye sevinirdik. Başkaları acele etmezler ve sevincimizi duymazlardı. Zira onlarca telâşa mahal yoktu. Öteki tünelle gelseler de vapura yetişeceklerini bilirlerdi. Fakat, bizim, kalkacağı sırada koşarak bindiğimiz tünelde duyduğumuz sevincimiz yanıımıza kâr kalırdı. Büyükler bunu anlayamazlar.

Zaten onların, nice şeyleri anlayamıyarak zevkimizi bozduklarını görüyor ve deli eniştemizi onlardan ziyade bize benzediği için seviyorduk.

Bir de, muhallebici Recebin dükkânına yine telâşla girerek ve mûtaad veçhile helecanlı bir şey sorar gibi: "Kaymak var mı?" dedikten sonra: "Var!" cevabını alınca, buna: "İşimiz oldu!" mânasına gelen öyle bir, "Hah!" sayhasıyla mukabele ederdi ki, kaymağı almakla sanki bir muzafferiyete konmuş olurduk. Üsküdar vapuruna uzun bir sefere gidiyor gibi yerleşirdik. Ya hele Üsküdar iskelesine çıkıp bir arabaya bindiğimiz zaman eniştemiz bize öyle memnun bir edâ ile bakarak gülümserdi ki, bu bakışın ve bu tebessümün aşağı yukarı: "Oh, hele şükür! Bütün İstanbulluları aldattık, hepsinin ellerinden kurtulduk. Şimdi, Çamlıca'da, halanıza yanında, rahatımıza bakalım ve kaymak yiyelim!" diyen bir mânası vardı. Biz çocuklar bile, bu memnuniyet hislerinden bir kısmının fuzulî olduğunu anlardık. Deliye göre hergün bayramdır. Fakat deli eniştemizin böyle rahatına kavuşmak için herkesi aldattığını sanan ve bundan memnun olan hali, neşesinin damlalarını bizim ruhumuza da serperdi. Onun bizden ziyade çocuk olduğunu muhabbet ve sevinçle duyardık. Bu sayede, hayatın alışkın olduğumuz birçok gündelik halleri beklenmedik nice zevklere bürünürdü.

Eski Çamlıca

Vapurun yardığı sular, iki yanından, gûya neşelerinden köpüre köpüre, Üsküdar'a gidişler, daima eğlenceliydi. Fakat, o zamanlarda Üsküdar iskelesinin etrafı, insan sefaletlerinin bir sergisi gibi, öyle izdihamlı, sıkışık, karanlık, köpekli, sinekli, kirli ve kasvetliydi ki, bana âdeta korkuya benzer bir eza verirdi. Gön­lümde taşıdığım hülyaları ve ümitleri korumak kaygısıyla, buradan geçinceye kadar, etrafımı görmemeğe itina ederek, annemin elini sımsıkı tutardım.

Ancak, biraz ötede, bindiğimiz arabayla, izdihamı, köpekleri, sinekleri ve kirleri bırakıp kalabalık yollardan geçerek, Bülbül deresinde, sağda Karacaahmedin serpintilerinden olan ve muntazam hristiyan mezarlıklarını andıran, dönmelerin hep düz ve dik taşlı mezarlığına karşı, büyük bir fıstık ağacı önünde, iyi bildiğim bir kurtuluş noktasına gelirdik ki burada, galiba, arabacılar atlarını biraz daha serbest bırakırlar ve bildiğim bir mezar taşı, bana, yaldızlı başının üstünde daima taşıdığı küçük bir ışık parçasıyla, âşınalar arasındaki göz kırpmasına benzer bir işaret verirdi, ve bunun bir kurtuluş haberi olduğunu anlardım. Biz artık kasavet mıntakasını burada bırakarak yine geçilecek bir toz deryasına girerdik.

İsimleriyle birer şiir yatağı olan güzel yerler başlardı. amlıca'nın etrafına dağılmış semtler, mahalleler, setler, sokaklar, geçitler, köşebaşları, hayat tadı bakımından, hep kıymetleri olan ve birer üstad tarafından konmuşa benziyen isimler taşır. Bunların herbiri insana burada yaşamak sevgisini aşıl原因 ve gençlik zamanlarının aşkını hatırlatan büyüğü kelimelerdir. Ötede beride Fıstık ağacı, Bağlarbaşı, Servilik, Nuhkuyusu, gibi safvetli ve şiirli isimler duyulur. İnsan buralarda: "Keşke uzun bir ömrüm ol-

saydı da zamanlarımı bu yerler arasında taksim ederek her birinde ayrı ayrı seneler yaşıyabilseydim!" diyen bir tahassüre dalar.

Bu toz mıntakasının içinden de, üstümüz başımız tozlana tozlana, fakat selâmetle geçerek, yine sağda Rum ve Ermeni mezarlıklarını bırakır, yavaş yavaş daha yükseklerle çıkardık. Burada, çoğu eski Ermeni ailelerine ait büyük köşkleriyle Tophanelioğlu, İstanbul'un hemen her yanından görünen camisile Altunizâde, o güzel ve uzun Koşuyolu ve onlarla birlikte, Çamlıca'nın yüksekliği başlardı. Bu yollarda dakikadan dakikaya âdetâ yükseldiğimi, gûya neşesinden çağılayan bir sessiz çalgıya sarılıyor ve bu ruha kendim de içimden yüксеle yüксеle varıyormuşum gibi, Çamlıca'yla dolduğumu duyardım.

Artık, hep eski bolluk zamanlarında yapılmış büyük vezir köşklarine rastlanırdı. Sonra, yol ortasında, sarı duvarlı bir eski mezarlık, bir bahçe içinde Şeriflerin köşkü, Sarıkaya yokuşu, ismi bile kadifeli bir servet ve ihtişam hatıra getiren Mustafa Fazıl Paşa köşkü ve karşısında, gariptir ki o zamanlarda bile bu isimle çağırılmasına cesaret olunan Millet bahçesi gelirdi. Biraz ötedeki bir yere lezzetli bir kısaltıyla Tunus'un bağı denirdi. Bütün bu büyük köşkların hemen hepsi bahçeleri içinde ve ağaçları arasında hususî birer tabiat sahibi gibiydiler. Hemen hepsi de, o zamanlarda bile, artık tahakkuk etmemiş hülyaların eski yuvalarına dönmüşler ve sükût içinde, kanatlarını kapıyarak, boyunlarını büken kuşlar gibi susmuşlardı.

Nihayet, asıl Çamlıca demek olan Kısıklı caddesi, solda, Büyük Çamlıca sağda, Kısıklı meydanında, Küçük Çamlıca yolları başlar ve etrafı yine şairane isimler sarardı. Karşımızda uzun Alemdağı caddesi, sağ tarafta Suphi Paşanın kır menekşesi kokuları ve bülbül sesleriyle meşhur büyük korusu, daha ileride, Libâde, korunun arkasından geçen Bulgurlu caddesi üstünde, sol tarafta, Hanım seddi denen bir yer vardı ki, hakikat, o civardaki köşklerde bulunan hanımlar, akşamları buraya gelirler, serili ehamlar üstünde otururlardı. Daha sonra Bulgurlu ve Söğütlü çayırı gelirdi ki orada Hüseyin Cahit Beyin hikâye ettiği köy düğünleri olurdu.

Çamlıca'nın bu asıl eteğine gelince bir "alâimüssema"ya bakar gibi içimde birkaç hissin birden en şefkatli renklerde parıldadığını göürdüm. O zaman cidden bir kurtuluş emniyeti bulur, Us-

küdar'dan Çamlıca'ya çıkmak için yorulan manevî kanatlarımın artık çırpınmadığını, dümdüz bir sahada uçtuğunu duyardım. Burası yüksek, ihtişamlı, biraz münzevî ve başkalarınca unutulmuş ve kendi gönlüyle biraz mumyalaşmış gibi bir yer, fakat kendi kendine kâfi gelen bir bütün şehirdi.

Boğaziçi'nin mavi havasını, içtiğim lezzetli bir su gibi, Çamlıca'nınkini de kokladığım bir çiçek gibi duyardım. Bunu kimse-den duymamış ve kimseye de sormamış olduğum halde ben, Çamlıca'nın niçin böyle yüksek ve havasının da bir buhurdandan yükselen kudsî kokular gibi tesirli ve titrek olduğunu bilirdim. Bu, muhakkak, bütün güzelliklerin içiçe geçerek birleşmesiyle, iyi atılmış pamuklar gibi hâsıl ettikleri bir yükselişti ve biz bütün bu lezzetlerin kabarık sathına çıkmış oluyor, güneşten âdetâ çıtırdayan bir tabiata eriyorduk. Toprak feyizlerinin taşıdığı, her otun boy attığı, her çiçeğin kokular saldıdığı, her neşenin açıldığı, her sesin saflaştığı bu yükseklikte tıpkı kaynayan sular üstünde buğu bulunduğu gibi, sıcaktan, tabiatın nefesinden çiçeklerin buhurdanlarından tüten kokulardan, güneşin parıltısından, böcek sesle-rinden ve bütün hayat hazlarından doğma bir buğu içinde yüzü-yorduk.

Yazık ki o zamanlar bile Çamlıca'nın inhitat devrinde olduğu söylenirdi ve yaşlı hanımlar bizlere: "Çamlıca'nın asıl civcivli zamanı Sultan Aziz devrindeydi! Çamlıca'yı asıl o zaman görmeliy-din!" derlerdi. Biz ancak onun bağ bozumuna yetişmiştik. Filha-kika bütün eski köşklerin şimdi ihtiyarlıktan çöktükleri meydan-daydı. O zamanlar bile, Çamlıca, pembe hotozları altında saçları ağarmağa başlayan, artık orta yaşlı kadınların hiç bir kıskançlığını celbetmeyen ve genç yastakilerinse vaktindeki şöhretine şaşıkları bir eski zaman güzeline dönüyordu.

Fakat, o zamanlar, bu eski Çamlıca'nın şöhreti daha henüz kıvılcımlı külleri arasında yeni sönüyor, yaşlıların hâtıralarla dolu gönüllerinde yeni soğuyordu. Daha hâlâ Çamlıca'nın mazisini bilenler ve söyleyenler çoktu. Bu eski zaman adamlarının birine "Çamlıca da sanki nedir?" deseniz, bir kâfirin küfrünü duymuş gibi: "Çamlıca mı? Allah!.." diyecek ve gönlüne hücum eden muhabbetli hâtıralarla gözleri yaşaracaktı!

Tâ eskiden, Çamlıca demek, hem çam, hem fıstık ağaçlarıyla dolu büyük korular demekmiş. İnsanlar burada ulu uğultularını

ve engin kokularını duydukları bu yüksek huylu ağaçlar altında huşû ile dolaşırlarmış! Daha, bir yükselişe benzeyen aşkı duyanlar bu yüksek tepenin cazibesine tutularak buraya gelirler ve tepe onlara aşkın ve ebediyetin kudsliliğini öğretmiş gibi, burada birbirlerine vefa ve sadakat yeminleri ederlermiş! Sonradan Büyükdanının olduğu gibi, burası âdeta bir aşk toprağıymış. Her İstanbullunun Çamlıca'ya ait mutlaka bir gönül hâtırası olurmuş!

Daha, Çamlıca demek, bütün Osmanlı devrinin son ihtişamları demektir. Çamlıca demek Sultan Aziz devrinin atları, arabaları, avları, köşkleri, debdebesi ve tantanası demektir. Daha, Çamlıca demek, bir evliyaya benzeyen ihtiyar Sami Paşanın bir dergâha benziyen kalabalık köşkü, seslerini hâlâ uğultulu rüzgârlar gibi duyduğumuz Namık Kemal-Sezai neslinin bu semte methiyeleleriyle verdiği mânalar, hürriyet şairi Abdülhak Hâmid'in Suphi Paşa korusundaki kayası, birçok zarafet hâtıraları, atlar, arabalarla gezilen yerler, Çamlıca demek hâlâ daha böyle aşk hâtıralı ve şiirli, güzel ve biraz baş döndürücü bir semt demektir. Bütün bunlar Çamlıca'nın daha unutulmamış mazisini örüyor, dokuyordu.

O zaman Çamlıca'nın bir cazibesi daha tamamen millî olmasındı. Filhakika Büyükdada ve sefarethaneleriyle Tarabya, bir hayli ecnebi yatakları ve şehrin başka yerlerine nisbetle, âdeta yabancı mahalleleriydi. Hattâ, Bebek bile, yadırgatan yabancıları daha az sayıda ve Hristiyanları daha az şamatacı olmakla beraber, yine az çok böyleydi. Fakat Çamlıca tamamen Türk ve Müslüman bir muhitti. İngilizlerin bir cemiyette seyrek yapılan kusurları nezaketen görmemezliğe geldikleri gibi, buradaki Türkler de tek-tük reayayı görmemezliğe gelebiliyorlardı. Bunların sayısı o kadar azdı.

Çamlıca'nın bu asıl çevresine girer girmez, artık eniştemizin köşkünün tılsımlı duygularını tatmaya koyulurduk. Herşey, arabacı ve atlar bile, artık bizim neşemizin âhengiyle revanlaşırdı. Deminki köhne araba şimdi neşemizin kanatlı bir âleti olur, deminki ihtiyar arabacı, somurtkanlığından kurtularak, eski ve âşina bir adamımız olur, ve deminki yorgun atlar, neşemizin kendilerine sirayetiyle coşmuşlar gibi, hopladıkları zaman, artık nallarından ve arabanın tekerleklerinden çıkan sesler birer muzafferiyet teranesi olurdu. Arabacı da, bazan, havada bir kamçı şaklatmasıyla, bunların üstüne neşeli bir ses daha katardı. Uzak Üskü-

dar'ın yabancılığı silinerek herşey neşemize ve bize mahrem, munis, belli bir hazzın cilâsiyle parlar ve Çamlıca, renkleri, sesleri, kokularıyla, hep birden ruhumuzda çağlardı.

Zira duyardım ki, böyle yükselir, çıkarken, oyunlarımın ve hülyalarımın, ah, o kadar sevgili halamın ve deliliği tatlı eniştemizin diyarına varıyordum. Burada haricin maddelerden ibaret olan cephesi eriyerek yerini hep lezzetli bir maneviyat âlemine bırakıyordu. İncelmiş, hafifleşmiş bir iklime, çocukluğumun, ruhumun Çamlıcasına eriyordum.

Kısıklı'dan ayrılan ve Küçük Çamlıca tepesi eteklerinde, cad-deden saparak ve Suphi Paşa korusu önünden geçerek, Çilehane'ye giden uzun yol üstünde, sağda, deli eniştemizin yüksek ve güzel ağaçlı, bakımsız bir bahçenin ortasındaki köşküne varırdık. Bu noktaya gelince köşkün arka tarafında bahçenin demir par-makhklarını saran hanımellerinin kokusu ilk önce hafifçe alnımı-zı okşar sonra, koyulaşarak bizi ciddiliğimizden büsbütün âzad ederek gönlünüze konar ve zaman sanki ihtiyar köşk, muhab-betli ruhuna benzeyen bu ince kokularla bizi tamamen sarardı.

Çamlıcadaki Eniştemizin Köşkü

Bu köşkün uzaktan göze çarpan hususiyeti, o zamanlar ancak İstanbul'un iç semtlerinde rastgelinen bazı tekkeler gibi, bir nevi dinî mâna sezdiren yemyeşil rengiydi. Bahçe duvarındaki demir parmaklıklı kapı gıcırdayarak açılırken öyle gönlünden geliyormuş gibi duygulu bir ses çıkarırdı ki, bununla bize gûya: "Safa geldiniz!" dediğini işitirdik. Bu bakımsız bahçenin ortasındaki havuzda kuvvetli musluğu hâlâ mükemmel işleyen, eskiden kalma bir fıskiye, eğer açık bırakırsanız yükselen ve dökülen suların neşesini yayar ve bizim o zamanki tasasız ruhlarımıza serperdi. Bu fıskiye'nin sularını yıllarca neşeden çağıldar gibi duymuştum. Ancak sonraları bunlar bana nafile bir bekleyişin yorgunluklariyle bezgin ve yaşlanmış kızlar gibi, için için bir şeyler beklemekten üzgün gelmişti.

Her evin, hele o kadar hususiyetleri olan büyük eski zaman evlerinin birer tabiat ve hüviyetleri vardır. Yaşanan günlerle geceler içinde çocukla evin arasında büyük bir, mahremiyet doğar ve çocuk, içinde yaşadığı evi kendisine süt veren canlı bir mahlûk gibi sevmesini, onun gönlünü açarak içindeki musikileri duymasını iyi bilir. Zira, daima böyle, hülyalarımızla tatlılaştırıp ağdalaştırarak gönlümüze sindirdiğimiz evler ve içinde mevsimlerimizin tatları olgunlaşıp kalbimize sızan mahalleler, başkalarına sevimsiz, lezzetsiz, hattâ belki gamlı ve kasvetli gözüксе bile, bize yine hoş, derin, gönüllü ve âdeta dünya güzeli görünür. Onları hep gönlümüzün gece gündüz dokuduğu isteklerimiz, hülyalarımız ve ümitlerimizle besler, öreriz. Böylece onlarda başkalarının göremedikleri, bizimse âşinaları olduğumuz nice mânalar buluruz. Bir ihtiyar kadının buruşuk yüzü yabancı gözlere sadece çirkin ve âdeta kirli görünür. Fakat bu kadının torunu, o yüzde eski Mısır parşömenlerini okuyan bir âlim gibi, şefkatin, muhabbetin ve bütün hayatın en emin lezzetlerini okumasını ve duymasını

bilir. O zamanlarda biz de bu eski köşke girmekle, bir büyükan-nemizi kucaklayıp öper gibi olurduk.

Çamlıca'daki eniştemizin köşkü, çocukluk dünyamı teşkil eden dört kutupta, zaman zaman beni barındıran dört esaslı bina-dan biriydi. Boğaziçi'ndeki yalımızın kendi hülyalarında, önün-den akan mavi suların mırıltılarında ve âlâyîşli mehtapların çalgı-larında yüzen ömrünü; büyükbabamın Büyükada'da ve yasemin-ler içinde bir bahçedeki, geceleri uluyan çamlığa bitişik köşkü-nün hayatını; Eyüp'te sessiz Haliç'in önünde siyah tahtadan Ba-hariye Mevlevihanesi'nin tuğla harmanından dağılan yanık koku-ları teneffüs ederek Fişekhane nöbetçilerinin hüzünlü seslerini dinleyen uhrevî halini ve eniştemizin Çamlıca köşkünün bahar sesleri ve kokuları içindeki geniş nefesli varlığını akrabalar yahut, sevgililer gibi duyar ve mukaddes sayardım.

Her zaman serin gönlünü duyduğum köşkün harem kapısın-dan girince, ötesi berisi aşınmış hasır döşeli, alçarak tavanlı alt kat sofası, açılmış kollara benzeyen çifte basık merdivenlerle ko-layca çıkıliveren üst katı, insana ilk görünüşte biraz boşluk ve yalnızlık hissi verirdi. Bu, geniş odalı ve sofalı ve ilk katından iti-baren yüksek tavanlı, bütün kapıları ikişer kanatlı ve billûr to-puzlu, duvarları nakışlı, eski zamanın safvetli bir tarzda gösterişli evlerinden biriydi. Eniştemiz onu eski bir halde satınalmış, acele bir tamirden ve rengini yeşile boyattıktan sonra, galiba benim doğduğum senede içine yerleşmiş ve yaptırmak istediği esaslı ta-miri de daha gelmeyen bir zamana bırakmıştı.

Burada eniştemiz, halam, değişmeyen Arap Naile bacı ve hep değişen hizmetçiler; değişmeyen ahçıbaşı ve hep değişen ahçı ya-makları, bir bahçıvan ve bir aralık türeyen bir seyis, o zamanlar-da böyle evlerdeki bol ve yavaş, mütevekkil ve uysal hayat âhen-giyle yaşarlardı. Bütün odaları doldurulamıyan ve tek mil hayatı-nın uyanması için daha kalabalığa lüzum olan bu binadan lâfazan eniştemize rağmen büyük bir sükût yayılıyor, duyuluyor gibiy-di.

Eşyasında da, tıpkı sahibinin giydiklerinde ve taşıdıklarında görülen tezat göze çarpardı. Bunların da, eniştemizin üstündeki-ler gibi, en lüzumlu ve meydanda olanları çirkin ve zevksizdi. Bütün döşeme takımları, kanapeler, masalar, iskemleler, konsol-lar kaba ve bayağıydı. Aralarında da çocukça biblolar, en âdi ay-

nalar, sırçadan çiçeklikler, üstleri kabartma ve boyalı saksılar, yıldız sürülmüş tahtadan yapılmış çerçeveler konmuş ve asılmıştı.

Ancak odaların ötesinde berisinde, eski zamanın safvetli ve güzel birçok eşyaları da görülürdü. Ecdattan kalma, ciddî bir kıymet ve değerleri olan bu şeyler, hakkıyla takdir edilmeden, mevcut diye, gelişigüzel bırakılıvermişti. İnce bir zevk ifade edense ancak bunlardı: Üstleri kapaklı çini sahanlar ve kâseler; eski hokka takımları; incecik çeşmi bülbüller; oymalı ve mercan saplı kaşıklar; sünnet çocuğu takkesine benzeyen yıldızla işlemeli kadife kitap kılıfları, mor ve menevişli boncuklu sapları birer tavus kuşu kuyruğunu hatırlatacak kadar süslü sineklikler; uzun siyah, parlak sapı üstünde incecik parmakları içine doğru kıvrılmış, açılmayı bekler gibi duran minimini bir el biçiminde bir kaşağı ki, hâlâ ellerimle okşamış olduğum eller kadar sevgiyle hatırlıyorum.

Fakat, ikide birde göç etmeğe alışık bir memur evinin asıl eşyası hep konup kaldırılan yer yatakları, (bütün köşkte ancak iki, üç karyola vardı), büyük hararlar, kocaman yatak ambarları, bir oda kaplar yatak bağları, birçok irili ufaklı sandıklar, alçacık sini sehpaları, geniş siniler, çocuklara mahsus gibi küçücük ve hafif yazı masaları, kitap dolapları ve hele bir alay mutfak edevatı gibi ekseriyetinde âdeta göçebe eşyalarıydı.

Köşkte, yerlerdeki hasırlara serilen halılar üstüne konmuş minderlerde oturulurdu. Bahçenin, siyahımsı kabuklar altında kırmızımtrak gövdeli, gayet yüksek fıstık ve çam ağaçları kocaman şemsiyelerini tâ üçüncü kattaki odaların hizasında açarlardı. Öyle ki, biz yerimizden başımızı çevirsek, tam oturduğumuz minderin hizasında, bizi dinler gibi bakıştıklarını görür ve rüzgârla arada sırada sallandıkça başlarında daima taşıdıkları bir Çamlıca uğultusunu duyardık.

Kerevetlerin şilteleri üstünde, yahut yerlerde yapılan yataklarda yatılırdı. Zaten o devirde hem çok misafirliğe gidilir, hem de yatanlar, karyolalarda basmakalıp bir yatak bulmazlardı. Misafir gidilen evlerde, her sabah kaldırılan ve üstüste istif edilen denklelerinden o gece için indirilmiş bir döşek ve şilte getirilir, yere üstüste serilir ve elle yapılmış sanat eserleri gibi, başkalığını evvelce tahmin edemediğimiz ve kıvamı, o geceye mahsus bir hususiyet alan bir yer yatağı yapılırdı. Bu yatakların hep temizlik, yumu-

şaklık, rahatlık, lāvanta çiçeği kokusu gibi müşterek vasıfları olmakla beraber, bu vasıfların dışında da, her defasında ancak o geceye mahsus bir şivesi olurdu. Ona yatınca bir yeniliğe rastlar, o gecenin saatleri içinde hususî vücudiyle kucaklamış olur, onu halimize uydurur, hemen bir yuva yapar gibi, şurasını burasını çeker, ötesini düzeltir, berisini kabartır, kenarına bir yastık koyar, beride bir yumuşaklığını daha çok duyar, biz de ona uyarak onu kendimize alıştıırırdık.

Böylece, bu köşk, o zamanki bu kabil evlere nisbetle hem daha çok eski ve alaturkaydı, hem de, içindeki din havası, o devirde diğer evlerde olduğundan daha koyu ve ağır görünüyordu.

Bir kere burada, asıl kıymetleri takdir olunan nefîs yazıları, birçok Kur'an'lar vardı. Bunlar mutlaka "Kelâmı Kadim", "Kur'an'ı Kerim", "Mushafı Şerif", "Kur'anı Azimüşşan", "Kelâmul-lah", "Kitabullah" gibi ihtiram isimleriyle anılarak kimi atlas torbalar içine konmuş, kimi ipek mendillere sarılmış, kiminin üstüne âyet işlemeli kadife kılıflar geçirilmiş, hepsi de, kimsenin elini sürmeğe hakkı olmadığı, yüksek yerlere konulmuştu. Hepsi de bozulmaz bir siyah mürekkeple, hâkkolunmuş gibi, parşömenleşmiş, kâğıtlara yazılmış, altın noktalar, benekler, minyatür gibi çiçekler ve çizgilerle süslü, başlıkla, işaretlerle bezenmişti. Kimi pek büyük, kimi büyük, kimi orta, kimi küçük, kimi küçücük, kimi de miniminiydi.

Bunların arasında, sarı güllerin nesçi kadar yumuşak, samanî ve parlak, cilâlî, fildişine benzeyen dümdüz ve nadir görülür bir meşin cilt içindeki birisine kızının doğum tarihi yazılıydı. Bunlar el sürdürülmeden gösterilir ve yine yükseklerdeki yerlerine yerleştirilir ve bundan evvel de, hacı eniştemiz, bunları huşû ile öper ve alnına sürerdi.

Köşkün içinde hususiyeti olan bir tek oda vardı: Eniştemiz buraya memuriyetle gidip geldiği vilâyetlerden taşıdığı ve o zamanlarda bize nadide görünen mahallî eşyalar toplamıştı. Tavanını, duvarlarını, hattâ pencere kenarlariyle kapıları gibi tahta kısımlarını da sık sık bahsettiği "sâdâtı kiram"ın sarıkları gibi koyu yeşile boyattığı, ortasına da bahar kırları kadar güleryüzlü, hemen bir şilte kadar kabarık bir yeşil keçe serdirdiği bu odaya, aslı itibariyle Arabistanlı ve gaye itibariyle dinî eşyalar doldurmuştu.

Öyle ki, bu odanın içinde bir Arabistan ve Müslümanlık havası duyulurdu.

Burada iri harfli yazısıyla şöhret kazanmış bir Arap hattatı tarafından yazılmış ve misli başka evlerde görülmeyen derecede büyük, eski bir mushafı şerifi yeşil çuhası üstünde taşıması hörmetine, sedef kakmalı bir rahle, yerde değil, bir kerevet minderinin üstünde dururdu.

Daha, yeşil duvarlarda, üstlerinde âyetler ve Arapça yazılar hâkkedilmiş, zırhları biraz paslanmış ve yaldızları bir hayli solmuş eğri kılıçlar asılıydı. Bu din eşyası arasında uygunsuz görünmeyen ve eski zamanın imaniyle yapılmış gazaları yâdeden bu kılıçlar eski "fe" harfinin yarı kapanık gözünü andıran kabzeleriyle hem kuşların kapanmak üzere olan uykulu gözlerine benziyor, hem de apoletlerin yanında beyaz saçları andırarak, tekaüt olmuş eski zaman paşalarını hatırlatıyordu.

Çok kere pencereleri ve kapısı kapalı duran, yalnız hatırı sayılır misafirler, bir de bizim ancak kapısının önünden içeri bakmamız için açılan bu odada kalan zamanın eskiliği elle tutulur, gözle görülür bir haldeydi. Deli eniştemizden birçok hikâye ve maceralarını dinlediğimiz Arabistan'ın ruhundan birazı şimdi yerlerinden hiç kımıldamıyan bu uzak diyarlı eşya ile birlikte, gûya oradan getirilerek burada yayılmış, yaşamaya koyulmuş gibiydi. Onu teneffüs ettikçe Arabistan'la karşı karşıya, gözgöze gelmiş ve bu ruhu duymuş olurdum.

Bu garip odanın ibadete mahsus eşyası da onu sanki bir nevi mescit haline koymuştu. Dua merakını gördüğümüz hacı eniştemizin bazı mübarek günler ve gecelerde onu bir mihrap gibi telâkki ederek içinde bir imam gibi namaz kıldığını ve açık kapısı önünde, sofada, halamla misafir hanımlara, hizmetçilere namaz kıldırmak istediğini bilirdik. Fakat halam, onun bu isteklerini ciddiye almaz ve kendi ibadetine onu hiçbir zaman karıştırtmazdı.

Her hakikat ikiyüzlü olduğuna göre, bu odanın da şüphe yok ki birbirini tamamlıyan iki ayrı mânası olacaktı. Kendini ıslâh etmek emeliyle ikide birde bir dua deryasına atılan eniştemiz, bu odadan hiç şüphesiz âsabını bir din havası kutsiyeti içinde yatıştırarak, halâsını temin etmesini beklerdi ve burası onun dinden

ümit ettiği kurtuluş hülyalarını samimiyetle tattığı bir yer olmalıydı. Fakat isabetini kendi babasının hayatında gördüğü bir usule uyarak, o zamanın sofuluğuna göre, mütaassıp şöhretinden bir faide teminini güden memur eniştemiz, bu odadan, diğer yandan da, böyle işlerine yaramasını beklerdi ve burası, üstelik onun menfaatini hesaplı bir surette kolladığı bir yer olmalıydı!

Bana gelince -her gün takvimiyle meşgul olan eniştemizden cemrelerin havaya, suya, toprağa düştüğünü duya duya- istorları ve perdeleri inik duran bu loş odanın pencerelerine ne zaman güneş vursa, onu yemyeşil tavanı, duvarları, keçesi, eşyasıyla, altı yosun tutmuş suların içi gibi görerek, sanırdım ki bu dindar odanın gönlünden süzülen ve bazı günler halamın kulaklarından sarkan zümrüt küpelere benzeyen yeşil birtakım damlalar buradan köşkün havasına, suyuna, toprağına ve içime damlamaktadır.

İçinde Yüzdüğümüz İtikat Âlemi

Geçen zamanla beraber göçen insanları ve onların sabun köpüğü gibi kabarıp sönen hayatlarını hikâye ederken bunların içinde yüzdükleri muhiti ihmal ederek bahsin dışında bırakmağa imkân yoktur. Zira bu, muhit o ömürlere durmadan tesir eden canlı bir iklimdir. Bu havanın değişimleri o insanları kurutur veya açar, o hayatları soldurur veya yeşertir. Mücerret olan akideler, dinî ve felsefî kanaatler, hayattan kitaplara sürülmüş menfiler değil, her ömre tesir eden müsbetlerdir. Bu fikirler yalnız kitap okuyan ve felsefeyle meşgul olan küçük bir kısım halka tesir etmez, fakat temiz veya zehirli bir hava gibi, içinde nefes alan her canlıyı tesiri altında bulundurur ve bir medeniyetin iliklerine kadar işler. Madem ki insan, kendi ömrünün dayandığı mefhumları sağlamca tahkik edemez, hayat bir iman ve itikat eseri olarak kalır. Madem ki insanın kendisiyle tabiat ve cemiyet arasında daimî bir anlaşma ve uyuma zarureti vardır, bütün yaptıklarımız ve âdetlerimizle biz de hep ehlîleşmiş olan bir ömre iştirâk ederiz. Hayat böyle bir tevazün eseridir.

Bir insanın dinî kanaatleri ve felsefî fikirleri kendisinde ikinci bir tabiat yaratır. Bu ikinci adam da içindeki ilk insiyakî mahlûk kadar tabîî ve hakikîdir. Bu ikinci tabiat olmasa o sadece nefsanî bir hayvandan ibaret kalırdı. Uzvî ve cismanî miraslarımızın tesirlerinden korunamadığımız kadar ahlâkî ve manevî tesirlerden de kaçınamayız.

İhtimal ki şimdi sözlerini saçma ve görüşmesini sıkıntılı bulacağım ve hiç severmiyeceğim deli eniştemizi, çocukluğumun safvet ve uysallığıyla, o kadar ciddiye almışım, bazan belki beğenmiş ve bazan belki sevmişim ki, onu anlatmak ve duyurmak için mutlaka o zamanlarda içinde yüzdüğümüz itikat ve hurafe âlemini belirtmek lüzumunu görüyorum. Zira onu bize o şekilde gös-

teren hayat tabî bütün bir terkip mahsulüydü. Bir adam, yalnız olarak anlaşılıp duyulamaz. Bunun için etrafında kendisini çerçeveleyen zamanı da biraz olsun duymağa çalışmalıyız.

Denilebilir ki, manevî âlemin maddî âlemi bastırduğu o zamanlarda, daha maddiyatçılık dinin yerini kısmen olsun almadan evvel, yaşanan hayatın öz mayası imandı. İslâmiyet, yahut din, çokları için bir umde olmaktan ziyade bir iklimdi. Ruhları ve ömürleri dolduruyordu. Bu din, o zamanlar gönüllerde her pası temizleyen, her kapalı kilidi açan, her süründüğü şeyi kolaylaştıran, her geçen zamanı halâvetleştiren bir büyü gibiydi. O zamanlarda hemen herşey birer dinî nazariye, birer dinî âdet, hattâ birer dinî hâtıra ve belki de, hattâ, birer dinî âletti. Herşey haram, mûbah veya sevaptı. İnsanın en küçük hareketleri ve bütün zenaatler bile hep dinin tılsımına bürünür ve dinî itikatların daha ziyade derinliklerimize işlemesine yarardı. İnsanların etraflarında canlı gördükleri mâbetler ve âdetler ve hattâ bildikleri ve kullandıkları en küçük ve hakir âletler bile hep bu fikirlerini, bu kanaatlerini besler müdafaa eder, kendi kuvvetleriyle kuvvetlenir, vücutlarına ve ruhlarına eklerdi. Günde beş defa duyulan ezanlar vakitleri rahmanî bölümlere taksim eder ve dinin ülûhiyeti, dünyanın da kutsiyeti bunların birer birer hepsine de sinerdi. Sabah ezanı ile gözlerini açan, herkes en evvel besmele çeker, sonra sağ tarafından kalkar, önce sağ çorabını giyer, sonra sağ adımı atardı. Öğle ezanında besmeleyle yemeğe oturulur, ikindi sularında ruh, hülyalarına dalar; yine akşam ezanı sularında sofraya oturulur, yatsı ezanı ile de uykuya yatılırdı. İnsan her gördüğünü dinî bir tarzda anlar ve tefsir ederdi. Ellere sunulan bir külâh şeker ağızda mevlûdun rahmanî tadıyla erir; ellere damlatılan birkaç damla gülsuyu rahmet ve şefâatle kokar; yanan tütsüler ve sallanan buhurdanlar ruhlara lâhutî kokular sindirir. Herşeyin mânası ve merasimi vardır. Ramazan geceleri, yemeklerin tadlarına sevabın da lezzetini ilâve eden iftarları mahyaları iplerle asılan yıldız yıldız kandilleriyle; ramazan, sahurlarıyla; bayramlar, neşeli davul sesleriyle, yeni esvaplarıyla; bahşişleriyle ve çocukların sevinçleriyle gelirdi. Bütün günler ve geceler, iman sayesinde parasız dağıtılan umumi nimetler ve lezzetler gibiydi. Şeker bayramında şeker yemek ve ikram etmek, Kurban bayramında kurban eti ye-

mek ve dağıtmak; Muharrem'in onunda aşure pişirtmek, yemek ve tanıdıklarına göndermek lezzetli birer sevaptı.

Hepsi, bu gelinler gibi nazlı, süslü ve alımlı hanımlar; bu hanumefendi gibi râbitalı kalfalar, bu kibar ruhlu efendiler; çeledi tabiatlı uşaklar; tok gözlü lalalar, ayvazlar, aşçılar kayıkçılar, arabacılar, hepsi de ebediyet içinde yaşadıklarını ve burada, şimdiden, ebedî hayatlarına başlamış olduklarını bilirlerdi. Bir gün, kalblerinin durarak vücutları soğuyunca ruhlarının da söneceğini düşünmek hatırlarından bile geçmezdi. Camiler, ebediyete açılan bu kapılar ve gökleri dolduran yıldızlar ve gökyüzünde parılayan güneşle ay ve yeryüzünde mırıldanan sular, hep Allah'ı söyleyen şahitler, hep maneviyatın dilleri, silâhları ve destanlarıydı. Bütün bu insanlar, hele kadınlar, evliyalar gibi, saadetin bile lezzetini aramıyor, sanki, bunu kendi köşelerinde beklemekle iktifa ediyorlardı.

Fakat bu saltanatını istibdatla süren din çok kere bütün hurafe kapılarını ardına kadar açık tutan bir itikattı. Deli eniştemizin yüzünde İslâmiyetin doğruluğu hakkında büyük bir iman ve onu her ânında ve her bakışında kutlayan bir kanaati olduğunu bilmekle beraber bununla kanmadığını da biliyorum.

O zamanlarda dindar olduklarını söyleyen ve İslâmiyet akidelerini taşıyan niceleri arasında tâ İslâmiyetten evvelki putperestlik zamanlarından kalmış ve ondan İslâmiyete de sızmış bir itikat âleminin bütün hurafelerine ve şeytanî tesirlerin mevcudiyetine inananlar ve o eski karanlık asırlar içinde gibi yaşayanlar çoktu. Öyle ki, o zamanlarda dine karışan bu hurafelere, bilhassa ümmî kadınlar arasında, birçokları inanırlardı. Gariptir ki, bunların hudutlarını iyi tasrih edememek, vuzuhla bilememekle beraber, bir kısmının, kendisini din âlimi addeden hacı eniştemizin kanaatlerine de sirayet etmiş olduğu görülüyordu. Elbette halis dinin bu efsanelerden ayrıldığı ve mutasavvıfların bildikleri hudutlar, vardır. Fakat sofı eniştemizin dindarlığı ve taassubu bunlara inanmasına mâni olmaz; bilâkis, o bunları dinin tabîî neticelerindenmiş gibi telâkki ederdi. Onun tâbirlerinde de hep o bizim ümmî dadılar, bacılar, kalfaların masallarındaki inançları ve kelimeleri bulurduk. Onca hakikat âleminin manevî içyüzü inkâr olunamazdı. Hayat hakkındaki telâkkisine göre, herşey ancak bir manevî varlık olduğu için, o hayatımızda Allah ve şeytan müdahale-

lerinin hergün ve her an tekerrür ettiğine kâniydi. Ne garip! Deli eniştemiz, belki hiç bir romancının ihtimal vermiyeceği masalları, tam bir kalb huzuriyle vâki hakikatler diye anlatıyordu. En mütevazı şairlerle romancıları çocukça, züppe, mübalâğacı ve yalancı bularak dinlemeyecek olan bu ümmî kadınların hepsi onun sözlerini tamamen ciddiye alıyorlar ve hakikat diye dinliyorlardı.

Halbuki iliklerine kadar dinin kanaatleri, emirleri, nehiyleri, lezzetleri, nedametleri, rüzgârları ve fırtınaları içinde bocalayan deli eniştemizin bütün âsabı ve hüviyeti dinin selâmetiyle daha yatışmamış olduğu görülüyordu. Bu dindar, sofı, müteassıp adama, dinin şüphesiz inanmadığı nice şeylere de inanarak bunlar karşısında heyulâî bir korku içinde kalıyordu.

Deli eniştemiz sanki neye inanmazdı ki?

Büyüye inanırdı. İslamiyet'te sihir haramdır sayılır. "Sihri öğren; fakat yapma. Çünkü bir şeyi bilmek, onun cahili olmaktan evlâdır!" diyen bir hadîs vardır. Fakat, eniştemizin kanaatine insanlar, büyü yaparlardı. Birçok talihler büyüye çarpar ve ona göre çarpılırdı.

Şeytana, perilere, iyi saatte olsunlara hattâ, kimbilir, belki de Rüküş hanıma ve Yavru beye inanırdı? Bazı evlerde cinler vardır. Bunlar, gözlere görünmez, fakat varlıkları yaptıklarından ve çıkardıkları seslerden anlaşılır. Gece saatlerinde bazı boş evlerden gürültüler duyulur. Ortada kimseler yokken kuyudan şarıl şarıl sular çekilir. Camlar taşlanır. Pencereelerde ışıklar yanar. Bu aydınlık odaların camları önünde dolaşan hayaletlerin geçtiği görülür. İşte bütün bu şeyler onların mevcudiyetini bildirir. Kendisine göre, bu zamanda yapılacak başka iş yoktu. Bu evler tekin değildi. Hemen pılyı pırtıyı toplayıp selâmetle bir an evvel kaçmalıydı. "Ya, evlâdım, işte böyle! Sen ecinnilerle başa mı çıkarsın?" derdi. Yine bunun içindir ki, geceleri evlerden dışarı çıkarken insan: "Destur!" demeden bir yere basmamalı ve karanlıkta bir şey dökeceği zaman da yine "destur!" demeden bir şey dökmemeliydi. Daha, ikide bir de, haşyetle bahsettiği "ervahı habise"den ve kendisiyle herkesin arasını açabilecek olan kara kedilerden korkar ve şerlerinden korunmaya itina ederdi.

Fala inanırdı. Falcılar, gelecekte olacakları, bir bir bilir ve söylerler. Böyle harfi harfine çıkmış nice kehanetler vardır. Bunun

sebebi de, ömrümüzün, evvelinden tamamen yazılmış olmasıdır. İş, bunu okuyabilmekten ibarettir. Keskin gözlerle istikbali ay-nen olduğu gibi görmek her zaman mümkündür.

Uğura, uğursuzluğa; berekete ve bereketsizliğe inanırdı. Öyle ki, bir uğursuzluğa uğrayarak bereketin kaçmamasına her zaman itina lâzımdı. Yine bunun içindir ki, hımhımlarla burunsuzlar-dan da kaçınmalıdır. Zira, "Hımhım ile burunsuz - birbirinden uğursuz!" derdi. Arapların bildikleri bazı işaretler taşıyan atlar vardı ki uğursuz oldukları için, bunlar Arabistan'da kimse tara-fından satın alınmazdı.

Muskaya inanırdı. İnsan, üstünde ve tercihan boynunda mut-laka bir muska taşımalıydı. Kendisinin de boynunda asılı ve siyah meşin kaplı üçköşe, büyükçe bir muskası vardı.

Nazara inanırdı. "Nazar değdi!" tâbiri onun en çok tekrar et-tiği bir söz ve ihtimalinden en çok korktuğu bir hâdiseydi. Naza-ra karşı muskalardan başka bir de mavi nazar boncuğu taşımalıy-dı. Zira bu renkteki boncuk, mavi bir gözü temsil eder, o da na-zarı degecek kem göze karşı koyacak bir göz hizmetini görür ve onun şerrini önler. Kem gözlerin tesirine o kadar inanırdı ki, eğer kendisi bir hâkim olsa, kem nazarlı birinin baktığı çeşme kurudu, hayvan öldü, ev yandı diye suyu, hayvanı, evi bu adama ödettireceğinde hiç şüphe yoktu. Bu fiili onun işlemiş olacağına o kadar kaniydi. Bütün o zamanlarda mektebe başlayan çocuklar feslerinin üstünde "Maşaallah!" yazılı altın nazarlıklar taşırlar ve o zamanın kocaman konakları, yalıları, ve köşkleri de, yangına karşı, başlarının üstünde bu küçük çocuklar gibi, "Yâ Hâfız!", "Yâ Mâlik!", "Maşaallah!" diyen levhalar taşırlardı. Daha, kem nazardan korunmaları için, bizim gibi çocukların başları üstün-den, böyle nazar değmesinden şüphe edilirse, kurşun dökülmeliy-di. Bunu da eniştemiz, mutlaka itiraz edecek annemizin haberi olmadan, büyükannemizin yardımıyla, bizim başımız üstünde yaptırırdı. Üstümüze bir yatak çarşafı gibi büyük bir bez örtülür, biz altında bir an hafifçe korkarak başımızı eğer, büzülür ve bek-lerdik. Üstümüze, bir kepçe içinde erimiş kurşun ve içinde su bu-lunan büyükçe bir leğen gelir, birisi leğeni tutar ve bir başkası da eritilmiş kurşunu suya döker, kurşunlar, suya değer değmez bir yanık sesi duyulur ve biz kurtulurduk. Kurşunların bu su içinde aldıkları garip garip şekillerden de ayrıca mânalar çıkarılırdı.

İnkisara ve bedduaya inanırdı.

Sadakaya inanırdı. Madem ki adamakıllı zekât veremiyoruz, bol bol sadaka dağıtmalıydık. İnsan, ihtiyaten yanında daima ufaklık para bulundurmali, bir fakire acıyiverince derhal sadaka vermeliydi. O, buna: "Başın, gözün sadakası" derdi. Dilencilerin serbestçe dilenmeğe hakları vardı. Onlardan bu haklarının geri alınması, aklın kabul edemiyeceği bir şeydi. Onlar, dilenerek, bize sevap işlemek vesilesi vermekle, âdeta lûtf ediyor gibiydiler. "Az sadaka çok belâ savar ve ömrü uzatır!" der ve bir kaza atlattı mı: "Verilmiş sadakam varmış!" derdi. Bir kaza geçirince, bu ihtiyat sermayesi tükenmiş olacağından, hemen tekrar bazı sadakalar dağıtmak âdetiydi.

Duasını kabul ettirmek üzere ahde, nezre, adağa inanırdı. "Ahdim olsun!" deyişleri duyulacak şeydi. Birçok adaklar adardı. Hattâ, o zamanlarda, âdet olduğu üzere, sokak köpeklerine bile! Zira dinen tâhir addolunmıyan bu köpeklerle bile nazardan korunmak, bedduadan sakınmak veya bir duayı kabul ettirmek için, ekmekler adanırdı. Kendisi böyle günlerde bir iki somun ekmek getirtir, bunları sıcak sıcak büyük parçalara doğrayarak onlara atardı.

Deli eniştemiz, daha bunlar gibi, tatbik edilmesi faydalı, yahut mutlaka elzem nice âdetlere inanırdı. Meselâ, memuriyetlerine doğru binbir besmeleyle yola revan oluşlarında, araba köşk kapısının önünden hareket etti mi, evde kalanlardan biri hemen kapıdan sokağa bir koca kova su dökerdi.

Rûyaya inanırdı. Bütün bu vehimler, korkularla geçirdiği günleri bazan bir rûya kâbusuna döndükten sonra, uyuyunca gördüğü korkulu rûyalara ve bunların tâbirlerine de inanırdı! Rûyalar bize vızır vızır gelip gidiyor, ve bizi âdeta irşat ederek, bize gaipten haber veriyordu. Oyle ki, gündüz günahkâr olmak endişeleriyle ıstırap çeken eniştemizin, geceleri de rahatı yoktu. Bazan kâbuslu rûyalar görüp korkarak ve derhal uyanıp kalkarak, tâbirnamelerinde tefsirlerini arayarak, bunları okuyup uğraşarak gecesini kendisine zehir ederdi. O, çok kere, "korkulu rûya görmektense uyanık yatmak evlâdır!" diye sabaha kadar uyumamağa çalışır, nihayet sabah olunca: "Oh! Hele şükür! Gördüğüm bir rûyadan ibaretmiş!" diyeceği yerde, bu defa da yine onun tâbirleriyle, tefsirleriyle meşgul olur, okuduğu tâbirnamelere inanır, ba-

zan, itimat ettiği kimselere sorar korkusu çoğalı, bazan da: "Ey-
vah! İş bitti! Mahvolduk! Hapı yuttuk!" diyerek heyecanlar için-
de kalırdı!

Nâmahremliğe inanırdı. Bir erkeğe karısından başka yalnız en
yakın akraba olan kadınlar görünmeli ve hattâ bunların da başla-
rı örtülü olmalıydı. Yoksa, sair kadınların bir erkekle görüşmesi
haramdı. Eniştemiz bir gün akrabalarımızdan birini görmeğe git-
miş, kapıyı çalmış. Onun evde olmadığını duyunca, kadınların ve
çocukların içeriden: "Buyurunuz, Hacı Beyfendi, buyurunuz!"
diye bağırmalarına rağmen, "Bey yoksa ben de giderim!" diye
dışardan kapıyı hızla üstüne çekmiş ve gitmiş. Fakat bu, içindeki
muhtelif şahıslar arasında kadri kendince büyük olan müteassıp,
hacı, sofı şöhretinin artmasına hâdim ve: "Evin erkeği olmadığını
öğrenince Hacı Vamık Bey lâkırdı bile dinlemeden kapıyı çek-
ti, gitti!" diye takdirle tefsir olunmaya matuf ilk hareketiydi. Lâ-
kin deli eniştemizin çok kere bundan sonra bir de ikinci hareket-
leri olurdu. Zira, şimdi bir at, bir saniye sonra da bir tren oluve-
ren çocuklar gibi, o da, umulmadık bir süratle değişerek, meselâ
büyük bir taassuptan, meselâ büyük bir hodkâmlığa dönerdi. Bütün
kanaatleri hayatla kaynaşarak, bazan daha beter artar, lâkin
bazan da pek ziyade ehvenleşerek arada kaynardı. Böylece onun
huyu yine çabukça verilmiş bir ikinci kararla, ilkinin tam aksine
harekete geçmesine mâni olmazdı. Nasıl ki bu defa da müteassıp
Hacı Vamık Bey rolünü bitirdikten sonra sahneden çekilerek ye-
rini, kapadığı kapının ardında bir bardak soğuk su, bir fincan
kahve, belki de bir kadeh şerbet olduğunu düşünen yorgun ve
tenperest birisine bırakmıştı ve o zaman eniştemiz, hayatının sair
kanaatlerinde olduğu gibi, hemen bu ilk hareketini nakzeden
ikinci bir harekete geçmişti. Kapı kapanalı daha üç beş dakika ol-
madan tekrar çalınmış. İçerdekilerin hayreti karşısında yine o, bu
defa da: "Çok yorulmuşum. Şöyle biraz dinlenip bir kahve içe-
yim!" diyerek içeri girmiş. İhtimal ki ilk hareketinin gururu daha
hâlâ üstündeydi ve belki de bu ikinci hareketle onu nakzettini
bile düşünemiyor, belki de, hattâ, bu ikinci harekette bulunmayı
kendisine ilkinin bir mükâfatı olarak reva görüyordu. Ben bunu
ilk duyduğum zaman, deli eniştemizin birçok hareketlerine oldu-
đu gibi buna da pek çok gülmüştüm. O zamanlar pek tecrübesiz-
dim, daha bilmezdim ki, nice insanların da kanaatleriyle hayatla-

rı arasında bu kadar farklar vardır. Düşündükleri gibi yaşamak kahramanlığını gösteremiyen insanların çokları yaşadıkları gibi düşünmeğe tenezzül etmezler de fikirleriyle hareketleri arasında tezattan tezada düşmekte mahzur görmezler.

Daha, ahrete, öteki dünyaya ve orada hayatın devamına inanırdı. Buradaki ömrümüz hemen hiçbir şey değil, bir gösterişten ve hazırlanıştan ibaretti. Fakat asıl saadetin veya felâketin tam olduğu yer öteki dünyaydı. Orada bütün hakikatler o kadar keskindi ki, onlara nisbetle burada varlığımız bir rûyaya benzer. Asıl Cennet orada serilmiş yatıyor, asıl Cehennem orada, cayır cayır yanıyor!

Hacı eniştemizin sofuluğu kendisini bir an terketmezdi. Lâkin onun çok kere unutturmak istediği adakları, nezirleri, ahitleri ve kendi unutmak istediği nedametleri, korkuları ve hâtıraları olacaktı. Bu zamanları birtakım dualarla gûya tamir etmek istediği şey, kendi hayatı olan çalışkan bir ameleye benzerdi. Din, gece saatlerini ibadetsiz bırakmışken, o herkese âsûde bir unutuş saati gibi gelen geceyarıları kalkar, meselâ nafile namazlar kılar ve helecanlı dualara daldardı. Demek ki mütemadiyen namaz, oruç gibi dinin emirlerini yerine getirmeye dikkat eden, bu hususta pek itiyatlı görünen, o kadar ki, yemek yemeği pek severken kendini bazan üç aylarda da birkaç gün oruç tutmaya cebreden bu müteassıp adamın, bütün bunlara rağmen, ruhunu düzeltmiyen, tasfiye etmiyen ve onu hakikî bir irşada erdiremiyen bir şey, bir noksan vardı. Bu takdirde, din, eğer esasında değilse, tatbikatında hattâ ediyor değil miydi? Bunca kılınmış, kılınmamış namazlar, tutulmuş tutulmamış oruçlar arasında ve bu hesaptan başka, mahlûkların hâliklerine karşı bir borçları daha yok muydu? Bu da ona tam bir itimat besliyerek ondan mutlaka merhamet ve şefaât göreceği emniyetine kavuşmak değil midir? Demek ki, eniştemizin ruhu, din, dua ve ibadetle umduğunu bu safvete, bu istirahat eremiyordu! Nasıl ki bu dindar adam ikide birde: "El insaf nısfüddin!" sözünü tekrar ederdi. Fakat acaba kendisinin neye karşı insafı vardı? Ve kime insaf ederdi? Çok kere, kurtulmak istediği bir korkudan kendini korumak için ağzında sakız gibi çiğnediği bir dua mırıldanırdı. Demek, vicdanını bununla bile tatmin edemiyordu ki hattâ, arada sırada, daha asabî bir dua buhranına tutulurdu. O vakitler, bazan odasındaki yere serili postekisi

üstüne çömelirdi, bilmem kaç kere çekilmesi lâzımgelen iri taneli büyük ve siyah binlik dergâh tesbihini çekmeğe başladığı zaman onu bir dervişe benzetirdim. Belli olurdu ki, vicdanı hiç müsterih değildi. Günahkâr, günahlarının âkıbetinden korkuyordu. Zikre başlayınca âdeta uluyor gibi duyuluyordu. Duası öyle süratli bir edaya tutulurdu ki, sinirli, buhranlı bir feryada dönerdi.

Lâkin o zamanlar din havası herkesi öyle sarmıştı ki, bu taşkın taassubu, bu perişan hali bile kadınların eniştemizi hep bir ağızdan çeğiştirmelerine mâni olmazdı. Hanımlar aralarında: "Onda hacı gözü yok!" derlerdi.

Halbuki, bilâkis, bunu kaç kere görmüştüm ki eniştemizin asıl mübarek bulduğu muhit ve içinde ruhunun en ziyade emniyet ve hazla dolaştığı yer, dinî duyguların rahatça kabardığı ve taşıdığı bir meydandı. Binbir hususiyeti olan İstanbul'un o zaman-ki an'anesine göre, bereket ve âdeta tatlı mevsimi sayılan ramazanlarda günün kıvamını bulduğu ikindi sularından iftar vaktine yakın bir zamana kadar sofı zarafetine göre gezinmek için en mûteber yer, Beyazıt camii avlusunda ve bunun önündeki meydana kurulan ramazaniyelik sergiydi. Burada, avlunun bütün kenarlarını kaplayan ve bazıları da ortasında bulunan küçük peykeli zarif dükkâncıklarda yerli bazı sanayi mahsulleriyle çoğu Arabistanlı ve âdeta dinî eşyalar, bir de ramazan imsâkinin kokularını daha iştiha açıcı bulduğu yenilir ve içilir şeyler ve bilhassa baharat satılırdı.

İşte siz, eniştemizi asıl burada, bu tesbihçiler, ağızlıkçılar, tü-tüncüler, baharatçılar gibi yerli, Asyalı ve Afrikalı Müslüman tebaamızın kibar tevekküllerle serdikleri metâların önünde gezinen ve bir namaz cemaatine benzeyen bu kalabalık halkın Müslüman uhuvveti ve rahatı içinde; satılan şeylerin İslâmî kokuları hafifçe tüterek havada birleşirken; gözleri, yüzleri, edalarıyla birbirlerinin itikatlarından, abdestlerinden, oruçlarından hiç şüphe etmedikleri görülen bu müminler arasında; oruç tiryakiliği ve titizliği herkesi susturarak herkesin birbirinin sükûtuna hörmet ettiği ve bir parça yüksek bir sesle konuşmanın nezaketsizlik sayılacağı bu sıralarda; bu İslâm dünyasının tatlı meyvalarını toplar ve güzel çiçeklerini koklar gibi dolaşırken; eski göreneklere uyarak, önü ilikli, ayakları galoşlu, belli ki oruçlu, bir elinde şemsiye, bir elinde tesbih, gözlerinde iman, dudaklarında dua, bütün vekarı, tutu-

mu, gösterişi, terbiyesi üstünde, bir görseydiniz, kendisini tanı-
masanız da, sırf bu manzarasından, hudutlarını pek ziyade geniş
tutmuş bir Müslüman medeniyetinin ileri gelenlerinden biri ola-
rak meydana çıkmış bir şahsiyet olduğunu anlardınız! Siz, enişte-
mizi asıl böyle güzel bir akşam, teknil maneviyatının tecelli etti-
ği bu muhitte, Beyazıt camii ramazan sergisinde, yavaş yavaş,
adım adım, gıcır gıcır dolaşır; yudum yudum, nefes nefes, bakış
bakış haz alırken görmeliydiniz!

Eniştemizin Korkuları

-1-

Eniştemize dair ilk hâtıralarım sekiz on yaşlarında bulunduğum zamanlara aittir.

O zamanki âsude ve sâkin günlerin birinde, daha ilk defa olmak üzere, evin içinde akrabalarımından birinin bağırışmalarla karışık bir kavgasına şahit oldum. Tanıdığım ve her zaman ciddî hallerini gördüğüm yaşlı adamlar böyle öfkelenince ne kadar çirkinleşiyorlardı! Yüzlerinin çizgileri bütün eski rahat, mûnis, şefkatli mânalarından ayrılarak münafık ve hasta bir hal alıyordu. Bunu ilk defa gördüğüm için o günün hâtırası bende pek canlı kalmıştır.

Haykırışan seslerini duyarak bulundukları odaya girmeğe cesaret edemediğim bir anda, eniştemizle Enkserciyan efendi bağıra çağıra sofaya çıkmışlardı. İkisi de ayakta duruyorlar ve birbirlerine hışımla bakıyorlardı. Aralarında mermer, yuvarlak, üstü bomboş büyük bir masa vardı. Enkserciyan efendi, iri yapılı, sert bakışlı, beyaz pos bıyıkları, burnundan tutturma iri camlı gözlüğü, onun büyültten camları ardında ıslanmış görünen gözleri, arkaya doğru atılmış ve püskülünün ağırlığıyla kırılmış fesi, göğsünde daïma kabarık duran büyük beyaz pike yeleği, terlemiş, büsbütün kızarmış, ve parça parça morarmış yüzüyle, o zamanki yelkenlilerin burunlarındaki oyma tahtadan resimleri hatırlatan kabarık haliyle, ateş püskürüyordu. Eniştemizin de gözleri sanki büsbütün delirmişti. Gûya ortada yüzlerce balya eşya varmış da her saniye bunları bakışlariyle süzmek, kaybolmamalarına nezaret etmek lâzım geliyor ve bunları ancak bu sayede koruyabiliyormuş gibi, fıldır fıldır açılmış gözlerinin son derece küçük parçacıkları, âdeta habbeciklere ayrılmış süratli, ufak ufak, zerre zerre bakışla-

rı, dehşetli bir acele ve faaliyet içinde, öteye beriye konuyor ve eniştemiz, etrafına, Enkserciyan efendiye, hattâ bana, sürünüp derhal kalkan bu bakışlara uyan ve sürati hep artan sözlerle asabî, incelmüş, titiz, hırçın sesiyle tepinir gibi bar bar bağıırıyordu. Tüyleri kabarmış hali, kesik kesik bakışları, köpürmüş sesiyle Ahmet Vefik Paşanın Molière'den adapte ettiği "Zor Nikâhı"nı oynayan bir aktöre benziyor ve âdeta gülünç bir taklit yapıyor gibi oluyordu. Bu kavga edenlerin ikisi birden, biri daha ötekinin sışmasını beklemeden, sözlerine devam ederek, aynı zamanda birbirlerinden duyabildiklerine de cevap veriyorlar ve öteki de cevabı beklemeden devam ediyor ve böylece sözleri de birbirine karışıyordu.

İşte, birinin tantanalı ve Ermeni şivesiyle, ötekinin aceleci bir mahalle edasıyla söyledikleri bu ithamlı, öfkeli, cevaplı, parça parça sözleri birbirine eklense aşağı yukarı şöyle söylenişler teşkil ederdi:

Eniştemiz diyordu ki:

- Benden ne istiyorsun? Evimi bana zorla mı sattıracaksın? Sen benim keyfimin kâhyası mısın? Benim işime ne hakla karışıyorsun? İster satarım, ister satmam, sana ne oluyor? Hiç insana zorla evini sat denir mi? Olur şey mi bu? Haydi edebinle çık, git, çekil karşımdan!.. Demek, senin hoşuna gitmek için köşkü satmalıymışım, öyle mi? Yediği naneye bak! Çocuk oyuncağı mı bu? Onu böyle döşeyip dayayıncaya kadar neler çektiğimi ben bilirim? Haydi, söyletme beni! Ettiği halta bak! Bu kadar emekten sonra senin aklına uyarak evimi mi bozayım? Hay, senin aklına şaşayım, anladın mı? Behey iz'ansız, behey nâdan! Olur şey değil! Vay habıs vay! Önceden yüzüme gül de sonra gel, beni evimden, barkımdan etmeğe, yuvamı bozmaya kalk! Hay, Allah senin belânı versin, Allah'tan korkmaz herif! Behey Allah'tan korkmaz, hay Allah senin belânı versin, anladın mı? Haydi, defol, yıkıl karşımdan!.. Bak, münasebetsize bak, hâlâ söyleniyor! Burada satılık ev yok! Köşkü satmıyacağım, hem de sana inat satmıyacağım, hem de taş çatlasa satmıyacağım, işte! Bakalım ne halt edeceksin? Anladın mı, herif! Kalın kafana dank dedi mi? Haydi, çık, git, arş, ileri!.. Sonra başka türlü yaparım, ha! Alimalah gider, herkesin yüzüne gülüyor, yakasına yapışıyor, yuvasını bozuyor, evini sattırıyor! diye seni zaptiye nazırına şikâyet ede-

rim ha! Sonra senin yakana yapıştırlarsa karışmam, bak sana haber vereyim! Haydi, defol, arş, ileri, yürü, yallah!..

Enkserciyan efendi diyordu ki:

– Ben mi sana evini sat diye akıl öğrettim? Sen bana geldin, köşkü satacağım, müşteri bul! dedin. Ben de aradım, sana müşteri buldum. Parayı beğenmedin, başka müşteri buldum. Yine beğenmedin, birini daha buldum. Mademki benim alıcıma satmayacaktım, ne diye beni koşturup duruyorsun? Sende insaf yok, merhamet yok! Yuvanı bozmak istemiyorsan, ne diye yok iki bin beş yüz lira isterim, yok iki bin yedi yüz lira isterim, yok, üç bin lira isterim deyip duruyordun? Allah'tan korkmaz diyorsan o sensin, bilmiş olarsın? İşte kaç para istedinse ben de sana o kadar buldum! Üç bin lira isterim, dedin. İşte sana üç bin lira veriyorlar. Öp de başına koy! Gayri daha ne istiyorsun? Bank Otomanın bütün paralarını sana mı versinler? Yağma mı var? Aklın varsa müşteriye kaçırma! Bir daha bu parayı bulamazsın! Eski binanın değeri yok; onlar köşkün yerine, sapenlere, nezarete tamah ettiler yoksa! Ettiği lâfa bak! Sen adamın aklını bozarsın! Peki, satmıyacaktın, bir yıldır her Allah'ın on beş günü beni ne diye eşek yerine koymuş koşturuyorsun? Buraya yalan dinlemeğe geliyorum, sanki? Sen Allah'tan korkmazsın ki beni boş yere böyle koşturup duruyorsun? Evdekiler senin yüzünden aç kaldılar! Ben uşak mıyım ki böyle kovuyorsun? Bak bak, hele daha neler karıştırıyor! Zaptiye nazırı buna ne karışır? Sen bana müşteri bul dedin, ben de buldum. Zaptiyenin başka işi yok mu ki senin evine karışacak? Sen ne belâlı adammışsın!..

İşte böyle, bağıra çağıra birbirinden ayrıldılar. O gidince eniştemiz: "Oh, hele şükür! Münasebetsiz heriften ucuz kurtulduk! Ben de başıma balta olacak sandım da ödüm koptu ama, neyse, defoldu kâfir!" diyerek uzun uzun, bol bol nefes aldı, sonra, bir de soğuk su içti.

Fakat köşkte bu macera bitmiş olmadı. Meğer eniştemiz hakikaten köşkünü satacağını söyler, fakat müşteri bulundukça, evvelce kararlaşıandan daha yüksek bir fiyat istermiş. Bir senedir bu işle uğraşan dellâl Enkserciyan efendi böyle her artan fiyata alıcı buldukça artık sabrın sonundaki selâmete erdiğini sanarak: "Hah! Artık bu defa müşteriye kaçırmaz!" dermiş. Filhakika Enkserciyan efendiyi biz böyle ikide birde aramızda görmeğe alışmıştık.

Bazan sabahları erken gelirdi de ona çay ikram ederdik. Bazan yemek zamanına doğru gelirdi de yemeğe alıkorduk. Bazan akşam saatlerine doğru gelirdi de bir Şey ikram etmezdik. Bazan ona karşı nezaket göstermek isterdik de ismini tam söyliyerek Enkserciyan efendi, derdik ve bazan işi lubaliliğe vururduk da kısa keser, sadece Enkserci efendi derdik. Çocukların rahat dŐncesizlikleriyle onu göre göre bu geliş-gidiŐlerine bir sebep aramadan bunları tabi bulmaya alışmıştık. Halbuki bunların hikmeti işte bugün anlaŐılmıŐtı. Meğer o bizimle görüşmek, çay içmek veya yemek yemek değil, bizim hayalimizden geçmiyen bir Şey, yani köşkün satılması için gelirmiş!

Enkserciyan efendi, evindekiler sabırsızlandıka, "Hele du-run, Hacı beyin Çamlıca'daki köşkü satılınca elimize bir hayli para geçecek! Bu iş bugünlerde biteceği benziyor!" dermiş. Son zamanlarda bakkalı, kasabı, hizmetçiyi hep bu işten alacağı komisyonlademeği hesaplarken bakkalın veresiyeyi keŐtięi, kasa-bın sızlandığı, hizmetinin söylendiği ve karŐının dert yandığı bir gün, müŐterisi de tam eniştemizin son istediği ve hattâ kendisinin ise umduğundan fazla bulduğu bin lirayı vermeğe razı olunca, artık bu işin miadı geldiğine kanaat ederek, satış hususunda ısrar edecek olmuş. Fakat bu ısrar karşısında eniştemiz: "Benim satılık evim yok!" diye köşkü satmamak kararını açığa vurunca, evvelâ kulaklarına inanmak istemiyerek birçok dil dk-mekle onu bu fikrinden döndüreceğini ummuş. Sonra, buna muvaffak olmadığını görünce, o gün evini nasıl idare edebileceğini bilemiyerek Çamlıca'ya gidip geliŐlerinin boŐa gitmesine tahammül edemiyerek isyan etmiş!

Meğer eniştemiz evini satmak istemiyormuŐ! Meğer onun maksadı köşkü satmak değil, sadece kaç para edebileceğini anlamaktan ibaretmiş! Bunun için: "Dur bakalım, bu fiyatı da verirler mi?" diye başka bir miktar söyler ve Enkserci efendiyi ancak eshamının o gün borsada kaça çıktığı haberini getiren bir simsar, bir muhbir gibi dinlermiŐ! Bugün muhtar kalan Enkserciyan efendinin ısrarı karşısında bunu itiraf ile: "Benim maksadım, evimi satmak değil, yalnız kaç lira edebileceğinirenmek istiyorum!" diye sırtını meydana çıkarmıŐ!

Enkserciyan efendimrnde bu kadar hem zıddına, hem aynı zamanda tıhafına giden söz iŐitmemiŐ olduğunu söyler, dellâl ha-

yatının bu garip vak'asını, senelerden sonra bile, "Meğer Hacı Beyefendimiz köşkünün kaç lira edeceğini bilmek ister de, onun için bizi eşek gibi koşturmuş!" diye her defasında nükseden bir öfkeyle hikâye ederdi.

İşte, hem eniştemizin bu garip insafsızlığı, hem de, bilhassa zaptiye nazırına şikâyet meselesi, bunları duyan babamı fena halde kızdırmıştı. O da, az zaman sonra, Enkserciyan efendi lehine olarak, eniştemize, gözlerini aç aça ve uzun uzun itirazlarını söylüyor ve hele münasebetsiz tehdidinden dolayı, onu pek ziyade ayıplıyordu.

Seyretmış olduğum bu macera ile ezeli insan hodkâmlığının mükemmel bir nümunesini görmek fırsatını bulmuştum. Bir tarafta yalnız merakını tatmin etmek isteyen bir adam var. Ötede onun sözüne inanmış biriyle bütün ailesi, bu söz üzerine kurmuş oldukları hülyaların tahakkukunu bekliyorlar ve o adam bu neticeyi tasavvur bile etmiyor, bu işe hiçbir ehemmiyet vermiyor, kendisinin sebep olduğu neticeden ne mes'uliyet kabul ediyor, ne de merhamet duyuyor! Üstelik, kendisine karşı bir hak iddia edildi mi, derhal tahkir ve hattâ tehdit ediyor! Fakat o zamanlar ben pek tecrübesizdim ve daha bilmezdim ki yapılacak şey gördüğümüz vak'alardan ders almaya çalışmaktır. Çocuk gözlerimin önünde geçen bu hâdiseyi hiçbir suretle tefsir ile bundan hiçbir veçhile ders alamadım. Zira, daima böyle, alınacak dersleri almak için ekseriyetle biz kendimiz hazır değildiriz. Yaşımız, yahut bilgimiz, muhakememiz, yahut vaktimiz kâfi gelmiyerek edebileceğimiz her türlü istifadelere mâni olur ve gözlerimiz önünde geçen hâdiseler böylece gözlerimizi açmadan geçer. Daima tecrübeden bahseder, dururuz. Unuturuz ki, tecrübe sahibi olmak için en acı dersler hiç bir zaman eksik olmaz. Fakat, biz, ne fert olarak insanlar, ne de topluluğumuz olan milletler bunlardan istifade edemeyiz. Çünkü bizlerde eksik olan, bunlardan ders almak kabiliyetidir. Bu imkânsızlıktan dolayıdır ki, bütün zamanlarda tekerrür eden bunca tecrübeler hep nafile geçer, hep ziyan olur ve fertler, nesiller ve milletler, uslanmadan hep aynı hatâları tekrar ederler. Dahası, tecrübeler babalara kâr etse bile oğullara miras kalmaz. Bir nesil, öteki neslin aldığı derslerden haber bile alamaz. Onun da her acı tecrübeyi bizzat tekrar etmesi lâzım gelir!

Fakat o zamanlar bu fikirler zihnimi işgal etmiyordu. Enkserciyan efendiyi ve derdini kolayca unutmuştum. Gelen her gece yeni rûyasını gösteriyor, hergün yeni masalını söylüyor, ve deli eniştemiz bizi kolayca başka manzaralara, maceralara, başka hislere sürüklüyordu.

O zamanlar daha atlar, arabalar devriydi. Eski binicilik merakları kısmen devam ediyor, meseleleri ve maceraları daha birçoklarını alâkalandırıyordu. At koşturmaya müsait mahallelerin meşhur binicileri vardı. Bunlar birbirlerinin atlarını tanırlar, kısıkanırlar, birbirlerinden daha uzaklara, daha süratle yol alırlar ve bütün bu şeyleri uzun uzun anlatırlardı. Gençler kendilerini atlarının üstünde birer "centaure" gibi beğendirmek isterlerdi. Onların kendilerine mahsus giyinişleri, gösterişleri, âlemleri vardı.

Çamlıca'daki eniştemiz de bir aralık Üsküdar'dan köşküne kira arabasıyla değil, atla gidip gelmek sevdasına düşmüş. Bunun için bir at almış, ona "en gece", yani "simsiyah" mânasına geldiğini söylediği Elyel ismini vermiş ve ona bakması ve iskeleye indirip bekletmesi için de bir seyis tutmuş. Lâkin hemen herkes için kıvrak bir cesaret ve neşeli bir hamle temsil eden bu hayvan, Çamlıca'daki eniştemiz için bir korkaklık, bir gevşeme sebebi oluyor ve ekseriyetle seyisin elinde kalıyormuş.

Bu yüksek ve siyah atı bir iki kere ben de görmüştüm. Heybetli, kocaman, vernik sürülmüş gibi cilâlı ve parlak, oynak vücutlu, fakat galiba korkak bir hayvandı. Sanki bu yolda kurulmuş ve hep karşısındakini tasvip ediyor gibi, alımlı ve uzun perçemli başını yukarıdan aşağıya doğru, tasdik işaretiyle arka arkaya sallıyor, fakat aynı zamanda, bu tasdik ettiklerini inkâr eder gibi de, bir arka ayağıyla, menfi bir vaziyet alarak ve birteviye çifte atarak işin içinden çıkılmaz ve eskilerin tâbiriyle "ne idüğü" anlaşılmaz bir durum yaratıyordu.

Yanında da tıpkı kendisine benzeyen bir seyis duruyordu. Ömrümde ata bu kadar benzeyen bir adam daha görmedim. Yüzü tamamen bir atinkine benzediği gibi, yalnız öne doğru tümsek ve çıkık büyük ve uzun dişleriyle değil, bunları örten ve sanki kâfi gelmiyerek büzülen dudakları, buruşan teniyle de bir atı andırıyor, fazla olarak, aksırınca da tıpkı kişner gibi bir ses çıkarıyordu. Tabiatın onu bir seyis olarak yaratmış olduğu belliydi. Eniştemizin Elyel'i de bunu biliyordu. Kendisini adamakıllı zap-

tedebilen ancak bu halis seyis yapılı ve tabiatlı adamdı. Onu herkes işinin ehli, kendi halinde, insanlarla hemen ülfet etmiyen ve zaten konuşmasını iyi bilmeyen ve vazifesini sükût içinde gören akılsız, susmuş, uysal ve tevazulu bir adam telâkki ediyordu. O, ancak atının yanında bulunduğu zaman bir mâna almış oluyordu.

Lâkin her nedense, bu sessiz adam gürültücü eniştemizin fena halde sinirine dokunuyor ve o hiç bir zaman Elyel'den değil de her zaman seyisten şikâyetle hayvanın huyunu bozduğunu, onu baştan çıkardığını, deli ettiğini iddia ediyordu. Gerçi at, eniştemizin değil de, hep sessiz seyisinin tarafında görünüyordu. Fakat o, bu teraneyi tutturmuş, herif atı kızdırıyor, çileden çıkartıyor diye, ikide bir, ona binmekten vazgeçerek, bütün kabahati seyisinde buluyordu. Sabahları giderken bazan Elyel'in halini beğenmez, o akşam nafile yere iskeleye getirilmemesini tenbih eder, bazan da, aksine olarak, getirilmesini söyler, at iskeleye gelip seyisin yanında bekler, fakat vapurdan çıkan eniştemiz, onun haline bakar, ve: "Yine haşarılığı üstünde!", "Gözünü beğenmedim!" gibi sebeplerle ona binmeği gözüne kestiremez, yine eskisi gibi, yanındakilerle beraber, arabaya biner, Elyel de seyisle birlikte dönermiş. Eniştemiz memnun ve mağrur bir çehreyle atının sırtında ancak beş altı kere gidip gelmiş. Fakat diğer günler köşkün içinde hep atın huysuzluk hikâyeleri ve hep eniştemizin seyisi çekiştirmeleri duyulurmuş!

Günün birinde eniştemiz, Küçük Çamlıca sırtlarında gezinmek için Elyel'e binmiş ve köşktekiler de kendisini uğurlamışlar. Fakat arası çok geçmeden yaya olarak, toz toprak içinde, elleri bereli ve hele pek öfkeli bir tarzda, seyise küfürler ederek, geri dönmüş. Hiddetle seyisi aratmış, fakat bulduramamış. Deli eniştemizin bir huyu da, başına gelen en küçük şeyleri bile hep büyük sebeplerle mazur göstermeğe kalkışmaktı. Kendi muvaffakiyetsizliklerini en aşağıdan başkalarının muvaffak olan büyülerine hamlelerdi. Herkes buna kanaat ettiği halde eniştemiz: "Attan düştüm!" diyemiyor, fakat "Eşkiyalar Elyel'i dağa kaldırdılar!" demek onca daha makul ve münasip görünüyordu. Bu at macerasını tabii göstermek için: "Sakın kimseye söylemeyin! Sonra insana düşman olurlar!" tenbihiyle Libâde civarında gezerken eşkiyaların hücumuna uğradığını, attan inince eşkiyaların serbest kalan

hayvanı dağa kaçırdıklarını, kendisinin de ondan hayırlısıyla kurtulduğuna doğrusu memnun olduğunu söylemiş. Evdekiler de bir türlü yola gelmiyen ve bir işe yaramıyan bu haşarı Elyel hikâyesinden o kadar bıkmışlar ki böyle dağa kaldırıldığını duyunca, belki onlar da içlerinden: "Ooh, hele şükür, biz de kurtulduk! Cehenneme kadar yolu var!" der gibi geniş bir nefes almışlar ve ortalığı bir sükûnettir kaplamış. Eniştemiz üst kattaki odasına dönmüş, abdest almış ve zâhir, eşkiyaların kendisini de dağa kaldırmamış olduklarına şükür için, birtakım dua kitapları okur, "secde-i şükran"a kapanırmış. Derken aşağıdan kendisinin sözünü tekzibeden bir haber gelmiş: "Elyel kendi kendine ahıra döndü!" demişler. O, her zamanki gibi -şimdi meydana çıkmış olan-seyisin yanındaymış, yalnız başına ahırın yolunu tutmuş, kapısının önüne kadar gelmiş, artık ona da kapıyı açarak: "Buyurun!" demeğe mecbur olmuşlar!

Kendi deminki sözlerini tekzibeden bu haber üzerine deli eniştemiz için için belki artık bu sözlere inanan kalmıyacağına üzülürken maddî kıymeti olan atının bulunduğu da sevinerek bu sevincini de göstermekten geri kalmamış. Hemen: "Yâ! demek kendilerinin de başlarına belâ olacağına anladılar da eşkiyalar hayvanı salıverdiler!" yollu tevil cümleleri sarfederek atı görmeğe gelmiş. Onu ahırda sâkin ve yanbaşındaki seyisini de memnun bulmuş. "Eşkiya tutulacağını anladı da hayvanı boş bıraktı! Şeytan aldı götürdü, satamadı getirdi!" izahiyle onları ahırda başbaşa bırakarak içeri dönmüş. Fakat yine için için: "Başımızdan belâ gitmedi. Demek bu at yüzünden konuya, komşuya rezil olacağız!" diyen bir düşünceyle, dikkatle bakılsa, bu sevincine rağmen, vesveseli görünüyormuş. Nihayet, âdeti veçhile, bir gece mürakabesinden sonra bu son tecrübeyi kâfi bularak ve Elyel'e bir daha binmemegi kararlaştırarak, onu satmış ve kendisinden de, seyisinden de kurtulmuş!

Komşular ve deli eniştemizi tanıyanlar, hatırı kalmasın diye, kendi önünde bahsetmedikleri bu macera vesilesiyle aralarında birçok gülerak bol bol eğlenmişler ve Çamlıca köşklerinde bir mevsim dillerde destan olan Hacı Vamık Beyin at macerası da böylece maziye karışmış!

Yine o sıralarda bir gün de, o zamanki Bebek iskelesinin karşısında bulunan bir muhallebici dükkânında eniştem ve ben otur-

muş, üçköşe sarı pirinç kaşıklarla üstüne bol şeker tozuyla gül suyu serpilmiş birer muhallebi yiyorduk.

İstanbul'dan, tabîî bir halde, bir vapur geldi. İçinden birkaç kişi çıktı. Önümüzden geçerek gittiler. Herşey sükûnetini muhafaza ediyor ve hiçbir şey kopacak fırtınayı haber vermiyordu. Bir de, yalnız saçları, gözleri, yalnız çarşafı, esvapları değil, hattâ eldivenleri de siyah ve sapında hain gözlü bir ördek başı görünen şemsiyesi de, kendini iki üç adım gerisinde takibeden kalfası da siyah, yaşlıca bir hanım, o zamanki tâbiri veçhile "ağır ezgi, fıstıkî makam" bir yürüyüşle, bulunduğumuz yerin hizasına geldi. Yolda, işlerini bitirdikten sonra dönen biletçi, çımacı gibi iki üç kişi ve dükkânın içinde Robert Kolejli bir iki talebeden başka kimse kalmamıştı. Bu gelen, halamın halası olan benim büyük halamdı. Zaten nâlet ve nâdan olarak tanınan bu hanımın meğer ilk gördüğü yerde deli eniştemizi "rezilü rüsvay" etmeğe andı varmış. Bizi görünce hem ona doğru haykıрмаğa, hem de ördek başlı şemsiyesinin ucuyla, gözünü çıkaracakmış gibi üstüne hücum etmeğe başladı. Acelesiz olmaktan geri kalmayan tantanalı, her heceye bir imâle hakkı veren geniş ve rahat bir telâffuzla: "Seni gidi utanmaz, arlanmaz, deli seni! Ailemizin şerefini pâyimal ettin. Gül gibi kızımız senin yüzünden dertli oldu gitti! Seni gidi Zırtullahı Kirmani! Seni gidi zır deli seni! Bak, Allah'a ahdettim, seni nerde görsem böyle rezilü rüsvay edeceğim, bilmiş ol kâfir! Seni gidi hıncır deli seni!" gibi sözlerle bağırıyor ve arkasından kalfası sessiz, hörmetli, hanımını tasvibeden gözlerle bakarak, sükût ediyordu. Bu sesleri duyar duymaz ve üstüne uzanan ördek başlı şemsiyeyi görür görmez, eniştemiz, bir tek cevap vermeden, muhallebi kaşığını daha bitmemiş muhallebi tabağına bırakarak, adımlarını aça aça, hiç kimsesiz görünen Hisar yoluna doğru kaçmağa koyuldu. Muhakkak böyle hızlı yürüdükçe, kenarları lâstikli mestlerinin altındaki mahmuzlu galoşların kunduralarından çıktığını görerek, onların ayaklarından çıkmamasını temin için olacak, ayaklarını yerden ağır ağır ve gülünç görünen bir edayla kaldırdıktan sonra hem geniş geniş açarak bu geniş ve hızlı adımlarla kaçıyor, hem de yine ayağı yere değdi mi yerden yavaş bir ihtiyat ile kaldırarak koşmaktan ziyade sanki başkasının gülünç bir taklidini yapıyor gibi bir hal alıyordu. Bu minval üzere kaçmağa devam ederek gözlerden kayboldu.

Büyük halam, öfkesinin serpintilerini benim üstüme de sıçarttı. "Senin annelerin pek naziktirler, ama nezaketlerinden işte böyle ne yapacaklarını şaşırırlar! Onlara benden selâm söyle! Hiç o deli, adam yerine konur muymuş? Hiç deli ile sokağa çıkılır mı? Ama ben de iyi yaptım yuvasını, oh olsun kâfire! Göreyim seni, annelerine bir iyi anlat!" diyordu.

Eniştem, muhallebileri bırakarak kaçmıştı. Benim üstümde para yoktu. Zaten o zamana kadar belki bir kere bile sokağa yalnız çıkmış değildim. Fakat bizi tanıyan ve hemen her akşam dükkânı önünden geçtiğimizi gören Arnavut muhallebici kelli felli bir beyefendiye çıkışmak cesaretini gösteren kadına öfkelenerek ve bu kavgaya müdahale edemeyişini de erkekliğine yakıştırmıyarak için için isyan ile: "Hey gidi dünya hey! Âhir zaman bu! Ne kadınlar da var!" diye söyleniyordu. Kadının aleyhinde telâki olunacak bir harekette bulunmak fırsatını kaçırmıyarak muhallebi parasını, sonra yarın, öbür gün, daha ertesi gün, ne zaman istersem verebileceğimi ve bunun hiçbir mahzuru olmadığını lüzumsuz yere, arka arkaya, uzun uzun tekrar temin ediyor ve belli oluyordu ki, böylece kadına karşı bir harekette bulunabildiğine memnun oluyordu.

Biraz sonra, eve dönüp de, Hisar mezarlığına doğru kaçan deli eniştemizin bize gelmemiş olduğunu öğrenince gûya, bu yoldan başka bir yere gidilemezmiş gibi, fevkalâde meraka düşmüştüm. Bu hâdise bana bir facia ehemmiyeti alıyor gibi gelmişti. Eniştemiz acaba kayıp mı olmuştu? Halbuki evde kimse benim bu merakıma ehemmiyet vermedi. Bu hikâyeyi duyanların hepsi de onun tekrar bize uğramaktan mahçup olarak Hisar'dan vapurla dönmüş olacağından şüphe bile etmiyorlardı (Filhakika da böyle olmuştu). Fakat ben yerlerde süründükten sonra açılan geniş adımlarla Rumelihisarı mezarlığına doğru kaçmış olan eniştemizin bize gelmemiş olduğuna göre, mutlaka mezarlık ortasından geçen yokuştan yukarı çıkmış, mezarlığa karışmış ve maneviyyatından bir kısmının orada kalmış, biraz kaybolmuş ve eksilmiş olacağına -sonradan eniştemizi tam ve sağlam görmüş olduğum halde bile- ihtimal vermekten ve bunu zannetmekten kendimi alamadım. Onun hakkındaki hissım bu bakımdan daha ziyade karıştı. Zira bu, onunla aramızda kalmış bir sır gibi, ben artık eniştemizin bir gün -sonradan meydana çıkıncaya kadar- Hisar

mezarlığında kaybolmuş olduğuna inanıyor ve artık onu, maneviyatının bir kısmı bu mezarlıkta kalmış gibi, biraz eksilmiş görüyordum. Bunlar, galiba büyük halamın hücumları ve tañkirleri ile benim önümde onun kelli felli mevcudiyetinden ve hüviyetinden kopmuş, kırılmış, dökülmüş, dağılmış kısımlar, parçalar ve kırıntılar olacaktı.

Eniştemizin Bilgisi ve Bilgiçliği

Deli eniştemiz, daima bir takım malûmat vererek, dil dökerek ve lûgat paralıyarak âlim görünmek isterdi. Gariptir ki, bu müteassıp eski zaman adamı, bir bakımdan, kendinden sonraki nesillerin öncüsüydü. Zira malûmatfuruşluk ve ukalâlık merakını -ki, sonraları bildiğiniz gibi, aldı yürüdü- o, zamanında, hemen ilk olarak temsil edenlerin biriydi denilebilir. Fakat, itimat telkini bir mevki, çehre, şöhret, kılık ve kıyafet meselesidir. İştitiğimiz bir sözün kıymetini, aslındaki değerinden ziyade, söyliyenin ehemmiyetiyle takdir ederiz. Deli eniştemiz bizce, söylediği söze inandırabilmek için lâzım gelen heybetten mahrumdu. Çok kere, eskilerin "aklı selim" dedikleri şey malûmat yerine geçer. Onun ise malûmatına itimat edemezdik. Çünkü bize bu "aklı selim"den mahrum görünürdü. Halbuki onu, bütün garabetlerine rağmen, sakalı ve eskimiş âdetleri hörmetine ciddiye alan ve "Hacı Bey" diye takdir ve hörmetle anan kalfalar, dadılar, bacılar için iş tamamen değişiyordu. Büsbütün şarklı bir adam olan eniştemizin meselâ rüya tâbiri gibi, bütün şarklı bir bilgi yükü, vardı ki, babam, annem ve biz çocuklar, bu ilimden tamamiyle habersiz kalıyorduk. O da bu bilgiden uzaklaştığımızı, her gün hüznle görüyordu. Biz garbe doğru kayıyor ve onun her doğru bildiğinden ayrılıyorduk. Fakat buna ne kadar teessür duysa bile, sözlerine inanan ve ilk önce kendi köşkünün haremini dolduran kadınlardan başlayan bütün bir halk kütlesi vardı ki memlekette ekseriyet teşkil ettiğini biliyor ve tesellisini onun kendi kanaatlerine sadık kalmasında buluyordu.

Halbuki ilim namına söyledikleri hep lâtifeyi andırırdı. Zira tamamen bir şarklı kafası için yapılmış, şaşırtmayı seven, çocukça huylu, beklenmedik ve fuzulî bir ilmi vardı. Malûmat dağarcığı bir oyuncak kutusuna ve her bildiği bir Eyüp oyuncağına benzerdi. İçinden hep bizi güldüren bir takım malûmat çıkardı. Ağ-

zından her zaman bizi şaşırtan bir haber tarzında bir bilgi duyardık. Onun her şeye inanır gibi çabucak bakan ve görebildiği hakikatlerden daima nem kapın gözleri bunları ciddiye aldığını gösterirdi.

Onu görünce, biz de merak, sual, öğrenme damarlarımızın kabardığını duyardık. Birçok şeyler için "Ona soralım, bakalım yine ne söyler?" derdik. Bir tenceredeki suyun kaynadığını, üstündeki kapağın, canlanmış gibi, yerinden kalkıp yine hafif hafif konarak, oynadığını görür, "Buhar nedir? Eniştemize soralım!" derdik. Ve o bize: "Buhar sudur!" gibi sudan bir cevap verirdi. Fakat, o, hiç olmazsa, bizim gibi çocukların hiç bir sualini cevapsız bırakmıyordu.

Bizim battığını sandığımız güneş, meğer, batmaz, başka bir yere gidermiş. Bu, bize eniştemizin verdiği her haber gibi tuhaf göründü.

– Güneş çekilince nereye gider? Biz bilemiyorduk. O zaman ona sorardık ve, o, gözlerini açarak, aceleci ve telâşından âdeta hiddetli görünen haliyle:

– Amerika'ya! derdi.

Bizse, bu sözünün doğru olması ihtimalini kabul etsek bile, Amerika'ya giden güneşe gülmekten katılırdık.

Eniştemiz bazan da böyle muhakemeler serdederd:

– Bir memleketin, hattâ bir tarlanın garbı, şarkı, birbirinin yanındadır. Hattâ bir tarlanın garbı, ötekini şarkına nisbetle, daha ziyade şarkta bulunduğu halde, yine garbı diye anılır. Bir memleketin şarkının bittiği yerde bitişik olan memleketin garp hudutları başlar! Demek ki şark, garp yoktur. Bütün bunlar indî ve itibarî şeylerdir!

Onun bu gibi sözleri bizde tutamadığımız kahkahalara sebep olurdu. Lâtife mi ediyor, yoksa ciddî midir, pek de farkına varmadan gülerdik. Zaten kendisi de gülerdi.

Nükte diye tekrar ettiği ve dilinden hiç düşürmediği cümleleri hep birer bilmece gibi şeylerdi. "Bahçıvan teresinin teresi acıymış! Bu ne demek, söyleyin bakalım!" derdi. Daha derdi ki: "Balıkların yüzününü ağlar güldürür! Bu ne demek, bilin baka-

lîm?" Biz bilemezdik. O zaman gülerek izah eder. "Yâni balıkçıların yüzünü balıkları tutan balık ağıları güldürür!" derdi.

Yine meselâ: "Siz bizim köylünün kazancına en büyük mâni nedir, ve buğday mahsulümüz her sene neden zarar görür, biliyor musunuz?" derdi, "Hele bir düşünün bakalım!" ve sualinin cevabını bulamayacağımızı bilmekle memnun: "Köylüyü zarara sokan ve buğday mahsulümüzün her sene mühim bir kısmının hebâ olmasına sebep olan (gözlerini parlatan bir sevinçle gülerek) sürme ile rastıktır!" derdi. O zaman biz bir müddet acaba köylü kadınları sürme çekerek ve rastuk sürerek vakit kaybetmeleri yüzünden mi, yoksa paramızın harice gitmesi yüzünden mi böyle bir zarar hâsıl olduğunu düşünür, bulamaz, hayret içinde kalırken, o, hazzı gözlerini parlatan bir neşe ile bizi şaşırttığına memnun olarak ve gülerek: "Sürme ile rastık buğdaya ârız olarak ve mantarî hastalığın adlarıdır!" diye izah ederdi.

Denilebilir ki, çocuklara verilen bütün dersler de aşağı yukarı böyle olmalıdır. Eniştemizin bu ilmini, bir bilmece gibi, merak uyandıktan sonra, bir mükâfat gibi vermesinde, talim ve terbiye bakımından istifade olunacak bir fikir saklıydı. Yarı çocuk huylu eniştemiz cidden -keşiflerin hadsî olduğunu söyleyen Henri Poincaré'ye hak verdirecek- bir sezîşte bulunmuş ve kendi tabiatına ve huyuna uyarak ilmi çocuklara zevkle, güle oynaya öğretmek ve böylece aşlamak faydasını keşfetmişti.

Bazan da eniştemizin bazı güzel çünkü sebepsiz ve hayat tecrübesiyle dolu hüznünlü fıkraları olurdu. O bunları bir şiir söyler gibi anlatmasını bilirdi: "Deveye 'Neden boynun eğri?' diye sormuşlar o da: 'A arslanım, nerem doğru ki?' diye cevap vermiş."

Ancak, bu ilim, bunu sonraları kaç defa, en ağır başlılık taslayanlarda da gördüm, bir lâtifeye benzemekle kalsa ne iyi, lâkin, kendini ciddiye alarak, mizaha değil de saçmaya sapıyordu. Herkesin cehaleti, bilmediği şeyler kadar da bildiğini sandığı şeylerden doğar. Hattâ, bir cehaletin en korkunç tarafı bilmediği şeylerden ziyade bildiğini iddia ettiği şeylerden hâsıl olur. İnsanların tehlikesi de, çok kere, bilmedikleri şeylerden ziyade, yanlış bildikleri şeylerden gelir.

Yine bir gün, gündelik bir Fransız gazetesinde, Süveyş kanalını açan de Lesseps'in ismini okuyordum. Eniştem beni şaşırtan

bir müdahale ile: "de Lesseps değil o, onun doğrusu l'espèce'tir!" demesin mi? Ben: "Hayır, enişte! de Lesseps! Bu ismi hâsın "espèce" kelimesiyle hiç bir alâkası yok! Hem siz Fransızca kelimelerin hepsini bilir misiniz?" dedim. O yine bilgiç bir yüzle tebesüm ederek: "Hayır, Fransızca kelimelerin hepsini bilmem ama, bunu biliyorum, işte! Sen beni dinle! Onun aslı yine benim dediğimdir o! de l'espèce olacaktır!" diye cevap verdi. O zamanlar ben pek tecrübesizdim ve daha bilmezdim ki bu yolda kanaatlar ve iddialar hemen umumîdir. Bu inada pek şaşıtm. Yaşlı ve okuma bilir bir adamın bu iddiası âdeta gücüne gitti. Halbuki sonradan bütün hayatımda ne zaman doğruluğunu bildiğim bir şeyi söylesem en yüksek mevkilere yükselmiş olanlarda hep bu türlü yanlış kanaatler, kendi doğruluğundan emin yanlışlıklar, bu türlü sebepsiz iddialar ve fuzulî emniyetlerle karşılaşacaktım.

Zaten eniştemiz şark kültüründen mahrum değildi. Belki bize göre ayar edilememişti. İkide bir ağzından bizim zevkimize göre intihabedilmemiş mısralar, beyitler duyulurdu. Ağırbaşlı bir hikmet savurur gibi okuyup tekrar ettiği, en çok beğendiği manzumeler hep cinas, telmih, iyma, nükte gibi söz sanatları ve oyunlarıyla dolu olanlardı.

Eniştemiz için asıl şair Ziya Paşaydı ki dünya hikmetini ölmez mısralarıyla "Terkip" ve "Tercii Bend"ine hâkketmişti. O hattâ âhır zaman şairi, "hatimetüşşuerâ"ydı. Ondan sonra böyle halis şiir söyleyecek gelmemişti. "Sen artık ne söylersen söyle, üst tarafı boş lâkırdı!" Deli eniştemizin bu sevgili şairinin hikmetlerinden birini zikrederek; kendisine bir telmih yaptığı kanaatiyle: "Rahat yaşamış var mı güruhu ukalâdan?" demesi görülecek şeydi! Namık Kemal'in ismi, malûm ya, o devirde pek ağza alınmazdı. Fakat, itikadınca, Abdülhak Hâmit bir deliydi. Bu, şairin gençliğinde, bâzı âdetleri ve bâzı yaptıklarının duyulması üzerine yayılmış olan bir delilik şöhrетinin, eniştemiz gibi, kendi yaşlılarından bâzılarının hâfızalarında hâlâ devam ettiği zamanlardı. Edebiyatı Cedidenin ise tereddisine tamamiyle kâniydi. Bu itibarla her hafta "Serveti Fünun" mecmuasını okuyup şiirlerinden zevk aldığını, hikâyelerini ve romanlarını beğendiğini, denemelerini anladığını söyleyenlerin hepsine: "dekadan" derdi ve eniştemiz için bu bir nevi cürüm gibi bir şeydi.

Yine ona göre doğrudan doğruya Türkçe yazılmış romanları okumağa hacet yoktu. Zira bunların hepsi de Fransızca'dan "aşiremento" edilmişti! Bu fikir yalnız tercüme edilmiş romanları okuyan bir adamın ağzında büsbütün saçmaydı. Zira mademki bu intihal edilmiş romanların ne Türkçe metinlerini, ne de Fransızca asıllarını okumuyordu, o halde, söylediğini nereden biliyordu? O zamanlar ben pek tecrübesizdim ve daha bilmezdim ki böyle iddialar gayet taammüm etmiştir. Sonraları nice defalar onun bu iddiasını başkalarının ağzından duyarak en cahilce fikirlerin bile nasıl bir evveliyatı ve aneleri olduğunu gördüm. Halbuki bomboş satırlar kitaptan kitaba aşırılamıyacağına göre, mademki ortada zaten bir şey yoktur demek intihal bile olamaz ve bunlar aşırılmış bile değildir?

Fakat, İstanbul ve hattâ taşrada o zamanki sansürlü matbuatın afyonuyla uyuşmuş birçok Türk okuyucularının macera heyecanı duymak zevkiyle içine daldıkları ve şimdiki sinema dünyasına muadil olan, Türkçe'ye çoğu Fransızca'dan tercüme edilmiş bir cinaî romanlar dünyası vardı. Bu âleme girmek onlar için daha kolaydı. Odasındaki kerevetin minderi üstünde bağdaş kuran eniştemiz gibi onlar da köşelerine çekilirler, yaşlılar onun gibi gözlüklerini takarlar ve bu şeytanî kitapları açar açmaz derhal olağanüstü bir kâinatın kendilerine halecan verdiği için haz aldıkları garabet ve fecaat çağlayanları çağlamaya başlardı. Bu cinaî romanlar dünyasında bütün vakalar mümkün, bütün tesadüfler olağan, bütün garibeler tabîî, bütün bilmeceler hallolunmaya ve bütün mahlûklar insan addedilmeye lâıyk telâkki edilirdi. Biraz gariptir ki buluttan nem kapan o zamanki sansür bu cinayetler ve tesadüflerden ahkâm çıkararak hafiyelik etmez de zülfüyârı kuşkulandırmaz ve bu karmakarışık ve bulaşık âlemi kendi haline bırakırdı.

Deli eniştemiz, gözlüklerini takıp bu kitaplar üstüne öyle bir atılırdı ki, bunları okumak heyecanından, bâzan yemek zamanlarını bile unuttur, kaçırır, hattâ bâzan uykusuz kalır, esner, fakat gözlerinden yaşlar aksa bile, yine kitabı elinden bırakmaz, uyuklar, fakat yine okur ve uyumazdı. Bu okuma hırsı da, onun dolgun ve aceleci hayatında, yemek, memuriyet, kumar, şehvet iptilâları gibi âdeta bir âfet olurdu. Satın aldığı, ciltlettiği, okumak için komşularından aldığı kitaplarla kanmıyor, doymuyordu.

O zaman bütün böyle roman meraklıları içlerinde en meraklılardan birinin de Sultan Hâmit olduğunu bilirlerdi ve deli eniştemiz, Yıldız sarayında, kendi hususî mütercimlerine tercüme ettirdiği kim bilir daha nasıl katmerli cinayetli, insanın nefesini kesecek kadar meraklı, akli şaşırtacak kadar şeytanî romanlar okuyor diye, ağzı sulanarak, düşünün, Yıldız sarayındaki o her zaman o kadar çekindiği, korktuğu Sultan Hâmidî, kendisinin okuyamadığı bu romanlar yüzünden, kıskanmaya bile cesaret ediyordu!

Deli Eniştemiz ve Yemekler

-1-

Çamlıca'daki köşküne gittiğimiz günler, deli eniştemiz, bizi görür görmez, çok kere: "Ve minel havadis!" diye istikbal ederdi. Bu söz sadece: "Havadislerden biri!" demekten ibaretken o buna: "Size mühim bir havadis!" gibi bir mâna verdiriyordu. Zaten, yine çok kere, bu havadis yemekte bâzan sütlü, bâzan pekmezli muhallebi bulunmasına inhisar ederdi.

Onun en büyük hususiyeti harikulâde bir yemek pişirmek, yemek ve yedirmek merakıydı. Gerçi bütün o zamanlarda yemek yalnız doymak meselesi değil, bu halledilmiş olduğundan, bunun üstünde, daha itina ve sanatla yapılan ve daha titizlik ve zevkle aranan bir şeydi.

Bu eski zamanın lezzetli âlemlerinden biri de sabah uyanışları ve tiryakilikleriydi. Tembeller ve işsizler daha çok yorulurlar. Gece erkenden yatmışken sabahları insan kendini zorlamaz, gözlerini yorgun bir uykudan birer birer açar, fakat yine uykusu gelmiş gibi esner, gerinir, yavaş yavaş, perde perde açılır, uykusundan esneye gerine çıkar, içine sinmiş rüyalardan hafif hafif sıyrılırdı.

Yataklarından kalkanlar birbirlerinin tiryakiliklerine riayet ederler, giyinmeden evvel, beyaz gecelikler içinde, birer sabah kahvesi, sonra birer sigara içerler, ve bir hayli dolaştıktan, oturup kalktıktan sonradır ki kahvaltı etmeye karar verirlerdi. Bunun için de yemek odasına gidilmez, yemek sofrasına oturmaya lüzum görülmez, sabah kahvaltısı, tepsilerde, isteğe göre, bâzan yatak odasında, bâzan bir oturma odasında yenilirdi. Yaşlılar daha eski zamanlarda moda olmayan çaya hiç düşkün değillerdi. Onlar kahve, süt, hattâ kışın salep içmeği, zeytin, peynir, reçel ve ek-

mek yemeği tercih ederler ve: "Nedir bu sanki çay, çay?" diye bizim tiryakiliğimizle eğlenirlerdi.

Çamlıca köşkünde bu sabah keyifleri bir de kahvaltılarının her gün değişen çeşitleriyle, birer sabah ziyafeti ehemmiyeti alırdı. Zira deli eniştemiz hem çok, hem de iyi yemek meraklısı olduğundan onun kahvaltıları, o günkü iştihasına ve zevkine göre, daima çok çeşitli ve pek lezzetli olurdu. Bizler, evde, kör değneğini bellemiş gibi, sabahları, senelerle biraz kızarmış ekmek, tereyağı ve reçelle çay içtiğimiz halde, eniştemizin köşkünde her sabah kahvaltısında o güne mahsus yeni birtakım yenecek ve içecek şeyler bulunurdu ve bunlar bir öğle yemeği miktarına çıkar, fakat, bizce, lezzet itibarıyla, onu da aşardı. Bu kahvaltılar, üstlerinde renkli resimler bulunan gayet büyük, boyalı demir tepsilerde, çocukça gülüşlerimizi gıcıklayan iştihalı çeşitlerini önümüze sererdi:

Örtündüğümüz yorganların renklerini ve çizgilerini andıran küçük tabakalar içinde bembeyaz halis tereyağı, sapsarı Milâno yağı, kimisi pişirilmiş, cins cins peynirler, türlü türlü zeytinler, renk renk reçeller, bisküviler, kurabiyeler, simitler, pandispanyalar daha türlü türlü yemekler: peynirli, sucuklu, üstleri tarçınlı yumurtalar, tatlılar, revaniler, eniştemizin pek sevdiği ve köşkünde hiç eksik etmediği Şam baklavası, kaynamış sütler, salepler neşemizi ve gülüşlerimizi tahrik ederek ve tepsinin bacaları gibi tüterek bütün bu şeylere buğularının neşesini katardı.

Fakat bu bolluk ve intizam karşısında bile eniştemiz yine için için şikâyet edecek kusurlar ve noksanlar bulur, derhal, meselâ ekmeklerin fazla kalın kesildiğini görür, "Kaç defa söyledim ki kızaracak ekmekleri böyle kalın kesmeyin, kıtır olsun diye... Kellim, kellim, lâ yenfâ!.." derdi.

En evvel güldüğümüz, sonra tattığımız bu sabah kahvaltılarının daha sonra da uzun uzun bahsederdik. Bütün istibdat devirlerinde olduğu gibi, herkes sözlerinin haura getirebileceği mânaların tehlikesinden çekindiği o vehimli günler ve gecelerde yemekler hazır bir bahis mevzuuydu. Fakat mutfak daha apartmanların her şeyi aynı katın seviyesinde tutarak birleştiriveren lâübaliliğine girmemiş ve evin bir nevi müstemlekesine benzeyen uzak selâmlıkta, ahçılara terkedilmiş bir yerdi. Bundan dolayı o zaman-

ların hanımları ve beyleri arasında yemekle doğrudan doğruya meşgul olanları pek azdı.

Deli eniştemizin Çamlıca'daki köşkünün hemen bütün alt katı ise bir nevi tel kafesi ve gösterişli kilere ve mutfığa dönmüştü. Burada, eniştemizin vehminden, ikide birde kalaylattırılan ve onun bütün seyahatlerinde kendisinden ayrılmıyan sürülerle irili ufaklı sahanlar sıra sıra dizilir, parıl parıl parıldardı. Eniştemizin arada bir tutan yemek pişirmek meraklarına ne ahçıbaşı, ne ahçı çırağı, ne de içeriden yardım eden hizmetçiler yetişemezlerdi. Ayrıca gündelikle tutulan ve hatırları pek ziyade sayılan ustalar, tâ uzaklardan gelip kendilerine mahsus meharetle yapmasını bildikleri şeyleri pişiren eski emektarlardan başka çok kere eniştemizin kendisi de, bu azminde sebat edeceği yüzünden okunarak, kollarını sıvar, önüne -o zamanlar belki bir kendisinde bulunan-beyaz, alafranga bir ahçı önlüğü takar ve yemek pişirmeye koyulurdu.

Teknede açılan bir hamur ona başarılan bir iş neşesi verir; ateşte, tavada kızaran ciğer, balık, patlıcan veya kabak ona bir musiki gibi gelir, ve o ateşte ağdalaşan aştan arada bir, parmağıyle, kaşığın uciyle, tadarak, yemeğin kıvamına geldiğini duydukça sevinir, sonra bunu ehemmiyetle haber verirdi. Bu zamanlarda, eniştemizin yüzü, dişleri, kumral sakalı, parlak gözleri, elinde tuttuğu kepçe veya kaşık, hep birlikte, aynı cilalanmış neşede, raflarda dizili kalaylanmış sahanlar gibi parıldardı. O, bu zamanlarda, kendini hayatının mühim bir ânında ve yapmakta bulunduğu bir iyilik üzerinde duyardı. Sanki, dilinden düşürmediği bir tâbirle, "Fisebilillâh" bütün beşeriyet için yemek pişiriyor gibiydi. Onu belki irsî birtakım saikler fırınların önüne, ateş kenarına, ocak başına çekiyor ve onun asıl dehâsı yemek pişirmek ve yandıakilere yedirmekte görünüyordu. O belki ahçı olmak için yaratılmıştı.

Deli eniştemiz için yemek, tabiat, cemiyet, medeniyet ve ulûhiyetle râbitaları olan nazik ve şümülü bir meseleydi. O yemekleri, bizim hayatı daha iyi anlatan ve duyuran filozofları ve şairleri sevdiğimiz tarzda seviyordu. Onları tadarken âdeta niçin doğmuş olduğunu ve yaşadığını anlar gibi oluyordu. Bizim mevsimlerden aldığımız hisleri o, yemeklerden duyuyordu. Geçen bu mevsimleri, bütün renkleri, kokuları, çiçeklerinden ziyade, yene-

cek sebzeleri ve meyvalarından seçebilirdi. Yazın sıcak nefesleri nasıl başımıza vurursa baharatlı bir yemeğin tadı da onun gönlünü böyle mânevi bir tadla yakardı. İçli bir sonbahardan savrulan kokular nasıl bizi ruhumuzun en derin duygularına eriştirirse, o da, bâzı yemeklerin kokularında hayatın derinliğini öyle duyardı. Onca, öyle, yemek deyip de geçmemeliydi. Bu, hakikaten bütün bir medeniyet demektir. İklimler, yetiştirdikleri yenecek şeyler, sebzeler ve meyvalarla tartılabilir, ırklar, memleketler, milletlerin marifetleri ve hususiyetleri ya tabiat, ya mutfaklarından çıkan bir iki mahsulle hülâsa edilebilir, ve bunların nefaseti ile ölçülebilirdi. Bunlar aldatmıyan miyarlardı.

Deli eniştemiz böyle yemeklerden bahsetmeğe başlayınca kut-sî bir mevzua girmiş gibi talâkatının kadri çoğalırdı. Zira daima böyle, en sathî sandığınız bir adamın pek çok sevdiği bir şey vardır ki o, bunun mütehassısıdır. Bu mevzuuna dönünce o sathî adam hemen derin ve yüksek bir kültür seviyesine çıkar. Daima birtakım vecizeler zikreden eniştemiz yemeğe dair de böyle şeyler söyler, hele ikide bir: "Can boğazdan gelir, ben bunu bilirim!" derdi. Dünyanın en büyük kanunu, nefsinin müdafaa ve muhafaza etmek için karnını doyurmaktır. Onun için havada kuşlar, toprakta hayvanlar ve suda balıklar, hülâsa dünya yüzünde bütün mahlûklar birbirlerini yiyorlardı ve biz onların bu üç cinsinden de bir haylisini yiyorduk. Bu, önüne geçilmez bir "kanunı-tabiat"tı. Eniştemiz: "Ya, evlâdım, işte böyle! Ne yaparsın?" derdi. Yemek kadar iyi bir şey olamazdı. İnsan acıkınca, bazı yarım baş ağrıları duyar, "Acaba hastalanıyor muyum?" diye düşünürdü. Halbuki karnını doyurunca insanın bu ağrıları geçer, âsası yerine gelir, sıhhati düzelirdi. Bunun gibi iz'anı ve muhakemesi de yoluna girerdi. Her kimin, hattâ en zengin ve en yüksek bir mevkide bulunan bir adamla bile, bir işi olsa, onunla velev muvakkat olsun, duyduğu açlığını gidermiş olduğuna emin olduktan sonra görüşmek evlâydı. Zira insanlar tok karnına daha muhakemeli, iz'anlı, şuurlu, insaflı, müsamahalı, merhametli, hülâsa daha iyi insan olurlardı.

Asıl büyük ihtiraslılar sevdikleri şeyler için hiç bir vakit gına duymazlar. Sarhoşlar daima içmek diler ve sızmış oldukları bir gecenin sabahında gözlerini açar açmaz yine içmek isterler. Kahramanlar daima yenmek ve düşmanlarını yendikten sonra da yi-

ne yenecek düşman bulmak isterler. Kumarbazlar, gözlerinden uykular sızsa ve keselerinde bir para kalmamış olsa da, yine oynamak isterler. Eniştemizin belki asıl ihtirası yemekti. O her zaman buna hazır ve gûya açtı.

Her sabah ilk işi o günkü yemek listesini tanzim etmektir. Bu liste, mevsime, keyfine, iştihasına, tesadüfe, gelen hediyelere, dükkâncıların ve satıcıların yolladıklarına ve tekliflerine, gelecek misafirlerin mevkiine, sayısına, sevdikleri şeylerin bilinmesine ve sair birçok ince sebeplere uyardı.

O zamanlar onun bizi çok güldüren bir âdeti de kayınbiraderi olan babamı yahut annelerimizi yemeğe davet edince, mektubunun içine dar ve uzun bir kâğıt ilâvesi etmesiydi. Bu kâğıdın üstünde, güzel yazısıyla şu başlık okunurdu: "Yemek listesi" ve biz gülerdik. Zira tıpkı bir lokantanınki gibi bu listede çorba, balık, et, salata, sebze, hamur, zeytinyağı, makarna veya pilâv, tatlı ve meyve olarak mutlaka ayrı ayrı ikişer, üçer isim sıralanırdı. Hele bir ramazanda ısrarlı bir iftar davetiyesi alınca güle güle saymıştık. Galiba küçük küçük mızıkçılıkların şişirdiği listede tam otuz üç türlü yemek ismi vardı!

Şimdi, bütün bunları hatırlayarak, muhakkak ona böyle bir liste, alt alta sıralanan isimleriyle, birer mısra ve bütününü de bir şiir olarak tesir ederdi diyorum. Şiirler için eskiden beri âdet olduğu üzere o da bunların her mısraını yani her bir ismi bize bol bol tefsir ederdi. Eniştemizin rahatça bir ağız tadiyle yemek yemek için sofrasına oturmuşken, yine doymak bilmiyen bir açgözlülük ve bir hırsıla, acele acele, etrafından nasıl bir sabırsız istekle, yediklerine ilâveten, tuz, tarçın, biber, turp, limon, hardal, zeytinyağı, sirke, mayonez, tarator, salata, salatalık, turşu, peynir ve sair isteye isteye yediği her tabak etrafında bir bütün yemek listesi dolduracak şeyler arayarak bu isteklerini tatmin ede ede, iştihâ ve faaliyetle yemek yemesi de, bu esnada, hattâ sonra da, bu yediklerinden âdeta şefkat ve rikkatle bahsetmesi de görülecek şeydi.

Eski zamanın o her pişirilen şeyin lezzetine ermesi için kullanılan her çeşit malzemenin en halis ve nefis cinsten olmasına itina edilen, yavaş yavaş hazırlanan ve uzun süren yemeklerinden biri başlardı. Hiçbir yabancının bize dışarının seslerini duyurmadığı, yalnız ve biz bize kaldığımız günlerde, eniştemizin bütün sözleri, yediğimiz şeylerin methine dair bir kaside olurdu. O da-

ha, besmele çekerek sofraya otururken, tabağındaki "nân-i aziz" dediği beyaz, sıcak ve mis kokulu ekmeği öpüp başına koyar ve onda rahmanî bir şefkat duyardı. Çorba gelince, terbiyeli bir çorbanın nasıl bereketli olduğunu ve orta halli evlerde nasıl gönülleri ısıttığını anlatırdı. "Sen bir mavnacı çorbası ne demektir bilir misin?" derdi, "Hele ona bir sor da bak, sana anlatsın!" Sofraya bir balık tabağı gelince hatırına da birden kırk bir macera gelirdi. Kaç defa bu balıktan kendisi de tutmuştu. Sarıyerde otururlarken kaç kere karanlıkta, lüfere çıkmış ve bir gecede, bâzan otuz tane lüfer tutmuştu. Adada, kayınbabasının köşkünde kaldıkları zamanlar da, kaç sabah şafağın taze saatlerinde barbunya avlamıştı. Denizden daha neler çıkardı? Meselâ midyenin dolmasına doyum olur muydu? Bazı yemekleri görür görmez onun mutlaka tekrar ettiği dil persenkleri vardı. Meselâ köfte sahanı gelse: "Seni gidi köftehor seni!" demek âdetiydi. Kızarmış bıldırcınların güvez eti, bir lokmalık göğüslerinin ince tadı, kendisine Ayastafanos'ta oturdukları sene Halkalı civarında bıldırcın avına dadandığı zamanları hatırlatırdı. Bazı biberlerin acılığında talihin yakıcı tadını yahut aşkın yaman alevini duyardı. Bir hardalın kat kat hararetini kanını ısıtan bir şefkat gibi anlardı. Yazın, buzlu suyun nimeti ona dinî bir inşirah sunardı. Yanan çöl ortasında Allah'ın rahmeti belki en çok soğuk bir suda tadılabilecekti. İstanbul'un bütün güzel sularını birbirinden ayırd etmesini bilirdi. Bir parça beyaz peynir üstüne kırılmış bir yumurtada bir çocuğun safvetini, iptidailik ve başlangıcın temiz ve yeni kokusunu duyar, bir parça çilek, frenk üzümü, vişne reçelinde hanımların pembe, kırmızı ve güvez feraceleriyle hotozlarının narinliğini, inceliğini, edalarını tadardı. Reçel, evlerde, evcimen hanımların ellerinde kıvamına eren bir bal değil midir? Sebzeler ve meyvalardan bahse derken taze sulanmış bir bahçe kokusu duyulur gibi olurdu. Bunlar ancak böyle mutedil iklimlerde bu ince lezzetlere ererler. Bu yemeklerin bâzılarının ne kadar makbul oldukları "Hünkâr beğendi", "İmam bayıldı", "Kadın göbeği", "Vezir parmağı" gibi isimlerinden belli değil miydi? Sebzelerin yumuşaklığında dünyanın iyiliği ve tabiatın şefkati duyulmaz mıydı? O, enginarın ağzıda tereyağı gibi eriyen tadında bir bekâret ve bu enginar üstüne içilen suyun tadında genç bir vücudun tatlı serinliğini duymasını bilirdi. Bir körpe salata bütün bir baharın bir damlası, tazeliğinin ağza giren bir parçası değil miydi? O, beğendiği yemeklerin lezze-

tinde gönlünü derinleştiren ve ruhunu bayıltan bir sevgiyi tatmasını bilirdi. Peynir gelince, tanıdığımız bir "Fahim Bey budalası, alafranga peynir yiyeceğim diye, kokmuş peynirleri yiye dursun, oh, biz, işte, birbirinden âlâ lor peyniri, kirlihanım peyniri, tulum peyniri gibi halis yerli, lezzetli peynirlerimizi yiyoruz" derdi. Meyvalar gelince, bunların, kullarına Allah'ın birer inayeti olduğunu söylerdi. Her meyva tabiatın ebedî gençliğinin her sene açan feyzi değil miydi? O, meyvaların tadında, yarınki Cennetin rahmanî kokularını duymasını bilirdi. Arabistan'da, hurma, ta-diyle, lezzetiyle, gıdasiyle, suyiyle, Allah'ın Araplara bir lûtfuydu. Eniştemiz, mücevheratını ışığa doğru tutup gösteren bir kuyumcu gibi, bir salkım üzümü eline alıp kaldırarak, yüzünün, gözlerinin aydınlanan büyük bir hazzı içinde: "Şuna bir bakınız!" diye gösterir, onu bir çiçeğe benzetirdi.

Bütün memleket, yemeklerinin muhtelif unsurlariyle, bir sofraya etrafında toplanmış olmuyor muydu? Filhakika meselâ uskumru dolması denir denmez, bunu emsalsiz bir surette yapmasını bilen Ermeniler hatıra gelir, Çerkez tavuğu, tatar böreği, Arnavut peyniri, demez miyiz? Şam baklavası, Bağdat tatlısı bize hep birer vatan parçasını hatırlatmaz mı?

Çamlıca'daki eniştemiz, Cenabı hakkın gerek balık, gerek sebze, gerek meyve, gerek su bolluğu ve lezzetleri yüzünden İstanbullu kullarına ihsanının derecesi rikkatine dokunduğunu söylerdi. Seyahatlerinde, bâzılarının kokusuz, tatsız kalmış benzerlerini kâh bulup kâh hiç bulamadığı bu şeyleri hep birden bol bol bulan İstanbul halkı kendilerini dünyanın bahtiyar kulları saymalıydılar. Filhakika buranın toprağı ve havası, sebzelerle meyvalara; suları, balıklara; başka yerlerin erişemedikleri ince tadlar verir. İstanbul'un birçok mahalleleri emsalsiz bir surette yetiştirdiği ve imal ettiği şeylerle: ya tabii, ya mamûl birçok yiyeceklerinin nefasetiyle meşhur değil midir? Eniştemiz bunların bir listesini ezber bilir ve en sağlam malûmatı olarak, bunları, bizi güldüren bir nevi ders veya şiir okuma veya oyun edasiyle, içinin hazzını söyleyen bakışlarla, ezberden, arka arkaya sayar, sıralardı:

Yedikulenin marulu, Langanın salatalığı, Bayrampaşanın enginarı, Çukurçeşmenin turşusu, Vefanın bozası, Eyubun kebabı, yine Eyubun kaymağı, Karaköyün poğaçası, Çengelköyün ayvası, şeftalisi, vişnesi, Arnavutköyün çileği, yine Arnavutköyün

midyesi, Göksunun mısırı, Kanlıcanın, Evliya Çelebinin bile methettiği yoğurdu, Çubuklunun suyu, Beykozun gözlemesi, yine Beykozun Sırmakeş ve Karakulak suları, Kavağın inciri, Büyü-
kadanın barbunyası, yine Büyükanın istakozu, Alemdağının Taşdelen suyu!

Bunlara meşhur dükkânların malûmatını da ilâve etmek lâ-
zımdı: Recebin muhallebisi, Hacı Bekirin lâhat lokumu ve akide-
si, Hasanpaşa fırınının simidi!

İşte, eniştemiz, hem bunları, hem de daha benim şimdi unut-
muş olduklarımı saydıkça, gururundan neşesi kabarır ve memle-
ketinin bu zengin mahsullerini anarken çok kere sesi boğuklaşır
ve bâzan da gözleri yaşarırdı!

Çamlıcada Günler ve Geceler

Çamlıcanın güzel-mevsimleri, gittikçe yaklaşan bir musiki gibi gelen ilkbaharı ile, gittikçe uzaklaşan bir çalgı gibi geçen sonbaharıdır. İlkbahar, Çamlıcada, bir sabah, daha az serin ve daha ziyade ince bir havada ruhun daha çok sezdiği bir gençlikle ve ötmeyi meşkeden bir kuşun çıkardığı bir iki ses damlasiyle başlar ve sular, yavaş yavaş dönerek, evvelce çektikleri bir sahili her yanından nasıl kaplarsa, emin bir kuvvetle taşan bahar da, yerleri, ağaçları, gözleri ve gönülleri öylece kaplar.

Sabahları, daha başım yastıkta, uykunun son saniyeleri içinden bahçedeki kuşların cıvıltılarını duymaya başladığım uyanış anlarında yalnız içimde çocukluğumun bir çiçek gibi açmış neşesini değil, fakat, yatağımın etrafındaki köşkü, onun etrafındaki bahçeyi, ve onun etrafındaki Çamlıca'yı, o gün verecekleri tek-mil lezzetlerinin salkımlarıyla, hazır duyardım. Bu mavi gökleri dolduran lezzetler gönüllerimize dolacaktı: çiçekler güzel kokularını; kuşlarla böcekler hayatın kaynaşmasından çıkıyor gibi duyulan parıltılı seslerini; ışıklar her yandan taşan renkleri; geniş rüzgârlar dalgalarını yahut durgun havalar sükûtlarını; ve bildiğimiz ezelî manzaralar şürlerini hep birden sunarak bizi Çamlıca gününe davet ediyorlardı. Bahçeye çıktığımız, hattâ, açık pence-renden sarktığımız zaman, Çamlıca'nın kokuları, kuşların cıvıltıları ve böceklerin sesleri, güneşin ışığı ve tabiatın sükûtu ile bu hisli hava o kadar dolmuş olurdu ki bu şiiri tadarken beş hissimin her biriyle ayrı bir haz duyardım.

Hele, bahçede çiçek kokuları o kadar canlıydı ki bunlar, hoşumuza gitmek için, iki ayak üstünde salta durarak, gözlerimizin içine bakan küçük finolar gibi, muhabbetimizi gıcıklandı. Onlara acıyarak, nafile, yorulmasınlar diye: "Artık kâfi! Yetişir! Rahatınıza bakın!" diyeceğimiz gelirdi.

Hanımlar, bu sabah saatlerinde, gezinmeği pek severler, kahvaltıdan sonra, hemen yeldirmelerini veya maşlahlarını giyerler, tül başörtülerini örterlerdi ve kırlarda gezinmeğe giderdik. Dolaştığımız yerler manevî hazların maddîleşmiş şekillerine benzerdi. Sabah, taze bir fincan süt gibidir. Bir çocuk gibi oynar ve bir bayram gibi başlar. Hava, geceden yeni çıkmış olduğundan serin ve uykudan henüz ayrılmış olduğundan dinlenmiştir. Ortalık, gecenin şebnemleriyle daha biraz ıslak ve parlaktır. Öğleye doğru madenileşen ve altın gibi parıldayan sıcak, daha, hafif rüzgârlarla aralıklı ve yumuşak bir maviliktir. Geçenlerin, tecrübelerle yıpranmamış bir saffet içindeki yüzlerinde daha yorgunluk duyulmaz ve gönüllerinde bezginlik varsa da belli olmaz. Akşamın tatlı fakat biraz ağırbaşlı saatleri daha pek uzaktadır. Biz, çocuklar da, öğle sıcaklarına tutulmadan evvel, hanımlarla birlikte kırlarda gezinmek zevkine doymaz ve kolay kolay dönmeğe razı olmazdık.

Her tarafta, yükselen otların kenarlarında, kırların en tenha ve göze görünmez noktalarında, başlı başına tam bir güzellikle açılmış, belki renkleri biraz soluk kır çiçekleri vardır. Birçok ağaçlar da çiçek açar. Öyle ki en açık, güneşli veya en rüzgârlı havada bile, birçok incecik kokulardan hâsıl olan kendine mahsus nefis bir Çamlıca kokusu duyulur. Bu, kekik, ıtır, lâvanta, nane, merzenküş, karabaş, kır menekşesi, yabanî gül rengine ve o büyüklükte açan pembe ve beyaz lâden ve daha sair isimlerini bilmediğimiz kır çiçeklerinden; çam, ıhlamur ve beyaz çiçekli akasya gibi ağaçlardan gelip birleşen bir temizlik ve tazelik kokusudur ki hemen her yandan tabiatın buhurdanlarından tütüyor gibi duyulur, insanın her nefes alışına bir haz verir ve içilen kutsî bir şerbet gibi, tâ ruha dolar.

Böylece, çimenlerin kabardığı, ağaçların taştığı, havanın sanki tatlı bir haber taşıdığı ve zamanın gûya geçmez bir hale, yani ebediyete vardığı mutlu bir iklime girer ve onun içinde yüzerdik. Çamlıkta, korulukta dolaşır, oynar, dizlerimize kadar otlar içine daldardık. Kestanelikte ağaçlardan düşen yapraklar üstünde koşar, yerlerden kestane toplardık. Ağaçlardan dökülen ıhlamur kokularını gûya bir fincandan içiyormuş gibi duyardık.

Her yer ve her şey, güzellikle parıldar, bütün tabiat da, tattığımız lezzetten olacak, yavaşça titrer gibi görünürdü. Şeytanarabalarının ve tavşanbıyıklarının ancak kendi duydukları küçük esin-

tilerle, hafif hafif, sanki lezzet ürperişleriyle titreştikleri, toprağı kaplayan bütün otların hem güneşten kendilerine yağın ışıklarla, hem de aralarında yaşayan böceklerden taşın seslerle âdeta canlı oldukları sezilirdi.

Bu sabah saatlerinde böcekler bile daha hamarat ve daha neşeli öterlerdi. Biz ağustos böceklerinin ne dediklerini sarahatle anlardık. Büyükler bunu duymasalar ve gülerek inkâr etseler de, biz, onların söylediklerini sanki duymuyor muyduk? Ağustos böcekleri, hep bir ağızdan, aynı sözleri tekrar ederlerdi: "Karın-cacık -buruncacık- bana kaba-etli dedi, -dedi, dedi,- dedi, dedi..." Çamlıca'nın âsude zamanları bu seslerle dolardı. Ağustos böcekleri, bu parıltılı altın sesleriyle, geçen bu nazlı saatleri gûya örer, işler ve onları hâfızalara, ruhlara ilâştirir, dikerdi. Öyle ki biz bu yaşadığımızı sonu gelmiyecek zamanlar sanırdık. Gözleri kamaştıran güneş aydınlığında bu sesler küçük kubbelerinin bitmez, tükenmez teselsülünü açar ve parılatırdı. Çamlıca, lezzetten baygın bu günlerinde, bu görünmez böceklerin ve kuşların dinmeyen sesleriyle, şüphesiz bütün tabiatı dile getiriyordu. Yeryüzündeki mahlûk cinsleri birbirlerine kardeş olmadığından bizim duygularımızdan habersiz böcekler sırf kendi ömürlerini sürerek çıkardıkları seslerle hayat ilâhisini, sanki bir tente gibi, yerden göğe geriyorlardı.

Bâzan uzakta bir horoz öterdi. Sanki zaman taşıdığı hâtıraların çokluğundan yırtılıyormuş gibi, bu bir tutamlık seste gûya günler ve geceleriyle bütün Çamlıca ve tek mil tadları ile bütün mevsim süzülür, halin içine sığamıyan bu içli ses, geçmiş zamanlarımızı tarayarak ve içimizden kayarak, gözlerimizden akan bir damla yaş gibi, yine boşluğun içine akardı.

Bâzan da uzakta genç bir ses, içindeki lezzetlerle dolmuş bu zaman içinden taşar gibi, dalgın bir şarkıyla hayata ve sevgilisine aşkını söylerdi. Bu ses, ifade ettiği mânaların üstünde, öyle derin bir daussılayla duyulurdu ki, onu hâlâ kendi kalbimin hisleri arasında işittiğim oluyor.

Fakat, Çamlıca saatlerini dokuyan bütün bu muhtelif seslerde daha nice kuşların da payları vardı. Sabahları cıvıldaşın serçeler, saka kuşları; çalılıklardan duyulan karatavuklar; öten, konan, kalkan ve yine öten çayırkuşları; arı kuşları; sarı asmalar; filuryalar, daha, isimlerini bilmediğimiz nice küçük kuşlar; ve, geceleri

tabiatın coşmuş hânendelerine benziyen büyük, berrak ve billûr sesli bülbüller; ve yine geceleri, bâzan bir damlacık sesi son derece içlenmiş tabiatın gönlünde toplanarak gecenin içine damlayan bir hıçkırık gibi duyulan bir kuş: ishak!

Önünde gûya bütün renkler serilen, şehrin ve çiçeklerin yakın ve uzak renk renk benekleri seyredilen ve her şeyin kendi rengini gûya gönlünün şiiri gibi söylettiği sezilen Çamlıca'da bu renklerden ikisi gözlere daha ziyade çarpardı: Göğün ve denizin gözleri ve ruhu alabildiğine çeken mavilikleri, bir de, tabiatın kabaaran bir zümrüt denizi gibi her taraftan taşan yeşillikleri! Zira tabiatı, hep yeşil görmek âdetimizdir. Halbuki, dikkat etsek, onun muhtelif yeşilleri arasında da, sair bütün renklerin kendi aralarında olduğu kadar farklar vardır.

Gelincikler, ötede beride, küçücük kırmızı şemsiyelerini açarlar ve -etrafındaki bütün renkleri silen kan rengi o kadar kuvvetlidir ki- bunlar, birleşen birer alev damlası gibi, sarımtırak bir tarlayı uzaktan kıpkızıl gösterir, kana boyarlardı.

Kır çiçeklerinden birinin uçuk, soluk, eflâtun rengi rikkatime dokunurdu: onu esvaplarının iptidailiğini bilmekle beraber, talihine rağmen, gönlünün iyiliğiyle avunan ve beşerî bir uysallıkla, umumî neşeye katılmaktan yine haz alan Arap bacımız Ferâhidil kalfaya benzetirdim. Herkese bu çiçeğin ismini sorardım. Fakat bunu bilen ve bana öğreten kimse olmadı.

Resimlerini yaptıkları, tarihî vakalara birtakım heybetli taşlar giydiren gibi, mutlaka yükselen göklerin azametli bulut kafilelerini katan eski zaman ressamı tarafından resmedilmiş benziyen şatafatlı bulutlar yükselir, atılmış taze pamuklarını boy boy açarak kat kat göklere serer ve kafile kafile durur veya geçerdi. Işıklar da onların kıvrımlarına ayrı ayrı konarak kendilerini tılsımlı parıltılarla aydınlatırdı. O senelerin bulutlarını bir türlü unutamıyorum!

Havadan geçen hafif rüzgârlar sanki ağaçları, evleri ve insanları sadece okşamak için gibi gelirdi. Çamlıca'nın kendine mahsus, geniş havaların uğultusu içinde, yüksek ve belki hiç bozulmamış bir sessizliği vardır. Bu sükût o kadar mükemmeldir ki duyulan ağustos böceklerinin sesleri bütün dünyayı doldurur gibi gelir. Bu sükût böcek sesleriyle bozulmaz da sanki ancak parıldar. Bū-

tün bu uğultular bir sükût mayası içine avlanmış ve orada eritilmiş gibidir. İnsan bu sessizliğe erdikçe iyileştiğini ve yükseldiğini duyar. Eski zaman gönüllerinin hudutsuz ferahlığı kendisini sarar. Bütün teferruatıyla, kırılacak gibi ince ve kıymetli görülen uzak şehrin dağınık güzelliklerinden hiç bir ses çıkmaz. Bir nevi ebediyet sükûtu açılır, yayılır ve bazan da bizim için bir şefkat ve merhamet duyuyor sanılır. Tekmil bu manzaranın sustuğu duyulur. Bu, büyük bir sükûttur!

Hanımlar, her zaman hamarat, akşam saatlerinde yine hazırlanırlardı. Tekrar kırlarda gezinmeğe giderdik. Âdetlerini ve huylarını bildiğimiz köşklerin bahçe duvarları önlerinden geçerdik. Bâzan bu eski zaman duvarlarının ortalarında tahtadan, babayani kapılar, açılırdı. Ah! yeşil, vişne çürüğü, veya aşı boyası renklerine çalan ve ne kadar şefkatlere açılmak istidadını gösteren ne iyi kalbli kapılardı! Bu eski zaman duvarlarının ardında güzel, kibar, bakımlı ağaçlar vardı. Ah! en hafif rüzgârlarla, çarçabuk teessür duyan gönlümüzün tekmil hisleriyle ürperdiği gibi, bütün yapraklarıyla birden titreşen ne hisli ağaçlar!

Gûya tâ yaradılışlarından beri el değmemiş hissini veren rahat yerlerde gezerdik. Bu ebediyet çerçevesi içinde, mütevekkil, sakin ve yavaş ömürlerini süren iyi huylu insanlar görürdük. Bu saatlerde köşklerin, bahçelerin ve uzak manzaraların üstünde büyük bir şiir billûrlaşır ve sonra erirdi. Hanımların gözlerinde, yüzlerinde, bu ezelî oluşlara uygun ve memnun bir güzellik, beşerî bir saadet gibi parıldardı. Zira belki bütün bu güzellikler öyle bir tarzda toplanıyordu ki kalblere ezelî saadet vadolunmuş oluyor ve her şey sessizlik içinde gûya büyük bir va'din yerine getirilmesini bekliyordu.

Tecrübeleri bütün hislerini olgunlaştırmış gibi, akşamlar, derinleşen duyguların vakarlı ve içli lisanıyla konuşmaya başlardı. Fakat akşam kuşlar ve uğultular, birer birer susar, ağaçlar ve kollar susardı ve tabiatın sessizliği ruhlara sinerek insanları sustururdu.

Çamlıca'dan bakınca şeffaf bir hava içinde, mavi göğün altında ve mavi denizin kenarında uzanmış İstanbul'un görünüşü cidden ihtişamlıdır. İstanbul'a ancak bu yükseklikten bakılınca bütün vücudu birden gözlerimizin önüne serilir. Bir böyle manzara bize ilk insan gözlerinin kâinatı nasıl canlandırmış ve nasıl ilâh-

laştırmış olduğunu anlatır. Buradan tarihin İstanbul güzelliğine verdiği kıymetin sebepleri gözle görülür. Aynı zamanda uzaktan hülyası tüten bir şehirle, mavi ve durgun suların parıltısıyla, muayyen bir tabiatın insan ruhuna nasıl hususî bir tesir yaparak onu kendine göre aşıladığı duyulur.

Denizden seyrettiğimiz İstanbul tepelerindeki mahalleler bizim için bir ufuk teşkil ederken, buradan, bildiğimiz manzaraların arkalarındaki düz ve boş sahaları da seçerek, şehrin uzaklar içinden nasıl çıkıp geldiğini de görürüz. Buradan, en evvel, sakın ağaçlar arasında Üsküdar evleri belirir, sonra, daha aşağıda, ortada, koyu mavi sulariyle, Boğaziçi, bir firuze gibi, madenî bir cilâ ile parıldar ve, tâ karşıda uzaklıkların düzleşmiş görünen genişliklerinde, İstanbul, artık yalnız sahillerden görünen ve çepçevre tepelerde biten şehir değildir. Her zaman teferruatını görmeğe alıştığımız bu azametli manzaranın bütünlüğünü tek mil ihtisamıyla birden görürüz. Teker teker ufalmış camileri, incelmış minareleri, küçülmüş büyük binalariyle, bütün şehir önümüzde yatar. Marmara'nın genişlediği noktada, dünyanın en güzel yerlerinden biri olan Sarayburnu, suyun kenarında, ağaçlarının, kubbelerinin, kulesinin ve damlarının altında toplanır. Sağ tarafta sahilleri sık evlerle örtülü, ve sırtları hemen boş, Boğaziçi'nin bir kısmı, Yıldız ve Kuruçeşmenin yeşil korularıyla, yukarı doğru süzülür, daha ileride ayrı ayrı göller halinde gözükür. Solda, İstanbul, daralıp inceleşerek, Filuryaya doğru uzar ve tâ uzaklarda bir maviliğe döner. Bomboş ve masmavi Marmara'nın bir kenarında koyu renkli adalar, rahata yatmış vücutlar gibi görülür ve yine solda, daha yakında, ölüm diyarının hududunu teşkil eden Karacaahmet mezarlığının sanki yürürken duraklamış yüksek servileri görünür. Bâzan tunçtan heykellere dönen, bâzan içlerine düşen bir teessürle birden bir ürperme geçiren bu serviler, yan yana, gûya cenaze merasimine gelen ve hırkalarına sarınarak sü-kût eden uzun boylu, yüksek sikkeli mevlevi dervişlerin kafilesine benzer ve serviliğin kenarlarında, teker teker biraz ayrılan ağaçları da, sürüden uzaklaşarak gûya birtakım şahsî fikirlere doğru yol alan birer dervişe benzerdi.

Böylece, biz ona Çamlıca tepesinden bakınca, eteklerinde mavi denizin dinlendiği ve üstünde sessizliğin tıttığı İstanbul, asırlardan beri değişmemiş görünen tarihî bir büyüklük içinde itikâ-

fa çekilmiş gibi, esatirî ve başdöndürücü, gönül kamaştırıcı bir güzellikle karşımızda yatar ve biz ondan, heybetli bir his alırdık. Her şey mütevekkil ve talihine razı görünürdü. Bir güzellik ve his çağlayanı seyrediyormuşuz gibi onun derin ve sırlı mevcudiyetinden yükselmesini tabîî bulduğumuz uğultuyu biz ancak uzaklığımızdan dolayı duymadığımızı zanneder, gûya coşan bir musîkinin sükûtunu dinlerdik. Gönlümüzü sanki bir tarih ve Kıssası Enbiya ruhunun biraz eskimiş ve tozlanmış, kıymetli ve gûya ebedî ışığı sarardı. Bu, her şeyi o kadar emsalsiz bir halâvet içinde birleştiren bir ışık oluyordu ki gördüğümüz bu havanın, bu renklerin bu varlıkların ruhumuzda kökleri varmış gibi onların sanki içimizde de yaşadıklarını duyardık.

Bu nurlu hava içinde bütün bu manzaralar mineler üstüne hâkkolonmuş resimler gibi kıymetli ve cilâlı renkleriyle parıldardı. Bu manzara, sanki maddî olarak görülmüyor da, ancak havanın içine aksetmiş mânevî bir şekline bakılıyormuş kadar esrî, şeffaf ve uçucu bir nur içinde âdeta yüzerdi. İstanbul, böylece, dürbünün tersiyle seyrettiğimiz yerlerin uzaklığına, dahası hâtıralarımızla yâdettiğimiz zamanların mânevîliğine bürünür, emellerimiz ve hülyalarımızla yapılmış, bize ömrümüz boyunca vadolunmuş bir saadet şehri lezzetiyle uzanırdı. Onda sevdiğimiz bir yüzün ruhumuzla taziz ettiğimiz güzelliklerini seçerdik.

Akşam saatlerinde, uzaktan, gittikçe inceleşen ve mânevileşen bir maviliğe büründüğü görülen İstanbul, güller gibi solar ve güvercinlerin boyunlarındaki iç içe değişen yaldızlı renklere dalar. Bu mavi tüllere bürünen sisli renkler ve bunların içine gömüldükleri sükût, ikisi de aynı bir şeye döner, bir musikiye benzer. İstanbul'un tam üstüne isabet eden gök parçası, mavi renklerini büyük bir hassaslıkla ve gûya hususî ve alâkayla koyulaştırarak onu kucaklamak ister gibi kendine çeker; gök, böylece, bir müddet yerden kaldırırdı gibi olduğu şehri içine alır, bir an kökleri yerden kesilmiş gibi görünen İstanbul, toprağın üstünden ziyade göklerin içinde görünür, ve orada, havada, yavaşça erimeğe koyulurdu. Gittikçe gümüşleşen, morlaşan bu mavi renkler büsbütün bir şiir ve hülya diline döndükleri zaman, bütün ufuk boyunca, gurubun son ışıklarıyla ilk önce toz pembesi, sonra kızıl, eflâ-tun ve nihayet mor çizgisi öyle bir tesir kuvvetiyle çizilirdi ki, gönüller bu renklerin ifade ettiği duygularla dolar, taşardı. Biz de

gûya bu hislere boyanırdık. O zaman artık sevgili bir göz gibi kapanan, sönen İstanbul'u uzaktan, kokladığımız büyük bir çiçek gibi duyardık ve bu güzellik bâzan güllerin kokusu gönlümüze fazla geldiği gibi, bize de âdeta fazla görünür, tadının kuvvetinden biraz ruhumuzu yakardı.

Hanımlar, benim çocuk ruhumu bile durgunlaştıran bu güzellikle müteessir olurlardı. Sabahleyin, hattâ demin, yalnız neşeliydiler. Şimdi, tabiat onlara her zaman biraz hüznü güzelliklerinden bir pay vermiş gibi, ihtişamlı birtakım süsler tarzında, neşelerinden daha kıymetli bir hüznü taşıyor gibi bir hal alırlardı.

Bütün renkler ve sıcaklık yorulup gevşiyerek, kendilerini lezzetle kaplayan geceye bırakırdı. Çamhca'da, gece, yemek saatlerinde, yollarda kimseler kalmaz. Herkes yanmış lâmbaların etrafına toplanır ve bütün sesler susardı. Bütün yollar gûya terkedilmiş bir şehrin kendi hallerine bırakılmış yollarına döner ve üstlerinde tüten sükût gönüllere sinerdi. Birçok iç kapıların önlerinde lâmbalar yanar, köşkların ayrı binalardaki mutfaklarından, bahçeler içinden, alt kapılardan, köşklere yemekler taşınırdı ve her şey artık uyumak için, uysal hayvanlar gibi, karanlığa bürünür, karanlığa gömülürdü.

Bâzı geceler, herkes ortalıktan çekildikten sonra, ağaçlar arasında kalmış bir rüzgâr, kendi kendine uğuldardı. Bâzı geceler de, yalnız başlarına kalan yüksek fıstık ve çam ağaçları, kendi aralarında, romantik mahlûklar gibi, söyleşmeğe koyulurlardı. Ne dediklerini anlayamadan, onların, dallarını eğerek, birbirleriyle kuktan, uzun uzun konuştuklarını duyardım.

Yazın, gündüzleri, bir altın körük sesi duyuran ağustos böceklerine, gece, ocak çekirgeleri, tabiatın nefes alışlarına benzeyen gümüş sesleriyle mukabele ederler ve bu sesler gecedan gündüze birbirlerine cevap verirlerdi.

Hele, aylı gecelerde, karşıkı sahil, açık deniz ve yatık adalar, Karacaahmed'in çoğu birleşmiş ve ancak kenarlarındaki bâzıları, teker teker, sürüden biraz ayrılan servileri; suların kenarında nazlı çizgisini belirten Sarayburnu içli, hisli ve sırlı bir nur içinde parıldar, tılsımlaşır ve ruhu öyle cezbederdi ki gecenin ezeli bir rûyasına dalmışız ve ayın üstümüze dökülen büyüğü ışığı içimize sinmiş gibi olurdu. Bütün o zamanlarda, mehtapta, bana burada

güya gizli, uzak ve ilâhî bir çağ-ğalındığını duyar gibi olur-
dum. Zira, bilirsiniz, aynı mehtap dediğimiz sihirli ışığı uzak ve yakın
evlere sürünür, geçenlere sürünür, elbiselere sürünür, sonra, sü-
ründüğü şeylere siner, gözlere siner, gönüllere girer, hülyalara gi-
rer, hâtıralara girer, ve şüphesiz ki böyle duyurduğu, ancak bir
musikinin verdiği tesire benzerdi.

Daha, birçok geceler, için için bir şey hatırlanır gibi olurdu.
Gökyüzünde mâna dolu ışıklar, güya bir mâbedin kutsî kandille-
ri gibi, birer birer yanardı. Bâzı rüzgârlı gecelerin alaca karanlı-
ğında servilerin yıldızlara doğru yükselen başları kâh hafif hafif
onları işaret eder gibi titrer, kâh onlara değer gibi görünürdü.
Yıldızlar böyle güya bizim emellerimiz, gönüllerimiz ve başları-
mız için yanardı. Bu som yıldızlı Çamlıca gecelerinde göğ-
seliyormuşuz gibi bir hisse kapılırdık. Bu gecelerde gözlerimiz ve
gönüllerimiz o kadar yıldızlarla dolardı ki bunlar, sonra, uykula-
rımıza da girer ve rüyalarımızda da parıldardı. Ancak, bütün o
zamanlarda ben yıldızları sökmeyi ve sırlarını çözerek mânaları-
na ermeyi -lâyık olmak için bir hayli çile çekmek lâzım gelen bir
mükâfat gibi- hep daha sonraya bırakıp âtime vâdederdim.

Bu hayatın, bizim için bu kadar lezzetle çiçek açması şüphe
yok ki en evvel bizim kendi çocukluk yani Cennet zamanlarımı-
za tesadüf etmesindendi. Sonra, yine Cennet gibi bir tabiat içinde
yaşıyorduk ve nihayet hayat daha şimdiki güçlüklerine ermiş de-
ğildi. Hemen her ev yarı saray, ve yarı tekke gibi bir şeydi. An-
neler ve babalar çocuklara daha düşkündüler. Bütün bu insanlar
da yarı dua, yarı şiir halinde yaşarlardı. Zaten belki de bu iki ruh
haleti aslında birbirinin eşidir.

Gözlerimiz bu hayat ile öyle yetişmiş, ve öyle hisliydi ki o za-
manlarda bizim yıldızlarımız yalnız gökyüzününkilerden ibaret
değildi. Bizim için geceleri, gökyüzünün yıldızları yere inmiş gi-
bi, aynı zamanda yeryüzünün yıldızları da yanardı. Hanımlar ve
bizler, gece başlarken civarımızın ve karşiki bütün İstanbul'un
evlerinde insan ellerinin yaktığı tek mil ışıkları yeryüzünde inmiş
yıldızlar gibi görürdük ve geceleri, gönlümüz bütün bu yıldızları
-üstlerine akseden ışıkları sallayan sular gibi- kendi içinde yüzdü-
rürdü. Zira onların, bütün manevi unsurlarıyla, evliyaların baş
uçlarında yanan kandiller gibi, duygularımızı ısıtan bir manevi-
yat alemi içinde parıldadıklarını duyar, bütün bu ışıkların hep et-

rafımızda ve içimizdeki hisleri aydınlattıklarını anlardık. Bilirdik ki gecelerin karanlığını bir ışık tarlası haline getiren bütün bu ışıklar hep gönüllerin gönüllere karşı besledikleri muhabbetlerle dolgun ve imanlıydılar. Onlar bize, birer birer, hep beslenmeğe değer ümitleri, beklenmeğe değer emelleri, duyulmağa değer aşkları, inanılmağa değer insanları aydınlatıyorlardı. Onlar, hep, bir ev içinde yaşayanların birbirlerine duydukları şefkat, vefa, aşk ve sadakat duygularını söyleyen; hep hayal, istek, dostluk ve iman hislerini gösteren ışıklardı. Onları, hep bizim de gönlümüzün duygularıyla mütehasşis olan komşularımız, dostlarımız, uzak ve yakın akrabalarımız gibi; birbirlerine karşılıklı hislerinden emin olarak bağlanan anneler, babalar, oğullar, kızlar, nişanlılar, evliler, kardeşler ve kız kardeşler gibi tanırdık. Onlara baktıkça bizi gönlümüzden dudaklarımıza kadar saran bir rikkate erer, sevdiklerimizin bakışlarına benzeterek ne mutlu bir hayat tadından bahsettiklerini duyardık. Onları seherden guruba ve gurubdan şafağa kadar bütün zamanların bağlandığı bir tesanüt içinde, gönlümüzün duygularıyla titreştiklerini gördükçe, bütün bu hislerin içimizde parıldadıklarını bilir ve kendi gönlümüzün de, yakılmış bir kandil gibi, bütün bu hislerle yandığını sezerdik. Zira, daima böyle, hayalimiz gidip bizi kendisiyle birleştirmeden önce, hiçbir hakikati kavrayıp sevmemizin imkânı yoktur. Bizce asıl parlayan ışıklar mutlaka böyle gönlümüzün içinde yanarak tadlarının içimizi aydınlatırken biraz da yaktığını duyduklarımız olur.

Tekmil vuslatlariyle yaşanan o zamanki hayatımızda bu şefkatin ve aşkın serpilmiş ışıkları gibi parıldayanlarsa gûya bizim gecelerimizin menekşe topraklarında bütün canlı hislerimizle açmış yeryüzü yıldızlarıydı ki biz onlarla kalb kalbe ve dudak dudağa yaşırdık!

Geceleyin Eniştemiz

Gece, yemek üstleri, hizmetçiler kahve fincanlarını toplayıp alt kata çekildikten sonra, odada kalan bir iki beyle birkaç hanımın lâkırdılarına daldıkları ve hemen gece yarısına kadar devam eden saatlerin durulmuş halini bilirdim. İster suların hafifçe nefes alır gibi çıkardıkları incecik ipekten sesleri duyulan Boğaziçi'nde, ister ocak çekirgelerinin çıkardıkları, tabiatın nefes alışlarına benzeyen gümüşten sesleri duyulan Çamlıca'da olalım, günlerini bir maksat veya bir melâl ile geçirmiş olanların bile, gûya her türlü kayıtlardan âzad oldukları bu saatlerin şeffaf sükûnunu severdim. Kadınların ruhlarından süzülen en güzel sözlerini söyledikleri, erkeklerin de fikirlerinde yavaş yavaş olgunlaşan incileri buldukları bu saatlerde, yatmak zamanı gelince, biz çocuklar, uyku gözlerimizden akarken, yine bir türlü gidip yatmayı istemezdik.

Deli eniştemizin de, çok kereler, uykusu kaçmış olur, o da daha sorulacak bir sual, görüşülecek bir mesele, itibara alınacak bir hâdisе, şaşılacak bir haber, gözden geçilecek bir ihtimal bulunduğunu söyler ve bahsi daha uzatmak ve konuşmaya daha devam etmek isterdi. Annem her zaman tenkid ettiği eniştemizin bu son sözlerini dinlemeyi artık abes bulurdu. Anneannem, uyuklamasına rağmen, bundan bir istiskal çıkmasın diye üzülerек, âdeta bir gözü kapalı, bir gözü açık, dinleye dinleye işi idare ederdi ve bunları gören halamın canı sıkılırdı. O artık fena halde bıktığı bu sonu gelmeyen sözlerden sinirlenerek: "Bey, bey! Haydi, artık yetişir, kalk, gidelim!" diye ısrar ederdi. O zaman herkes birbirine hayırlı bir gece temenni ederek odasına çekilirdi ve odalarına çekilen büyükler artık ertesi sabaha kadar görünmezlerdi.

Geceleri, çocuklar, kendilerini garip bir yalnızlık içinde duyarlar. Yatağa girince bacım beni uyutmak için bir masal söylerdi. (İşte düşünüyorum ki sonraları da hayatımın hemen bütün ge-

celerinde yatağıma girince kendimi avutmak için bir hap yutar gibi, ben bu masalları, en çoğu bir gazete, bir mecmua, bâzan da bir kitap şeklinde hâlâ dinlemekteyim.) Yatağımda bacımın anlattığı masallara karışan uykularım, rûyalarım, uyanıklıklarım içinde kendimi yalnız bulurdum. Gece, zâfım ve hastalıklarım artardı. Başkalarının uykuya ayırdıkları bu saatlerde, ben, tâ o zamanlarda bile, uykumun arasında yine, ikide bir hüznü bir ruhla, uyanırdım. Bâzan kalbim bir çarpıntıya tutulur, uzun uzun, hızla çarpardı. O zaman doğrulur, kalkar ve artık kolay kolay uyuyamazdım. Bütün ev uykuya dalmış olurdu. Bu odada, bâzan horladığını duyduğum bacım uyurdu ve çekilmiş oldukları kapalı odalarında uzaklıklarını duyduğum büyükler uyurlardı.

Fakat, her gece, yatağının kenarında duvara doğru sıralanmış yastıkların yerlerini değiştirerek ve yatağının üstüne koyup kaldırdığı battaniyeler, örtüler, hırkalar ve etrafına aldığı bir çok gecelik eşyalarıyla odasına bir yataklı vagon veya bir vapur kamarası hali ve geceye, geçirilmesi güç bir seyahat şekli veren deli eniştemiz de, gerçi her gece, yatmadan evvel birçok okur, üflerse de, çok geçmeden yine uyanır ve kalkardı. Yazın, sıcağın kapısı açık bir odada yattığım zamanlar, onun, gecelik entarisi ve sivri gecelik takkesi, gözlükleri, başı önüne eğik olduğu için göğsünün üstünde kırılan sakalı ile, ortada dolaştığını görürdüm. Elinde tuttuğu ve gölgesini bir heyulâ halinde büyülterek duvarlarda yahut tavanda dolaştıran şamdanı veya küçük idare lâmbasıyla sessiz sessiz gelir, geçer, gider ve bir iki saat sonra tekrar dönerdi. Onu biraz görür, unuttur, uyur, bir müddet sonra, yine uyanır ve tekrar uzaktan bir başka yerde ve başka bir meşguliyet içinde bulurdum. Bu itibarla onun geceleri böyle geçişlerini arada sırada gözüken ve gözleri oyalayan kuyruklu yıldızlara benzetebilirdim. Eniştemiz gündüzleri garabetlerle etrafında bir nevi aceleci hayat yarattığı gibi, gecelere de, sessizce, gündüzden arta kalmış biraz hayat aşıyor, karanlığa, bir mumunki olsa bile bir ışık ve uykulu saatlere bir sair-filmenamıne benzese bile, bir hareket katıyordu. O, bu zamanlarda, lâmbasının kenarlarını aydınlatan fakat daha öteleri loşlukta bırakan bir titrek ışık içinde, Acem minyatürlerindeki renkli ve yaldızlı insanlar gibi parlak hareketlerini esrar içine aksettiriyor ve ben bütün bunları yarı uykumun arasında rûya gibi görüyordum ve bu şeyleri böyle hayal meyal

geçerken gönlümün sükûnuna yarayan birtakım emniyet verici işler yapıldığını sezer gibi olurdum. Belki de bütün bunları ancak onun alışık olduğumuz garabetleri sayarak maksat ve gayelerini aramıyor, fakat bunlara ve içimden itimat ettiğim hayata tebesüm ediyordum. Eniştemizi de, ötekiler gibi uyumadığı ve gecenin bu susmuş saatinde canlı ve dünya işlerine bağlı görünmekle bir emniyet hissi telkin ettiği için tasvip eder ve kendisine âdeta müteşekkîr olurdum.

Deli eniştemizin günleri ve geceleri, birbirlerine hiç benzemezdi ve o, geceleri, gündüzkü halinin tam aksine olarak, tevekküllü, itinalı, tecessüslü ve itidalli görünen bir sükûta dalarlardı. İnsan, gündüzkü gürültücü ve üstünden şarıl şarıl sesler taştan adamın, geceleyin, susmuş, gürültüsüz, dikkatli ve kimseyi uyandırmamak için tamamiyle sessiz halini ve söylemek âdetini kaybetmiş gibi daldığı, kendisinden hiç beklenmiyen sükûtu gördükçe onun birçok ve belki en mühim işleriyle uğraşmak için gûya herkesin çekildiği bu yalnızlık saatlerini seçtiğini sanırdı. O, şimdi herkes uyurken, gündüzkü yorgunluklarının, çırpınışlarının beyhudeliğini anlamış ve kendine mahsus, daha mühim bir ikinci hayatını yaşamağa koyulmuş gibi görünürdü ve yüzü de daha ciddi, âdeta acı, bıkmış ve somurtkan bir mâna alırdı. Bu gece saatlerinde sanki mânevîleşir, hele yavaşlar, ciddîleşmiş bakışlariyle, düşünceli görünen sükûtiyle, daha pek ihtiyatlı görünürdü. Dudakları bâzan sımsıkı kapanır, bâzan sessiz bir dua ile oynar, kımlıdanırdı. Etrafın sükûtu içinde helecanlı bakışlariyle daha esrarlı gözükürdü. Bâzı geceler de, kendisini birtakım korkular veya nedametler uyandırmış gibi, namaz kıldığı olurdu. Birçoklariyle olduğu gibi, onun Allah'la da hayli karışık birtakım hesapları olmalıydı. Muhtemeldir ki, o, sıkışıkça, birtakım nafîle namazlar adıyor, sonra, bunların bir kısmını unutarak, hatırlayınca, bir korku duyuyor, yahut, kendi kendine rikkate gelerek, bir merhamet uyandırmak ve bunları hiçe saydırmak istiyordu.

Herhalde, muhakkak, o da kolay ve rahat uyuyamıyan bir adamdı. Belki bu geçişleri arasında kendisi de bir parça uyumuş, sonra, yine uyanmış ve tekrar kalkmış olurdu. Bâzan bana mese-lâ, "Uykum kaçtı da, onun için okuyorum!" gibi bir şey söylemek lüzumunu duyardı ve gözlüklerini takarak, birtakım eski gazeteler, eski kitaplar, paketler içinden çıkardığı mektuplar ve kâ-

ğitlar, cinaî romanlar okur; birtakım bohçalar, sepetler, sandıklar içinde eşyaları karıştırır; birtakım kurabiyeler, şekerler, şekerlemeler ve tatlılar yer; mangalda güğümlemlerle hatmi, papatya, veya ıhlamur kaynatır; bir takım ilâçlar, limonatalar ve şerbetler içer ve bâzan bunlardan bana da bir kadeh vermek ister; daha, sigara içer, su içer, köşesine geçer ve tesbih çekerdi. Daha, kurşun kalemlemlerini yontar; küçük, kemik maktâlar üstünde kâğıt kalemlerini açar; dizinin üstünde sol eliyle tuttuğu kâğıda güzel yazısıyla ve - mayhoş tadını benim de bildiğim - siyah mürekkebiyle bir şeyler yazar ve bâzan da, yazdığını yalardı.

Bütün bunları yaparken uslanmış, yavaşlamış bakışları, hüznü bir ihtiyar ile, gûya artık her şeyi tartarak bakmaya, her şeyin boş olduğunu ve hep abes şeyler içinde yüzdüğümüzü anlamaya koyulur, gûya saatin vahimliğine inanmış da mukadderatımıza tesirleri olacak bâzı tedbirler alan, birtakım esrar karıştıran bir sihirbaz hali alırdı. Nasıl ki karanlıklar içinde yüzen gemide herkes uyur; fakat, nöbetçi kaptanın yüzünde, fırtınayı belirten bir işaret gibi, tehlikeyi sezmiş bir nokta vardır ve o noktada sanki geminin bütün şuuru toplanır, işte böylece, gûya içine daldığı tehlikeden habersiz yüzen bütün köşkün içinde, deli eniştemizin gecelik yüzü onun dengini koruyan, yolunu bulan, varlığını sağlayan bir muhafız hali alırdı.

Deli eniştemiz hiçbir kaideye bağlanmadığı için, böylece hayatına ve bütün vaktine büyük bir serbestlik vermiş oluyordu. Onun âdeti canının istediği şeyi yapmaya bir imkân ve kabiliyet bulunca derhal yapmak ve kendimizi nafîle yere her iş için evvelce tâyin edilmiş saatlere bağlamamaktı. Bütün büyükler çocuklara her şeyin ancak bir vakti bulunduğunu talim ettikleri halde o istediğimiz bir şeyi yapmaya kudret bulunca bu fırsatı kaçırmamak lâzım geldiğini ve her vaktin münasip, müsait olduğunu göstermekle bunun aksine bir nazariyeye uymuş oluyordu ki sonraları hayat bana bu usulün doğruluğunu göstererek eniştemize hak verdirdi. Filhakika vaktimiz dar, ölçülü ve az, binaenaleyh pek kıymetli olduğundan, tatbik edilirken güçlükleri ve mahzurları meydana çıkan birtakım keyfî kaidelere sadakat namına onu bazan boş yere geçirmemeliyiz. Nizamı mübalâğa etmek tehlikeli bir şey olur. Hamdolsun ki herkes için aynı saatte kalkmak ve yatmak mecburiyeti yoktur. Bunun için bütün saatlerin her daki-

kasında dünya yüzünde uyanıklar vardır ki bunlar o dakikanın bekçileri gibidirler. Herkes uyanıp kalkmak ve yatıp uyumak için aynı dakikayı seçse dünyanın belki muvazenesi bozulurdu. Hamdolsun ki herkes aynı yemekleri ve aynı meyveleri sevmez. Bunun için her yemek ve her meyvanın da iştihalı bulunur.

Mektepte, son sınıfın sonuncu ders günü, açık pencereden, içeriye, en güzel vaidlerde bulunur gibi gönül alıcı bir yaz havası dolarken talebeler, hocalarına teşekkür ederler ve hoca talebelerine bir nutuk vererek hayat hakkında birtakım kaideler ve düsturlar telkin eden nasihatlerde bulunur. Her şeyi daima muntazaman ve yalnız vaktinde yapmak nasihati bunların başında gelir ve daha pek tecrübesiz olan gençler de hocalarını bir ağızdan tasvip ederler. Gevezelik, bütün bunlar gevezeliktir! Hayat, sonra, insanın, aklını başına getirir. Zira her şeyi vaktinde yapmak, ancak bunları yapabilmek şartıyla iyidir. Gece rahatça uyuduktan sonra sabah vaktinde uyanan ve geceleyin tekrar gözlerini kapayınca kadar bir uyku ihtiyacı duymayan adama günün saatlerini işlerine ve zevklerine göre taksim etmesini nasihat etmek mühim bir şey söylemek değildir. Çünkü sıhhati ve âsası yolunda giden, bunu kolayca tatbik edebilir. Hattâ, belki de, başka türlü hareket edenlere akıl erdiremez. Esasen merhamet, şefkat, ve cidiyet noksanı hep bu sıhhatleri ve işleri yolunda gidenlerin başkalarına akıl erdirememeleri yüzünden doğuyor. Böyle nasihatlerin çok kere sıhhatlilere lüzumu, hastalara da faydası yoktur. Vakitlerinde yemek yiyebilsek, uyku uyuyabilsek ve çalışabilsek elbette başka bir şey istemezdik. Lâkin o zamanki hayat bize haftanın iki üç gününü gözlerimizi açamıyarak bir kanape üstünde yatmaya ve iki, üç gecesini de yatakta gözlerimizi kapayamadan sabahlamaya mecbur eder, artık bu nasihatın boşluğunu ve bilâkis tabiatın ve sıhhatimizin bize kısmet ettiği saatlerde elimizden geleni yapmanın muvafık olacağını anlarız. Bilhassa, çalışmak, düşünmek, karar vermek daha ince bir iş olduğundan, vücut ve âsâp intizamla işlemiyorsa, daha kurnaz bir usulün tatbiki lüzumu kendi kendini gösterir. Zira her tabiata yarayacak usuller zaten mevcut değil, yahut da, şimdilik keşfolunmuş değildir. Arzularımızı yerine getirmek için bize hepsi mukaddes olan saatlerin hepsi de müsait olmalıdır. Her dakikamız, yapabildiğimiz şeyler için bir miattır. Her an bir eşref saattir. Hayat bir hesap cetveli

değil mütemadi bir doğuş, oluş ve küçük küçük ölüşlerdir. Hayat yapabildiğimiz şeylerdir. Nasıl ki her saniye doğanlar ve ölenler vardır. Ne hayatı, ne de ölümü münasip gördüğünüz bir miada ayar edemezsiniz. Mademki ölüm bizi her anımızda yakalıyabilir, ölümden kaçırdığımız her an' mühim bir hayat saniyesi demektir ve biz bu anımızda yapabileceğimizin fırsatını yani her saniyemizi yaşamak fırsatını kaçırmamalıyız.

Eğer yemeğe ayırdığınız vakitte yemek yiyemiyorsanız iştianızın gelmesini beklemek daha isabetli olur. Eğer çalışamıyorsanız, doğrudan doğruya uyuyunuz; inşallah uyandığınız zaman çalışırsınız! Eğer uyku zamanında uyuyamıyorsanız, günlerden beri yazmak istediğiniz müstacel mektubu yazın, yahut, aylardan beri yapmak istediğiniz müstacel hesaba bakınız! Ben de, mademki uyuyamıyorum, bu hâtıralarımı yazmak için yarını neden bekliyeyim ve niçin bu satırları şimdiden yazmıyayım? İşte, eniştemizin âdetine uyarak, ben de lâmbamı yakıyor ve onun hâtırladığım bu huyunu tesbit etmek için de, bu satırları, düşündüğüm gibi, şimdi yazıyorum!

Beyoğlu Gecelerimiz

Çamlıca'nın günleri güneşle, geceleri ay ve yıldızlarla ne kadar nurlu ve parlak olsa da, İstanbul'un bütün daüssılâli semtlerinde oturanların hemen hepsinin âdet edindikleri gibi, biz de, arada sırada, bu sevgili mahallemize ihanet etmeyi ve gidip Beyoğlu gecelerinin içkisini tatmayı severdik. Şüphe yok ki burada daha hızlı bir hayat neşesine kavuşuyorduk.

İnsanlar gibi şehirler de nasıl değişiyor! Hâtıralarımız hakikatleri görüp de tanıyamıyor, hâtıralarımın sarayları şimdi gördüğüm mahallere sığmıyor, kubbeleri hâlâ eski velvellerle dolup taşıyor, ve etrafımdaki şehir bana artık yabancılaşmış görünüyor!

O zamanlar Beyoğlu geceleri Tünelden Halep çarşısına kadar canlı ve eğlenceliydi. Elektrik yok, havagazı vardı. Barlar, sinemalar yok, lokantalar ve çalgılı gazinolar vardı. Otomobiller yok, ucuz faytonlar, kupalar vardı. Elhamra sinemasının yerinde, üst katta -merdiven başlarında şekilleri değiştirici ve güldürücü aynalarıyla- Palais de Cristan kafe şantarı ve karşısında, şimdi, kırmızı Saint-Antoine kilisesinin olduğu yerde, Konkordia tiyatrosu vardı. Halep çarşısından itibaren Taksime kadar nisbeten daha tenha ve karanlık bir mıntıka başlar ve ortasında büyük ağacı, bunun yanındaki Hamidiye çeşmesiyle, küçük Taksim meydanı geçildikten sonra seyrek ve hafif ışıkların yarı gösterdiği babayani ve karanlıkça bir yol Şişliye kadar uzardı.

Bu akşamlar, ön tarafı küçük yuvarlak koyu yeşil mermer masalarıyla bir pastahane ve arka tarafı, üstleri beyaz örtülü yemek masalarıyla bir lokanta olan Tokatlıyan'ın ortasındaki döner kapıdan içeriye girerdik. Buraya o kadar rağbet edilirdi ki, hele pazar akşamları, oturacak yer bulmak hemen hemen imkânsız olurdu. İçine girer girmez bu gibi yerlerin hususî şivesi bize tesir ederdi. Böyle alışkın olduğumuz kahvehaneler ve lokanta-

lar, içlerinde bize içkilerin daha tesirli, görüştüklerimizin daha zeki, dedikoduların daha ehemmiyetli ve hayatın daha neşeli gözüktüğü, âdeta büyülenmiş köşelerdir. Evlerimizde tahammül edemeyeceğimiz nice şeyleri burada garip bir uysallıkla hoş görürüz.

O zamanlarda, babalarımızın neslinden olanlar, böyle tanınmış çayhaneler ve gazinolarda, o kadar sevdikleri Avrupa'yı biraz bulmuş olurlardı. Buraları bir yandan tatbikinden hoşlandıkları nazik bir teşrifatın hüküm sürdüğü, bir yandan bir garp zerafetinin moda olduğu; bazı mühim haberlerin duyulduğu, hülâsa şehrin tarihinin biraz daha canlandığı yerlerden sayılırdı.

Biz, çok kereler, eniştemizle anlaşarak, bu gecelerde, Halep çarşısındaki tiyatrodaki temsiller veren at cambazhanesine gitmeye karar verirdik. Babam, böyle hiç zevk almadığı bir yere bizi eniştemizin götürmesine memnun olur, zira kendisi arkadaşlarıyla kâğıt oynamayı tercih ederdi. Oyun arkadaşı mösyö Timoni, gözünde tek gözlüğü, meflûç ayağını sürükliye sürükliye Tokatlıyan'a gelir, diğer iki oyuncunun temin edildiği haberini verir ve babamın iştirakine sevinirdi. Mösyö Timoni, gece partileri için arkadaşlarını buldu mu, artık dünya istediği gibi dönsün, umurunda olmazdı. Eniştemizin hâlâ, çocuk gibi, bizimle at cambazhanesine gidişine şaşar ve ona; "Hey gidi dünya, hey! Ne tuhaf insanlar da var!" diyen gözlerle bakardı.

Biz, eniştemizin birçok acemiliklerle yediği yemeği atlatır, ötekilerini bırakır, acele, at cambazhanesine koşardık. Deli eniştemiz, daha bilet alırken, içerideki o panayır yerlerine hâs yaygaracı bando muzikanın seslerini duydukça telâşından oyunun başladığı vehmine kapılarak biletçiye: "Haydi, çabuk ol!" diye öyle bir çıkışır ve önüne çıkan kontrolörden: "Canım, bunun da sırası mı şimdi?" der gibi, asabileşmiş bir acele ile kurtularak, içeriye öyle bir atılırdı ki bu, biz çocukları bile güldürürdü. O esnada, ihmal ettiği bizler de, arkasından, gülerek, ona yetişmek için acele ederdik.

İçeride, hızlı bir bando muzika, şetairetli bir hayattan dem vuran, bir curcuna havası çalar, parlak düğmeli üniformalı seyisler koşuşurlar, yere eski bir keçe yayarlardı. Biz de, böylece, at cambazhanesinin aceleci, zevkli, parıltılı, kendine mahsus havasına daldardık. Gariptir ki, bu sevdiğimiz havaya tozlu keçe; ahır; güb-

re; eşelenmiş toprak kokuları da karıştığı şüphesiz olduğu halde, buna ehemmiyet vermezdik. Çalgıların cırlak sesleri, palyaçoların başlarında taşıyıp salladıkları ve atların boyunlarında koşturdukları çingirakların, şaklayan kamçıların, kişneyen atların sesleri, halkın gülüşlerinin ve el çırpışlarının patırtıları, bütün bu neseli, heyecanlı, süratli gürültüler o kokulara ve bizim kendi duygularımıza, geçen defadan kalma, hâtıralarımıza ve bu oyunları görmek zevkimize karışarak ancak burada yaşayan iklimi yaratırdı.

Bu hava içinde her şey alışkın olduğumuz sükûnetli huylarını aşan bir hırsla şaha kalkar; her şey parlak bir varlık göstermeğe başlar; kamçılar şaklar; atlar hoplar; kumaşlar, pullar, boncuklar, atlaslar parıldar; sunî ve şetaretli bir âlemin zevki ortalığı kaplardı. Şak, şak! şaklayan kırbaçların şahlandırdığı, çalgıya uyar gibi koşan ve sıçrayan geniş sırtlı ve zeki atların üstünde cambazlar hop, hop! diye haykırarak, takla atarak, havalandırarak, kâğıttan ve alevden çemberler içinden atlayarak, kanatlanmış gözükürlerdi. Bunlar, kâh, ayakları ortadaki yuvarlak pistin kenar tahtalarına vurarak koşan bir atın üstüne atılırlar onu yelesinden tutarlar; üstünde, mahsus, yan düşerler, onu vücudünün tüylerinden yakarlar; onun gölgesine yapışırlar, ve dörtnele koşan atın gölgesinde, yere düşmeden, bir ayakları yere sürünerek ve düşecek gibi olarak, ata demin bir ayakla, şimdi bir elle, bir parmakla tutunarak, düşmezler, onunla birlikte dönerlerdi. Kimi, canlı bir Rodos heykeli gibi, yanyana koşan iki iri atın bir ayağı birisinin, diğeri ötekisinin üstünde koşarak, uçarak, geçerlerdi.

Bunlar çekilir çekilmez, çiçekler gibi, en nazlı renklere bürünmüş, dekolte, ince, pembe, turuncu, yeşil, güvez, al, eflâtun, kırmızı, havaî mavi ve tirşe satenler ve ipekler giyinmiş, gelinler gibi süslü, huriler gibi güzel, üstlerinde pullar ve sırmalar parıltıyan çocuk, kız, kadın veya genç hepsi bir aile efradına benzeyen ve çıplak kolları, göğüsleri, bacakları çiçeklerin nesçinden daha yumuşak, parlak, pembe, beyaz, kırmızımtrak ve güzel tenli görünen cambazlar, iki perendede iplere tırmanarak; tavana sıçrayarak; tavanda bir ayaklarının uciyle iplere asılarak; halkalara takılarak; ve canlı avizeler gibi aşağı sarkarak ve baş aşağı ötekine atılarak ve athyarak; havada, baş döndürücü ve sebepleri malûm olmayan nafile ve tehlikeli oyunlarını gösterirlerdi.

Bu cambazlarla seyirciler arasında garip bir münasebet teessüs ederdi. Halk, cambazları sever, fakat, rahatça, oturduğu yerde, eğlenmek ve halecana düşmek için, onların kendilerini tehlikeye koymalarını isterdi. Genç bir vücudün yarı çıplaklığı, kuvveti, tetikliği, kendisini süratle idare ediş kabiliyeti, zekâsı, bakanlara bir güzellik gibi tesir ederdi. Bu cambazlar böyle genç, güzel, çevik ve çalâk, gûya bir güzellik manzarası göstermiş, bir idman, cesaret, zekâ ve kabiliyet dersi vermiş olurlardı. Bunlar hep bir ailenin yaş ve cinsiyet farklarını kaldıran üçüncü bir cinsten fertleriymiş gibi aralarında müsavi görünürdüler. İnsan âdet ve takatını aşan bütün bu marifetli oyunları da, bir nevi iyi tanzim edilmiş, muvaffak olmuş ve sanat namına alkışlarımıza arzedilmiş birer deliliğe benzerdi. O kadar delicesine tehlikeli, lüzumsuz fakat güzel görünürdü ki, insana, belki sanatla deliliğin münasebetlerini düşündürürdü. Bu oyunlar her nevi tiyatrodan çok daha halecanlıydı, çünkü tehlikeye konan bir hayatla oynardı. Tiyatroda ölen La Dame aux camélias'ın perde inince yine ayağa kalkacağını biliyoruz. Fakat birkaç metroluk tavandan yere düşecek cambazın bir daha kalkmasına imkân olmayacağı meydandaydı. Onun için oyunları itibarî bir tiyatroya bakmaktansa hayatı hakikileştiren bir oyunu seyretmek, sanatta hakikati görmek isteyen çocuklara ve iptidaî insanlara daha ziyade tesirli gelir.

Oyunların en can alacak noktasında çalgı da gûya halecanından nutku tutulmuş gibi susarak, nefesi kesilmiş gibi soluyarak, ince ince ve heyecanını kalbe kıymık kıymık sirayet ettiren titreyişlerle korkumuzu besliyerek, sanki kendi nefesimiz kesiliyor ve o da bizi taklit ediyormuş gibi kesik kesik nefes alışlara dönen ve bize, kendi kalbimizin buhranlarını duyuran kısa kısa sesleriyle heyecanımızı kabartır ve birden duruverirdi. O zaman oyunun en tehlikeli ânı gelmiş olur ki, bir "hayt!.." gibi işittiğimiz bir sesle, ayakları havada, başı aşağıda bir cambaz, boş, artık kendi kendine sallanan bir salıncaktan bir ötekine atılır, tutunur, başını gururla doğrultarak altındaki halka bakar, veyerden bir alkış tufanı kopar, tehlike işareti geçmiş gibi, çalgı tekrar taşkın şetaretini dökmeğe başlar, yanımızdaki deli eniştemiz de, gûya hayli zahmet çekmişiz amma, nihayet parlak bir muzafferiyete konmuşuz gibi, bize sevinç ve iftiharla dolu gözlerle bakar, çocuk neşemizi ve zevkimizi adeta yaşaran gözlerle paylaşırdı. Bizimle yaşıt hiç

bir çocuk bu oyunları yaşlı eniştemizden fazla bir alâka ile takip edemezdi. Onun yanında, nice ihtiyarların, sakalları çıkmış çocuklar olduğu hakikatine ererdik. Onun asabî yüzünde ve hayran gözlerinde, seyrettiği oyunların izleri ve gölgeleri takip olunabilirdi ve yüzünün çizgileri, sanki, numaralarını yapan cambazların muvazenelerini temin ile, yere düşmemeleri için, mütemadi hareketlerde bulunarak, gerilir, düzelir, onlara bir destek olur, denk tutardı.

Bu esnada, gûya aydan yere inmiş ayrı bir cins kansız mahlûklar gibi, kireç suratlı palyaçolar, yüzlerinin bambaşka bir soydan ciddiyetleriyle gülüşlerimizi tahrik etmeyi bilen bu maskaralar, büyütmüş yahut ufaltılmış gözleriyle, başlarının üstünde küçücük kukuletaları andıran perçemleriyle, kendilerine mahsus şalvar biçimi pantolonlariyle ve eski zaman kâhinlerinin külâhlarıyla, artık çaresizlikten ve yapacak başka bir işleri kalmadığından gibi, birtakım reveranslar yaparak, sıçrayarak, ellerinin üstünde taklak atarak; ortalığa bir paydos neşesi yayarlardı.

Halkın alkışlarını toplamak için, bütün bu mahlûkların kendilerine mahsus bir ustalıkları vardı. Bunların, birden bir kol uzatarak ve bir el açarak, kendilerinin hakları olduğunu ima ettikleri alkışları bekliyerek bir kafa tutuşları, sonra, alkışlar başladı mı, muzaffer bir eda ile bir tebessüm edişleri ve, daha lââyık görerek, bunları birbirlerine havale ediyorlarmış gibi, açılıp havada kalan elleriyle, birbirlerini bir gösterişleri vardı ki hep bizim alkışlarımızı taşırmayı hedef tutar ve buna muvaffak da olurlardı. Sonraları, nice muharrirlerin cümlelerinde de hep bu takdir toplamak isteyen edaları, bu alkışlar karşısında gibi açılmış elleri görecektik ve hep bu üslûbu duyacaktım!

Bütün o zamanlarda cemiyette öyle teşrifatlı bir ağırbaşlılık hüküm sürerdi ki biraz ehemmiyetlice bir mevkii olan memurlar, meselâ eniştemizden başka bütün mâzul mutasarrıflar, çocukça görünmemek için, belki at cambazhanesine gitmeye cesaret edemezlerdi. Fakat o; bu mülâhazalara pek ehemmiyet veremezdi. Sakallı ve gözlüklü eniştemiz buralara bir çocuk gibi gelir ve gördüğü marifetlerle o kadar memnun olurdu ki artık bu şeref, her zaman kolladığı zülfüyarı bile kısmen ihmal ederdi ve, ancak, alkışlarken ellerini pek aşağıdan ve dizlerinin hizasından tutarak, birbirlerine o kadar şiddetle çarpardı ki gürültüsüyle kulaklarımızı-

zın zarı patlayacak gibi olur ve biz bu hale güldükçe onun da keyfinden âdeta gözlerinden yaş gelirdi.

Eniştemiz, beraber gittiğimiz bu oyunlarda, daima böyle, uhrevî halinin onu bazan bize gösterdiği bir uzaklık içinden, bir anda koparak, zincirden boşanmış gibi bakışlarla, bizim saffetle tattığımız bir zevke öyle yetiştirdi ki, bize cambazların verdikleri lezzetli alâkayı kendi hislerimizle paylaştığını sandığımız bir arkadaş, sakallı, gözlüklü, fakat kendi yaşıtımız bir arkadaşla beraber tatmak zevkini duyururdu.

Lâkin, sonra, çok kereleri, hanımlar onun bu anlattığımız çocukluk huylarını bu kadar sâf bulmazlar ve bizim bu görüşümüzü çocukluğumuza vererek, kendi aralarında kalan yarım ağız sözlerle, eniştemizin hoşnutluğunu cambaz kızlarını seyretmek merakına hamlederlerdi. Diğer taraftan eniştemiz, babama: "Ne ye gelmediniz a birader! Cambazlar görülecek şeylerdi, vallahi!" gibi bir söz söyliyerek bizi şahit tuttukça, babam da, tebessümlerini birer enfiye çekişiyle örtmek istiyerek, bu sözün saffetine kanmamış gibi istihzalı bir tavır alır: "Ya, öyle mi? Görülecek şeyler miydi?" diye kıs kıs gülerdi.

Parlak düğmeli, kadife üniformalı seyisler demin süratle yaydıkları keçeyi şimdi yerden daha kolaylıkla kaldırırlar, oyun son gürültülü bir kaç mahareti daha teşhir ettikten sonra, bütün atları, cambazları ve palyaçoları meydana toplayan biraz yorgun bir nevi gösteriş merasimi içinde gibi sona ererdi. Tiyatrodan, gece yarıları, yorulmuş ve uykumuz gözlerimizden akarak çıkardık. Cambazhaneden çıkar çıkmaz, yine, füsunlu bir âlemden yavaş ve yavan bir yeryüzüne döndüğümü acı bir hisle duyardım.

Eve beraber dönmek için ya sütçü Toma'da, yahut da başka bir yerde babamla buluşarak hep beraber arabaya binmişken eniştemiz mutlaka halama götürülecek bir şey almak ister, ve, çok kere de, onun değil, kendisinin pek sevdiği, Tokatlıyan'da satılan, yassı tahta kutular içinde iki sıraya dizilmiş meyva şekerlemeleri almayı münasip bulurdu. Eniştemiz böyle küçük küçük masraflar ettikçe şefkatli bir tebessümle bize bakar, hem tasvip, hem takdir edilmeyi bekler ve bu bakışlarıyla bize sanki: "Ya, evlâdım, işte böyle! Ne yaparsın?" derdi. Hattâ, o kadar sarahat ve ısrarla ki, o zamanlar ancak böyle bir ima ile söylediklerini şimdi sözleriyle duymuş gibi hatırlıyorum.

Eniştemizin Garip Huyları

Deli eniştemiz, bütün günlerinde, o devirdeki "zaman" mefhumunun pek üstünde bir çabuklukla yaşadığımdan, etrafındakilerle aynı ahenkte olmayan bir faaliyet içinde görünürdü. Sabahleyin hizmetçiden en sade bir şey, meselâ bir fincan kahve veya bir bardak su istese bunu "abuk! koş! u!" gibi hitaplarla söylerdi ve bu telâş havası kendisinin hoşuna giderdi. İstediği kahveyi veyahut suyu getirecek adam eğer bunu kendisine kan ter içinde ve önüne gelince çatlayacak bir atın üstünde koşturarak getirmiş olsa, bu sebepsiz yere, daha ziyade makbulne geçecekti. Bu da imi acelesi, o vakitki gevşek ve mütevekkil muhitte birçoklarına kendisinin acınacak bir zavallı olduğu hissini verirdi.

O zamanlarda ötede beride ve arada bir oynanan "Mtelşi Mehmet Efendi" diye bir yarı kukla, yarı orta oyunu vardı. Bu mtelşi Mehmet Efendi, içinde o kadar telâş ederdi ki acelesinden, faaliyetinin ve emeğinin hikmeti zail ve zayi olur, maksat yine hâsıl olmaz, meselâ bir yere arşamba günü varılmak lâzım gelse salı günü varılır ve bu da yine perşembeye kalmak gibi işi bozardı. Bu mtelşi Mehmet Efendiyle bir soydanmış gibi, eniştemizin de hayatın dinlenmek, susmak kabîlinden birtakım zevklerini insanın burnundan getiren bir acelesi vardı. Yanındakiler ona gya her an: "Biraz dursana, biraz sussana!" demek ihtiyaını duyarlardı. Nasıl ki çocukların hiç durmadan oynadıkları yerlerde yanlarındaki büyüklerin başları döner ve onların yaptıklarını taklit etmek değil, yalnız seyretmekten takatleri kesilir.

Vakıa eniştemizin diğer bir huyu bu hamaratlılıkla tam bir tezat teşkil ediyor ve bu faaliyetinin temin edebileceği faydaları da sıfıra indiriyordu. Filhakika onun daima görülen başka bir hususiyeti ve âdeti de her şeyi meydanda bırakıp bunları yerli yerine kaldırmak ve en sade işleri bitirmek için bilinmez nasıl bir "eşref

saat"i beklemesiydi. Onun için, halamın şikâyet ederek söylediklerine göre eniştemizin oturduğu yerler hep "alan taran" olurdu. Bilhassa evindeki odalar birer bit pazarına dönerdi. Velew bizde geçirdiği bir çift gün ve gece zarfında bile oturduğu oda bir sergi ve içindeki eşyalar göç eşyası halini alırdı. Konsolun üstünde bir sahifesi kıvrılmış açık bir kitap, bir değirmi tabakta güvez bir reçel ve yanında bir parça peynirle bir dilim ekmek ve yerde postadan gelmiş ve ne olduğu bilindiğinden daha açılmamış bir paket durur, üstelik, bunlara kimse el süremezdi. Eniştemizin kendisine ait her şeyi yerinden kaldırmak için, ne vakit geldiğini kimse- nin kestiremediği bir miat vardı ki onu mutlaka beklerdi. Meselâ bir liranın üstü olarak uşağın getirdiği yetmiş beş kuruşu masanın üstünden kaldırmaz, velevki okunmuş, bir gün evvelki Sabah gazetesini atırmaz, velev altındaki halı bundan bozulacak olsa bile, bir meyva sepetini köşeden kaldırtmaz, hülâsa hiçbir yere el dokundurtmaz ve her şeyi uzun müddet oldukları yerlerde bırakırdı. Kimse bunun hikmetine akıl erdiremiyordu. Deli eniştemiz acaba bir niyet mi tutuyor, herkesin göreceği işten daha iyisini mi yapmayı tasarlıyor, bir uğur mu deniyor, bir uğursuzluktan mı çekiniyordu? Buraları belli olmamakla beraber, eğer herhangi bir el bu öteye beriye serpilmiş eşyaya bir dokunsa derhal asabi, ince, deli sesi çınlamağa başlar, etrafı kasıp kavurur ve kıyametleri koparırdı. Onun için o, bir odayı terkederek gider gitmez başkaları gelirler, bıraktığı birçok lüzumsuz şeyleri bir an içinde yerlerinden kaldırırlar, ya büsbütün atarlar, yahut asıl yerlerine korlardı.

Yine, deli eniştemiz gayet kıskançtı. Öyle ki bu huyunu meydana koymaktan bile çekinmezdi. Bazı eski mektep ve mahalle arkadaşlarından ve babamdan duyardım. Eski ahbablarını ve tanıdıklarını hayatlarının bütün teferruatında o kadar kıskanırılmış ki onların âdeta eski mevkilerinden bir adım ilerlemelerine razı olamaz ve kendisini onların gûya artmaması lâzım gelen servetlerinin ve malûmatlarının gönüllü bir nevi muhafızı sayarmış. Eskiden beri tanıyıp lâübali olduğu bir arkadaşına rastgeldi mi, mese-lâ: "Ay, sen böyle papiyon boyunbağı takmasını nerden öğrendin? Evvelleri bilmezdin!" dermiş, birisi İstanbul'un o güzel içme sularından bahsediyormuş. Derhal kendi ihtisas sahasına tecavüz olunmuş gibi kuşkulananarak: "Ay, bu sular hakkındaki malûmatı

nerden duydun? Evvelleri sen bunları bilmezdin!" dermiş. Böyle, tanıdığı birisinin haremi güzel oldu mu, tahammül edemez: "Ona kalmaz, görürsünüz! Güzel kadın baş belâsıdır! Bu kadar yosma oldu mu, ele, avuca sığmaz! Hele onun elinde hiç kalmaz!" dermiş. Böyle, tanıdığı birisi, memuriyetinde yükseldi mi, derhal yolsuzluktan, iltimastan, rüşvetten bahsedermiş. Uzaktan bildiği hanımların malûmatını kıskanırmış. "Bu sözleri onlar mı söylediler? Acaba bunu nerden biliyorlar? Nasıl öğrenmişler?" dermiş. İtalyan operet kumpanyasındaki baritonun sesini kıskanırmış. Tramvay arabaları Galatasaray'daki dönemeçten dönerken atların imdadına koşarak onlara yardım eden meşhur tramvay vardacısının kuvvetini kıskanırmış! Şirket kaptanının pala bıyıklarını kıskanırmış. Bindiği arabayı geçen bir kira arabasının içindekileri kıskanırmış!

Fakat, deli eniştemizin başka bir huyu da yine bu kıskançlıkla tezat halindeydi ve bari onu bu huyundan kurtarmaya olsun yarasaydı! Bilirsiniz, insanların bir kısmı hep kendilerine hayrandırlar ve kendi yaptıklarını daima harikulâde bulurlar. Başkalarından gördükleri nezaketi ve iyiliği kendi haklarıymış gibi tabîî addederler. Halbuki kendi verdikleri en küçük bir hediye ile sizi ihya ettiklerine inanırlar. Her gün yaptığınız bir şeye kendileri karıştırlar mı, buna ayrı bir kıymet eklemiş olduklarına emin olurlar.

Meselâ sizi her gün yemek yediğiniz bir lokantaya davet ederler. Sizin için bu yerin o güne mahsus hiçbir başkalığı olmaması tabîî iken onlar öyle kanaat ederler ki kendilerinin yüzü suyu hürmetine o gün orası sizin için de daha mutena bir yer oluvermiş, yemekler her günküne üstün bir nefasete ermiş ve hayatınızda gece, gündüz tekrarlanan yemek yemek hâdisesi mahza bu daveti kendilerinin yapmış olmaları şerefine ayrı bir kıymet almış ve hâtırası unutulmaz bir ziyafet ehemmiyeti kazanmıştır.

Onlar size bir tek boyun bağı hediye ettiler mi gûya artık ömrünüzün sonuna kadar takacağınız kıravatlar meselesini halletmişler gibi müftehir bir hal alırlar. Siz, teşekkür ederek, artık başka bir mevzua geçmek isterken onlar size hâlâ bu lûtuflariyle ne hale geldiğinizi seyreden gözlerle bakarak mahcup olduğunuzu hükmederler!

Bu adamların kendi azametlerine imanları o kadar hudutsuzdur ki meselâ sizden bir hizmet istedikleri halde bu hizmeti lûtfen size kendileri görüyorlarmış gibi gururlanırlar. Sizden istifade edemediler mi? "Ben onu adam yerine koydum da kendisinden bir yardım bekledim. Benim bu hüsnüniyetimi anlayamadı. Yazık, adam değilmiş!" derler.

Yine bu adamlar sizin bildiğiniz bir mesele hakkında samimiyetle verdiğiniz izahata hiçbir kıymet atfetmezler ve kendi söyledikleri rastgele her söz, kendilerine bir vecize görünür. Bunların içinde muharrir olanları da vardır ki her hatırlardan geçeni yazıverirlerken bu fikirlere artık katî şekillerini vermiş olduklarını sanırlar. Bu yavan ve perişan sözleri size okuyunca sükûtunuz karşısında: "Sanki neye beğenmiyor? Acaba anlamıyor mu? Yoksa kıskanıyor mu?" diye şaşarlar.

İşte deli eniştemiz de, bütün bu insanlar gibi, kendinin her yaptığını beğenir, her sözünü takdir ederdi. Meselâ: "İnsanların tecrübesi daha her sahada terakki etmemiş ve kemale ermemiştir. İnsanlık daha birçok inkılâplar geçirecektir!" manasına olmak üzere: "Daha zaman-ı cahiliyetteyiz!" derdi ve birdenbire sanki mühim bir keşifte bulunmuş, herkesin gözlerini kamaştırmaya lâayık bir hakikat söylemiş gibi, ağzı kulaklarına varan bir tebesümle, karşısındakinden bu sözün ehemmiyetini lâayikiyle takdir etmesini bekliyerek: "Zaman-ı cahiliyetteyiz! Zaman-ı cahiliyetteyiz!.." diye tekrar ederdi. Fakat bütün bunlara rağmen de yine bütün âlemi kıskanırdı!

Deli eniştemiz hemen herkesi kabahatli ve mesul bilir ve görüştüğü insanların bile doğruluğundan ve tanımadığı kadınların bile iffetinden şüphelenirdi. Meselâ derdi ki:

– Ben hiç kimsenin hususî hayatına karışmayı aslâ sevmem ve istemem ama, şu Şahin Paşa, uçan kuşa borçlu olduğunu herkes bilirken, nasıl oluyor da, kumarda bu kadar para kaybediyor, nasıl oluyor da aynı zamanda kocaman bir köşk yaptırıyor ve nasıl oluyor da, üstelik, bir de Avrupa'dan eşya getirtiyor? İşin içinde bir aşiremento var, vesselâm!

Daha derdi ki:

– Ben hiç kimsenin mahrem hayatına karışmayı asla sevmem ve istemem ama, şu Nazlı Hanımefendi, parasız olduğunu hep-

miz biliriz, nasıl oluyor da giydiği feraceye göre Pigmalyon'dan beherini uğer, dörder liraya satın aldığı Őemsiyeler kullanıyor, nasıl oluyor da bu kadar para harcediyor? İŞin içinde bir katakulli var, besbelli!

Deli eniştemizde bu sözler öyle ifratlara varırdı ki dinleyenleri kandıracağı yerde güldürürdü ve bu sözler gülünę gözükerek tehlikesiz ve ziyansız kalırdı. Filhakika sinsi bir adamın hafif telmihlerle yaydığı Şeyler daha ziyade inandırıcıdır ve bir Şöhreti zehirlemeye daha ziyade yarar. Üsküdar vapurları bilet giŐesinden memurun elli lira ęaldıđını sölerseniz sözünüze inandırabilirsiniz. Fakat yüz bin lira ihtilâs olundu! derseniz o giŐeye sığmayacak bu yüz bin lira hikâyesi herkesi güldürür. Sözünüze kanmazlar ve memurun para ęalmıŐ olduğuna inanmazlar! Eniştemiz bir yandan hakikati dev aynasında görerek ve diğer yandan yabancıları gulyabaniler gibi telâkki ederek artık ancak kendi muhayyelesinde yarattığı bir nevi masal âleminde yaşayan bir adam oluyor, o da her mânasiyle "mythe"lere inanan bir adama dönüyordu.

Eniştemizin diğer bâzı huyları da belki deliliğine verilebilirdi ama, bunlar, tembelliğime uyduğundan, bana münis, hattâ mâkul gelirdi. Meselâ, eniştemiz hayatında intizam ile tatbik ettiği bir usul, iki sıkıntılı işi aynı zamanda takip etmek pek yorucu olduğundan, bunları sıralıyarak, her gün ancak bir tek sıkıntıya katlanmak ve bir tek can sıkıcı işle meşgul olmak prensibiydi. Birdenbire bu âdeti herkes mâkul görebilir, bunda büyük bir hususiyet bulmayabilir ve hattâ bunu benimseyebilir. Fakat eniştemiz bu usulü tatbike gösterdiği titizlik bâzan başkalarına gülünę gözüken neticelere varıyordu. Meselâ kendisi diŐçiye gitmek için Evkaftaki işinin bitmesini bekler, "Şu Evkaftaki iŐim, hayırlısıyle bir bitsin de, sonra, Allah kısmet ederse, diŐimi ęektireceđim!" derdi.

Fikirlerimizin çoğu o kadar saçmadır ki daima bunlarla harekete kalkıŐsak bunun bir ęok mahzurlarını görürdük. Fakat bereket versin ki fertlerin de milletlerin de kendilerini kurtaran bir faziletleri vardır. Bu da kendi koydukları prensiplere aykırı hareket etmek tezaadından hiç ęekinmemeleridir.

Deli eniştemiz de en samimî fikir ve kanaatlerine büyük bir kolaylıkla sadakatsizlik etmesini bilirdi. Hiç onun kadar hakka-

niyet hissinden mahrum olan ve taraftarlıkla onun kadar dolu, ailesine ve sevdiklerine ait menfaatleri en büyük kaidelerle ve kutsî umdelere tercih etmekte ve üstün tutmakta onun kadar açıkça hazır olan adam görmedim. Başkaları da belki böyledir ama, deli eniştemiz bu hislerini meydana koymakta öyle bir acele ve heyecanla hareket ederdi ki bunlar insanda en küçük bir şüphe bırakmazdı.

Hayatta fikirlerine sadık kalmamak rahatlığını her zaman gösterirdi: Sevda romanları okurlar ve aşk nâmeleri yazarlar diye kız çocuklarının tahsiline muarızdı. Fakat, kendi kızına, frenk dilleri bahis mevzuu olamazdı. Farisiyi de: "Her kim okur Farisi - gitti dinin yarısı!" beytini zikrederek bertaraf ederdi, ama, Türkçe'den başka, Kur'an okutmakla iktifa etmiyerek, bir de Arapça'yı okutmaya kalkışmıştı! Zira, kendine hâs şeylerin istisnasiyle, kendi kızının, içinde bir Müslüman kadınının; kocasından başka birine gönül verdiği hikâye edilen "Aşkî Memnu" gibi sevda romanları okumıyacağı ve nâmeler yazmıyacağı hakkında tam bir inancı vardı. Bu fikrine sadakatsizliği kendi itikadınca sevgili kızına verdiği en büyük itimat ve muhabbet nişanesi oluyordu. Kızına gösterdiği bu emniyetin şerefiyle nasıl iftihar duyacağını biliyordum. Âdeti veçhile, yüzü ruhunun içine kadar gülmüş, gözleri sevincinden yarı süzölmüş ve dudaklarındaki tebessüm kulaklarına kadar varmıştır. Kendinden geçmiş ve içinden, kızına hitaben: "O senin için değil, evlâdım! Hiç ben seni bilmez miyim? Sevgili kızım, sen oku, okuyabildiğin kadar! Eminim ki sevda romanları okuyacak değilsin! Yaz yazabildiğin kadar! Eminim ki aşk nâmeleri yazacak değilsin!" demiş olacaktır.

Fakat, her tuhaf fıkra Nasreddin Hocaya atfedildiği gibi, yalık ki şöhretiniz bir kere deli diye çıktı mı, insanların en mâkul hareketinize bile: "Delilik!" demeleri âdet ve herkesin size delilik isnat etmekte birbiriyle âdeta rekabet etmeleri kaidedir. Deli eniştemizin etrafındakilere garip görünen sair bâzı huyları ise bana bilâkis mantıkî görünüyordu.

Meselâ eniştemiz oyun oynamayı, bilhassa pokeri pek severdi. Fakat, oynarken namaz vakti geldi mi, kâğıtları masanın üstüne bırakır ve yakın bir yerde namaza dururmuş. Babam, amcam, komşu Şahin Paşa ve mösyö Timoni namazın bitmesini beklerler, "Hacı Beyin deliliği yüzünden neler çekiyoruz!" derlermiş

ve, eniştemize sorarsanız, babam enfiye çeker, amcam lâhavle çeker, şahin Paşa tesbihini çeker ve Mösyö Timoni içini ekermiş!

Bâzan, onlar oyunlarma devam ederlermiş, namaz kılarken oyunu merak eden eniştemiz de, iki rekât arasında, "Esselâmü-aleyküm ve rahmetullah!" diye selâm verir, namazını bozar, yanında oyun oynayanlara kimin kazanıp kimin kaybettiğini sorar, cevap alınca yine: "Allahüekber!" diye tekbir getirerek öteki rekâte başlarmış!

Nihayet namaz biter, eniştemiz selâm verir, sağına, soluna üfler, dua eder ve yine poker partisine devam edermiş. İşte bunu görenler onun bu âdetine de: "Delilik!" diye gülüyorlardı. Fakat, mademki kumar oynamak, günah sayılsa da, münkir olmak demek değıldir; poker oynayan adam, günahkâr olsa da, münkir sayılmaz. Manzara belki gülünç olsa da, bu hareketlerde hiçbir tezat yok, çünkü inanmakla poker oynamak arasında tezat yoktur. Mademki bir mutekidin kumarbaz yahut bir kumarbazın mutekit olabileceğini kabul ediyorsunuz, velev günah işlediğı bir anda mutekit olan eniştemizin dinin emrini de aynı zamanda yerine getirmek istemesi mâkul sayılmalıdır. Bunların biri ötekinin vaktinin geçmesine sebep olursa elbette vakti geçecek şeyi yaparak berikini bir müddet geriye bırakmak mâkuldü. Eniştemiz bunu yapmakla mantıkî hareket etmiş oluyordu.

Fakat, isminiz bir kere deli diye çıktı mı, kime dert anlatabilirsiniz? Mâkul olup deli sanılmak hüznünü şüphesiz eniştemiz de bol bol tatmış olmalıydı. Belki de klâsik mısralarımızdan birini bunun için, yani kendisini düşünerek tekrar etmesini sever, bâzan kendi kendine ehemmiyet veren ilhamlı bir yüzle -odasının duvarında asılı bir levhaya uyarak- "Bu bir zibâ revîştir; âkil ol, divâne sansınlar!" derdi.

Eniştemizle Halam

Evliya resimleri yapan eski ressamların, başka zamanlardaki âdetlerini bırakarak, ne diye onların etrafına ermiş bir havanın nurunu yaydıklarını; neden yüzlerini sükût içinde bir musiki gibi duyurduklarını; niçin ellerine gökleri işaret eden bir eda verdiklerini; ne sebeple bakışlarına sonsuz bir istiğrak kattıklarını anlıyorum. Halamın resmini yapmak lâzım gelse benim de onun etrafında o gizli nura, o sessiz musikiye, o işaret edilen göge, o manevi çizgilere ihtiyacım olacaktı. Tanıdıklarımdan galiba hiç-biri bana onun kadar insanlara üstün bir duygu vermiş değildi.

Bâzan bir ruhu kavramak için son derece iyi bir kalbe koşulu bir çift gözü görmek kâfi gelir. Halamın gözleri büyükçe ve bakışları sıcak, yavaş ve anlayışlıydı. Yeşilimtrak göz bebeklerinin sâflığı ruhunun yalnız iyilikle olduğunu gösterirdi. Bu gözlerin daima imkânları ve kıymetleri tartan tok, uslu, terbiyeli, neşesiz fakat hüzünlü olmayan, akli iyilikle birleştiren bakışları vardı. Zaten bu kadar iyilikle dolan bu bakışlar eğer böyle izanla cilâlanmamış, biraz da tecrübeyle bilenmemiş olsa belki fazla sâf gözükcekti. İçlerine bütün bir talihi hapsetmiş gibi öyle bakışlar vardır ki onları bir kere gördük mü, artık hâtıralarımızın ufuklarında, düşen yıldızlar gibi hatırlar ve görmekte devam ederiz. Halamın bu hakikatin ciddiyetiyle çerçevesi ve muhabbetin şefkatiyle derinleşen bakışlarını ben hâlâ unutamıyorum.

Babamın ablası olan halamı, ilk zamanlarından beri, hep orta yaşlı olarak görmüştüm. Kendisinin kadın güzelliğiyle artık hiçbir alâkası kalmamıştı. Zaten, onun kadar yaşını göstermekten çekinmeyen hiçbir kadına rastgelmedim. Orta boylu, şişmanca, ağır endamlıydı. Biraz düşük yanaklarıyla yüzü, o zamanlar İngiltere Kraliçesi Victoria'nın her tarafta gördüğümüz resimlerindeki tombul yüzünü ve biraz sarkık yanaklarını hatırlatırdı. Fa-

kat bütün teni o kadar ince, yumuşak ve temiz görünürdü ki o, böylece, güzellik mefhumunun dışında, bir rahatlık, şefkat, iyilik pâyesine ermiş gibiydi. Vaktinden evvel ağarmış olduğunu söyledikleri saçları kulaklarını örterek arkaya doğru taranmıştı. Başında daima gaz boyaması bir hotoz bulunur, o zamanın âdeti veçhile, çok kere düz renk bir kumaştan veya beyaz ketenden sade, bol ve uzun bir eteklik, üstüne yine sade ve keten bir bluz ve çok kere bunun üstüne lâcivert kazmir veya şayak bir hırka giyerdi. Kışın ellerine yün eldivenler geçirir, gösterişsiz ve rahat tavırlarıyla, gayet alçak topuklu potinleriyle, yaşlanmış, kadın kadıncık, sessiz sessiz gelir giderdi ve, bilmem nasıl olurdu, dostlarımızın bir kısmını hattâ tanımaz, diğer hanımların gezmek için toplandıkları günler aralarında bulunmaz ve böylece, belki herkes kadar aranmadığına da hiçbir zaman alınmazdı.

Halamın belki en büyük meziyeti ızanıydı. Zihni iyi işlediği için, akrabaları ve dostlariyle konuştuğu zamanlarda, en mâkul düşünceyi ve en doğru sözü kolayca söyleyiverirdi. Kendi melekelerimizle alışkanlığımız olduğu için o da bunu tabî bulurdu.

Halamın muhitinde, müsait bir zihniyetle karşılaşarak, sözlerini iyi dinletmek için belki büyük bir servet, veya mühim bir mevki gibi, müsbet birer kuvvet sahibi olmak, yahut, pek genç ve güzel olmak, veya o muhitin duyacağı, seveceği bir sanatın kapısını açmak, meselâ güzel sesli olmak, bir saz çalmayı bilmek gibi meziyetlere sahip olmak isterdi. Halamınsa ne güzelliği, ne neşesi, ne servetinin derecesi, ne de kocasının İstanbul'daki mevkii bu ciddî sözlerinin değerini -annem gibi dikkatli olanlardan başkalarına- açıkça göstermeye yarayacak derecede değildi. Fakat kendisi mahviyetli ve ızanlı olduğu için sözlerindeki tesirin mahdut derecesini de tabî bulur ve kendisine verilen ehemmiyeti hiç azımsamazdı.

Onun her hissinde itidal vardı. Evinde canı sıkılmaz, ancak başkaları teşvik ederse gezmeye çıkardı. Evinde bâzan namaz kılar, ancak bir vesile olursa camiye giderdi. Ramazanlarda ancak birkaç gün oruç tutar, gece misafirliğine gittiği yerler için iki ziyareti arasında uzunca bir zaman geçmesini kollardı. Yeryüzünde edindiği tecrübeyle galiba Peygamberin mutedil bir şefaatta bulunacağına ve Allahın da ancak hesaplı bir merhamet duyacağına itikat ederdi. Bu da halama kâfi gelirdi. Eniştemizin velveleli du-

alarını, mübalâğalı oruçlarını hep: "Allah sanki bunları ne yap-sın?" der gibi istihfaf ederdi.

Halam, muhitine uyarak, okumayı da âdet edinmiş değildi. Gündüzleri kendini avutmak için okumanın ilâcını kullanmıyor ve geceleri uyumak için, okumanın afyonunu yutmuyordu. Ancak gözlerinin önünden geçen hayatı yavaş yavaş bakışlarla seyretmeye alışkın olduğu gibi, ancak gündelik bir gazeteyi, dalgın gözlerle süzerdi.

Her zaman, biraz hüzünlü, fakat -bunda bir tezat yoktur,- yine her an az çok müsterih ve hattâ memnun görünürdü. Hayatın bütün zevklerini bir tok gözlülükle tartar; bu tabiata bir tevekkülle dalar; sabahlardan, akşamlardan ve gecelerden belki ancak yemek üstleri içtiği sigaralardan aldığı kadar bir haz duyar, belki de büyük bir teessüre kapılmazdı.

Onun, yemekten sonraları, bir müddet, mutlaka kapılarını örttüğü odasına çekilip, yalnızca, dumanı ve kokusu odasına sinecek kadar, sigara içmeyi sevdiğini bilirdim. O, üzüntülerini böyle odasına çekilmek ve burada kapanıp sigara içmekle yatıştırır, ve hallolunmaz dâvaları bu sayede geçiririrdi. Bu odanın havasına girince âdeta onun mahremiyetine girmiş ve gûya sırlarını duymuş gibi mahcup olurdum. O bir müddet böyle yalnız kaldıktan sonra camı açarak odasını iyice havalandırır ve sonra kapısını açardı. Bu yaşlanmış kadın bu yalnız odanın sigara dumanlı havasında acaba neler duyardı? Bunu bilmeden, ben de, her günümde bir iki saatlik olsun bir hülya zamanı ayırmak huyumu belki de ondan almışımdır diyorum.

Halamın kendi babası hakkında söylediklerini hatırladıkça bunlarda eski zaman saygısıyla çocukları ana babalarının emirlerine tâbi tutan bir terbiyenin izlerini görürdüm. Halam babasından daima çekinmiş, ona hiçbir zaman tamamen açılmamış, hiçbir derdini söyleyememiş ve zaten o da kızından bunları beklememiş olacaktı.

Halam, yine geçmişten bahsettiği bir gün "Eskiden her şey ucuzdu. Fakat, para da daha kıttı. Yine para sıkıntısı çekerdik!" demişti. Halbuki en sevdiği şey -vaktiyle o kadar azlığını duyduğu parasiyle- bize ve bütün tanıdıklarına bir çok hediyeler alıp vermektir. Annem ona: "Bizi mahcup ediyorsunuz, hemşire!" der-

di. Onun yalnız bana hediye etmiş olduğu oyuncaklar, kutular, kitaplar, bastonlar, boyunbağları, boyunbağı iğneleri, kol düğmeleri, vesaire ile bir dolap doldurabilirdim.

Halam, annesine, babasına düşkün olan bu kız, şüphe yok, o zamanki izdivaçlarda âdet olduğu üzere, kocası olan adamla hiç görüşmeden, babası tarafından "nikâhın kerameti"ne itimat olunarak intihap edildiği için evlenmişti. İlk zamanları, yine şüphe yok, mukadderatın kendisine koca diye verdiği bu adamı sevmiş, ondan bir aile saadeti ummuş olacaktı. Bütün genç kızlık zamanındaki evinin sıkı göreneklerine tahammül etmiş olduğu gibi kocasının yanındaki daha üzücü hayatına da tahammül etmiş ve büsbütün sabrın bir timsali olmuş gibiydi. Fakat, deli eniştemiz, ardı arası kesilmeyen huysuzluklariyle, onu ilk önce kendisinden, sonra, belki de öz canından bile bıktırmış olacaktı. Daima evinin içindeki hizmetçilerle birçok münasebetsizlikleri olduğu duyulurdu. Halam, tabîî, bütün bunları biliyordu ve ondan, delişmenliğinden ve bu ihanetlerinden, zamanlar geçtikçe ve yavaş yavaş çilesi doldukça, tamamen iğrenmiş, bezmişti. Sessizliği, sü-kûtu seven halam, etrafındakilerin bile seslerini yükseltmeye sebep olan bu şamatacı yaygaracı hareketli ve bitmez tükenmez lâ-kırdıcı, çevik ve atak adamın gürültülerinden, tâ ruhunun derinliklerine kadar usanç duyuyordu.

Eniştemizin kadınlık hakkındaki fikri, velev ki zevcesi olsun, bir kadını iyice takdir etmesine mâniydi. Şüphesiz halamın, güzel tabiatıyla kendinin muvazenesiz zekâsına üstün olduğunu bir türlü tamamiyle anlayamamıştı. Daima hırslı, hırçın, sinirli, hislerine düşkün eniştemiz kendisini ondan daha akıllı addediyor ve hele ne kadar daha çok âlim biliyordu!

O, kendi havasında uçarken, halama evinin işleri; ikide bir nükseden uzak seyahatlerin zahmetleri; o zamanki geniş aile münasebetlerinin ziyaretleri; konuya komşuya, eşe dosta iyi tarafları gösterilmek istenen bir ev gidişatının icapları; misafirleri ağırlamak; eski emektarların işleriyle uğraşmak ve hele kocasının birçok münasebetsizliklerinin neticelerini örtbas etmek gibi şeyler kalıyordu.

Kaç göz az çok ayrılıklar yarattığından, kadınların bir kısmı, eniştemizin evinde misafir olsalar bile yine harem odalarında kalırlar, ev sahibinden kaçarlardı. Hele bir Muhsine hanım vardı ki

sanki hep yabancı birtakım düşmanlar tarafından tarassut ediliyormuş gibi tetik üstünde yaşar, bakışlarını herkesin üstüne korka korka kondurur, sigarasını yakar da, bâzan gözleri dalar ve çekmeyi bile unuturdu. O da, deli eniştemizi, kendi evinde çekirtirip dururdu. Hanımların çoğu onun aleyhindeydiler. Halam, her zaman, nezaketle, silinir, geçer, geçene de yol verirdi. Fakat bütün bunlarla çekmediği kalmamış olduğu anlaşılıyor ki, sonraları, artık kendi nefsinin korumak kaygısına düşünce, belki o zamana kadarki hayatından ve huyundan umulmadık bir metanet ve sebat göstermişti.

Zira eniştemizin ikide bir bahsettiği gulyabaniler insanların tâ kendileridir. Hayatta her mahlûk yanındaki için bir avdır. İnsanlar hep yanındakilerin ruhlarını kemirerek ve kanlarını emerek yaşarlar. Yaralı bakışlarını, ruhlı şikâyetlerini ve yemeklerden sonraları, odasına kapanarak üstüste sigara içişlerini artık âdet yerine koyan halam uzun zamanlarda eniştemizin huysuzluklarına ve eniştemiz de halamın şikâyetlerine ve kendi insafsızlıklarına alışmıştı. Fakat en garibi, halamın şikâyetlerini duya duya ve eniştemizin feryatlarını işite işite kendi etrafındakiler de onların bu geçimsizliklerini tabî ve zarurî bulmaya alışmışlardı. Bilmem ne kadar zamandan beri, belki kendimi bildim bileli, onların anlayamamazlıklarını duya duya ve aralarında birbirlerine hiddet ve infial ile cevap veren seslerini işite işite bu hale ben bile ahşımıştım.

Bu, birlikte yaşayan iki vücut ve iki ruh, bu aynı hayata koşulu iki mahlûk arasında sanki ne vardı? Küçük küçük birçok âdetler, bunların mâneviyatlarına ettikleri tesirler ve bunların hayatlarına akseden gölgeleri vardı. Ve başka hiçbir şey yoktu! Halam eniştemizi beğenmez, bilhassa münasebetsiz ve âdeta delişmen bulur, arkası kesilmeyen sözlerinden büyük bir bıkkınlık duyardı. Bazı tecrübelerinin derslerinden istifadeyle her zamankinden daha beter bir münasebetsizlik yapmasın diye ondan her zaman biraz ürker ve damarına basmaktan biraz çekinirdi.

Köylülere, havanın bozulacağını, yağmur yağacağını, fırtına kopacağını evvelinden haber veren birtakım hiç aldanmaz ve aldatmaz emareler olduğu gibi bize de eniştemizle halamın arasında çatışmaların başlayacağını duyuran birtakım belirtiler olurdu. Nihayet yağmurun ilk iri damlaları düştüğü gibi, beklenen hâdise

zuhur eder, halamın da, eniştemizin de sesleri birbirlerine böyle cevap verdikleri zaman eriştikleri acı, dolgun, elemli şivelerine bürünürlerdi. Bize, bitişik odaların birinden, birbirine bağlı ve çekişen bu iki talihi birleştiren zincirlerin kopmadan evvelki gıcırtilarını duyururdu. Fakat bunlar, eskiden beri alışkın olmaksızın doğan bir âhenkle birbirlerine hiddet ve infiallerinin, serzeniş ve isticâlarınm havı dökülmüş şiveleriyle cevap verdikçe, belki de, meselâ suya çarpılan çamaşırların yahut anbarlara atılan eşyaların çıkardıkları ıtıratlı sesler gibi duyulur ve bana derhal bir dalgınlık âriz olurdu. Bundan dolayıdır ki zavallı halamla deli eniştemizin bir türlü neler söyleştiklerine ve neden anlaşılmadıklarına akıl erdiremez, çünkü artık bu feryadlarını işitir, fakat lâkirdilerini ayrı ayrı seçemezdim. Ancak bu isticâlî edalardan, tabiatın rüzgârlarla savurduğu vellelelerden çıkan umumî mânâyı kavrar ve evvel zaman tiyatrolarındaki koroların birbirlerine cevap verişlerini duyar gibi olurdum. Bilirdim ki bu sözlerin teferuatına kulak vermek beyhudedir ve asıl ruh, çarpışan âhenklerde gizlidir. Bunlar söylediklerinin dışında olarak, kendilerine hâs olan mânalarla, ayrı ayrı birer tabiatı ifade etmiş oluyorlardı. Bu sözler iyice duyulsa da, âhenklerinden ve madenlerinden, iki ayrı kaderin ve iki zıd tabiatın birer ifadesi oldukları anlaşılacaktı.

Eniştemiz, çevik, hamarat, yaygaracı, aceleyle bir hayat zevki tanzim etmek ister; ince, titiz, sinirli, bin dereden su getirir, bir menfaati müdafaa eder ve karşısındakinin rızasını kazanmak için kendine acındıracak sözler dinletir, hodkâmlığının samimî şivelerine erişir ve işgüzarlığının yaygaracı edalarına yükselirdi. Neşesiz, yorgun, bezgin, nafîle söylediğini bilen, medet ummayan, bununla beraber, söylemekten çekinmeyen zavallı halamın, kenarında bir damla yaş dolaştığı görülen bir göz gibi, içinde taşıyacak bir damla yaşın duyulduğu sesi ona cevap verir, halam, bu vadedilmiş nimetlere karşı duyduğu itimatsızlığı söylerdi. Bütün bu sözlerin asıl mânası bu seslerin birbirlerine verdikleri cevapta saklıydı. Bu münakaşalar onların hayatı olmuştu. Birbirine karışmıyan bu seslerini duymaya, dinlemeye alışmıştık ve bunlara rağmen nice zamandan beri onların yine beraberce geçindiklerini gördükçe, aralarındaki bu münakaşaların, bu birbirlerinden şikâyetlerin âdeta lüzumu varmış gibi, onların hayatını bunsuz tasavvur edemez olmuştuk.

Deli Eniştemiz ve Yemekler

- 2 -

Yemeęe o kadar âşık olan eniştemizin içkiye karşı hię dűřkűnlűęű yoktu. Bir kere rakı içtiğini görmedim. Yalnız bâzan, sofrasında bir řiře kırmızı şarap bulunur ve o zamanlarda, hele bir sofu evinde, içki ve hele şarap o kadar aykırı bir řey sayılırdı ki herkes buna: "Beyefendinin ilâcı" der, kendisi de biraz şarap içecek olsa: "İlâcımı getirin!" derdi. Sözde, şaraba katılan kına kına onu ispiertolu bir içki olmaktan tasfiye ederek ve günahını gidererek içilmesi mübah bir içki haline getirdiğinden eniştemiz de bu şaraba biraz kına kına atarmış. İçerken bu hilesini bir ikincisiyle tamamlardı. şarabını ağzına götürereği sırada, biz, dudakları arasından, yavaşça: "İlâç niyetine!" diye söylendiğini duyardık.

Yemeęe her zaman bu kadar ehemmiyet veren bu adam için yenilen ve içilen şeyler böylece bâzan haram, bâzan mübah, bâzan da sevap olurdu. Muayyen günlerde kurban eti ve aşure dağıtmak sevap olduğu gibi belki bunları bizzat pişirmenin de bu sevabı artıracağını dűřünürdü.

Zavallı halamsa asıl onun ortalığı kirleten, evin alt katını mutfak kokusuna bulaştıran, tatsız bir üzűntű ve dedikodu mevzuuyla komşuların diline dűřen bu yemek pişirmek âdetinden ıstırap duyardı. Bu yaşlı karı kocanın aralarını ačan ve birçok kavgalarına sebep olan hep bu meseleydi. Kendi merakının, gečen zamanlara rağmen, halamın kayıtsızlığını hâlâ yenemediğine, aksine olarak, onun bıkkınlığının arttığına şaşan ve bunu bir türlü hazmedemiyen eniştemiz halama en evvel serzeniş eder: "Hanım, zaten ben her ne yapsam sen beğenmezsin!" derdi, "Benim pişirdiğim yemekleri âlem beğeniyor, söylemekle bitiremiyor!" Halam da: "Yemek pişirmek sanki iř mi?" derdi, "Beęenilecek bir iř yap

da beğenelim! Alemin ne düşündüğünü ben bilirim! Sen nafile yere, istediğini söyle!.." O zaman eniştemiz sarıh bir haksızlık saydığı bu sözlere öfkelenir: "Hanım, demek sen artık ağzının tadını bilmiyorsun! Demek senin hiçbir zevkin kalmamış! Demek sana yemek olsun da ne olursa olsun!.. Tuh, yazıklar olsun!.." diye köpürürdü. Halam, sesini, kanaatinin kuvvetiyle yükselterek: "Yemek pişirmek sana düşmez, adamakıllı erkeğe, senin gibi bey olacıklara yakışmaz!" diye cevap verirdi. "Ahçının işi o, sen kendi işine bak, ahçıyı da kendi işine bırak! Sana ne oluyor? Sanki ömrümüzde bir gün yemek mi bulmadık, aç mı kaldık?.. Sen ahçı çırağı mısın, yoksa ahçı başı mısın? Mutfağa girmek senin ne üstüne lâzım?.."

Bu sözleri duyunca beşer aklının kifayetsizliği ve bâzı ehemmiyetli hakikatleri kavramaktaki aczi eniştemizi merhametle karışık bir isyana sevkeder: "Lâhavle velâ kuvvete illâ billah!.. Hay, şimdi üstüme fenalık gelecek, hanım!" diye bağırırdı, "Aman Yarabbi! Senin hiç aklın, iz'anın kalmadı mı? Hiç yemek pişirmek kabahat olur mu? Sevaptır, berekettir, Allah eksik etmesin, fazla gelirse, fakir fukaraya dağıtırsın, hayır işlemiş olursun!.."

Halam ona duyurmağa bile lüzum görmüyormuş gibi: "Pişir, pişir de yine ekşisin, yine dökülsün!.." diye söylenirdi. Eniştemiz de onu duymamış gibi devam ederdi: "Hiç insan yiyeceği yemeklerin lezzetli olması için elinden geleni esirger mi? Elbette ben de marifetimi göstereceğim!.." Ve o zaman halam her zamanki safvetine bürünerek: "Ahçı pişirsin de ne olursa olsun!" derdi, "Herkes gibi biz de Allah ne verdiyse, ahçı ne pişirdiyse onu yer de şükrederiz! Senelerden beri başlamış olan bu çatışma böylece hiç bitmeden devam ederdi.

Bu kadar itina ile pişirilmiş bu yemekler aynı zamanda o kadar bollukla yapılmış olurdu ki gûya korkulan bir kıtlığa karşı gelmek ve lüzumunda bir kalabalığı doyurmak için hazırlanmışa benzerdi. Bunlar mutfağa ve hariçteki tel kafesli dolaplara sığmadığından hizmetçiler ellerini sürmesinler ve sinekler üstlerine üşüşmesinler diye, camları, perdeleri daima inik, kapısı da çok kere kilitli duran ve bir nevi açık kiler haline girmiş olan bir misafir odasına yerleştirilmeğe başlanırdı. Tepsilere, tencerelere, sahanlara ve o zamanlar daha çok kullanılan büyük, orta ve küçük boyda kayık tabaklara konmuş bütün bu yemekler: börekler,

dolmalar, zeytinyağlılar, tatlılar, helvalar, sütlüler ve kompostolar evvela bir masa hizmetini gören açılır kapanır bir sehpa üstündeki kocaman bakır siniyi kaplar, sonra, mutfaktan, tel dolaplardan, kilerlerden taşmakta devam ederek, yavaş yavaş yerlerden yukarılara doğru yükselir, odada, hatıra gelmez eşyalar üstünde yer alır, önce kapıya en yakın noktaları, sonra, orta masanın üstünü donatır, sonra, daha yükseklerle çıkarak, yavaş yavaş, kanapelerin, koltukların hizalarına yaklaşır, ve, odanın içinde bizim bulunmadığımız sıralarda ilerliyen garip mahlûklar gibi, esrarlı bir seyahate koyularak, yer değiştire değiştire köşedeki ayaklı ve abajurlu lâmbanın yuvarlak mermer pervazına tırmanırlardı. Bütün bu tabaklar böylece kendi istekleriyle öteye beriye konmuş ve odaya girdiğimiz bir anda duraklamış da bulundukları yerlerde demirlemiş gibi, gûya biz karşılarında bulunduğumuz için kıpırdamıyan ve sanki orali görünmek istemiyen bir hal takınırlardı. Meselâ kayık bir tabakta, üstü beyaz kaymaklı bir güvez ayva kompostosu yahut menekşe gibi mor bir vişne ekmeği tabağı yalnızca başını almış da en önde, buraya, aynalı konsolun mermerine çıkmış ve ancak bizi görünce seyahatinde muvakkat olarak durmuş bir kayığı, bir yelkenliyi andırırdı. Öyle ki bunları gördükçe yemek değil, belki gülmek hatıra gelirdi.

Yine, bunu da kaç defa sezer gibi olmuştum ki böyle her tarafa serilen yemekler, gûya deli eniştemizin ikide bir bahsettiği birtakım cinler, periler, Yecüc Mecücler yahut bizce meçhul birtakım insanlar için hazırlanmış gibi, hepsi de, için için sanki daha saati çalmamış bir ziyafet zamanını bekliyerek, esrarlı bir hal alırlardı. Öyle ki bütün bu yemek tabakları şimdi hâlâ hâfızamda bilmem hangi büyük ziyafetlerin daha gelmemiş davetlilerini, kırk yıldır, bekliyor gibi görünüyorlar!

Fakat, yazık değil mi ki, her şey gibi, yemekler de fânidir. Yenilmezse benizleri solar, tadları kaçır, tabîî kokularıyla değil, ekşi ekşi, fena fena kokarlar. İşte bu lüzumsuz yemekler de böyle solar, güzel renkleri uçar, bâzan üstleri paslanır, âdeta küf tutardı. Böyle bozuldukları görülenler derhal dökülürdü. Odanın bu hali halamın âsabına dokunuyordu. Kocasının yemek pişirmek merakı kendisinde hazmedilememiş yemeklerle bütün bu sahanların, tabakların doldurduğu ve kokuttuğu, camları açılmayan misafir odasının nâhoş hâtıralarını uyandırır. Eniştemiz ısrar

ettikçe halam tecrübeli bir itimatsızlıkla bunları hatırlamaya bile tahammül edemez, ve hayalinde canlanan bu manzarayı görme-
mek için, onu eliyle iter gibi, kolunu uzatarak gözlerini yumardı.
Artık sabrı tükenmiş ve tahammül kabiliyeti kalmamıştı.

Ancak, garip değil mi ki, eniştemizin yemek pişirmek merakı-
nı senenin üç yüz altmış gününde bu kadar acı acı çekiştiren ha-
lam, beş altı gününde de, bütün bu sözleriyle tezada düşerek, onu
taklide, ona nazire yapmaya kalkışmışa benzerdi. Bugünler, köşk
içinde büyük birer ehemmiyeti olan meşhur reçel kaynatma gün-
leriydi. Her sene yazın, meyvalar bollandıktan sonra, hiç olmaz-
sa vişne, çilek, ayva, kayısı, frenk üzümü ve bir de gül reçeli ol-
sun, mutlaka kaynatılırdı. Bunlar okkalarla alınır, temizlenir,
ayıklanır, hazırlanır; büyük tencerelerde şeker eritilir; meyvalar
bu şuruba atılır ve tekrar uzun uzun kaynatılır; üstleri köpür-
dükçe, yassı bir kepçeyle, bu köpükler alınıp çıkarılır; reçelin
kaynaya kaynaya kıvamına geldiği anlaşılmak için güvez pembe,
kırmızı veya sarı sathına hafif hafif üflenerek renkli bir billûr gi-
bi mücellâ bu sathın üstünde hâsıl olan buruşuklara, kabarcıkla-
ra, habbeciklere bakılır; kaynayan bu şuruba, bizim hayretli ba-
kışlarımız karşısında limon sıkılarak kestirilir; tekrar bir iki ta-
şım kaynatılır ve nihayet, reçel kıvamına gelince, tencereler indi-
rilir, soğuyunca da büyük cam kavanozlara ve daha ufarak billûr
kâselere aktarılırdı. Halam, hiçbir şeye elini sürmeden, bütün
bunlara o kadar itina ile nezaret ve kumanda ederdi ki, zihni ka-
rışmasın diye, bu sıralarda bizim bile yanında bulunmamızı, do-
laşmamızı ve bu işle meşgul ettiklerinden başka kimsenin kendi-
sine bir söz bile söylemesini istemezdi. Eniştemiz de, reçel kayna-
dığı müddetçe, onun bu ciddiyetini takdir ve bu titizliğine riayet
ederdi.

Eniştemizin, beğendiği için tekrar etmesini pek sevdiği bir fik-
ri daha vardı: İnsan eğer hiçbir iş göremez de çaresiz kalırsa, baş-
ka bir şey aramaya hacet yoktu, her teşebbüse tercihan bir lokan-
ta açmalıydı. Zira bunun faydası şuydu ki işlerde ticaretiniz yo-
lunda gitmezse aç kalırdınız. Halbuki bu işte, ticaret olmasa bile,
hiç olmazsa bu arada insanın karnı doyardı. Yemekleri, eğer
müşteriler yerlerse en âlâ, para kazanırdınız. Fakat, onlar yemez-
lerse, oturur, kemali âfiyetle siz kendiniz yerdiniz! Bu da mühim
bir kârdı. Eniştemiz bu fikrini pek beğenir; "Ahçı dükkânını ma-

lını, eğer satılmazsa, kendim çimlenirim ama, diğer dükkânların satılmayan mallarını ben sanki ne yapayım?" diye gevrek gevrek gülerek kendi kendine hak verirdi.

Fakat garip değil mi ki boğazına bu kadar düşkün olan bu adam, tam şarklı olduğu ve bizim göreneklerimizde lokantalara gitmek pek âdet olmadığı için, evinde yemek zamanlarında o kadar keyifli iken, zaten nadir olarak gittiği lokantaları hep yadırgar ve buralarda çok kere yüzünü ekşitirdi. Zira daima evinde yalnız kendi sofrasıyla meşgul olanlar tarafından hizmet görmeye alışmış olduğundan bir lokantanın umuma bakan yavaş ve sıra bekleten usullerine ve birkaç masaya birden bakan garsonların hesaplı hizmetlerine bir türlü alışamıyordu.

Böyle yerlerde şaşırır, biraz bekler beklemez acıkmış ve aç kalmış bir hal alır, keyfi kaçar ve yanındakilerin, yani bizim de zevkimizi kaçırdı. Öyle yersiz bir telâşa düşerdi ki yüzüne kendisine bakılmak istenilmeyen bir zavallı düşkünün hüznü çöker, gözleri onun perişan bakışlarına dönerdi. Yapılacak tek şey kendi masasına bakan garsonu bilerek hep ona hitap etmek ve getireceklerini biraz sabırla beklemekten ibaretken o kendi masasına bakını diğerlerine hizmet edenlerden ayırd etmek lüzumunu kabul etmiyerek, etrafından geçtiğini gördüğü herhangisini kendisine hizmetle mükellef ve ne beklediğinden de haberdar sayar ve garsonlar başkalarına bakmak için yanından geçtikçe, kendisinin ihmal olunduğuna kanaat getirirdi. İtikadınca onların hepsi kendi sofrasıyla meşgul olmalıydılar. Bu inancının neticesi olarak, onlarla arasında sinirlere dokunan tatsız tuzsuz bir konuşma başlardı.

Eniştemiz o anda geçen ve bizim masamıza bakmadığı için bir faydası dokunmıyacak olan bir garsona hitapla, meselâ: "Oğlum! Hani bana su getirecektin, hâlâ gelmedi!" derdi. O da bir cevap olsun diye: "Şimdi!" diyerek geçer ve kendi işine giderdi. O zaman eniştemiz, önümüzden geçen bir başkasına hitapla: "Oğlum! Bir kadeh su getirsenize, ne olur? Sevaptır!.." diye yalvaran bir eda alırdı. Yemek böyle müşkülâtla başlar, ötekilerini masamıza bakan garsondan ayırd etmek lüzumunu bir türlü duymayan eniştemiz, bunlar kendi işleri için geçerlerken kendilerine hitap etmekte devamla meselâ: "Oğlum! Hani bana salata getirecektin, hâlâ gelmedi!" derdi. Fakat yemeğin sonuna kadar sabrı tükenir

bu "Oğlum!" hitapları kesilir, yemek müşkülât ile yenir ve bu defa öfkesi son haddine gelmiş olan eniştemiz o aralık oradan geçen ve bütün bu sabırsızlıklardan haberi olmayan bir başkasına: "Garson! Haniya kahve nerede? Bir saattir bekliyorum, hâlâ gelmedi!.. Yoo!.. Siz artık işi azıttınız gayri!.. Şimdi kafanı patlatırım, ha! Bak, sana haber vereyim!" diye bağırırdı.

Eniştemizin neslinden olanlar Fransızca'yı Farisî gibi birtakım imâlelerle çekerek telâffuz ederlerdi. Kendisi Fransızca'yı bilmez denecek kadar az bilirdi. Marsilya kelimesi yerine dört elif miktarı imâlelerle; "Mâr-i silyâ" dediğini bir duysaydınız muhakkak bu şehir ismini değil, fakat, bu terkiplerle, "silyanın yılanı" demek istediğini sanırdınız. Öyleyken bir gün bana, vaktiyle, Fransızca metinden "Don Kişot"u tercüme etmiş olduğunu söyleyince buna şaşmıştım. Bilmediği bir lisandan nasıl tercüme etmişti? Yoksa başkasına mı ettirmişti? Bunları bilemiyorum. Deli eniştemiz kendini normal bularak ve Don Kişot'la arasında bir akrabalık sezilebileceğini hiç düşünmiyerek, çocuk gibi, onun pek hoşuna gittiğini söylerdi. Ancak eniştemiz, olanca ehemmiyetine rağmen, bu kitabı seçmekle asıl tercüme veya adapte edeceği kitabı bulmuş değildi. Eğer iz'an ve irfanı müsaade etseydi de Brillat-Savarin'in meşhur "Physiologie du goût"sunu tercüme etmiş ve daha iyisi, bize göre bir naziresini yazmış olsaydı elimize ne kıymetli bir kitap bırakmış olacaktı! Yazık ki bizde ilim ve an'ane hiç "kitabî" değildir. Diğer milletler, bildiklerini, birer mahfazada saklar gibi, kitaplarına korlar. Bizdeyse millî an'anelerimiz hayattan kitaba sirayet etmeden ve hemen hiçbir kitabımızda muhafaza edilmeden havalanıp uçuyor. Eğer Türk sofrasının an'anelerini ve millî açıcılık usullerimizi koruyan Türk yemekleri kitabını deli eniştemiz yazabilmiş olsaydı, tabiatı ve huyları ne olursa olsun, sırf bu iptilâsının ve zevkinin kıymetli mahsulünü yetiştirip verebilmiş olmak sayesinde, millî kültürümüze mühim bir hizmette bulunmuş ve böylelikle belki bâzı günahlarının bir nevi kefareti ödemiş, bâzı kusurlarını telâfi veya af ettirmiş olacaktı. Zaten bizim bütün yapmak istediklerimiz de kendimizi ve ismimizi böyle boyumuzdan uzun ömürlü şeylere bağlamak ve onların nisbî sağlamlığına dayanmaktan ibaret değil midir?

Memur Olarak Gidişleri

İnsanların, hele çocukların tabiatlarında taklit meyli o kadar kuvvetlidir ki Çamlıcadaki eniştemizin, kerevetinde gazete okurken bâzan yerinden fırlıyarak: "Gittiii! Uçtuuu!" diye haykırdığını gördükten ve duyduktan sonra, evimize dönünce, ben de onu taklit etmek hevesine kapılırdım. Onun gibi, bir kerevetin üstüne bağdaş kurarak gazete okur, bâzan, gördüğüm mühîm bir şeyle halecana düşmüş gibi, minderin üstünde ayağa kalkarak, bu sözlerin neleri telmih ettiğini ve giden kimdir? uçan nedir? bunları bilmeden, "gittiii, uçtuuu!.." diye haykırır, hattâ, bu son kelimeyi "uştı" diye telâffuz etmeyi unutmazdım. Eniştemizin, gazetesinde vahim bir haber bulduğunu, bu sözlerin vicdanından çıkan aksi sedalar olduğunu düşünerek, böylece, onun bana yaptığı tesiri etrafımdakilere, bacıma, hizmetçilere yapmak ister; onların okuduğum gazetede birtakım menfaatlerimize halel geldiğini öğrenerek müteessir olduğumu düşüneceklerini tahmin eder, ve, haykırışlarımı duyanların elbette benim enişteminkilerini aldığım kadar ciddiye alacaklarını umardım.

Fakat bir gün annem bu sözlerimi duyunca gülerek, bana: "Kuzum, Allah aşkına!" dedi, "Sen enişteni ne diye taklit etmek istiyorsun? Onun ne demek istediğini sanki biliyor musun?" ve anlattı: Meğer, eniştemizi, o vakit ki bütün gazetelerde her gün ilk sütunun başında çıkan "Tevcihat" ve "Tebliğat-ı resmiye" kısımlarını okurmuş ve burada kendisine lâıyk bulduğu rütbelerin ve münasip gördüğü nişanların rakipleri addettiği ve sevmediklerine verildiğini; kendisinin umduğu, kolladığı memuriyetlere, mutasarrıflıklara, valiliklere de rakîpleri olduğu için kıskandıklarının tâyin olunduklarını öğrenirmiş. İşte bütün bu beklediği rütbeleri, nişanları ve memuriyetleri eline geçiremediği, bunların başkalarına gittiğini gördüğü içindir ki böyle, hayıflanarak, tutuşarak, can havliyle yerinden fırlar, başından dumanlar taşar, ve

onların arkasından: "Gittiii! uçuuu!" diye haykırırmış. Meğer giden, başkalarına verilen rütbe, nişanlar; uçan da, başkalarının kondukları mutasarrıflıklar, valiliklermiş!

Fakat, buna rağmen, bütün bu rütbe ve memuriyetlerin hepsi de birer birer kaçmış olmaz, ve, arada sırada, bunların biri de kendisinin eline geçerdi. O zaman deli eniştemiz, ya halamızı ziyarete gittiğimizde, bizi merdiven başından karşılar, yahut, o hamarat haliyle, parlayan gözleriyle, dünya ile barışmış, tebessümüyle, kendisinin bizi ziyarete geldiği günler, bu yeni tâyininden ne kadar memnun olacağımızı bilerek, bizi yine: "Veminelhavâdis!" sayhasıyla karşılardı. Fakat bu yeni tevcihin ruhunda bir muzafferiyet borusu öttürdüğü bu günlerde haz ve gurur ile şişkin sesinden duyulurdu ki bu haber artık sütlü veya pekmezli muhallebilerden birine ait değildi!

Bu günlerde onun bütün "vüzera", "kübera" ve "rical-i devlet" dediklerine karşı hörmeti artar ve denilebilir ki âdetâ dinî bir mahiyet alırdı. Hattâ, yalnız medleri, tecvit usulü, dört elif mikdarı çekerek: "Pâşâ!" demesi bile paşalığa verdiği ehemmiyeti göstermeğe kâfi gelirdi.

Eniştemizin, memuriyete tâyininden sonra daha hareket etmemiş olduğu, yahut, memuriyeti üstündeyken İstanbul'da mezuniyetle bulunduğu sıralarda, bayramları muayede resmine gitmek için sırmalı üniformasını giyerek, nişanlarını ve kılıcını takarak, hem neşeli bir gurur, hem de nezaketli bir sözde mahviyetle arabasına kurulması görülecek şeydi. Derhal, vazifesi bu olduğunu bilir gibi, arabadan hem sağına, hem soluna bakarak rast geldiklerine; Kısıklı kahvesinde otururlarken hep birden ayağa kalkarak, kendisine temenna edenlere önlerinden geçtikçe kendisine selâm vermeye davrananlara; hattâ, bu niyette olmayanlara bile, durmadan temennalar ederdi. Sanki kendisinin böylece mütemadiyen selâm vaziyetiyle açılan sağ elinin yukarıya kadar kalkmağa bile vakit bulamayan, kesik kesik, yarım yarım temennalarıyla, ve memnun bir yüzle, durmadan herkese dağıttığı, bir bayram iltifarından ibaret değil de, mânevî bir hazneden avuç avuç alıp serptiği bir takım nimetler gibiydi. Karakolun önünden geçtiği sırada, arabada uzattığı ayağıyla, pantolonunun yan şeridini, üniformasını ve kılıcını göstererek, askerleri de kendisine selâma durdurmağa muvaffak olunca pek ziyade memnuniyetle se-

lâm verir, ve böylece mâneviyatının gıdası olan bir ziyafete konarak, bu Çamlıca iniş çıkışlarını birer muzafferiyet geçit resmine çevirirdi.

Ya, acaba, tâyin olunduğu o uzak diyarlara nasıl gider, oralar-
dan nasıl dönerdi? Onun oturma odasında, bir soba, bir de orta
mangalından başka, birçok diz örtüleri battaniyeler, hırkalar ve
takkeler bulunurdu. Oda soğumasın diye camları kâfi derecede
açtırmazdı ve ateş bâzan insanın başına vururdu. Burada çok kere
ilâç kokuları duyulurdu. Fazla olarak, ya kokusundan hazzettiği,
ya havayı temizliyeceğini umduğu, yahut, belki de uğur saydığı
için, mangalında ikide birde birtakım tütsüler, öd ağacı, günlük,
defne yaprağı yaktırır ve bütün bunlar odasının havasını ağırlaştır-
rırdı. Biz şimdi bu odaya girecek olsak, ilk iş olarak, muhakkak,
pencereleri bir iyi açtırdık.

İşte, en ziyade hayrettime giden şey, bu sıcak odasından dışarı
çıkmayı sevmeyen, köşedeki kırmızımtrak şilteli ve kırmızı post
serili kerevetinin üstünden, mangalının başından ve mutfağından
ayrılmak istemiyen, odasında bile örtüler örtünen, fanilâlara ve
battaniyelere sarılan, mutfakla yatak arasında daima gecelik enta-
risi, hırkası ve takkesiyle dolaşan; o zamanki evlerde kilerin ve
mutfağın civarında yetişen iptidâî ve küçük zevklere pek düşkün
olan; mütevekkil ve tenbel günlerin keyfini, bir çubuk çeker gi-
bi, iyi çıkaran; fikrini ve merakını minderinde yan gelerek oku-
duğu gündelik bir gazete ve tercüme edilmiş bir macera romaniyi-
le doyuran; fazlasiyle yemek yiyerek, ve sonra kakule çiğneye-
rek, kahve içerek, enfiye çekerek Allah'a dua, hamd ve şükreden
bu evcümend adamın ikide bir memur edildiği bu kadar uzak, da-
ima uzun yollu, ve daima yolsuz vilâyetlere, çöl içinde kalmış di-
yarlara, kumlar içine saplanmış şehirlere gitmek için zahmetli ve
çapraşık seyahatlere çıkması; oralarda bâzan refakatindeki jandar-
maların, bâzan maiyetine verilen neferlerin yardımıyla, kuş uç-
maz kervan geçmez ve asayiş temin edilmemiş yerlerde karakol-
dan karakola konaklayarak, at veya katırla, yahut da deve üstün-
de, o bozuk yolları, yolsuz ovaları, yalçın dağları aşmasıydı.

O zamanlar ki, rahatlıkla gevşemiş bulunan İstanbullulara, bir
karşı yakaya geçip tünele binerek Beyoğluna gidip geliş bile hatırı
sayılır bir yol; ve bir Büyükadaya gidip geliş bile denizaşırı bir se-
yahat sayılırdı. O zamanlar ki, ancak gözlerin görebildiği mesafe-

ler ölçölür; yabancı diyar olarak, gökteki ay ve yıldızlar seyredilir; ve iklim olarak, yalnız bizi sırasıyla ziyarete gelen ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış bilinirdi. O zamanlar ki, herkesin merakını çeken havadisler, esen poyraz ve lodos rüzgârları, ve, mahalleleri İstanbul içine dağılmış olan sevgililerin, akrabaların ve dostların sıhhat ve gönül haberleriydi. O zamanlar ki, insanlar için şöhret ve servet kelimelerinin galiba büyük ve hele kendilerini heyecana getirecek bir mânası yok gibiydi. O zamanlar ki, herkes içinde doğduğu mahalleye, hattâ eve, hattâ evinin içindeki odasına sadık ve âdeta âşık kalırdı. O zamanlar ki, insanlar aynı evin içinde, doğdukları ve beşiklerinin sallandığı odaya bitişik bir odanın döşeginde can verirdi ve çok kere, cesetleri de, çocukken sularıyla oynadıkları bir çeşmenin sularıyla yıkanırdı. O zamanlarda, deli eniştemiz, bu uzun gidip gelişlere nasıl razı oluyordu? Kendisi de, bütün etrafındaki insanlar gibi, bu muhit içinde yetişmiş, bir aynı mahsul değil miydi? Diğer birçok huylarına bakılsa, onlara ne kadar benziyordu! Onun böyle, eski zaman seyyahları gibi, inanılmaz ülkeler aşması, âdeta efsanevî seyahatler başarması nasıl kabil oluyordu? O zamanlar bu kadar uzak sayılan bu dağınık vilâyetlere, en iptidâî vasıtalarla nasıl gidiyor, oralarda nasıl dolaşıyor, oralardan nasıl dönüyordu?

O zamanki yollara ve nakil vasıtalarına göre, bir düşünün, İstanbul nerde, Musul nerde? Trablus nerde, Nablus nerde? Cidde nerde, Hüdeyde nerde? Amman nerde, Havran nerde? Hamına nerde, Hayfa nerde, ve Kerbelâ nerde? Akkâ nerde ve San'a nerde? Nasıl oluyordu da Arabistan'ın eritici güneşi altında yakıcı gölgelere sürünerek isimleri bile hayret verecek kadar uzun mesafeler açan yollara, sahralara, dağlara, nehirlerle, denizlere ve şehirlere böylece bir sair-filmenâm gibi, bir gidip bir geliyor, ve sonra, çilesi daha dolmamış gibi, bu seyahatleri nasıl tekrarlamak istiyor, tekrar ediyor, ve nasıl tekrar gidiyor, tekrar geliyordu?

Fakat insan deli eniştemizi görünce, bu muamma gûya kendi kendine çözölüveriyordu. Filhakika o sanki bütün bu uzun yolları, susuz sahraları, baş döndürücü dağları ve muhataraları denizleri, hep, her zamanki evinin ve mutfağının iptidâî ve hakir işleri arasındaki kaygısı ve heyecaniyle, bütün bu zahmetlere ve seyahatlere âdeta arada büyük bir fark olmamış gibi katlanıyor, bütün bu aştığı mesafeleri ölçmeden geçiyor, mutfak kapısından

oturma odasına geçtiği zamanki evcümend haliyle, evindeki çalı-
miyle, beyaz gecelik entarisi ve takkesiyle, tencereleri ve sahanla-
riyle birlikte, bunlarla meşgul olup tehlikelere belki yalnız bize
hikâyelerini anlatacak kadar ehemmiyet vererek, işte belki de
bundan dolayıdır ki âsabı pek bozulmayarak, ve sıhhati büsbü-
tün göçmiyerek, kendisini yarı muhafaza eden bir hafifmeşrep-
likle, susuz Arabistan çöllerinin yolunu tutturmuş, bir baştan bir
baş onları aynı çevik, hamarat gözleri ve oralı olmıyan haliyle
geçmişti! -

O zamanlar bütün bunlara şaşardım. O zamanlar ben pek tec-
rübesizdim ve daha bilmezdim ki hiç korkmadığımız taş baş ya-
rar. Cılız hallerinden hiç umulmayacak nice kahramanlar vardır.
Hatırlarına getirmedikleri zorluklar başlarına geldi mi, bunları
sanki haberleri olmadan yenerler. Önerine çıkan dağları tevazu-
larına hiçbir halel gelmeden devirirler. Öyle hasta ve yumulu
gözler vardır ki bir şey seçemezler sanırsınız ve kütüphaneleri
hatmederler. Öyle hantal eller vardır ki çaldıkları sazdan kalbini-
zi delen en tesirli, en ince sesler çıkar. Eniştemiz de işte bu halin-
den beklenilmezlerden ve Evliya Çelebi gibi seyahat edenlerden
biri olmalıydı!

Kendisinden bu çetin diyarlara gidişlere ve orada bu zahmetli
gezişlere katlanmasının tefsiri mahiyetinde olarak tantanalı bir
cümle duymuştum: Bana, bilmem hangi bir sözüme cevap olmak
üzere: "Ya evlâdım, işte böyle! Ne yaparsın? Din ve devlet namı-
na!" demişti. Sonraları bu cümleyi ondan sık sık duyardım. O,
bu memuriyetlerin zahmetleri ve bu seyahatlerin sıkıntıları için
hep: "Din ve devlet namına!" derdi. Ben de o zaman gûya bu se-
bepleri tahlil edebilmiş gibi, bu zarureti kavrardım. O zamanlar
pek tecrübesizdim ve daha bilmezdim ki böyle büyük sözlerin
yaldızları içinde gizlenen hakikatleri bulmak ve bunların yalanla-
rını çıkarmak için ne tarihi bilmeye, ne uzaklara gitmeye, ne de
yükseklere çıkmaya ihtiyaç vardır. Bâzılarının canlariyle ödeme-
ye razı oldukları mukaddesat bâzıları için ancak menfaatlerini ba-
rındıran birer paravandan ibarettir. Böylelerinin de mevcudiyeti-
ni herkes kendi mahallesi içinde, kendi ailesi arasında, kendi kapı
komşusunda tahkik edebilir.

Eniştemiz, evvel zaman filozofunun tavsiyesini yerine getire-
rek, kendini iyi tanısa: "Din ve devlet namına!" dedikten sonra,

bir de, daha yavaş perdeli bir sesle: "Ve Çamlıca'daki köşk namına!" cümlesini ilâve etmeliydi. Zira deli eniştemiz bütün hareketlerinde -ve kim bilir, belki de hattâ rivayet olunan yolsuzluklarında- hep bu köşkün hesabı ve menfaati ile meşgul olarak, uzak-tan bile, hep onun gölgesinde, onun içinde yaşarmış. Halamın anlattıklarına göre, ha San'a'nın kârgir ve muntazam binalarında olsun, ha Amman'ın kuyu başındaki kır evinde bulunsun; hep bu köşkün tamiri, döşenmesi, boyanmasıyle, meşgul olurmuş. Bulunduğu yoksul vilâyetlerin birinde yorucu teftişler için dolaşırken bile kafasında daima bu gittikçe güzelleşen köşkü taşır, onu tadil eden plânlar hazırlar, kızıyle damadına bir ayrı daire açar, haremde ve selâmlıkta ayrı ayrı mükellef yemek odaları ayırır, bize, gelince yatacağımız odalar tahsis eder, ve bütün bu daire ve odaları kendince mükellef bir surette döşetirmiş. Geçen günler ve geceler boyunca uzak Çamlıca'da kalan bu köşk böylece yavaş yavaş tamir görür, eski kiremitleri değişir, içi döşenirmiş. Deli eniştemiz çok kere bu köşkü istediği gibi yaptırmaya muvaffak olacağını, bazan da muvaffak olamayacağını sanır, ekseriyetle ümitlerinde yüzmeğe başlar, bâzan da ümitsizliğe batarmış. Hele mutlaka bu bahsi açar, hayalen bu köşke konar, bir uzak tasavvurdan değil, lâkin, ehemmiyetli, faydalı, acele bir işten bahseder gibi, bu mevzuu öne sürer, halamın kayıtsızlık, alâkasızlık ve kadınlık diye tavsif ettiği sükûn ve sükûtuna kızar, suallerine ille cevap vermesinde ısrar edermiş!

Deli eniştemiz, yorgun düştüğü, ıstırap çektiği, korkularının teptiği, nöbetlerinin nüksettiği ve hastalıktan uykusuz kaldığı geceler, kendini unutmak ve avunmak için, bir masal dinler gibi hep köşkünün hayaliyle oyalanır; onu bir Cennet olarak hatırlar; bahçesini mis gibi koklar; Çamlıcanın "püfür püfür" esen rüzgârlarını ateşinin üstüne sallanan tılsımlı yelpazeler gibi duyar; köşkünün varlığına, bir yatağa yatar gibi yaslanır ve orada bulacağı sükûtu, rahatı, zevki, itibarı düşündükçe yavaş yavaş iyileşerek, sükûnunu bulan bir uykuya, köşkünün rüyasına dalarmış! İhtilâçlar içinde uyanınca, yine orada, Çamlıca'daki köşkünde rahata kavuşacağına imanını yeniliyerek, onun hâtırasını tekrar bir yorgan gibi üstüne çeker, varlığını bir ilâç gibi içer; hülyasını, sevdiği bir dudak gibi öpermiş!

Nasıl ki köşkün rengini de, hayalinde kaç kere değiştirmiş. Bir gün halam yine onun köşkü ne renge boyatacakları hakkında bir sualine mâruz kalarak: "Her renge boyattın da bir fıstıkîsi kaldı!" diyecek olmuş. Eniştemiz hemen inatla bu rengin üstüne atılmış. Zaten o zaman Şam'da bulunuyorlarmış. "Peki, muhakkak fıstıkî olsun!" demiş. İlk önce bu renk ona, ağaçlar arasında, pek zarif gözükmüş. Fakat bu açık ve müstehzi renk, zihninde zamanla yavaş yavaş ciddileşerek koyulaşmış, tırşeye çalmış, nef-tiye dönmüş, sonra daha olgunlaşarak, yeşile ermiş, eniştemiz köşkünün dinî, mübarek, mukaddes, müslüman bir renk olan yeşile boyatmaya karar vermiş; ve, bir İstanbul'a gelişlerinde, onu filhakika sadatı kiramın sarıkları ayarında bir yeşile boyatmış!

Eniştemiz halama, ikide birde: "Şimdi sıkıntı çekiyorsun ama, hanım!" dermiş. "Sonra Çamlıca'daki köşke kurulunca rahata konarsın, inşallah!" ve daha: "Sabredelim dışımızı sıkalım da hanım!" dermiş, "Çamlıca'daki köşke yerleşince rahata kavuşuruz, inşallah!" Fakat halam bu köşkün hikâyesini o kadar yoksul illerde, o kadar hayal halinde duymuş, dinlemiş ve meselâ Musul'dan Çamlıca o kadar uzak görünürmüş ki o tamir, tefriş rûyasını belki de hiç tahakkuk edemiyecek sanır ve günün diğer gaileleri arasında buna ciddî bir yer ayıramaz, onun için eniştemize isteksizce cevap vererek: "Hele hayırlısıyle bir dönelim de, o zaman düşünürüz. Kuzum, Bey! Nafile üzülüyorsun, vallahi! Nasıl istersen öyle yaptırırısın!" gibi, kocasını çileden çıkartan cevaplar verirmiş! Hülâsa, eniştemiz, bütün bu sözlerini halama o kadar tekrarlamış ki, daha bu köşke büsbütün ve adamakıllı yerleşmeden evvel bile, onun hikâyesinden biraz bıkmaya başlamış!

Mâzul Olarak Dönüşleri

Gobineau, "Nouvelles asiatiques" isimli kitabında Trabzon'da vali bulunan bir paşadan bahseder ve: "Hükûmetinin ve memleketinin istikbaline itimadı sağlam değildi. Yapılan ıslâhatın değerine ve bilhassa gerçekliğine pek inanamıyordu. Fakat kendisinin şahsî vaziyetini kabil olduğu kadar iyileştirmek lüzumuna kuvvetle kani'di." gibi bir şey söyler. Deli eniştemize gelince, hükûmetin ve memleketin âtisine itimadı olmadığını bilemiyor, hattâ zannetmiyorum. Ancak onun da kendi şahsî mevkiinin ıslâhı lüzumu hakkındaki imanı öyle kuvvetliydi ki bu yüzden bir yandan müteşebbis ve hamarat, bir yandan da sabırlı ve tahammüllü olmakta sebat ediyordu.

Deli eniştemiz, arada bir, her nedense, hep Arabistan taraflarında bir vilâyete gönderilir, fakat yine her nedense, gittiği yerde bir suçu, bir yolsuzluğu görülür, pek açıkça söylenmek istenilmeyen şeylerin Arapça ifade edildiği o zamanlarda, ikide bir yine "lesebebin minel esbab" azlolunurdu. Evdeki hanımlar, maceralarını hep delice ve gülünç buldukları eniştemizden, halamı her zaman üzdüğünü görerek, âdetleri veçhile çekiştire çekiştire bahsederler ve bu günlerde birbirlerine benim anlamadığım imalı, mânalı gözlerler bakışarak: "Duydunuz mu?" derlerdi. "Hacı Bey yine azlolunmuş! Deli! Ne halt etmiştir kim bilir?.." Çocukların yanlarında bu meseleden pek bahsolunmazdı. Fakat ben yavaş yavaş ve parça parça duyarak öğrenmiştim ki deli eniştemiz, memur olarak gittiği yerlerde, rüşvet almak, para yemek gibi töhmetlerle zan altına girerek azlolunur, sonra, ancak, Yıldıza dehalet eden babasının şefaatiyle affedilerek yahut beraat ederek tekrar bir başka yere tâyin olunurmuş. Doğruluğuna büsbütün emin olmadığım bu rivayetlerden ancak halamdan duymuş olduğum birisine inanıyorum: Nice zaman sonra, kocasından şikâyet ederken, halam onun bir günde diğer memur zevcelerinin kendilerine

gelen ricacılardan bir çok hediyeler aldıkları halde kendisinin bu şeylerden hiç istifade etmediğinden şikâyet ettiğini ve kendisinin de bu teklifi: "Hay Allah'tan korkmaz!" diye şiddetle reddetmiş olduğunu anlatmıştı. İşte bir bunu biliyorum. Fakat bilmediğim şeyleri de hanımların fısıltıları ile o kadar duymuştum ki benim de, belki zavallı eniştemizin günahına girerek, onun daha açılmamış o büyük denklelerini, hararlarını, eşyalarını gördükçe, bunu hiç kimseye sormadan, bu evde kırk haramilerin haram malları tarzında biriktirilmiş bâzı ganimetler bulunduğunu farkedeceğim gelirdi.

Böyle, memuriyetinden dönüp de, İstanbul'daki evleri daha kirada bulanan memurlar; o devirdeki kibar İstanbul'da mevcut olmayan, zaten mevcut olsa da, kaç göz yüzünden, en orta halli bir ailenin bile gitmesi ayıp sayılacak otellere değil, fakat kendi evlerine yerleşinceye kadar, zevceleri, çocukları, hizmetçileri ve eşyaları ile birlikte, yakın akrabalarının evlerine misafir olurlardı. Bu evler de odaları, sofaları, sandık odaları, kilerleri, yükleriyle onun bütün adamlarını, eşyalarını, zahirelerini almaya yetecek kadar geniş olurdu.

Eniştemiz de böyle, memuriyetinden azlolunup İstanbul'a dönünce, bâzan kendisinin Çamlıca'daki köşkü ve halamın da Gedikpaşa'daki küçücük evi kirada olur, ve o zaman, zaten sığmayacakları küçük evin değil, fakat Çamlıca'daki köşkün kiracılarını bin zahmetle çıkarıp oraya bin itina ile yerleşinceye kadar, babamla birlikte, hizmetçileri ile, hararları ile ve mutfığa yarıyacak hediyeleriyle, bize gelirlerdi. Bu, biz çocuklar için bir şenlik vesilesi olurdu: yalıda hayat, bilhassa eniştemizin tuhaflıkları yüzünden birkaç zaman için daha eğlenceli olacaktı.

Eniştemizin bu Arabistan dönüşlerinin daima tatlı-acı bir çeşnisi ve bir hikâye ve macera kısmı vardı. O, gerçi bir töhmetten suçlu değilse bile, zanlı ve herhalde azledilmiş bulunurdu. Ancak kendisini daima kabahatsiz bilir, bir iftiraya kurban olduğunu söyler, meseleyi, kollarını ve gözlerini aç aça anlatır ve her defasında muhatabından ayrıca hak kazanmış gibi olurdu. Zaten bu heyecanlı, vesveseli, öfkeli ve şikâyetli dönüşlerin hüznünde, bir de, ilk önce bizimle, az zaman sonra da, asıl sevgili Çamlıca köşkiyle buluşmanın verdiği gizli bir neşe de eksik olmazdı.

Deli eniştemiz bu Çamlıca köşkünü cidden o kadar sever, onu o kadar özlemiş ki azlolunduğu zamanlar, bâzan bu acıyı ona kavuşmak zevki kısmen azaltırmış. Arada pek ziyade müteessir görünürken bâzan da, daha mahrem bir sesle ve bir sır söyler gibi: "Yine azlolunduk ama, hanım!" dermiş, "fena mı, bak, inşallah köşküme kavuşacağız!" Öyle ki, eniştemiz, gözlerinin kâh örtölüp kâh açılan bir perdesiyle bu dönüşten demin mahzun gibi, şimdi de memnun gibi görünürdü. Demin ona bir mâzul olduğunu hatırlatmaktan ürker, şimdi ise birbirimize kavuştuğumuza şükrederdik! Eniştemiz, ne yapıp yapıp -kavga edip, tazminat verip, hatırı sayılır birisine söyleyip, bir başka ev bulup, göç masraflarını kendisi ödeyip- kiracılara köşkünü boşaltır, az bir zaman için olsun, yine oraya konar, yine önlüğünü takar ve sevdiği yemekleri pişirmeğe başlardı.

Babasının ölümü ve kendisinin son defa azloluşuna kadar eniştemizin daima böyle, iki seyahat arası, telâşlı, dertli, derdini döken, medet uman bir hali vardı. Daima işi bozulmuş, azlolunmuş, kabahatli bulunmuş, bundan kurtulmuş, yine nasbolunmuş, vedaa gelmiş veya seyahatinden dönmüş olurdu. Bir denizin med ve cezri halinde ya gelir, ya giderdi. Her geliş ve her gidiş de belki ancak, sekiz on ay sürerdi. Fakat zaman daima nisbî ve esrarlı bir şeydir. O zamanlarda bence aylar şimdiki senelerden daha çok zaman ihtiva ederdi.

Deli eniştemizin diğer bir garabeti de gûya kıtlıktan çıkmışız ve sanki ailesini gelecek yoksulluklardan korumak istiyormuş gibi, başkalarına tamamen lüzumsuz görüldüğü halde, kendisine pek lüzumlu gelen bir çok eşyalar biriktirmek merakıydı. Bu mallar bana karıncanın bâzan kendinden büyük cüsseli şeyleri taşımasını hatırlatırdı. Zira eniştemizi görmeğe gittiğimiz günlerde bu sinirli ve zayıf adamı hemen daima boyundan büyük ambarlar, hararlar, heybeler, beyaz yatak bağları, iri iri denkler ve renk renk sandıklar arasında dolaşır ve onlardan kısmen çıkarılmış eşyaları yerleştirir yahut dağıtırken, bir şey arar, yahut saklarken bulurduk. Öyle ki, odalar, sofalar, merdiven başları ve merdiven altları hep o Arabistan'dan gelme yarı çıkmış, yarı çıkacak ve yerlerine yarı konmuş, yarı konacak eşyalarla birer ambara dönerdi.

Bu denkler, hararlar, sandıklar kolay kolay açılmaz, içlerinden çıkan eşyalar çabukça yerlerine konamaz, ve hediyeler öyle çabuk dağılamazdı. Bunun için birçok günlerle gecelerin geçmesi, birçok sözlerin söylenmesi ve dinlenmesi lâzım geldiğini geçmiş tecrübelerimle bilirdim. İçlerindeki şeyler, uzun aylardan sonra, âdeta çocuk doğar gibi meydana çıkardı. Zira filozoflar kafalarının da daha halledemedikleri mefhumları sonra tanzim etmek üzere uzun bir müddet bir yana bıraktıkları gibi, deli eniştemiz de, bâzan bunlardan birini açar, sonra, bir yorgunluk duyar, bu işe devam etmez, onu bitirmeyi ya halamın rahatsızlığının geçmesine, ya yeni bir hizmetçi bulunmasına, yahut kendi dışının çektilmesine bırakırdı. Deli eniştemiz bunlar arasında yine hep o evcümend haliyle, hep o karşısındakilerinin kendi duygularına iştirak ettiklerine inanan bakışlarıyla kalır, fakat artık ne yapacağını pek kestiremeyen insanlar gibi şaşkın bir hal alırdı. Bu denklemlerin bazıları da açılmak için hiç gelmeyen bir eşref saati bekler, fakat bu saat gelmez ve bunlar bir türlü açılmadan kalırdı.

Zavallı halam bu hediyelerin böyle kâh çıkıp kâh çıkamayışından biraz mahçup olur ve bize: "Ne yapalım? Deli!" diyen gözlerle bakardı. Eniştemizse bize itimat gösteren şefkatli tebesümü ile kendisinin de bizim itimadımıza lâyık olduğunu düşünür gibi, sabretmemizi de bize âdeta acıyarak, yine zarurî ve tabîî bulurdu. Filhakika yine uzun bir atâlet devresinden sonra, yeni bir hamaratlık devri başlar, ve günün birinde bunların içlerinden, çok kere güzel ve kıymetli değil de bize bâzan garip bâzan da lüzumsuz görünen birtakım irili ufaklı, acayip şekilli, gülünç yüz-lü, yamrı yumru, develeri hatırlatan ve toprağının, suyunun, havasının birer mahsulü imiş gibi âdeta Arabistan'ı andıran birtakım eşyalar çıkar ve bunların bâzıları nihayet Çamlıca'dan tâ bizim Boğaziçi'ndeki yalımıza kadar gelirdi.

Sarı ipek işlenmiş, boncuklarla örülmüş ve ortasında bırakılmış dört köşe bir zemin üzerine altın sırma ile "Lübnan", yahut, "Cebeli Lübnan" gibi bir diyarın ismi işlenmiş bir yastık; sedef kakmalı bir çift nalın, veya daha ziyade alçak topuklu ve yerlere sürünür halli bir çift takunya; yahut da üstünde sedef bir ay yıldız bulunan ve neye yaradığı bilinmeyen bir raf!

Bu hediyelerin bir kısmı da yenecek ve içecek şeyler olurdu. Meselâ nefis olduğunu söylediği bir teneke Halep yağı, veya kırıl-

masın diye üstü sepetlenmiş bir binlik "ağzınıza lââyık!" dediği süzme bal!.. Annem bunları kilere, mutfığa gönderirdi. Biz bu şeylere gülerdik. Halam içini çekerti. Kendi mazeretini anlatmak için: "Bunlara sanki ne lüzum var? Delilik!" derdi. Annemle halam, aralarında bir tek söze bile lüzum olmadan, sadece birer bakışla anlaşırlardı.

Eniştemiz azlolunup İstanbul'a döner dönmez bir taraftan hemen köşküne yerleşmeye çalışır; bir taraftan da yine tezada düşerek, hemen bir başka memuriyet istemeye koşar, hakkına inanır ve bunu elde etmeye çabalar.

O zamanlarda, kendi mevkiinde bulunanların tek mil hayatlarında hâkim olan his Yıldız korkusuydu. Eniştemizin de böyle ikide bir kendisini bir vilâyete nasbedip sonra dama taşı gibi kaldıran, sonra başka bir yere konduran Yıldız'a karşı büyük ve hemen her saniye devam eden bir korkulu saygısı vardı. Öyle ki, Çamlıca'daki köşkünün kerevetinde otururken bile bâzan Sultan Hamit kendisini görüyormuş gibi vehme kapılır, haline bir ürkeklik gelir ve yapacağından çekinirdi. Fakat yine, onun mevkiinde bulunanlar için de, Yıldızda mutlaka tanıdıklarından bir şefaatinin bulunması bir kalb kuvveti olurdu. Onlar, lüzumlu olursa, tövbe kapısı kapanmadan evvel, bu şefaatinin kendilerine açılacağını ümit ederlerdi. Ancak mütemadiyen bir gidip bir gelen dalgalar halinde ümitten şüpheye, emniyetten emniyetsizliğe varan hislerle bocalarken, suya düşüp boğulmaktan korktuğu için, deliliği kendisini hiç bırakmadığı bir ihtiyaca sevkmişti:

Yıldız, yüksek duvarları arasında saklanarak, kocaman İmparatorluğun bütün çarklarını işleten; tebaadan her kulun talihini patlatan veya söndüren, korkusunu bir kıta büyüklüğündeki bu yerlerin hepsine salan Yıldız, bir saray değil, hattâ bir mahalle değil, fakat iç içe mahallelerdi. Dış sınırları tâ Beşiktaş'ta, Ketenciler hamamı yanında, Serencebey yokuşundan, diğer taraftan da belki tâ İhlamurda Yeni Mahalleden başlardı. Bunlardan sonra asıl Yıldız Mahallesi gelirdi. Fakat Ortaköy'de Şale köşküne, Çırağan korusuna kadar uzanan bu kocaman semtin de asıl bir iç mahallesi daha vardı. İşte bütün bu kapılarda, bu geçitlerdeki bir sürü Arap, Çerkes, Arnavut, kapıcı, tüfekçi, silâhşör, asker, yaver, bekçi, nöbetçi ve hafiyelerin insana birer süngü gibi dikilen

yahut, belli etmemek ister gibi yan yan bakan gözlerinin sürüleri önünden geçmek eniştemizin dizlerinin bağını çözen ve içine ezinti veren bir korku salardı. Zira bütün bu saray gözleri azametli, çok bilmiş, yahut yılan gibi hain bakışlarıyla, dışardan gelenleri hep suizan erbabı gibi süzerlerdi. Buralardan geçilince küçük küçük, ayrı ayrı binalar ve bâzan âdeta barakamsı yerlerde baş kâtibin, başmabeyncinin ve sırasıyle sair mabeyncilerin ve kâtiplerin ayrı veya müşterek daireleri ve yâveran odaları aralarında nasıl sessizce amansız bir entrika havası hüküm sürdüğünü bendegânlık an'aneleri, rica setreleri ve dua cübbeleri arasında nasıl haset, kin, hırs, menfaat ve kıskançlığın süngüleri ve bıçakları parıldadığını iyi bilirdi. Öyle ki Yıldızda görünmesinin kendisine yarıyacağını, resmî mevkiini kuvvetlendireceğini düşünmekle beraber, ancak lüzumlu teşekkürler ve resmî günlerde tebrikler için yapılması zarurî ziyaretlerden başkalarına cesaret edemezdi.

Yıldıza mutlaka gitmesi lâzım gelince, bundan evvelki geceler gözlerine uyku girmez, büyük bir dua sahasından mırıldanarak, adaklar adayarak geçer ve Yıldız kapılarından içeri girince dizlerinde bir boşluk sezerdi. Bütün Yıldız bendegânı kendisinin vücudunu, kalıbını görerek burada bulunduğuna hükmedeceklerdi. Halbuki o, Yıldıza girer girmez, ruhunun, korkusundan, kalıbını terkettiğini; başka bir yere uçarak kendisini boş bıraktığını sezerdi. Gördüklerine tebessümler ve temennalar ederdi. Fakat içinden kendi yokluğunu duyarak. Teşekkürler ve dualar ederdi. Fakat kendi sesini bir yabancınkı gibi duyarak. Zira bu muhtelif kapılardan, dehlizlerden geçerek, kâtip, mabeyinci, yaver odalarına girip çıktıkça, içinde bulunduğu vaziyeti lâyıkıyla tahlil edemez; gördüklerinin kimin nesi olduğunu karıştırır; bunların bir kısmının kendisine muarız olacaklarını sanır; düşmanlara rast gelmekten birisinin gözüne batmaktan, bir pot kırmaktan çekinir; bir iftiraya uğramaktan, bir istiskal görmekten korkar; bir hatâ işleyerek, bir acemilik yaparak, bir hallederek bunu neticesinde mahvolmaktan ödü kopardı. Ancak Yıldızın hudutlarını tekrar aştıktan sonradır ki yavaş yavaş kesafetinin yerine geldiğini ve ruhunun geri döndüğünü hissedirdi. Bu ruh haletini ifade için de ikide bir: "Ya evlâdım, işte böyle! Ne yaparsın? Yıldız bendegânı ile başa çıkılır mı?" derdi. Bütün Yıldız cephesini, şefaat olunarak, affedilerek, yeniden nasbolunmayı, tekmil bu işleri

pek iyi beceren ihtiyar babasına bırakırdı. Bunun içindir ki Hacı Vamık Beyefendi, saraya bu kadar bağılyken, yine o zamanki "rical-i devlet"ın hatırı sayılırları arasında değildi. O hep "Hacı Râkım Efendinin mahdumu" olarak kalmıştı.

Zaten onu seven biz çocukların kendisine beslediğimiz muhabbete ve onu ciddiye alışlarımıza bakmamalısınız. Büyüklerin bizim hislerimize her zaman iştirak etmediklerini, bunların içinde deli eniştemizin itibarı düşük kaldığını ve meselâ gece misafirliğine geldiği vakit, o zamanki köşk komşusu Şahin Paşanın onu nezaketen kabul etmekle beraber, "Öf, yine geldi!" der gibi kaşlarını çatarak canının sıkıldığını gizlemediğini senelerden sonra duymuştum. Zira ciddice oturulup konuşulan biraz resmî ve teşrifatlı muhitlerde onun biz çocuklarla beraber olduğu zaman tuhaf ve hoş bulduğumuz huyları çiçeklerini açamıyor ve meyvalarını veremiyordu.

Deli eniştemizin ihtiyar babası Hacı Râkım Efendi, kısa boylu, tıknaz, pembe tenli, yelpaze gibi açılmış bembeyaz sakallı, güller yüzlü, ateş gözlü, siyah sert ve çevik bakışlı, o zamanki ricalin sevip, saydıkları yarı mutasavvıf ve yarı da İstanbul'un yetiştirdiği o kelli felli, mizaçtan anlar, gönül avlamasını bilir, dalkavuklardan biri idi. Ona hörmetle "Hacı Râkım Efendi", bâzan da "Efendi hazretleri" derlerdi. Bu saygının ve sevginin hikmeti neydi, doğrusu pek bilinemezdi. Galiba Râkım Efendi doğuşunun neşeli bir mizaç ustası olduğu, kafası, işleri daima yolunda bulunduğu ve göstermesini bildiği için aranırdı. İhtimal ki bazı tabiatlarda hayat sevgisi o kadar şiddetlidir ki yanlarındakilerine de sirayet eder ve bunlar da neşelendiklerini duyarlar. Onlardan taşan hayat sevgisi o kadar tesirlidir ki, insanın bir melâle kapılmış olduğu ve ruhunda bezginlik duyduğu zamanlarda kendilerinin varlığı, daima hayırlı şeyler yolundaki kehanetleri, daima neşeli sözleri sinirlere birer kadeh kordiyal gibi tesir eder.

Hacı Râkım Efendinin, gözlerini zevkinden yaşartan, sakalını heyecanından titreten iptilâsı, sarayda nüfuzlu ve mevkileri yüksek olanların karşısına geçerek ve bin bir tuhafılık yaparak onları eğlendirmektir. Bu çeşit çeşit makamlara ancak birer müddet için konan, yahut bunlarda senelerce kalanları eğlendirebildiği kadar memnun, güldürebildiği kadar mesut olurdu. O kadar tatlı sözlüydü ki giderken yakında yine teşrif etmesini rica ederlerdi.

Kendisi de vükelâ hazeratını iyice eğlendirip güldürebildiği günlerin akşamında işleri yolunda ve iyi gittiği için kendine bâzı mükâfatlar bahşeder gibi, evindekilere hediye olarak, irili ufaklı ve rengârenk kâğıtlara sarılı paketlerde birtakım yiyecekler, içecekler alır ve bir arabaya binerek, İstanbul'un iç mahallerinden birinde, galiba Zeyrekte bulunan evine dönerdi. Onu böyle akşamlar paketlerle donanmış arabasında, bembeyaz çember sakaliyle geçerken bir iki kere görmüştüm. Öyle ebediyetine kavuşmuş bir hali vardı ki bana hâlâ bir akşam saatinde evine gitmekte devam ediyor gibi geliyor!

İşte, bu çok tecrübeli, güler yüzlü, gür sakallı, hacı ve sofü şöhretli, tatlı dilli adam, oğlunu kurtarmak lâzım geldiği günler, Yıldıza çıkmayı kararlaştırır ve bunu yapmasını iyi bilirdi. Sarayda, odadan odaya dolaşır, cinaslı fıkralar anlatır, her kulağa hususî methiyeler fısıldar, mesut kehanetlerde bulunur, hayırlı işlerden dem vurur, kolladığı münasip zamanı bulur, eski şark tarihinden bir af ve merhamet misali irad eder, ellerini açarak muhatabının âfiyet ve saadetine dua eder, kaşla göz arasında ricasını söyler, ateşli gözleriyle karşısındakini süzerek, meramına erer, mâzul ve menkûp oğlunun yeniden bir memuriyete tâyini işini sağlardı ve "hikmet-i Hüda" oğlu yine Arabistan vilâyetlerinden birinde bir memuriyete tâyin olunurdu.

İşte, böylece, deli eniştemizin memuriyet hayatı her defasında büsbütün duraklıyacağı yerde ârizalı seyrine devam ediyorsa, bu ancak babasının sayesinde oluyordu. Bunu kendi kerametine değil, babasının şefaatine borçluydu. Kendisini ona muhtaç biliyordu. O zamanlarda göremediğim, görebilsem pek şaşacağım ve belki de inanamayacağım bir hakikati şimdi anlıyorum: Meğer ellisine yaklaşmış eniştemiz, bütün o kelli felli haline, sakalına, rütbesine, üniformasına, nişanlarına, kılıcına rağmen, hâlâ, aşağı yukarı babasının şımarttığı bir çocuk gibi, onun sağlığında bir mirasyediydi. Bütün Çamlıca köşkü de, cemiyetin karışık ve gözlerle görünmiyecek kadar ince bağlarıyla, Hacı Râkım Efendinin sarayda hatırı sayılan sakalına bağlı kalıyor, o sakalın gölgesine sığınyordu!

Eniştemizin Korkuları

-2-

Deli eniştemiz, Arabistan vilâyetlerinin bilmem hangi birinde defterdarken azlolunup İstanbul'a döndükten sonra, kendini yine bir yere tâyin ettirmeğe uğraştığı bir gün Fincancılar yokuşunun başında, bir hurmacının tablasında, üstlerine vuran güneş ışığıyla parıldayan hurmalara, uzaktan, imrenmiş: Kupkuru bir Arap olan satıcıya fiyatlarını sormakla beraber, yakından, ezik ve birbirlerine yapışık olduğunu gördüğü hurmaları beğenmiyerek, adam kendisine: "On kuruş!" diye cevap verince: "Hiç bu pis hurmalar da on kuruş eder mi?" demiş. O zamana kadar kendi halinde bir adama benzeyen satıcı bu söz üzerine birdenbire beklenmedik bir öfkeye tutulmuş. İnce ve asabî bir sesle: "Ne?.." diye haykırmaya başlamış. "Hurma pis? Demek ben pis? Demek Arap pis? Demek Mekkâ pis? Demek Peygamber..." Deli eniştemiz bunu işitince bakmış ki bu defa da peygamberi sövdüğü sanılarak başına bir iş açılacak! Bir memuriyete konmayı umarken belki Fizanı boylayacak! Ödö kopmuş! Hemen Fincancılar yokuşundan aşağı, koşmaya başlamış. Hem koşar, hem arada bir döner, arkasından Arap geliyor mu, diye bakarmış. Nihayet, yokuşun alt başında uzaktan bir polis görünce aklı başına gelmiş. Bu defa da polisin belki kendisinden ne diye koştuğunu tahkik edebileceğinden çekinerek duraklamış. Bizim tekrar tekrar dinlemeyi sevdiğimiz bu fıkrayı anlatırken o hâlâ bu işten ucuz kurtulmuş olmasının heyecanını duyardı. Hafiyeler ve polisler bu hâdiseye el atsalar acaba derdini anlatabilecek miydi? Zülfüyâr o kadar acayip bir surette hassastı ki!

O zamanlarda herkes "Zülfüyâr" diye andığı bu istibdat idaresini kuşkulandırabilecek bir haberden bahsetmekten, bunu duy-maktan bile çekinirdi. Yıldızın silâhşörleri, kabadayıları ve hafi-

yelerinin küstahlıklarından ancak korkuyla, kulaktan kulağa fısıldanarak bahsolunurdu.

Fakat, buna rağmen, bu korkak sessizlik içinde yine arada, birdenbire mühim bir vaka olur, bir bomba patlar gibi bir haber duyulur ve herkes artık kısılmış seslerle, gizlice, hep bundan bahsetmeye koyulurdu. Meselâ Yıldızın gözbebeği sanılan ve herşeye cesaret etmeye muktedir sayılan şımarık bir şerire inen büyük bir şamar, havada istibdadın kamçısı gibi şaklar ve bir gök gürültüsü duyulurdu. Ya hafiyelerin biri bir ötekinin hışmına uğrar, yahut, padişah artık o şeririn taşkınlıklarından bîzar olup fazla ileri gittiğine kanaat getirerek, vahşi hayvanların mürebbsi gibi, kamçısını şaklatır ve ona: "Artık çok oldun!" derdi. O zaman o herkesi korkutan ejderha ya yere yıkılan bir ceset, yahut hapishaneye giren bir gölge oluverirdi. Hattâ, bâzan gazetelerin bile yazamadıkları bu haber kulaktan kulağa söylenerek boş beyinlerde, hamam kubbelerinde olduğu gibi büyür, büyür bir velveleyle çınılardı.

– Duydunuz mu? Sadrazamın oğlu Cavit Bey, gündüzün, köprüde Adalar iskelesi üstünde, bir Arnavut tarafından katledilmiş! Arnavutlar bununla evvelce katledilmiş olan Gani Beyin intikamını almak istemişler!

– Seniha Sultanın kocası Damat Mahmut Paşa, sultandan olan iki oğlu Sebahattin ve Lûtfullah beylerle, Paquet kumpanyasının bir vapuruna binerek, Marsilya'ya kaçmışlar! Oradan Paris'e giderek Jön Türklere iltihak etmişler!

– Üsküdar kumandanı ve Selimiye kışlası muhafızı Ali Şâmil Paşa, kendi adamlarına, Göztepe'de şehremini Rıdvan Paşayı katlettirmiş!

– Selimiye kışlası ve Üsküdar muhafızı Ali Şâmil Paşa, Yıldıza çağrılmış ve tevkif edilerek Trablusgarbe nefyedilmiş!

Türkçe ve Fransızca birkaç sabah ve akşam gazetesi ve renk renk kâğıtlı birkaç mecmua neşriyle herkese sataşan, nazırlara kadar musallat olan ve korkusunu Sultan Hamidin etrafındakilere kadar salan gazeteci Baba Tahir sahte beratlar tanzim ederek nişan satmaya da kalkışmış, tevkif olunmuş ve gazeteleri kapattırılmış!

– Nişan taciri, gazeteci Baha Tahir on beş sene küreğe mahkûm olmuş!

– Serhafiye Ahmet Celâlettin Paşa firar etmiş!

– Mabeyinci Arif Beyin kayınbiraderi ve ecnebi mahfillerinde Le beau Rıza diye tanılmış olan hünkâr yaveri Rıza Paşanın üstüne daha akşam ezanı sularında, hem de Beyoğlu'nda, Doğruyol'da, hemen Tokatlıyanın önünde, dört kişi hücum ederek kendisini evire çevire dövmüşler! Bunlar Fehim Paşanın adamlarıymış! Bundan dolayı hiç kimse yaverin imdadına gelmek cesaretini gösterememiş. Vaka Galatarasay karakolunun hemen karşısında geçerken, zabıta ve polisler bile müdahale etmemiş ve hattâ görünmemişler! Rıza Paşa, yediği dayanın tesiriyle yatağa düşmüş!

– Mabeyinci Arif Bey bu mücrimlerin cezalandırılması için padişahın ayaklarına kapanmış fakat ricasından bir netice çıkmamış! Bunun üzerine, ailelerinin şerefini kurtarmak üzere mabeyinci Arif Bey, kayınbiraderi, dayak yiyen Rıza Paşa ve onun büyük kardeşi Ahmet Şevket Paşa hep birden Avrupa'ya firar etmişler!

– Esvapçı başının oğlu meşhur Hafiye Fehim Paşa tevkif olunmuş ve Bursa'ya sürülmüş!

Ya İstanbul'da bulunurken günü gününe, yahut bulunduğu vilâyette, nice zaman sonra duyduğu bütün bu vakalar deli eniştemizin kalbine, tufandan evvelki canavarların boğuşmalarını seyrediyormuş gibi, büyük bir korku salardı. Böyle zamanlarda, bir gözdenin başına gelmiş bu macerayı gören zavallı fert, aman Allah! Ya bu mevkide kendisi bulunsaydı, nelere maruz kalacağını tahlile koyulur da ödü kopar! Cemiyet karşısında kendi aczini hazin hazin düşünmeye başlar! Hükûmet kudret ve kuvveti karşısında nasıl bütün haklarından mahrum ve nasıl köksüz olduğunu, bütün hiçliğini acı acı duyar. Kendisi nedir? Dizleri titreyen bir biçare! Karşısında hükûmetin bütün teşkilâtıyla, sopalı bekçileri, tabancalı polisleri, icazetli hafiyeleri, mahzenli karakolları, şantajcı gazetecileri, maaşlı cellâtları, gönüllü kabadayıları, gedikli eşkiyaları, menfa vapurları, Fizan çölleri, Sinop ve Akkâ zindanları var!

Yine, deli eniştemiz, tâyin olunduğu bu memuriyetlere doğru can atar, fakat oralarda hangi tehlikelerle karşılaşacağını da hesap-

lar ve bunlardan fena halde yıllarmış! Dolaştığı bu yerlere ne kadar endişe ile gittiği düşünülürse hem korkusu, hem cesaretiyle âdeta bir kahraman olduğu ve kendisinde de kahramanların korkaklığı ve korkakların kahramanlığı bulunduğu anlaşılır.

Bir defasında tâyin olunduğu yine bir Arabistan vilâyetindeki selefi babamın ahbablarından biriymiş. Eniştemiz onunla görüşmek istemiş. O zat da, vâkıa bizde âdet değildir ama, zâhir gideceği yerin işleri hakkında benden memuriyetine yarıyacak malûmat almak istiyor, hakkı da var! diye buna razı olmuş. Evine babamla birlikte gitmişler. Babamın anlattıklarına göre, eniştemiz, heyecanını yüzünden belli ederek, suallerine başlamış: "Vilâyet merkezinde çibân var mı?" demiş. Memuriyetinden çıkarılan memur: "Var!" deyince, eniştemiz: "Ya?" diye bir düşünceye dalmış ve hafifçe benzi sararmış. Biraz sonra "Sıtma var mı?" diye sormuş. Eski memur tam bir kanaat ifade eden sesiyle: "Öyle bir var ki!" deyince, eniştemiz, yüzüne bir şamar vurulmuş gibi: "Vay!" diye yerinden sıçramış! Bir müddet sonra da: "Akrep var mı?" diye sormuş. Eski memur, kendisinin çıkarıldığı yere gönderilen bu korkak adamla eğlenir gibi: "Pek çok var!" deyince eniştemiz de ona bir aksi seda gibi yine: "Vay!" demiş ve bir müddet sesi kısılmış. Sonra, âdeta korkarak: "Peki, eşkiya var mı?" diye sormuş. Eski memur halefinden intikam alır gibi: "O da var!" demiş. Bu cevabı duyan eniştemiz, üstüne hücum etmişler gibi, "Aman - Aman!" demiş ve artık soracak suali kalmamış gibi oturduğu kanapede bir müddet yığılmış kalmış! Babamla ev sahibi, artık başka bir şey sormadığını görmüşler ve memuriyet mahalli hakkındaki tahkikat böylece bitmiş!

Deli eniştemizi tanıyanları pek 'ziyade güldüren ve onların birbirlerine anlatmayı pek sevdikleri bir fıkra daha vardır. Eniştemiz ilk seyahatinde vapurların Ciddeye yanaşmıyarak açıklarda durduklarını ve karaya sanbuk denilen ve kayıktan başka her şeye benziyen bir nakil vasıtasıyla geçildiğini görmüş. Mahir kayıkçıların bu suların derinliğini bildiren renklerden hâsıl olma yollardan, âdeta deniz caddeleri içinden geçmeğe dikkat etmelerine rağmen bâzan sanbuklar karaya oturmuş. O zaman kayıkçılar denize iner, onları iter, içindekiler de, denize dökülürlerse köpek balıklarının hücumuna mâruz kalmamak için tetikte bulunurlarmış. Eniştemizin de içinde bulunduğu sanbuk karaya oturmuş.

Kayıkçı paçalarını sıvamış, sığlığa inmiş. Bir taraftan sanbuğu kurtarmaya çalışır, bir taraftan da onun devrilmesi ihtimalini düşünerek tir tir korkan eniştemize: "Başınızı eğin, eğin!.." dermiş. O: "Neden?" diye sorunca, aman Allahım, bir de ne işitsin? "Çünkü köpek balıkları kayığa hücum etmezler ama, eğer devrilirse, kara Araplara değil, beyaz insanlara saldırırlar. Su altı kumluk, kayalıktır. Biz bata çıka sahile kadar yürürüz. Fakat başınızı eğmezsiniz uzaktan sizi seçip gözetlerler de ondan!" demişler. "Eyvah! Gördün mü belâyı? İnsan bu sözleri duyunca yılan gibi yüzü koyun yere yatmaz da ne yapar?" İşte bu tehlikeyi atlatan eniştemiz, Cidde'den dönerken kendisine siyah astardan uzun etekli bir gecelik entarisi, bir de topuklarına kadar inen bir don yaptırıp bunları gizlice esvabının ve gömleğinin altına giymiş! Ahbaplarının aralarında gülerek anlattıklarına göre, eniştemizin plâni, ne olur olmaz, ya vapura giderken sanbuk devrilir, yahut vapur batar da kendi denize düşerse hemen soyunup köpek balıklarının aldatmak ve onları bir zenci Arap olduğuna kandırmakmış!

Halam, eniştemizin yine Arabistanın vilâyetlerinden birinde başına gelmiş bir vakayı ve bunun mâbâdi olan macerayı hikâyelerdi. O zamanlarda bayram günleri vilâyetlerde valinin huzurunda bir nevi selâmlık, yahut, muayede resmi yapılır ve bu esnada toplar da atılmış. Vali tebrikleri kabul için makamında oturur, huzuruna önce kadı efendi, ikinci olarak da, en yüksek sivil memur olan defterdar ve sonra, rütbe sırasıyla, sair memurlar girerek tebriklerini arzederlermiş. Böyle bir gün orada defterdar bulunan eniştemiz de önünü iliklemiş; kadı'nın peşi sıra valinin huzuruna girecekken bir el redingotunun yakasına yapışmış ve kendisini geriye çekmiş. O daha ne olduğunu kavramaya vakit bulamadan havaya kalkıp inen bir el yüzüne şiddetli bir sille indirmiş! Bunu yapan, o vilâyette menfi bulunan süvari kumandanı ve kendi ismine de deli lâkabı ilâve edilen süvarî feriki Hikmet Paşa imiş. Hemen eniştemizin önüne geçmiş ve ona, yanağında yediği tokatın acısıyla, üçüncü olarak gitmek düşmüştü!

Eniştemiz bu hâdiseden o kadar korkmuş ki sonraları halamla oturdukları evin önündeki meydanda deli Hikmet Paşa askere talimler yaptırarak: "Sağa dön! sola dön!" diye kumanda ederken sağını solunu şaşırıp bunu beceremiyen zavallı neferlere birer to-

kat attığını duydukça o da hemen odasının penceresinden başını uzatıp, kendisinin değil, başkalarının yanaklarına düşen bu şamarları: "Aşk olsun paşam! Varol paşam! Bravo paşam! Ömrüne bereket paşam!" gibi sayhalarla onu tasvip, teşvik, takdir, tebrik edermiş!

Eniştemiz ve Arabistan

Deli eniştemizin, etrafında görmeğe alışık olduklarından, yani köřkő, halam, çocuklar, ahçılar, hizmetçiler ve Çamlıca'dan başka bir sevdiği daha vardı ki bu da bizimle beraber, ev halkındanmış gibi, onun meclisinde daima hazır bulunurdu: ikide bir gidip geldiği Arabistan!

Eniştemiz, bu diyardan bahsolunurken, kendi faziletleri övölüyormuş gibi, bir haz duyardı. Oranın methiyesinde gőya kendi hissesine düşen bir gurur payı vardı. İhtimal ki Arabistan'a asıl din yatağı diye hörmət duyuyordu. Fakat görölüyordu ki ona birçok zevk hâtıralariyle de bağlıydı. Çamlıca'daki eniştemiz sanki Arabistanın da eniştesi veya mümessili gibi bir şey olmuştu!

Hani biri ötekini. "řükőr kavuştuğumuza!" diye herkesin önünde kucaklamaya, öpmeye başlayarak lüzumundan fazla gü-rültőcő bir gösteriş yaparsa ona tariz yollu kullanılan bir "Hacı Ömer Kâbe'den dönmüş!" tâbiri vardır, iřte biz de onun Arabistan'dan dönüşlerinde, bu tâbiri hatıra getirecek nūmayiřlerden geri kalmazdık. Eniřtemizin de, her zaman az çok "Hacı Ömer Kâbe'den dönmüş!" bir hali vardı.

Bir kere bu dönüşlerinde sarı ve buruşuk yőző, biraz seyrekçe ve kıvrıcık sakalı ve siyah gözlerinin aceleci bakışlariyle sanki yalnız orada senelerce kalarak bu şekilleri almış gibi değil de, daha fazlası, Arabistan içinde yetişmiş gibi, bize bir hayli bedevi görőnőrdő ve biz onu, belki haberimiz olmadan, biraz Araba benzetirdik.

Sonra, o her zaman sözlerine biraz Arapça karıştırır ve meselâ bizi tâ uzaktan görőr görmez, gülen, memnun olan, tasvip eden bir yőzle, mutlaka "Ehlen ve sehlen" diye istikbal ederdi. "Yakını-mız olarak ve kolaylıkla geliniz!" mânasındaki bu söző, ben de, herkes gibi, Türkçe: "Hoş geldiniz, safa geldiniz!" mânasına ala-

rak, aynı eda, aynı âhenkle o kadar çok tekrar ettiğini duymuş-
tum ki artık bizi başka bir sözle karşılayabileceğine ihtimal vere-
mezdim. Nasıl ki baharat biraz ağzımızı yakar ve kanımıza biraz
yakıcı bir tad katarsa, deli eniştemiz de huzuru ve sözleriyle içi-
mize böylece biraz Arabistan biberi, lezzeti ve haletini salardı. O
yanımıza gelir gelmez daima bir parça iklim değiştirdik. O di-
yarın kavruk nefesleri, yanık sesleri, kaçan bakışları, yakan gü-
neşleri, içli mevalleri ve dinî hâtıraları, onunla birlikte, etrafımız-
da gûya sessizce açılmağa, serilmeğe, yaşamağa koyulurdu.

Her ev; aile, mektep, koğuş, kışla, dükkân, idare, fabrika, tica-
rethane, meclis ve zümrenin kendi fertleri arasında ayrı ayrı bir-
takım göreneklerden süzülüp gelen ve onları tebessümlerden
kahkahalara kadar güldüren birtakım ses, söz, cinas, fikir oyunla-
rı, dil persenkleri, hulâsa hususî bir nevi edebiyatı vardır ki bun-
lar, yabancılara kendi ömürlerinin zamanlarında yani toprakla-
rında çiçek açmamış olduğu için, renksiz ve tatsız görünebilir ve
bunlardan hiçbir şey anlamayabilirler. Fakat, her insan toplulu-
ğunda hayatın lezzetinden ve derslerinden süzülen bu şifahî ede-
biyat unsurları birer darbimesel, isterseniz, vecize hükmündedir.
Tanışanlar bunların neler demek istediğini pekâlâ duyarak anlar-
lar ve aralarında bunları tekrar etmek fırsatlarını kaçırmazlar.

İşte, Çamlıca'daki eniştemizin köşkünde de böyle mânaları-
nın fevkinde duyulan ve sevilen birçok kelimeler, isimler, cümle-
ler, sözler vardı ki bâzıları hattâ oradan bizim evimize kadar sıra-
yet etmişti. Bu dil persenklerinin en çoğu ya Arabistan'a dair ya
büsbütün veya kısmen Arapça yahut da Arapça taklidiydi. Eniş-
temiz, ikide bir, sözleri, hattâ sükûtları arasında, ağzundan böyle
ismihaslar, dualar, âyetler, kendisinin "kelâm-ı kibar", bazan da
"ekvâl" dediği vecizeler, darbimeseller dökülür; o hep ya Arabis-
tan'a ait, yahut Arapça bir şey geveler, zikreder, yahut icadeder-
di. Hep Arabistan'dan gelme sesler ve sözler taşır ve dağıtırdı.
Hiç olınmazsa, ikide bir, lüzumsuz yere, (mânası sadece: "O her şe-
ye kadirdir!" demekten ibaret olan) "Ve hüve alâ külli şey'in ka-
dîr!" derdi. Hattâ bu sözü o kadar tekrar ederdi ki, bunu artık ge-
rek köşkündeki, gerek bizdeki kalfalar ve hizmetçiler de öğren-
mişlerdi, ve onlar da arada bir, Hacı eniştemiz gibi sofu bir şey
söylediklerini sanarak, "Ve hüve alâ külli şey'in kadîrsin, ya Rab-
bim!" derlerdi.

Zaten deli eniştemiz de kendisi eski zaman adamlarının, hele keyifleri yerinde olduğu zamanlarda, kapıldıkları çocukça neşeye, âdetleri olan lâtifelere ve kahkahalı oyunlara tamamen uyarak; saatlerce saçma söylemekten bile kaçınmaz; uzun uzun, boş ve kelimelerin birbiriyle garip bir tarzda çarpıştığı mânasız cümleler söylemekle eğlenirdi. Ağzından birçok şaka kabilinden sözler, kelimeler ve sesler çıkardı. Meselâ durup dururken yüzümüze bakıp "Tak takaranı - Tahta karanı!" demek ve sonra, söyliyeciğini söylemiş gibi susmak, onca bir tuhaflık demekti.

Çamlıca'nın asûde günler ve gecelerinde bu eski defterdar ve mutasarrıf köşkünün hep memuriyete, Arabistan'a ve dine teveccüh eden muhitinde yeşeren bu kelimeler, cümleler, cinaslar, sözler, yavaş yavaş mânalarının son hudutlarına vararak dolgunlaşmışlar ve edalarının son inceliklerine ererek olgunlaşmışlardı. Şairlerin yazabildiklerini aktörler söylemeyi bildikleri gibi biz de yavaş yavaş bunların şivelerine ermiştik. Deli eniştemiz bizi bu söz oyunlarına iyice alıştırmıştı.

Meselâ eniştemiz bize dolaştığı o diyarlardaki taşmış şikâyetlerin bir köpüğü gibi olan bir beyit öğretmişti. O, bildiğimiz ciddiye taklidi edasıyla, homurdanır gibi dişlerinin arasından gelen bir sesle ve Arap taklidi yapan telâffuzu ile, başını sallayarak: "Musul vilâyet oldu, Nâfi Efendi vâli!" derdi ve alt tarafının ne olacağını bilen bizler de derhal, Arap nevhagerlerini taklideder gibi, ellerimizle dizlerimize vurarak ve hep bir ağızdan avazımız çıktığı kadar haykırarak: "Va veyletül vilâye, va veyletül ahali!" diye ortalığı çınlatırdık. Bunun delâlet ettiği mânaya pek nüfuz etmeden, eski zaman ağlayıcılarını taklidedişimize rağmen, kelimelerinin tuhaflığını beğenerek, sûreta ağlarken, içimizden güle güle, âdetla el çırpın bir makamla söylerdik. Şairin istediği acaba yalnız bu muydu? Bahsettiği vaveylânın gıyabında, yoksa, kelimeleriyle acaba o da gülüyor muydu?

Yine böyle, tuhaflığı bizi güldürdüğü için tekrar etmeyi sevdiğimiz ve ismi Kurbî olduğu için kendine her yeri yakın sanıp yola çıkan bir adamdan bahseden bir beyit vardı. Bunu zikreder ve ciddî bir edâyla: "Bûdiyet-i mesafesine etmeyip nazer - Kurbî efendi âzımı Bağdad olup gider!" derdik.

Yine böyle, mânası biraz müphem kalan bir mısra daha vardı: "Herkes bilir ki âşığa Bağdat uzak değil!" Bu mısraın mânası aca-

ba müphem mi kalırdı? Hayır! Böyle Bağdat gibi bir ismin dave-
tini ve onun vereceği vuslâtın hazzını duyarak yola çıkmak kim
bilir ne lezzetli olmalıdır! İnsan daha varmadan, o sevdiği yerin
tadlarını, kokularını alır gibi kendi içinde duyar. O ne kadar
uzak olsa da bu mesafeler aşkımızın şiddetiyle erir, o uzak yer
biz ona daha gelmeden içimize siner, şimdiden tâ içimizdedir.
"Herkes bilir ki âşığa Bağdat uzak değil!"

Deli eniştemiz, daha bize içlerinde Arabistan isimleri geçen
birçok fıkralar söylerdi.

Bunlardan birini duyunca, biz de, sırası geldiğine hükmede-
rek, kelimelerini gönlümüze göre yatırdığımız bir türküyü tuttu-
rurduk: "Erenler bize duacı - İnşallah oluruz hacı!"

Çamlıca'daki eniştemiz, o bitmez tükenmez sözleri arasında
bize birçok Arap ismihasları da zikrederdi. Peygamberimize yak-
laşanların hasisimleri hep terkiplerle süslenmiş olurdu. "Ebubeki-
rissıddık", "Ömerülfaruk", "Osman Zinnureyn", "Aliyyülmürte-
zâ", "Hazreti Hatıcetülkübrâ", "Ayşe Ümmülmü'minin", "Ha-
ürünnisa Hazreti Fâtimetüzzehra" gibi. Bir de, pek hoşuma giden
isminden hem şatafatlı, hem inatçı olmasına hükmettiğim "Allâ-
mei Teftazanî" ve bir de avâmın lâübalice "Hallacı Mansur" de-
mesine kızdığı ve ismine bir facianın yâdı karışan "Mansur Elhal-
laç"tan bahsederdi. Harunürreşid bizi rûyalarımıza götüren ma-
sallardan hiç eksik olmazdı. Onu erişilmesi imkânsız değil, fakat
belki, Yûsâ tepesi gibi, biraz zahmetle varılabilir bir yerde oturan
bir dost telâkki edebilirdik. Hayatını kurtarmak için binbir gece-
nin herbirinde birer masal söylemiş Şehirzâd da artık huylarını
ve talihlerini bilerek kendilerine acıdığımız kadınlardan biri ol-
muştu. İşte böylece, eniştemizin Çamlıca'daki köşkünde bir sürü
Arap ve Müslüman isimleri anar, tarihî ve hayalî bir sürü kahra-
manlar hatırlardık.

Eniştemizle halamın Yemen gibi uzak ve yanık vilâyetlerden
birinde dünyaya gelmiş olan esmer tenli, koyu siyah saçlı, kara
gözlü, mahzun bakışlı ve yanık sesli kızlarına da "Bilâl-i habeşî"
derdik.

Bahçede gezindiğimiz bazı akşamlar, salkım salkım, gölgele-
riyle ve kokularıyla gönüllere inen gurubların rikkati bize doku-
nur, gittikçe koyulaşan karanlıkların şalına bürünen bahçeye

baktıkça tabiatın melâli içimize siner ve biz de, içimizi çekerek, kendimizi Yemen çöllerinde Veysel-el Karanî'ye benzetirdik.

Bütün bunlara "Arapça değil mi, uydur söyle!" diyen bir zihniyete uyarak, mânaları vazih ve katî şekillerinde değil, karineyle seçilen ve hayal meyal sezilen, şakalara benziyen bir anlayış derecesinin tılsımlı tesirleri karışıyordu. Bu sözlerden bazılarının mânalarına ermeden sırf kelimelerinin tuhaflığı yüzünden tekrar etmeyi severdik. Böylece, bizim evvelce Arabistan'dan gelmiş bir takım mühürlü mahfazalar gibi görmüş ve sakladıkları mânaları merak etmiş olduğumuz bu Arapça sözler, bir sihir kerametiyle açılan bir kutu gibi, kolayca açılıverince, içinde bulduğumuz fikirler bize hususî bir tarzda tesir eder, ciddî olan bazıları da yine bize tuhaf görünen kelimeleriyle, birer lâtife gibi gelirdi. Aramızda bütün bunlara az çok lâtife karışan mânalar vardı, hatırimızda tutmak için de kelimelerin tuhaflıklarından istifade eder ve biz de büyük sözler söylemek merakıyla, bunları yerli yersiz ve sıralı sırasız tekrar ederdik.

Meselâ, yanımızdakilerden biri: "Aferin!" dese, hemen hepimiz de, kurulmuş gibi, ya: "Yaradanların en iyisi olan Allah mübarektir!" demek olan: "Fetebarek Allahü ahsenül hâlikin!" Veya: "Dalâlette olanlardan değil!" demekten ibaret olan ve bizde: "Oldu, bitti!" mânasına gelen: "Veleddalın, âmin!" derdik.

Daha, bir de, deli eniştemiz, kâh boyunu kıskandığı bir uzun boylu ve kâh boysuzluğu sinirine dokunan bir kısa boylu için: "Küllî tavlün ahmak, küllî kasirün fitne!" derdi.

Fakat eniştemizin, bundan daha çok tekrarladığı Lâhavle vardı ki mânası sadece: "Davranışla kuvvet ancak Allah'ın yardımıyledir!" demekten ibaretken, biz biliriz ona ne kadar geniş, ne kadar engin mânalar vermişizdir: "Lâhavle ve lâ kuvvete illâ billâh!"

Arapların meğer bir de "Türkler soğuktan ölürler de azıcık soğuk var! derler" mânasına gelen bir sözleri varmış. Vücudu şal entarisi ve pamuklu hırkası içinde ve başı kocaman takkesinin altında her zaman üşüyen deli eniştemiz galiba bu sözü pek doğru bulup beğenerek bize taklit yaptığı zamanki şivesiyle tekrar ederdi: "El Etrâk yemutune minel berdî ve yekülüne azajık soğuk var!" Bir gün ben de ondan öğrendiğim bu sözü bizim evde tekrar ederek bir hikmet savurmak fırsatını bulduğumu sandım ve

büyük anneme, ahkâm ile, kendi kanaatimi söyler gibi, aynen tekrar ettim. Bu sözün ilk kısmını anlamıyarak tamamen ihmal eden zavallı büyük annem de, Arapları büsbütün çileden çıkartmak ister gibi, "Azıcık soğuk varsa, ne zarar var?" diye cevap vermişti.

Deli eniştemiz, Arapça'dan yana o kadar âlim görünmek isterdi ki, dilinin altında zikredekcek hazır bir söz bulmasa bunu kendisi uydururdu. Bir gün intihar etmiş bir adamdan bahsolunurken: "El intihar eşeddi minen nar!" demişti ve anneannem ilk defa duyarak bir şeye benzetemediği bu sözü karşısında: "A! O da ne demek?" diye sorunca, eniştemiz, ciddiyetini bozmadan: "İntihar ateşten daha beterdir demek!" diye cevap verdi.

Eniştemizin sevip tekrar okuduğu kitapların biri "Fezaili Mekke ve Medine" adlı eski bir eserdi. Daha, iri sayfalı Arapça birtakım kitaplar okurdu. Ancak bu lisandaki ihtisasının derecesini ve okuduğunu doğru veya yanlış anladığını bilemiyorum. İhtimal ki o da karineyle seçer ve hayal-meyal anlardı. Fakat böyle, iyi bilmediğimiz bir lisanın alacakaranlığından ruhumuza dökülen şiiri -hele bu mânalar içinde dinin avuç avuç serptiği teselliler, kucak kucak dağıttığı vaitler de bulunursa- duymak ne kadar tatlıdır!

"Euzu billâhi mineşşeytanirracim – Bismillâhirrahmanirrahîm!" dersiniz ve derhal içinizde ruhunuza lâyük bir hayat ötesi âlemi açılır. Arapça olduğundan iyi anlayamadığımız ve ruhu teskin eden din ve dua sinmiş bu sözler zihnimizi uyuşturur. İslâmiyet'in şiirini biz belki bunun için Arapça'dan ziyade sevmişizdir. Onlara bildikleri her günlük kelimelerin vuzuhu belki fazla geliyordur! Bu da ispat ediyor ki, bir sözü ve bir fikri sevmemiz için onun mutlaka vâzih olması lâzım gelmez. Zira, vuzuhlu şeylerin çoğu ancak bizim ayarımızdadır ve kendi seviyemizde kalır. Halbuki biz, boyumuzu geçen şeyleri, elle tutamadığımız ruhları, hülâsa kendimizden yüksek mefhumları sevmeğe alışkınız ve erişemiyeciğimiz sevgililere âşığızdır.

Zaten o zamanlar okumuşlar arasında Arapça bir hayli darbımeseller zikredilirdi. Deli eniştemiz de bunları yerli yersiz kullanırdı. Bir gün ona yemekten başka misafirler bulunduğundan, yemek masasında, odaya girer girmez, arkası kapıya dönük olarak oturmayı âdet ettiği solda ilk yere değil de, sofrada bulunanların

yaşlılarından biri olduğundan, baş tarafta bir yere oturmasını tek-
lif ediyorduk. O yine eski yerine geçip önündeki havluyu açarak:
"Yerin şerefi oturanla kaimdir!" mânasına gelen: "Şerefil mekâni
bilmekin!" diye cevap verdi. Bu sözün, hakkımızda kendimiz de-
ğil, başkaları tarafından söylenilmesi lâzım geldiğinden, biz, misa-
firlerin önünde mahçup olduk. Annem, kendimi tutamıyarak
gülmeyim diye, böyle zamanlarda âdeti üzere, kaşlarını kaldırdı.
Sonra, eniştemizden bahisle, bize: "Deli!" demişti, "hiç insan bu
sözü kendisi için söyler mi?" Daha sonraları biz de onu kinaye
ederek, bazı rahatsız yerlere oturmaya mecbur oldukça, ağır başlı
bir edayla hep, "Şerefil mekâni bilmekin!" demeğe alışmıştık.

Deli eniştemizin diğer bir âdeti, çok kere, sözünü bitirdikten
sonra, gûya bizim gibi, şeylerin sathını söylemekle kanmıyarak,
kühnünü söylüyormuş gibi, bir de, lüzumsuz yere, bunun Arap-
ça'sını tekrar etmek, meselâ "Sabrın sonu zaferdir!" gibi bir söz
söyledikten sonra, bir de: "Men sabere zafere!" demekti. Nasıl ki
şimdi içimizden birçokları da bir şeyin Fransızcasını söylemekle
onun esbabı mucibesini söylemiş olduklarını sanıyorlar.

İhtimal ki biz bu fikirlerin bazılarını sadece kaplarının gar-
betlerinden, yani kelimelerinin tuhaflığından dolayı beğenirdik.
Bizi güldüren ve: "Sana sövüldüğünü bildiren seni sövmüş sayı-
lır!" mânasına gelen: "Sebbeke men bellageke" sözününse, enişte-
miz, felsefesini takdir ederdi: "Öyle ya, bilmediğim bir adam be-
nim hakkımda ne derse desin, umurumda değil!" derdi, "fakat
onu gelip bana haber veren hınzırı ömrümün sonuna kadar affet-
mem!" Daha bir de "Kad tetagayyerül ahkâm bitagayyerül ez-
man!" yani: "Zamanların değişmesiyle kanunlar değişebilir!" de-
mek vardı. Fakat, galiba kelimelerinin gülünçlüğü yüzünden en
hoş bulduğumuz söz "Vuran vurulur" mânasına gelen: "Men dak-
ka dukka" sözüydü. Zira aramızda en çok bunu tekrar ederdik.

Zaten bu sözlerin eniştemizin ağzında bazan ne kadar lâfzî
kaldığını ve o, bunların mânasını anlamamış, yahut, akliyle anla-
mış olsa bile, ruhiyle nasıl kavramamış olduğu görülüyordu. O
bâzan ağziyle zikrettiği sözün iz'aniyle değil, bunun aksi bir saik-
le hareket ederdi. Meselâ bir taraftan telâş ve acele ettiği esnada,
diğer taraftan da, tam bu telâş ve acelenin lüzumsuzluğunu ifade
eden bir sözü zikreder, "işler zamanlara terhin edilmiştir" mâna-
sına gelen: "El umur merhune-tün bi evkatuha" derdi.

Onun oturma odasının duvarlarında daha nice tecrübelerin zübdesi ve felsefelerin hülâsası mahiyetinde kısa bir cümleye süzölmüş birtakım vecizeler asılıydı. "Kurtuluş doğrudur" demek olan: "Elnecate fi sıdk!" gibi! "Hikmetin başı Allah korkusudur" demek olan: "Re'sül hikmeti mehafetullah!" gibi! Bütün bu sözler teşrifatlı telâffuzlariyle, imaleli kelimeleriyle, siyah zemin üstüne yaldızlı yazılariyle bana tesir ederdi. O zamanlar ben pek tecrübesizdim. Daha bilmezdim ki her doğru söz, onlara inanmıyan veya uymıyanların duvarları ve başları üstünde asılı durursa, ne kadar doğru olsalar da, yine bir nevi yalandan farkları kalmaz ve insanlar, bu doğru sözlere bile yalan söyletmiş olurlar!

Yine Çamlıca'daki eniştemizin başı üstünde asılı duran levhalardan biri de "Lâ rahate fiddünya!" sözüydü. Eniştemiz bunu beğendiği bir hattata yazdırarak tam oturduğu kerevetin yanındaki duvara astırmıştı. Lâkin bunun yalnız bu ilk kısmı yazılı olduğu halde, o, bunu okurken, mâbadini de söyliyerek: "Lâ rahate fiddünya! Ve lâ selâmete minel halk ve lâ necate minel mevt!" diye tamamlardı. Daha sonra, haliyle de bunun doğruluğunu gösterek bize tasdik ettirmişti ki filhakika dünyada rahat yoktur ve halkın dilinden masun oluş yoktur ve ölümden kurtuluş yoktur!

XIX

Deli Eniştem Bana Arabistan'ı Veriyor!

Deli eniştemiz, üstünden daima tüten bir Arabistan havası içinde, o biraz bedevi, biraz kavruk haliyle, her zamanki taşkın keyfiyle, çok kere, seyahatlerinden getirdiği denklere açar ve içindeki hediyeleri dağıtır gibi, bildiği Arabistan şehirlerini ve yollarını birer birer yadederek, bize oraların hâtıralarını naklederdi. Bu sıralarda gûya gördükleri ve duydukları hem o kadar çok, hem o kadar karışık şeylermiş ki, bunların hepsini anlatamıyacağını bilerek, içlerinden ancak bizim kıvamımıza uyanları tarıyor-muş gibi, sözlerinde bir uzaklık, bir oralılık hali sezerdim. Bana hâtıralarının hudutlarında sırlarla örtülü kısımlar var gibi gelirdi. Eski insanların kendilerine meçhul olan dünya hudutları karşısındaki korkuları gibi bir duygu bana bazan eniştemizin hikâyelerinin hikâyeye edilmez kısımlara vardığını düşündürürdü.

O zamanlarda daha hiç coğrafya bilmezdim. Hani içi doldurulunca alt kısmı bir kenarına doğru biraz fazla genişleyerek biçimsizce yayılan kömür çuvalları vardır. Haritaya baksam Arabistan'ı böyle bir ucu bir kenarına fazla kaymış bir çuvala benzetirdim. Onun içi bana eniştemizin anlattığı şeylerle dolgun gibi gelirdi.

Arabistan'ın baharatlı yemeklerinin bazılarında seve seve ve hâlâ imrene imrene bahseden eniştemiz, bunların bazılarını da hiç beğenmez, meselâ "Ceziretül Arap" halkının köylü kadınlarının tepsiler içinde başlarında gezdirip sattıkları kavrulmuş çekirge yediklerini tiksinererek söylerdi. Onun en sevdiği şey, fincana kaynar kaynar birkaç damla akıtılan ve arka arkaya birkaç fincan içilen Yemen kahvesiydi. Yemek merakına rağmen, bütün o pişirdiği ve bize ikram ettiği yemekler arasında en muvaffak olanı da sözlerinin bize sunduğu bu manevî Arabistan kahvesi değil miydi? Madem ki duyduğum bu sözleri yediğim o yemeklerden

fazla hatırlıyorum! Şimdi iyice anladığım bu şeyi o zaman belki ancak gizlice duyuyordum; eniştemizin asıl vazifesi, bazılarında memur olarak yaşadığı şehirleri ve bazılarından memuriyetlerine gitmek için geçtiği yollarıyla içinde senelerce dolaştığı Arabistan'ın hâtıralarını oradan getirmiş olduğu bir nevi Yemen kahvesi gibi, kavurup, kaynatıp, bize sözlerinin geniş fincanlarıyla, sıcak sıcak ve bol bol sunmaktı. Öyle ki, biz de bu içkinin tiryakileri olmuştuk!

Gerçi şehvetli ve müteassıp eniştemiz, bu sözleriyle bilhassa kendisine göre, yani, çok kere, sevdalı ve dindar bir Arabistan hikâye ederdi. Fakat, zamanına ve sırasına göre, daima yeni bir sırrını daha açan bu menevişli ve yanar-döner Arabistan'ın daha nice yüzleri ve içyüzleri de vardı! Eniştemiz bize, itirafları ifşalarıyla, içinde ihtirasla yaşamış olduğu ömrü, memuriyeti ve kadınlar gibi sevdiği daha nice Arabistanlardan dem vururdu.

Bahsettiği, bazan, rakısları, çalgıları, şarkıları, mevalleri, yalelileri, bağları, bahçeleri, serapları, tutuşmuş günleri ve berrak geceleriyle, içli halâvetli, hulyalı, yanık hakışlı, yanık duygulu, coşkunun hisli bir Arabistan olurdu. Bazan, hep azamet ve ebediyetten bahseden, eski medeniyetleri sayıklayan haliyle, üstünden dağılan Kur'an ve ezan sesleriyle İslâmiyet'in vecdiyle gaşyolmuş bir Arabistan olurdu. Bazan da merhametsiz güneşi altında pırıl pırıl yanan uzun mesafeleri, develer gibi mahzun yüzlü, mahzun gözlü tabiatı, müthiş bir yeis içinde yüzü gülmek bilmeyen çölleri, çölün nefeslerine benzeyen kızgın rüzgârları, güneşin yerlere üstüste altınlar gibi yığıldığı küçük parıltılarla tutuşan, tüten bir yangın gibi, tekmil buhurdanlarından günlük, öd ağacı, sandal kokuları dağılan, güneşi yeryüzüne akmış gibi sıcağına elle dokunulmıyan, ve bir yangın harareti içinde yaşanılan bir Arabistan! Bu diyar içinde, gece, göklere yakın yıldızlarıyla, gökyüzünde açılan bir gönül bahçesi gibi pırıldardı.

Eniştemiz derdi ki: "Hazreti Peygamber"den evvel, Kâbe'deki muallakâtın yedi şairiyle birlikte putperest oldukları kadar, şiirperest olan Arapların halis kanlıları konuşmağa başladılar mı, şehirlielerin bozulmuş dilleri değil, fasih Arapça'nın asıl şivesi duyulur. "Sen halis Arapların konuştuklarını duysan Kur'an okuyorlar sanırsın!" Arap halâveti seslerden ruhlara siner. Herkes sürüler içinde gibi birbirine sürünerek, lâübali, camiden çıkarak, kirli

çarşıya girerek, yüksek sesle konuşarak, gürültüsünü çoğalttığı bir hay-u-huy içinde yaşarken Arapların tevekkülü kadar derberliği ve entarilerinin de kirliliği gözlere çarpar. Burada gözler yanık ve sıcak, sesler coşkun ve sıcak, insanlar da hislerine mağlûptur. Yollarda Arap kadınlarına rastlanır ki, güzel gözlü, çıplak yavrularını bazıları arkalarına bir kambur gibi bağlarlar; bazıları da ayaklarını başlarının yanlarından sarkıtarak, enselerinin üstünde taşırlar. Zürafa, deve ve boyu uzun Arap, sanki hep yüksek daldaki hurmaya doğru uzamışlar gibidir. Deve tüyü renkli kumları bazan bir hayvanın derisi gibi titreyerek ileri geri gidip gelen ve vücudu bir deveninki kadar olsun canlı duyulan çöl üstünde develer, sanki kumların dalgaları gibi sallanırlar. Sanki gölgeden yapılmış gemiler gibi, sallana sallana, sessizce geçerler.

Eniştemizin, o sâkin günler ve gecelerde ninniler gibi böyle sözleri, yavaş yavaş, geçtiği bu yollardan koparmış ve azar azar konuştuğu bu şehirlerden toplamış olduğu hâtıralar içinde gûya bizim paylarımızı -çingiraklarının daüssilasını yayarak gelen deve kervanlariyle- bize taşıyor, içimize aktarıyor, hâfızamıza yığıyor gibiydi. Birçok suallerime ayrı ayrı verdiği cevaplardan, renk renk çizdiği manzaralardan, söylediği Arapça darbimesellerle ve cizelerden, zikrettiği coğrafya ve tarih isimlerinden, gözlerimden uykular akarken bile ısrarlı dinlediğim hikâyelerden, denk denk açıp bana parça parça söylediği şeylerden, içimde büyük bir toplanti hâsıl oluyor ve içinden çıkıp geldiği Arabistan'ı o bana böylece nefes nefes getirmiş, yahut, içimde onun bir yuva gibi, dal dal inşasına yardım etmiş oluyordu. Filhakika bütün o diyar, onun sözlerinin süzgecinden geçerek, hayal-meyal sanki benim oluyor, bütün Arabistan'ın güneşi, havası, toprağı, onun masalları ve hikâyeleriyle yavaş yavaş, bana süzülüyor, içimde damla damla toplanarak, ve durularak, bana, durgun sulariyle, bütün bir gök aksettiren bir göl oluyordu.

Nihayet, tekmil bu tasvirler, hikâyeler, duygular hâfızamda yanyana geldi ve bu parçalarla, hayalimin ufuklarında beliren bir serap gibi içimde bütün bir varlık canlandı. Böylece deli eniştemiz bana bütün bir kıtayı vermiş ve çöllerinde yandığım, sıcak denizlerinde yüzdüğüm; bağlı, bahçeli, çalgılı, sevdalı şehirlerinde gezindiğim, hurma ağaçlarının gölgesinde dinlendiğim, masal hayatını tattığım, tekmil sesleri, nefesleri, parıltıları, renkleri ve

hummalariyle yaşadığım bütün bir Arabistan'ı gönlüme ve hayatıma ilhak etmiş oldu!

O bana bu iklimi, bu kıtayı, kaç gün, gece, hafta, ay ve sene-de; kaç fıkra, hikâye, nükte, kaç hatırlayış, sayıklayış ve düzeltiş-le nakletmişti? Bütün bu Arabistan manzaraları ve duyguları ne kadar zamanda birer birer canlanmış, kımıldamış, boy atmış, ele-le tutunmuş, birbirine girmiş, eklenmiş, seraplar gibi süslenmiş, gecelerin şebnemleriyle nemlenmiş, yakılan tütsüler gibi tütmüş, o zamanlarda Bahri Ahmer denilen Şap Denizi'ndeki madenîleş-en nebatlar gibi mercanlaşmıştı? Bunların hesabını bilemiyorum. Fakat onun yavaş yavaş hâfızama dolan sözleriyle bir gün geldi ki artık bütün hudutları içiçe geçen, karaları sahraların kumları gibi savrulan, kumları denizler gibi dalgalanan, her yeri sahranın vücudu gibi ürperen ve güneşin zerrelere gibi yakan, her şehri bir serap halinde parlayan ve her yanı şarkılarla, mevallerle, yalellilerle havalanan bütün bir Arabistan artık içimde hazırlanmış ve benim olmuştu!

Ben o sözleri dinleye dinleye uyuklamaya başladığım zaman, uykuya dalmak için, her zamanki âdetim gibi, hulyalarımın içine yerleşirken, altında daha çok ısınmak için gûya Sahra'yı üstüme çeker; rahat etmek için, gûya başımı Arafat dağına yerleştirir ve emniyette olduğumu duymak için, gûya Akkâ kalesine çekilirdim. Uykuma dalarken duyduğum ve tattığım bu Arabistan'dan rûyamın içine bir avuç tohum götürmüş olurdum. Bunlardan, çimlenen tohumlardan olduğu gibi, rûyamın içinde bana bir di-yar açılırdı. Eski ninnilerimi duyar gibi bunları yalellilerle karış-tırır ve Arabistan içine girdiğimi sanırdım. Ağırbaşlı gecelerimde, usul usul, Musul yanıma gelirdi. Hulyalarının neşelendiği akşam beni serin sularının sesleriyle davet eden serin bir nevi cennet du-yardım: Şam! Bazen başıboş ve yalnızca çingiraklarının hüznünü dolaştırmak için geçen kervanların çanları uzaklarda ve yakınlar-da uzun uzun çınlar, ağlar, uğuldardı.

Yavaş yavaş, bildiğim Arabistan'ın tabiatı, hali ve manzaraları da, rûyalarımda, yerlerinden kayarak geçmeye, uçmaya koyulur-lardı. Bağdaş kurmuş bir dağ, yerinden kımıldar gölgeden vücudu gevşiyerek, çözülerek, bir döşeğe uzanır gibi, Arabistan içine ya-tardı. Bütün bu diyara, vaktiyle dinlediğim masalların havası do-lardı. Zira deli eniştemiz bana sütninelerin ve bacıların masalla-

rında yalandan bir âlem olduğunu bildiğim ellerin, dünyanın sıcak bir köşesinde, hakikat olduklarını duyurmuyor muydu? Aşağı yukarı "Kitapta yeri var!" diyen bir zihniyetle, her kitaba hürmet duyan o yarı ümmî devirde Binbir Gece Masallarına verilen değeri görürken, efsanelerini ciddiye almıyabilir miydim? Bu masallardan birine benziyen bu şifahî seyahatname hakikatin masalla, masalın da hakikatle ayrı ayrı yerlerden gelen nehirler gibi, sularını birleştirdikleri bir kavşak değil miydi? Böylece eniştemizin bahsettiği hakikî Arabistan rüyamda bacımın anlattığı eski masalların tılsımlı âlemine kavuşmuş oluyordu ve yavaş yavaş o, "Evvvel zaman içinde, bir padişahın üç kızı, üç oğlu varmış!" diyen peri masallarındaki bütün o harikülâde vak'aların geçtiği büyümlü diyarlar, rüyamda hep Arabistan çöllerine ve denizlerine, şehirlerine ve nehirlerine doğru hicret eden bir cemaat gibi yürür, kayar, akar, onlarda sanki yanık Arabistan'ın bağrından birer alev gibi çıkan nefes alışları duyulur; Arabistan çöllerinin kumları uçar ve rüzgârları savrulurdu. Ufuklar birer serap gibi parıldar ve denizler yavaşça bütün sularını aktararak bu diyarların yanık bağrılarını, kuru vücutlarını sular, kucağına alır, göğsüne basardı. O zaman kayalar, nöbetçiler gibi, ılık çalmaya; yollar, şelâleler gibi uğuldayarak akmaya gece, perdeler ve çadırlar gibi oynamaya; şehirler, silkinen şallar ve halılar gibi, havalanmaya ve göklerdeki sayısız yıldızlar bir fulya tarlasının rüzgârlarla savrulan çiçekleri gibi kopmaya, uçuşmaya başlardı.

Başımda bir uğultu duyarak bütün bu kayan âlemle beraber, ben de, akan sular gibi sürüklenirdim. Artık demin başımın altına yerleştirmiş olduğum Arafat dağınyı yerinde bulamaz ve üstüme bir yorgan gibi örttüğüm sahrayı vücudumdan kaymış duyardım. Yorgunluklarımı hep bu yollarda seyahatimden, ateşimi de bu iklimin sıcaklığından hâsıl olmuş sanarak ve hep Arabistan hummasıyle terliyerek bunalırdım. Kalın ve acımtrak sular içinde yüzerdim. Binbir gece masallarının sihirli seccadesi üstündeymişim gibi, başı dumanlı dağlar üstünden uçar, şehirlerden şehirlere konardım. Sonra, bu iklimden çıkardığım hülâsa, hasta ve uykusuz gecelerimde, kokladığım bir ilaç gibi içime sinerdi. Arabistan, bazan, hamamda dökündüğüm sıcak bir su gibi üstüme dökülür, vücudumu kaplardı. Bazan da onu tarçımlı bir salep gibi içtiğimi duyardım.

Bu Arabistan'ın daima, bir günlük halinde tüten, uçan, kaçan, dağılan, benim olmaktan çıkan tarafları olurdu. Bazan Şehirzât söylerken masalına devam etmez ve susardı. Bazan Harunürreşit yanında Caferül Bermeki ile tebdil gezerken, gaiplere karışırdı. Bütün halâvetli Arap sesleri, dualar, ezanlar, şarkılar, yalelliler ve gazeller hep dumanlar gibi savrulur, uzar, karışır, dağılır, duyulmaz olurdu. Onları dudaklarımızda sandığımız, aradığımız, fakat bir türlü hatırlayıp bulamadığımız isimler gibi, unuttur, karıştırır, arar ve bulamazdım. Vaktiyle hikâyesini duyduğum bir kadın, İncil manzaralarını andıran bir ufuk önünde bir sed üstünde kollarını açarak, bir sonu, bir kapanışı ve rüyalarımın dindiğini haber verir gibi, gölgeden bir ağızla: "Mafiş! Mafiş!" diye seslenirdi. Bu hasta rüyalarım bir başdönmesiyle sona ererdi. En önce müt-hiş bir hızla, yıldızların kaynadığı bir göğün boşlukları içinde uzun uzun düştüğümü duyardım. Sonra, gecesi perdeler ve çadırlar gibi kımıldamıyan, yıldızları çiçekler gibi savrulmıyan, nehirleri hamam suları gibi dökülmiyen ve şehirleri seccadeler gibi silkinmiyen bir yere ererdim. Yastığımın üstünde başımı sabit ve sâlim bulurdum.

Böylece, deli eniştemizin hatıralarını nakleden sözleri bende güya kendi hayatımdan kalmış hâtıralara dönüyor, bahsettiği duygular kendi hayatımı yaşayarak edindiklerim kadar benim oluyordu. Bu rüyalarım ve bu uyanışlarım şüphesiz o sahraların acı tadlarını duydum. Şüphesiz o kum tozları, fırtınalarıyla gönlüme doldu. Şüphesiz o yanık nefesleri ruhuma sindirdim. Şüphesiz ben bütün bu Arabistan'ı ruhumun üstünde kucaklamış gibi oldum.

Zira, daima böyle çocukluğumuzda bizim hayranı olduğumuz bir üstad, bir şair; ya bize felsefe okutmağa başladığı için ilminin derinliğine hayran olduğumuz bir hoca; ya bize hayatın daha bilmediğimiz bir sırrını açtığı için üstünlüğüne inandığımız bir arkadaş; yahut da, sözleriyle bize, içine girdiğimiz bir diyar açan bir akraba bulunur. İşte deli eniştemiz de bana bunlardan biri olmuştu. Bu sözleriyle bana hayatımın sayılı nimetlerinden birini vermiş oldu. Öyle ki, bu delişmen adama karşı hayattaki borcunun ve minnettarlığımın büyüklüğünü duyuyorum. Çünkü bu bilgin değil bilgiç, ağırbaşlı değil hoppa ve şiir dostu değil düşmanı olan adam, bana, sözleriyle, Galatasaray'daki hocalarımdan ve

kitaplarını okuduğum muharrirlerden daha büyük bir istifade temin etmiş oldu. Ne o mektep hocaları, ne de sonra o muharrirlerin hiçbiri bana onun gibi rûyalarımın sinen seraplar, mâneviyatıma karışan duygular ve kanımı ısıtan ateşlerle böyle hususî bir iklim duyurmadılar. Belki yazılmamış, belki de yazılmış, fakat okumamış olduğum, yahut, bazılarını okuduğum seyahatname, tarih ve hikâyelerin hepsinden ziyade, deli eniştemiz, bu parıltılı ve karışık sözleriyle, bana bilmediğim bir coğrafya, bir tarih, bir din ve hayal ülkesinin altın, gümüş ve tunç kapılarını ardına kadar açarak bütün bir kıtayı sunan ve böylece hâtıralarıma katan bir fâtihtir.

Ben deli eniştemizin bana verdiği ve hayalimde yaşayan bu Arabistan'ı hiçbir zaman gidip hakikatteki memleketle karşılaştırmaya cesaret etmedim. Zira hakikatle çarpışan hangi bir hayal vardır ki kırılmasın? Hayalimizin ufuklarında seyrettiğimiz bir serabı gidip hakikatle karşılaştırmamanın ne kadar ihtiyatsız olacağını bilirim. Medeniyet denilen nimet ve faziletin ekseriyetle şehirlerin doğru yollarından, deniz kenarlarından, dere boylarından, yılankavi bir şerit halinde geçerek, dünyada ne dar bir sahaya yayıldığını ve nasıl bakımlı evlerle müstesna insanlara inhisar ettiğini bilirim. Medeniyetin adam adam, köy köy, ev ev, sokak sokak, mektep mektep, şehir şehir kazanılır bir nimet ve servet olduğunu bilirim. Görülmeye lâyık bir dünyayı hep kendi odamızın pencerelerinden ve arzularımızla hulyalarımızın büyülen ve güzelleştiren camları arkasından görebileceğimizi bilirim. Eniştemizin hayalime nakşettiği bu Arabistan'ı, kutsî bir ülke gibi hiçbir zaman el sürmeden, yerli yerinde bıraktım. Zira onun bana sunduğu bütün bu manzara ve hâtıraların Çamlıca'daki çekilmiş, süzölmüş, durulmuş birer hülâsa ve iksir olduğunu da biliyorum. Bütün bunlar içindir ki, hiçbir zaman hayalimin kanaatini gidip hakikatin insafsızlığıyla karşılaştırmaya razı olmadım.

Hâlâ daha, çok kere, önümde bu yerlerden bahsolundüğünü işitince, bir nevi yadırgama duyarım. Ya? Öyle miydi? Böyle değil miydi? diye sorarım. Karşımdakiler de benim bu yerlere sahidan gitmiş olduğumu sanarak ve o zamanlardan beri oralarda da nice değişiklikler olduğunu anlıyarak, bana: "Ya? Evvelce öyle miydi?" derler, "Şimdi değişmiş demek! Siz oralara hangi tarihte gitmişsiniz?" Ben de: "Fi tarihinde! Evvel zaman içinde! Rûyam-

da! Tufandan evvel!" gibi cevaplar vermek isterim ve kendimi zor tutarım.

Nasıl ki, uzun müddet, bu daha gidip görmemiş olduğum Arabistan'a dair bir kitap yazmak sevdasına düşmüştüm ve birçok notlar almıştım. Deli eniştemizin ilham etmiş olduğu bu eser, şimdi unutmuş bulunduğum kısımlariyle, bir zamanlar kafamın içinde hazır gibiydi. Yalnız yazılması kalmıştı. Fakat, nice insafsızları tatmin etmek için, onu yazmadan evvel, bir uzun yola düşmek, Arabistan'da bir sefere gitmek lâzım geldiğini düşünerek bu kitabı yazmaktan vazgeçtim. Zaten ihtimal ki bu zahmetli seyahate katlansam bile, belki kafamdaki Arabistan o iklim içinde bozulacak; hayalimdeki diyar hakikisine çarpınca kırılacak; bu yüzden kitabımı yazmak, o zaman da yine mümkün olmayacaktı!

Eniştemizin Korkuları

-3-

Meşrutiyetin ikinci ilânından birkaç ay sonra eniştemiz, hep Arabistan vilâyetlerinde geçen memuriyetlerinin sonuncusu olan, Basra valiliğinden azlolunmuş ve bu haber üzerine babam "Bade harabül Basra!" deyince, Hacı Vamık Beyefendiyi bilenler, bu sözü tam yerinde kullanılmış bularak, pek beğenmişlerdi.

O zaten böyle her Arabistan dönüşünde daha ziyade ihtiyarlanmış, hırçınlaşmış ve bakışları daha perişanlaşmış görünürdü. Lâkin bu son defasında her zamankinden ziyade hırpalanmış, saçları daha çok beyazlaşmış, gözleri yerlerinden daha ziyade fırlamış gözüküyor, hele -o zamanlar güneş gözlükleri kullanmak âdeti olmadığından- onun alışmadığımız siyah camlı gözlükler takması hüviyetini daha ziyade değiştirecek, ona âdeta bir fecaat manzarası veriyordu.

Ben, eniştemizi görmek için gittiğim, babamın Pangaltı'daki evinin kapısından henüz girmiş ve merdiven başına gelmiştim. Onu merdivenin üst basamağında, fesi başında, siyah camlı gözlükleri burnunda, şemsiyesi koltuğunda, dışarı çıkmaya hazırlanmış vaziyette gördüm. Aramızda birbirimize yaklaşmak için geçilecek, onun ineceği ve benim çıkacağım bir merdiven vardı. Kendisinin burada bulunduğunu biliyordum. O, filhakika daha ziyade yıpranmış, vücudu daha çok zayıflamış, omuzları daha ziyade yukarıya kalkmış, başı daha çok öne eğilmiş ve bakışları daha ziyade ürkekleşmişti. Lâkin ben, bu yerde gördüğüm adamın eniştemiz olmasından şüphe edemezdim. Onun bu defa ki dönüşünden sonra bu ilk görüşümü bir türlü unutamıyorum. Zira o an içinde, aramızda tahlil olunması güç bir şey geçti. Asıl bu alışmadığımız şeydir ki, onu bana büsbütün değiştirerek âdeta başkalaş-

miş, yabancılaşmış gösteriyordu. Eniştemiz olduğuna emin bulduğum bu adamın belki de o olmadığı hakkında saniyeden az süren bir zaman, içimde, o mu, değil mi? diye soran bir vesvesenin çaktığını duyar gibi olmuştum. Bunun hikmetine sonradan akıl erdirdim. Meğer o an içinde eniştemiz bana kendini olduğundan başka türlü göstermek istemişti. İşte sonradan kendisini değiştiren bu şeyin onun beni aldatmak isteyen yalanı olduğunu anladım.

Fransızların lisanında bir "Gözlere kül serpmek" tâbiri vardır. Cevri kalfanın İkinci Sultan Mahmudu kurtarmak için saraya hücum edenlere tatbik ettiği bu hareketle filhakika eniştemiz, hakikatı tahrif etmeyi dileyerek, gözlerime kül serpmek kabilinden bir şey yapmıştı. Beni görür görmez, kollarının ikisini de açarak ve havaya kaldırarak: "Başımıza gelenleri duydun mu, evlâdım?" diye bir facia edası aldı. Havaya kalkan kollarının birinden yuvarlak sapını geçirmiş olduğu şemsiyesi sarkıyor, öteki boş kalıyordu. Bir an içinde Akhileos, Sofokles ve Evripides'in hâile havasının ruhumu sardığını duyar gibi oldum. Demek daha bilmediğim bir felâket olmuştu? Şimdi onun yarısını inmiş ve benim de yarısını çıkmış olduğumuz merdivenlerin ortasında birbirimizle buluşmuştuk. O, sözüne devam ederek: "Halimi görüyorsun ya, evlâdım, bak, beni zehirlediler!" dedi. Birden buna inanarak şaşırmıştım ve bu şimdi ihtiyar adama duyduğum merhamet, kalbimi sızlatarak merakla: "Kimler? Sizi kim zehirledi, enişte?" diye sormuşum. Onun asıl bu suale cevabı hem beklenmedik, hem facia havasına lââyık olmuştu. Bana kısık bir sesle: "Araplar! evlâdım, beni Araplar zehirlediler! Sana anlatacağım çok şeyler var!" dedi. İşte meğer şimdi söylediği ve demin söylemeğe hazırlandığı bu yalandı ki fotoğraf makinesi karşısında titreyen bir adam gibi demin onun maneviyatını bozarak kendisini bana sili, oynak ve biraz tanınmaz bir halde göstermişti. Sesine, memlekete karşı bir isyanı haber veren facialı bir eda katmak istiyerek eniştemiz devlete ettiği hizmet ve gösterdiği sadakat ve ibras ettiği hamiyetten dolayı kendisini çekemiyen Arapların vücudunu ortadan kaldırmak istiyerek, çoktan beridir, meğer, yavaş yavaş, azar azar, damla damla, yudum yudum, kendisine sezdirmeden, zehirlemiş olduklarını anlatıyordu.

Fakat, biraz sonra, ben eniştemin bu sözlerini tekrar edince, hanımların yine birbirlerine mânalı bir tarzda bakışarak hafif hafif gülüşüklerini ve buna hiç inanmadıklarını gördüm. Ne, bu sözler, önünde söylendikçe, oralı olmıyarak ve duymamış görünerek, gözlerini başka bir yere çeviren halam; ne kıs kıs gülüşünü bir tutam enfiye çekişiyile gizlemek isteyen babam; ne de, daha sonra tasvip etmiyen gözlerle susan annem; bu zehirlenme hâdisesine inanıyorlardı. Eniştem anneme de ilk önce: "Başıma gelenleri duyduunuz mu, hemşire? Araplar beni zehirlediler!" demiş. Fakat annem, onun bir rol oynadığına kanaatle, birkaç sene evvel İstanbul'a gelmiş olan o zamanki meşhur Fransız facia aktörünün ismini zikrederek: "Yanında Mounet-Sully haltetsin!" diyordu. Bir zaman sonra vak'anın içyüzünü ben de duyarak hakikatin çok daha mütevazı olduğunu öğrenecektim. Meğer onu Araplar siyasî sebeplerle zehirlemiş değillerdi. Eğer ortada bir zehirlenme hâdisesi varsa, onların hepsini mes'ul tutmak insafsızlık olacaktı. Bundan olsa olsa içlerinden biri, eniştemizin tanıdığı, şarkı söyliyken, rakseden bir Arap kızı belki mes'ul tutulabilirdi! Fakat, bir suikast var mıydı, o da belli değildi.

Deli eniştemizin kendisini daima aldattığını bilen zavallı halam, böyle şeylerin evinin içinde değil, dışında geçmesini tercih ederdi.

Yine Arabistan vilâyetlerinin birinde bulundukları bir gün, akşam yemeğindelerken eniştemize, Vilâyet belediye doktoru Sabri Beyden geldiği söylenilerek, bir mektup getirilmiş. Bu kâğıdı gayet ciddiyetle okuyan eniştemiz, "Resmî işler kadınlara söylenmez ve böyle bir iş oldu mu, başka söz dinlenmez!" gibi bir fetvaya uyduğu hissini vermek istiyerek, pek ciddî, hattâ asık bir yüzle derhal yerinden kalkmış, ve: "Yoo! Bu haberden sonra artık hiçbir kuvvet beni vazifemden alıkoyamaz!" der gibi, yemeğini yarım bırakarak, giyinip halama hiçbir şey söylemeden, fakat tavırlarıyla hep: "Biz işimizi biliriz!" ve: "Resmî işler kadınlara söylenmez!" ve hattâ: "Ben onlara gösteririm!" mânalarını işrabetmek isteyerek böyle pek mühim bir işe koşuyormuş gibi fırlamış, gitmiş! Fakat, telâşından, odasında, âdeti veçhile, açıkta bıraktığı kâğıdı bulup okuyan halam, zaten onun yüzünden sezdiği meseleyi anlamış. Bu mektup, bir eğlenti dâveti imiş. Onda bil-

mem hangi hânende ve sâzende kızların o gece için hazırlanmış oldukları ve kendisinin de hemen gelmesi beklenildiği yazılıymış!

Eniştemizin bazen yâdettiği eğlence gecelerinin hâtıraları yanında halamın anlattığı bu mektup macerası da küçük ışığıyla onları biraz aydınlatır gibi oluyordu. Filhakika eniştemiz, çok kere-ler, bu hemen gündüz gibi parlak semalı Arabistan gecelerinin hâtıralarını mukavemet edilmez bir dâvet gibi duyardı.

Orada, kolları bilezikli, ayakları hilhallı, gözleri sürmeli, bakışları gamzeli, elleri defli, sesleri halâvetli ve beyaz belleri çıplak öyle muganniyeler ve rakkaseler varmış ki, şarkı söylerken, omuzlariyle, gövdeleriyle, kalçalariyle ve bütün vücutlariyle hal-kalanır, kıvranırlarmış ve sesleri o kadar yanık ve şiveleri o kadar tatlı olurmuş ki, bu uzak mesafeler ve geçmiş zamanlar ötesinden onları hatırlayan eniştemiz, eski bir teessüre kapılarak, gûya esâtirin deniz kızlarını duyuyor da dinlemek istemiyor; hâfızasın-dan gördüğü bu manzarayı şimdi karşısında gibi görmeğe taham-mül edemiyor; gûya çok yakıcı bir lezzetin alevi ruhunu sarmış da kendisini eritiyor gibi, elleriyle gözlerini kapayarak ve üç tane "aman"ı birleştirip bir tek kelime yaparak: "Aman - aman - aman!" diyordu.

Eniştemizin Basra'dan dönüşünden ancak bir hafta geçer geç-mez İstanbul'da meşhur 31 Mart İsyanı başlamıştı. Kiracılar Çamlıca'daki köşkü daha boşaltmamış olduklarından kendisi ba-bamın Pangaltı'daki evinde misafirdi. O, İstanbul'da, yine menfa-atini koruyacak bir çıkar yol, iş görülebilecek bir saha bulmayı umarken bulduğu, her türlü tahmininden beterdi. Bu defaki az-linden sonra artık babasının şefaatiyle yeni bir memuriyet temini imkânsızdı; zira o, çoktan ölmüştü. Devir değişmişti. Muhtemel-dir ki, bütün memuriyet ihtimalleri artık hep birden uçmuş, git-mişti. Fakat geldiğinin hemen ertesi günlerinde başlayan bu isyan hareketiyle vaziyetin vahimliği zihninde bütün ihtimal verdiği korkuları gölgede bırakıyordu. Bu asayişsiz günler onda artık hu-zur namına bir şey bırakmamıştı. Duyduğu, heyulâî bir korkuya dönüyordu. Uzaktan bir ses, bir gürültü işitse hemen bir kuş gibi havalanarak aceleyle öteye beriye konuyordu. Artık halini izah için kendisini zehirlediklerinden bahsetmiyordu. Nâzım Paşanın Ahmet Rıza Bey ve Emir Arslan'ın Hüseyin Cahit Bey zannedi-lerek öldürülmeleri üzerine kendisine de, bilmem kime, bilmedi-

gi birisine benzetilerek yeni bir yanlışlığa kurban gitmekten fena halde korku gelmişti. Siyah camlı gözlüklerini, tebdil gezdiği zannını vermemek için, artık kullanmıyor, taktığı beyaz camlı gözlüklerinin arkasında gözleri korkudan büyümüş gözüküyordu. Her patlayan silâh ödünü patlatıyor ve o ne yapacağını, nereye gideceğini şaşıırıyordu. Buna rağmen, canlı bir korku halinde, yine ya bizimle beraber veya yapayalnız, gözleri ateşler saçarak, telâşlı ve heyecanından çatlayacak gibi, öteye beriye gidip geliyordu. Çocukluğumda tebessümlere, istihzalara vesile verdiğini hatırladığım eniştemiz şimdi büsbütün gülünç olmuştu. İtikadınca, kaçıyor hissini vermemek için yavaş yavaş yürümeli, saklanıyor vehmini uyandırmamak için açık yerlerde oturmalı, ürküyor fikrini telkin etmemek için etrafına serbestçe bakınmalı veya memnun zannolunmak için memnun görünen bir yüz takınmalıydı. Kendisi bu icaplara riayet ettiği kanaatindeydi. Öldürülmek istenen biri olmadığımızı, böyleleriyle münasebetimiz bile bulunmadığını ispat etmek için vücudumuzu ve yüzümüzü olduğ gibi göstermek, göğsümüzü gere gere gezmek lâzım geldiğini söylüyordu. Soğuk havalı bir gün, açık tramvayların birinde, par-desümün yakasını kalkık gördüğü için, gizlenmek fikrini vermemden korkarak hemen iki eliyle üstüme atıldı. Yakamı indirerek bana öfkeyle: "Deli misin yoksa? Çocukluğun sırası değil, sonra alimallah, gidersin gürültüye!" diyordu. Düşündüklerine ve yaptıklarına zaten iştirâk etmediği adamlardan biri sayılmaktan, üstelik bir de bu yüzden ahrete gitmekten fena halde yılmıştı. Halbuki serdettiği nazariyelere rağmen görünüşünün yaptığı tesirden hiç haberi yoktu. Kendisi hayatına suikast edildiğini duyan bir mahlûk telâşına düşmüş ve hemen haykıran ve uzaktan duyulan bir korku timsali kesilmişti.

İstanbul, 31 Mart'tan sonra hakikaten karışık günler geçiriyordu. Bu emniyetsiz zamanlarda biz de acaba ne diye, herkes gibi, mânasızca öteye beriye dolaşırdık? Şimdi hatırlayınca en ziyade hayrettime sebep olan şey, sokaklarda silâhların gûya kendi kendine patladığı ve kör kurşunun sanki kendine kurban aradığı o günler ve gecelerde yanımızda bu kadar korkan eniştemizle, niçin böyle dolaştığımız ve arabayla, tramvayla, tünelle, vapurla ne diye İstanbul'a, Köprü'ye, Beyoğlu'na, Pangaltı'ya, Boğaziçi'ne, Büyükkada'ya gidip geldiğimizdir. Hayat, eniştemiz kadar çılgın-

laşmıştı. Askerler, sokaktan geçerlerken silâhlarını havaya boşaltıyorlar, Meşrutiyeti istemiyorlar, yok istiyorlar, Ahmet Rıza Beyi istemiyorlardı. Büyüka'da gezinmeğe ellerinde baston gibi silâh taşıyarak gelen askerler vardı. Müthiş bir kargaşalık ve karışıklık günleri yaşıyor, sarih hiçbir şey anıyamıyorduk. Merakımız evde, gazetelerde tatmin edilemiyordu, eniştemiz de acele acele sokağa çıkıyor, yine tehlikeler sezerek eve dönüyor; fakat, koşmadan, ağır yürümeğe itina ettiğinden, büsbütün yapma ve gülünç tavırlar alıyordu.

Yine, babamın Panganti'daki evinde, bir gece yarısından sonra devamlı silâh sesleri duyarak, hep uyanmıştık. Arkasında gecelik entarisi ve Şam hırkasıyla eniştemiz en evvel kalkmış, bizi de kaldırmıştı. Önce bu sesleri bir çok ihtimallere atfetti. Sonra, nihayet, hikmetine akıl erdirilemeyeceğini söyliyerek, her halde artık hiçbir asayiş kalmadığına kanaatle fena halde asabileşti. Benzi solmuştu. Elleri, dudakları titriyordu. Yirmi yaşına gelmiş olduğum halde, beni hâlâ çocuk sayarak sükûtuma birşey demiyor, fakat babamın sadra şifa verecek bir izahta bulunmamasına kızarak öfkesini ondan almak ister gibi âdeta üstüne yürüyor, İttihat ve Terakki yüzünden yapılan bu şeylerden kendisini mes'ul tutuyormuş gibi, ona çıkışıyor ve öfkeli öfkeli: "Haydi, buyrun bakalım, ayıklayın pirincin taşını! Çıkın işin içinden!" diyordu. O esnada bizim bu münakaşamızdan haberleri olmayan silâhlar, yakın bir yerde, belki Harbiye mektebinde, belki daha uzak bir kışlada, anlaşılmasız sebeplerle patlamakta devam ediyordu. Bazen duruyor, susuyor, sonra, sanki tüfekler bozulmuş da kendi kendilerine ateş alıyorlarmış gibi, bu münasebetsiz ve sebepsiz görünen patlamalar yine devam ediyordu.

Herkes korkusundan sinmiş gibi, başka hiçbir ses duyulmuyordu. Deli eniştemiz meraktan hakikaten çıldıracak gibi olmuştu. Bir aralık pencereyi açarak dışarıya bakacak olduk. Birdenbire, gözlerimizin önüne, korkusuz, meraksız ve mes'ut bir gönlün sâf ve berrak sükûnu gibi serilen bir güzellik manzarası, korkular içindeki ruhumuzu kamaştırdı. Orada, yeryüzündeki insanların niçin silâh attıklarını merak etmeyen bir gece, karşımıza gelen solgun mavi bir gök parçasında, sayısız yıldızlarını yakmıştı. Göğün bizim üstümüzdeki parçasındaysa, kadınların başlarına örtükleri beyaz tüllerden daha hafif, daha ince, kocaman bir sahayı

kaplayan ve içinde sabitleşmiş görünen dalgalarıyle süt beyaz bir denize benzeyen bir bulut tabakası, mavimtrak gök içinde sessizce yüzen sedefden bir ada gibi, başdöndürücü bir güzellik nümayişiyle başımız üstünden yavaş yavaş kayıyor, karşımızdaki parıldaayan yıldızlara doğru yol alıyordu.

İnsan bu manzarayı gördükçe bu silâhları patlayan yeryüzünden kurtulmak, o mesut adaya konmak, gönlümüz gibi hayal ettiğimiz yerlere benziyen yıldızlara varmak istiyordu. Hatırlarım ki, içimizden tabiatla en az alâkalanan eniştemiz bile, bu güzel manzarayı görünce, hislerini birbirine bir cümle mantığı ile bağlamadan: "Ne muhteşem gece!.. Yazık değil mi?.." demişti.

Halâm, Eniştemizden Ayrılıyor!

Deli eniştemiz bir hayli yaşlanmıştı. Fakat hiç uslanmış değildi. Binbir huysuzluğuna ilâve olarak hizmetçilerle gittikçe daha çok münasebetsiz münasebetlere düşüyor ve bunu herkes duyuyordu. Onun hali, insanlara ihtiyarlıklarında bile hâkim olan hırsların kendilerine nasıl rahat vermediğini ve cinsî duygu düşkünlüğünün aileleri nasıl bozduğunu gösteren hazin bir misaldi.

Eniştemizle halâmı birbirine bağlayan eski râbitanın nice yıllardır devam eden gıcırtilarını duymak alışkanlığıyla, bu zincirin bir gün kopacağına ihtimal vermek hatırıma gelmemişti. Fakat, kenarında bir damla yaşın dolaştığı duyulan hüznü sesıyla halâmın, biz odaya girince yarı kalan hikâyelerini, itiraflarını, şikâyetlerini, dinleyen hanımlar sezdikleri, çekindikleri bu âkıbete çoktan hazırlanmışlardı. Halâmın eniştemize kızgın olmasından başka eniştemiz de halâma kızgındı; zira birçok erkeklerin kadınlarda en affetmedikleri kabahat; kendi ihanetlerine aldanmamalarıdır. Bu dolu çile kâsesini taşıran hangi bir zehir damlası olmuştu, bilemiyorum. Fakat bir gün halâm, artık bu hale tahammül edemiyerek, bir daha dönmemeğe üzere, kocasının yanından ayrılmış ve deli eniştemiz de kendisine bir nevi ihanet telâkki ettiği bu isyana o kadar kızmıştı ki, resmen ayrılmak isteyince, hiddetine mağlûp olarak, halâmı derhal boşamıştı.

İnsanlar arasındaki râbitaların o kadar kuvvetle duyulduğu ve gönüllerin birbirlerine nice tesanütlerle bağlandığı o zamanlarda, dostların seslerini kısarak bu teessürleri gözlerinden okunarak anlattıkları bu gibi şeylere ne kadar ehemmiyet verilirdi! Halâm, Çamlıca köşkünden ayrıldıktan sonra, bize misafir gelince, Boğaziçi'ndeki yalımızın, hep bir örnek hayatında onun hali o kadar rikkatimize dokunmuştu ki, annem, üzülmemesini, avunmasını

şörtlüsiyle kabul eden anneannemle görüşmek ister, ondan halama barışmasını temin etmesini rica ederdi.

Sözlerine, dayak yemiş gibi bir sesle başlardı. Fakat derdini anlatmakta devam ettikçe, kendini o kadar haklı ve mâzur bulurdu ki, cerbezesi çok geçmeden yerine gelir, "Benimle neden bir türlü barışmak istemiyor?" diye halama öyle öfkelenirdi ki, yavaş yavaş tiz ve ince sesinin perdesi zavallı anneannemi sinirlendirecek ve âdeta korkutacak kadar yükselirdi. Halamın inadını ona yakıştıramaz, ricaya gelmişken, kendini o kadar haklı bulur ki, kızar, haykırır, anneanneme, tuhaflığını, hissetmediği bir safvetle açılarak: "Bu kadar inatçılık hiç ona yakışır mı?" diye bağırırdı.

Anneannem, kendini daima fuzulî birtakım zahmetlere sürükleyen iyi kalbiyle, bir yandan, tıpkı babamla annemin ayrıldıkları vakit tekrar birleşmelerine çalışmış olduğu gibi, eniştemizle halamın da aralarını bulmak için elinden geleni yapmakta kusur etmez, bu uzun sözlerden hatırlayabildiklerini, sonra, halama naklederdi.

Fakat deli eniştemizi dinlerken de, "eğer içinden bir türlü çıkmadığı lâkırdısını bitiremez de son vapuru kaçırsa, sonra ne yaparız?" diye düşünerek bunu zihninde büyütürdü. Eskilerin bildikleri şehir coğrafyası başka türlüydü. Onlar, akşam saatlerinden sonra, Boğaziçi'nden dönüp Çamhca'ya çıkılamaz sanırlardı. Zira o zamanlarda otomobil bulunmadığı, Boğaziçi'nde, ne araba, ne tramvay işlediği için, böyle köylerde son vapurdan sonra dönmek için vasıta bulunamazdı. Anneannem, eniştemize, nezaketten gece kalmasını teklif etmek ve böylece bütün bir gece kendisini dinlemek lâzım geleceğini düşündükçe başına kan çıkardı. Bunun için sıkı sıkıya tenbih ettiği bir hizmetçi, pencereden son vapuru gözetliyerek kendisinin eniştemizle bulundukları ve görüştükleri odaya girer, önce vapurun Yeniköy burnundan göründüğünü, sonra da Boyacıköy'e geldiğini haber verirdi. Eniştemiz yine sözünü bitiremez, vapuru kaçırmak tehlikesiyle karşı karşıya gelerek ve bizi de anneannemin korktuğu bu âkıbete mâruz bırakarak, son bir hamleyle bir nutuk daha iradeder, nihayet, en son dakikada, perişan bir halde, aşağı iner, kapının önünde bir yandan galoşlarını giyerek, bir yandan da bize: "Allahısmarladık, Allahısmarladık!" diye bağırarak kapıyı çeker, iskeleye doğru âdeta koşarak giderdi. Biz, arka odadaki köşe penceresinden,

onun galoşlarının kunduralarından çıkmamasına itina ederek, önce yerden ihtiyatla kaldırdığı, sonra hızla açtığı adımlarla koştuğuna bakar ve gülmekten kendimizi alamazdık. Bir hayli telâş etmiş olan zavallı anneannem, eniştemizin vapura yetişeceğini tahkik edip ferahladıktan sonra içinde bu kadar söz sarfedilmiş bir odanın, gûya çok sigara içilmiş bir oda gibi, mutlaka havası değiştirilmesi lâzım geleceğini düşünerek, pencereleri açtırır, yüzünü de soğuk su ile ıslatır, ve: "Ööf, aman Allahım, bu ne kadar söz, bu ne kadar söz!" diye içini çekerdi.

Halamın nezdinde, eniştemizle aralarını bulrnak için anneannemden başka uğraşanlar da vardı ve bunlar rahat ve saadetlerini bulaşık malzemelerle kurmaya alışmışların lâûbaliliğiyle bin dere-den su getirirlerdi. Ancak kendilerini affetmekle: bir menfaatimiz olanların mazideki kabahatlerini âti şerefine mazur görmeye meylettiğimiz halde, bizi hiçbir ümit sürüklediği zaman, af ve müsamaha yollarında duraklarız, ileri gitmemizin imkânı kalmaz. Canımızı yakınış olanları mazur görerek onlara bir daha itimat etmekten bizi meneden daima en derin ve en emin duygumuz olan nefsimizi müdafaa kaygımızdır. Talihlerini birleştirip bir arada yaşayanlar arasında çok kere o kadar kırgınlık olur, bezginlik öyle çoğalır ki, bunların artık birbirlerine karşı tövbe kapıları tamamen kapanır. Deli eniştemiz, halini her veçhile ıslah edeceğini yemin ile temin edermiş. Fakat halam artık bütün bu yalanlardan bıkmıştı. Asıl yalanların da ihtiyarımızla uydurduklarımız değil, fakat hakikat olmadıklarını duyrnadan söylemeye mahkûm olduklarımız olduğunu öğrenmişti. Zira, bile bile yalan söyleyenler, huylarını değiştirebilirler ve isterlerse doğruyu da söyleyebilirler. Fakat yalanı bilmeden ve istemeden söyleyenin halini tashih etmesine imkân kalmaz. Halama, tekrar aldanması-na, kocasıyla barışmasına mâni olarak, yalnızlığı tercih ettiren sebep, tabiatlerdeki âdiliklerin ıslah edilemeyeceği hakkındaki kanaatiydi. Bunları değiştiremez, belki ancak şerlerinden kendimizi koruyabiliriz. Kocasını Allahın gazabına çarpılmış sayan ve çoktandır, babasından kendisine geçinmesini temin edecek kadar bir irat kalınış olan halam, başkalarının, kendilerine ait olmıyan işlerde göstermeye alışkın oldukları bir ihtiyatsızlık ve ukalâlıkla tavsiye ettikleri bu merhametin ve affın ufuklarında istikbale

emniyet verecek hiçbir belirti ve gönlünü çekecek hiçbir sebep görmüyordu.

Halam, çoktandır, sözünden bile bıkmış olduğu Çamlıca köşkünden artık hiçbir hayır beklemiyor; birçok saçma sözler, mânasız inatlar ve lüzumsuz patırdılar hatırlatan ve üstünden şarıl şarıl sesler akan kocasıyla tekrar buluşmak ihtimaline artık tahammül edemiyor; o yemek kokulu odanın eşyaları üstünde seyahata çıkmış görünen seyyar yemek tabaklarını hatırladıkça gönlü bulanıyor; ötede beride yığınlarla durup eşref saati gelmediğinden bir türlü açılmıyan hararları, denkleri ve daha kimbilir neleri hatırlayarak, büyük bir yorgunluk duyuyor; artık bu hırçın ve delişmen adamın sesini duymamak, muhakemesini dinlememek, ilâçlarını görmemek, yemeklerini yememek, yalanlarını işitmek, ihanetlerine göz yummamak, evdeki hizmetçilere satışmalarından iğrenmemek istiyor; artık ondan kurtulmak rahat etmek, başını dinlemek, vaktine sahip olmak ihtiyacını duyuyor; bundan dolayıdır ki bir gölge gibi tutulmaz, ele geçmez oluyor; getirilen haberlere karşı hiçbir cevap göndermiyor; hattâ, kendisine ricaya gelenlere uzun boylu izahat vermiyor; her seferinde, kendi hakkından emin ve telâşsız bir halde, bütün bu vaitleri, ricaları dinledikten sonra, hepsini birden bir kelime ile reddediyor; susup odasına çekiliyor; ve kapısını kapayıp, orada, yorgun ve dalgın, üstüste sigara içiyordu.

İhtimal ki vücudunun ruhiyle birleştiği karanlık derinliklerde duyduğu garip bir sesin ne dediğini vuzuhla anlamadan birtakım vahim âkıbetlerden, ürperen selvilerden, ölüm gibi kaçılmaz felâketlerden, mezarların tedavisiz ye'sinden bahsettiğini sezmeğe başlamıştı ve hep ona kulak vermek içindir ki artık başka hiçbir söze kulak asmıyor, mukavemet edilmez bir tarzda, bir mıknaş gibi çeken büyük bir kuvvet tarafından, bütün vücudu ve ruhiyle, yakında gelecek sonuncusunu, ebedisini hatırlatan, yahut hazzırlayan bir istirahat ihtiyacına sürüklendiğini, kapıldığını duyuyordu.

Deli eniştemiz, halamla beraber yaşadığı zamanlarda, en çok onun bu kavgayı ve her türlü izahları bile reddeden kaçışlarından ve kapalı odalara çekilip sigara içişlerinden çekinirmiş. Önce haykırışmalarla atışmaları seven, fakat sonra da yatışmaları ve barış-

malari isteyen eniştemiz, halama asıl bu sessizliğinden dolayı fena halde sinirlenmiş.

O zamanlar kendisini asıl çileden çıkaran bu muaheze, tenkit, tezyif dolu sükûtlardı. Bunlara çarptıkça kendisine en muhalif bir kuvvetle karşılaştığını duyuyordu. şimdi de, şefaatçilere halamın ne cevap verdiğini sorup, hiçbir şey söylemeden odasına çekildiğini ve sigara içmeye koyulduğunu öğrendikçe: "Eyvah! Öyleyse, nafil! İş anlaşıldı, demek ondan bir hayır çıkmıyacak!" dermiş. Bazan da ya ettiği bütün vaitler ve ricalardan hiçbir netice çıkmadığını görmek erkek gururuna dokunarak ısrar ettiğine pişman olur; yahut da hareketiyle tezatlı sözler söylemek huyuna veya sadece sıralı sırasız Arapça darbımeseller iradetmek âdetine uyarak, kendisinin yaptığı bu lüzumsuz tecrübelerinin tekrarını tasvip etmeyen bir başkasının söyleyeceği sözü söyler ve "Men cerrebel mücerreb hallet bihin nedame!" dermiş.

Her zaman kendimizin bütün haklara malik olduğumuza ka-niizdir. Zira kendi kendimize, ahlâkımıza, maneviyatımıza itimat etmeye tıpkı maddî bir iskeletimiz bulunmasına muhtaç olduğumuz kadar ihtiyacımız vardır. Başkalarına karşı muamelesinde belki huşunetli bir kabalık ve herhalde tam bir hodbinlik göstermeyen kendini haklı bulan eniştemiz de, hepimiz gibi, kendisini tabiî her zaman yerden göğe kadar mazur görür ve en ince büyük fedakârlıklara lâıyk bulurdu.

şimdi kocaman köşkü içinde, yalnızlığını daha çok duyarak, kendisini bırakmış olan halamdan ihanet gördüğüne büsbütün inanmıştı: "Ya! Ben bütün ömrümü, içinde başbaşa vererek ayağımızı rahatça uzatacağımız yuvamıza vakfedeyim de sen burada beni yalnız bırakıp çekil, öyle mi? Bana reva göreçeğin muamele bu muydu?" Aradan bir hayli zaman geçmişti. Fakat deli eniştemiz, bu acıya bir türlü alışamıyacağını duyuyordu.

Çamlıcadaki Eniştemiz Köşkünden Vazgeçiyor!

Çoğumuzu öldüren, yabancıların gözlerine görünemeyecek kadar küçük birtakım tesirlerdir. Bizi, hayatımız boyunca sürükleyen o kör, sağır ve dilsiz kuvvetlerimiz çok kere kendilerine muhalif unsurların hücumuna maruz kalır ve başkalarının nefesleriyle zehirlenerek kendimize düşman bir havaya kurban oluruz.

Bu haşın, hoyrat ve atılgan adamın hâfızasında eski günleri içinde kendisinin oruç tuttuğuna inanılmadığını meydana vuran bir bakışı farketmesi; bir vilâyette müzakereye geç geleceğini söyleyince: "Hiç gelmeseniz de olur!" yolunda, vücudunun lüzumsuz telâkki edildiğini gösteren bir cevap alması; ziyarete geldiği haber verilince komşusu Şahin Paşanın, yüzünü ekşittiğini, oda-da bulunan bir ayna sayesinde, dışarıdan görmesi; söylediği sözlerin kayınbiraderi tarafından hiçbir zaman ciddiye alınmıyarak dinlenilmediğini farketmesi; Fahim Beyin, kendisinin rüşvet almakla itham ettiğini duyması gibi gizli birtakım hâtıralar vardı ki yavaş yavaş kanını zehirliyordu.

Eniştemizde artık yeni devir adamlarının, yani İttihatçıların kendisine yeni bir memuriyet vermeyecekleri kanaati olgunlaşmıştı. Kendisinden çok genç oldukları için tecrübesiz addettiği insanlar, birbirlerini tanıdıklarından, kolayca yanyana gelerek, kendisinin güç sandığı işleri aralarında ahbapça hallediveriyorlardı. Vaktiyle eteklerini ve kanatlarını açmış ve nice diyarlar dolaşmış olan bu şimdi yaşlanmış adam artık kanatlarını ve eteklerini toplayıp yıllarca hayal ettiği, hayalinde kurduğu yuvasına konarak, rahat edeceği sırada, bu hayatın daha tanzim edilmeye muhtaç kaldığını görüyordu. Köşkün alt katında henüz açılmamış ve kendisinin üşenip, yahut içinden çıkacak şeyleri ne yapacağını kestiremeyip açılmasını halamla barışmasından sonraya bıraktığı

denkler, hararlar, büyük beyaz yatak örtüleri ve sandıklar hâlâ oldukları gibi duruyor, halamla barışınca bunlarla yapmayı tasarladığı şeyler de hep hayalinde kalıyordu. Her şeyi rastgele olduğu yerde bırakmak âdetinin tatbiki köşkte her tarafı karmakarışık etmişti. Odalar ve sofalar bir göç manzarası gösteriyordu. Eniştemiz, çoktandır köşkün elzem olan ehemmiyetli tamirini yaptırmaya da bir türlü karar veremiyordu. Zira kendisi de büyük bir buhran içindeydi.

Her şeyi maddî ve manevî diye birbirinden ayıranlarla maddî dediklerine manevîlerinden fazla değer veren maddiyatçılar ne kaba bir surette yanılıyorlar! Manevî şeyler kendilerine bir destek olarak maddî bir varlığa ne kadar muhtaç iseler, maddî şeylerin içinde nefes aldıkları ve yaşadıkları bir manevî tarafa, bir havaya, bir ruha o kadar ihtiyaçları bulunduğunu görüyoruz. Her maddenin evveli ve dayanağı bir maneviyattır. Makineyi doğuran, fikirdir. Öyle ki hiçbir şey ne tamamen manevî, ne de büsbütün maddî sayılamaz ve hiçbir mevcudun bu iki yüzleri ve tarafları birbirinden tamamen ayrılamaz.

Belki Enkserciyan Efendi gibi yabancılar, Çamlıca'daki eniştemizin köşküne yabancıların biçtikleri kıymet kadar ehemmiyet vereceklerdi. Zira, onlar için ölçülen ve tartılan toprağın, taşın ve tahtanın değerleridir. Fakat eniştemize sorsanız köşkü sanki bunlardan mı ibaretti? Gönlünde yaşıyan köşkün elbette hakikî ve maddî köşkle bir münasebeti, birçok münasebetleri vardı ama, o başka, bu başkaydı! Zira onun köşkü de, diğer bütün insan sığınakları gibi, yarı maddî ve yarı fikrî, yarı hakikî ve yarı hayaliydi! Çünkü sahibi olduğumuz şeylerin hiçbirisi sadece maddî kalmaz. Onların temelleri âdeta benliğimizde kökleşir ve mevcudiyetleri maneviyatımıza tesir etmekten geri kalmaz. Evimiz sade bir ev değil, kendimize göre, bütün bir şehirdir. Muhitimiz, bir iki mahalleden ibaret değil, bütün dünyamızdır. Çocukluğumuzun oyunlarına, gençliğimizin aşklarına ve orta yaşımızın tecrübelerine çerçeve teşkil eden yerler birer birer öğrendiğimiz ve sevdiğimiz kelimelerle, gönlümüze göre bir lisan söyler. Bütün bu yerlerde, bizim için, yabancı gözlere görünmez periler türer ve yavaş yavaş bunları büyüler. Şu köşk bildiğimiz birinin, şu duvar bilmediğimiz bir ötekinindir. Şu ağaç kimsenin değildir. Fakat biz biliriz ki, onlarda gönlümüzün de payları vardır. Teşkil

ettikleri bütünlük biraz geçmiş zamanlarımızın, yani bir parça da bizimdir.

Akşamın hafif rüzgârlarında ağaçların dalları bize doğru gûya: "Gel! Gel!" diye işaret eden eller gibi sallandıkları ve okunan akşam ezanını duya duya hepsini tanıdığımız evlerin âşina gözleri önünden geçerek kendimizinkine döndüğümüz zaman sanki bütün bu şeylerin çarpan kalblerini duyarız, mahallemizin yüzünü ve bütün mânalارını bildiğimiz bir yüz gibi sever, onu, nabzını tuttuğumuz ve ateşine baktığımız bir sevgili gibi hissederiz.

Nasıl ki yaşadığımız bu zaman da bir zaman parçasından ibaret değil, fakat mâzimizi hatırlatan ve âtimizi hazırlayan, demek ki, hem mâziye, hem de âtiye karışan bir zaman bütünlüğüdür. Hamdolsun ki bu sayede her günümüz, biz kaç yaşındaysak, o kadar yıllık bir gündür. Biz elli yaşındayken her günümüz kırk yıllık bir gündür. Bunun için ömrümüzün her geçen saatini bütün geçmişleriyle darbederek hesap edebiliriz. Hayatımız sırf maddî olduğu iddia edilen bir dünyada değil, gönlümüzde kâh cennetleşen ve kâh cehennemleşen bir âlemdedir.

Şüphe yok ki, vaktiyle ruhuna o kadar derin kökler salmış olan Çamlıca köşkü, eniştemiz için yaşamak sebeplerinden biri olmuştu. Burası sanki onun ebediyete kök saldığı yerdirdi. Onda kendi hayatının katî şekillerini görüyordu. Bahçesinin demir parmaklıklarını saran hanımellerini hayatın lezzeti gibi duyar ve bahçenin paslanmış demir parmaklıklı kapısının çıkardığı gıcırıtının da kendi gönlünden geçtiğini duyardı. Bu kokular, bu sesler, her zaman vücuduna aşılana morfin gibi bir lezzet yayar ve o bunlarla, asıl mahrem hayatına eriyormuş gibi, kızının tebessümünü, haremının rabitaliliğini, evindekilerin saygılarını, yemeklerinin tadını, istirahatın tesellisini, hülâsa, köşkün hayatını hep birden kucaklardı. Bütün bunların yüzündendir ki, Çamlıca havasının tadı kendisine büsbütün başka gelirdi.

Bu köşk, dostlarına, barışık komşularına karşı şerefli yuvası; rakîplerine, düşmanlarına karşı muvaffakiyetin kalesi; haremine, kızına karşı muhabbetinin mükâfatı; kendi kendisine karşı emniyeti; akli, kurnazlığı, tutumluluğunun âbidesi değil miydi? Bunun içindir ki burada yediği yemekler kendisine daha lezzetli, içtiği sular daha tatlı geliyordu. Yine bunun içindir ki, buranın din eşyasıyla dolu ibadet odasında ettiği duaların daha çok müstecap

olacağına, hürafeye kanan ruhiyle, kanaat getirmişti. Muhayyelesi, üstünde o kadar işlemişti ki bu köşk, nihayet maddiyatı üzerinde büllûrlaşan bütün bu maneviyatla bezenmişti. Bütün bu mânalarla, masallardaki billûr köşkler gibi, pırıl pırıl parılıyordu. Dahası, bu köşk onun neşesine veya hüznüne sebep olan, hayatına ve rüyalarına, sıhhatine ve hastalıklarına karışan, kendisini vücudunun bir uzvu gibi tamamlayan bir parçası olmuştu.

Yemek odasında tavandan sarkan ve tam yuvarlak yemek masasının ortasına isabet eden asma lâmbanın döktüğü ışık halkaları gûya onun etrafında çemberlerini genişlete genişlete açılır, yayılırdı. Kızının kendisine bağlılığı, bizlerin muhabbetimiz, ihanetlerine göz yuman haremının rabitalılığı, rütbesine göre gösterilen saygı, mahallenin itibarı, Yıldız'ın müsamahası, ahbablarının teveccühü, İslâmiyet'in tesanüdü, Allah'ın rahmeti bütün bu varlıklar, birbirleri etrafında daha geniş halkalar çizmekte devam ederek gûya çekirdeği bulunduğu bir güneş gibi, kendisinin, yani Basra valii esbakı utufetlû Hacı Vamık Beyefendi Hazretlerinin vücudunu, ruhunu ve hayatını tamamlıyordu.

Fakat, istediği gibi tamir ve tadil etmek ve içini de dilediği gibi döşemek için senelerce bu kadar hayal kurduğu bu köşkün böyle manevî varlıklarla bezenmesi bunca zamana ihtiyaç göstermiş olduğu ve yavaş yavaş kemaline eren bir mahsul bulunduğu halde, nihayet yerleştiği bu köşkten soğuması, parça parça bıkıp vazgeçmesi ne kadar daha az sürmüştü! Deli eniştemiz, halamla barışacağını hayli zaman inatla ummuştu. Fakat halamın bir türlü dönmeye razı olmadığını görerek, bütün ümitlerine rağmen yalnız kaldığını anlayınca, tekmil bu kâinatın sararıp solması ve bütün bu maneviyat âleminin savrulup bozulması da çok gecikmedi.

Çamlıca, tabiatın insan karşısındaki ihtişamlı kayıtsızlığıyla, hep değişerek, hiç değişmeyen güzelliğinde devam ediyordu. Mevsimler büyük çiçekler gibi açılıp soluyor, böylece biri olmaktan çıkarak, ötekisi olmaya başladıkları zamanlarda, yeni duyulan kokuları, yeni gözüken renkleriyle, yıpranmış sinirlere daha çok siniyorlar ve gelip geçişlerinde gittikçe artan hızları gönüllere daha çok çarpıyordu. Deli eniştemiz, gittikçe daha çabuk geçen hayatın bir bileyi çarkı gibi karanlık zamanlarına artık el süremediğini görüyordu.

Böylece, nice mevsimler, kokularını, sıcaklıklarını, rüzgârlarını, yağmurlarını ve sağanaklarını dökerek ve boşaltarak geçtiler. Nice mevsimlerin değişen günleri ve geceleri böylece ona herbiri yalnızlığını bir başka cilve ile ima ederek veya şiddetle duyurarak, kimi terleterek, kimi üşüterek, ruhunu kimi bir aşk ihtiyacıyla açarak ve kimi bir geçmiş zaman azabıyla kavurarak, birer birer geçti. Güneşli, hisli, nemli, rutubetli mevsimler birer birer geçtiler. Böylece, aradan zaman, bir hayli zaman geçti.

Bahçedeki havuzun fısıkiyesi artık eskiden olduğu gibi, suların musikisini eniştemize duyurmuyordu. Bazan açık bırakılmış olursa kendisiyle eğleniyormuş gibi geliyor ve sinirine dokunuyor; bazan acımış da kendine ağlıyor gibi duyuluyor ve rikkatine gidiyordu. Eniştemizin bildiği, irili ufaklı takvimleriyle kolladığı, çekindiği hangi "eyyamı bâhur" gelmiş, hangi "bâdı semum" esmişti ki, şimdi bütün o eski hisler kurumuş yapraklar gibi yerlere dökülmüş ve ayaklar altında çürümüştü! Eniştemiz, bu yuvaları bozulmuş ve kokuları uçmuş muhitini çıplaklaşmış buluyor, burada, vücudiyle olduğu kadar da, ruhiyle üşümeğe başlıyordu.

O, yalnızlığını, bir de, köşkündeki adamsızlıkla duyuyordu. Bütün bu yeni devir, adamsızlıkla başlamıştı ve devam ediyordu. Naile bacı ölmüştü. Selâmlıkta, eskilerden ancak bir, gittikçe daha somurtan, ahçıbaşı kalmıştı. Lâzım gelen adamları, hizmetçileri bulmak gittikçe zorlaşıyor, hattâ imkânsız oluyordu. Umumî harb başlamıştı. Vesikalı bir yoksulluk devri hüküm sürüyorduk. Aranana hiçbir şeyi bulmak mümkün olmuyor ve bulunan şeylere de istenen parayı yetiştirmek imkânı kalmıyordu. Düşman donanmalarının Çanakkale Boğazı'ndan geçerek ve düşman askerlerinin de geçidi karadan zaptederek İstanbul'a girmelerinden korkuluyordu. İstanbul ve limanı kaç kere de, uçak ve denizaltı hücumlarına uğramıştı. Bütün bu hâdiseler ve felâketler silsilesi bütünü tabîî onun hayatında da birçok teessürlere ve korkulara sebep oluyordu.

Yirmi beş, otuz yıl kadar önce, eski olarak satın aldığı zaman yaptırdığı şeylerden beri ciddî bir tamir görmemiş olan köşk, daha beter ihtiyarlamış, gûya bunamış ve her yanından bakıma muhtaç kalmıştı. Hele eski kiremitleri küçük aktartmalarla iktifa edilmeyecek kadar harap olmuştu. Deli eniştemizin ise tereddüdü, alınacak her kararı geriye bırakmak huyu, emniyet olunur

bir adam bulamaması, birdenbire çöken bu netice karşısında kendisini âciz ve meyus bırakmıştı.

Yağan yağmurlar köşkte gülünç bir facia halini alıyordu. Biraz sürünce, üst katın hemen bütün tavanları birçok yerlerinden akıyor, bütün delikler damlamaya başladığı zaman köşk gûya birçok gözlerle ağlıyor gibi oluyordu. Üst katın büyük sofasında ve odalarında damlayan yağmur sularını toplamak ve keçelerle, hasırların, döşemelerle eşyaların ıslanmasına mâni olmak için, eski ve yüz çeşit eşyalarla dolu, Türk evlerinde bulunan biraz su alabilecek kap natına ne varsa, yani, gaz tenekeleri, çamaşır ve hamur tekneleri, küpler, taslar, güğümler, kazanlar, kâseler, kovalar, lengerler, bakraçlar, leğenler, sahanlar, testiler, saksılar, şişeler, çömlekler, ibrikler, maşrapalar, binlikler, kavanozlar, tencereler, damacanalara, renkli veya buzlu sıçra veya billûr, büyük ve küçük sürahiler, üstlerindeki hasırları aşınmış ve çıkarılmış ve camları meydanda kalmış karlıklar, hülâsa, her çeşit ve her cinsten kapların boy boy, irili ufaklı ve renk renk, kimisi yepyeni ve parlak, kimisi kenarlarından kırık ve çatlak, birbirlerine yakın veya uzak, hepsi de sıra sıra kiremitlerden sızan ve tavanlardan damlayan seyrek veya sık, ince veya kalın yağmur sızıntı veya akıntılarının ehemmiyetlerine ve kendi hacimlerine göre, onların hizalarına isabet eden yerlerde hasırlar, keçeler, veya minderler, şilteler üstüne dizilmiş oldukları görülürdü. Bu manzara hayli hüznüydü. Zira bütün bu dökülen yağmur damlaları gözyaşlarına benziyor ve onları toplamak için dizilen bütün bu kaplar da eski zamanlarda gözyaşlarını toplamak için mezarlara konulan sebuları hatırlatıyordu.

Fakat, eğer maddî köşk böyle harap ve tamire muhtaç bir halde kalıyor, kullanılması da maddeten gittikçe güçleşiyorsa; idaresi büsbütün imkânsızlaşan manevî köşk ne kadar daha haraptı! Ötekinin belki zahmetle mümkün olacak tamiri bunun için artık mümkün değil, tamamen imkânsız görünüyordu.

Çamlıca'daki eniştemiz, köşkünün vücudu içinde eski ruhunu arıyor, fakat artık bulamıyordu. Köşk maddeten yine mevcuttu ama, şimdi varlığı ancak hâfızasında kalan bir hâtıraya dönüyordu. Bütün maneviyatı sanki sallanan aralıklı pencerelerden ve kapılardan sızarak, boşalarak, akararak dağılıyor; manevî köşk, şimdi, her tarafından havalanarak gûya zerre zerre savruluyor, duman-

lar haline geliyordu. Eniştemiz artık onun havalanmış, uçmuş olanlarından artakalan mânalarını toplayamıyor ve anlayamıyordu. Köşkün vaktiyle kendisini tâ kapısının önünden hanımellerinin şefkatli kokuları ve demir parmaklığının gönüllü gıcirtisiyle istikbal eden ruhu, şimdi uçmuş, gitmişti. Bütün o eski varlıklar esirî birtakım kokular gibi geçip dağılınca o da kendisini köksüz bulmuş; burada, bir uçurum kenarında gibi, başı dönmüştü. Köşkün böyle temellerinden bozulması onun eski kanaatlerinin sarılması ve bütün maneviyatının hastalanması ve çürümesi demekti. Eski zengin mânalarından boşalan köşküne muhabbeti, bağlılığı azalmış, gevşemiş ve nihayet göçmüştü. Artık onu kendine, kendini ona yabancı buluyordu. Köşkünü artık kendisi için lüzumundan fazla büyük, nafîle yere yorucu, gidip gelmesi zahmetli, bakılıp idaresi masraflı ve isteğini tedarik edecek çarşı bakımından yoksul buluyor, onda eski kolaylıkları, rahatlıkları artık bulamadığı gibi, hattâ bunlar evvelce nasıl temin edilirdi, iyice hatırlayıp bilemiyor, artık, eski cüzî maaşlı hizmetçilerin yerine yenilerini tedarik edemiyor, eskiden alıştığı yenecek şeylerin şimdi el altından kaçsa satıldığına şaşıyor, istediğini bulamıyor, bulsa da alamıyor, ve: "Bu koca berhanede bir başıma ne yapacağım?" diye bunalarak köşkünden adamakıllı soğuyor, bıkıyor, artık onu satmak istiyordu.

Vaktiyle bu köşk; vücudunun bir uzvu, yahut, ruhunun içine çekildiği kabuğu gibi bir şey olmuştu. Onu böylece kendi vücudu gibi, bütün kaniyle ve hulyasıyla, imaniyle ve hayatiyle beslemişti. Bunun içindir ki, onun şimdi hastalandığını, sancısını kendi vücudunda duyarak anlıyor, onu tedavi etmek istiyordu. Hayalinin bu kadar beslemiş ve büyüttmüş olduğu bu köşkü o şimdi vücudunda bir şiş gibi duyuyor, artık onu ömrüyle besleyemediğini görerek bir ameliyatla, kendisinden bir ur gibi aldırma istiyor, ondan ayrılınca duyacağı hafifliği şimdiden bir kurtuluş gibi tahayyül ediyordu.

Çamlıca'daki eniştemiz, bu sefer köşkünü hakikaten satılığa çıkararak, tellâllarla yeniden münasebetlere girişmişti. Fakat, bu defaki tellâllar, aylarca aynı ümidi besliyerek Çamlıca'ya taşınmış olan Enkserciyan efendiye benzemiyorlardı. Bir kere, uzak yerlere gelmeye vakitleri yoktu. Onları görmek için Galata'nın, Sirkeci ve Bahçekapı civarının kirli hanlarına gitmek lâzım geliyordu.

Fakat, daha fenası, müşterileri de, bu uzak ve harap köşke, kendisinin umduğu ve vaktiyle müteveffâ Enkserciyan efendinin bulduğu fiyatları vermiyorlar ve köşkü hemen yok bahasına almak istiyorlardı.

Böylece aradan zaman, bir hayli zaman geçti.

Bazan Çamlıca'daki eniştemizin hastalandığını duyar, ziyaretine giderdim. Bir şehrin mahalleleri de rağbet denilen ve daima yer değiştiren bir modaya tâbi olduklarından, o günlerde o civardaki bütün köşkleri de hep terkedilmiş, ihtiyarlamış, hastalanmış bulurdum. Artık Çamlıca'nın bütün renkleri ve manzaraları solmuş, sararmış, tozlanmış gibiydi.

Buradaki, hayli ihtiyarlamış eniştemizin hali de garipti. O da rahatını hiçbir zaman bulmuş değildi. Fakat kendi söylediğine ve odasında asılı duran "lâ rahate fiddünya" levhasının dediğine kanmıyarak rahatı daima başka bir yerde bulacağını ummuştu. Bu kadar uzun bir müddet hayalinde tüten Çamlıca köşkü daha tamir görüp, bezenip dilediği kıvama gelmeden evvel böyle mânen ve maddeten iflâs etmiş olduğu halde o hâlâ ummaktan geri kalmıyor; yine hepimizi her zaman yaşatan hayale dönüyor; gönlünde yavaş yavaş başka bir hayal açılıyor; o şimdi daha ufarak, daha yumuşak ve daha sıcak bir başka yuva tahayyül ediyor ve onun içinde, kendisine bütün bir saadet âlemi kuruyordu. Şimdi İstanbul'da küçük bir eve çekilip orada yorgun vücudunu ve ruhunu dinlendirmek ve ibadetle meşgul olmak sevdasına düşmüştü.

Deli Eniştemiz, Kadın Delisi Oluyor!

Zamana dair ve zamanla geçen şeylerin, çabukluğu yahut yavaşlığı hakkında doğru bir fikir edinmemiz pek güçtür. Zira zamanın hep içiçe geçen hudutları bildiğimiz diğer hudutların hiçbirine benzemez. Birçok şeyler vardır ki pek eski zamanlarda kalmış sanırız. Halbuki bunların bir isim verilemiyen tesirleri yeni zamanlar içinde duyulur. Birçok şeyler de vardır ki, dünya kadar eskiyecek sanırız ve günün birinde bunlardan hiçbir eser kalmaz. Âdetler ve nizamlar bazan o kadar yavaş, bazan da o kadar çabuk değişir ki, çok kere uzakta sanılan ve sayılan bir tarih ve mâzi hâlâ içimizdedir; çok kere de pek yakında zannolunan bir mâzi havsalamızın dışında kalır. Filân senenin filânca ayının filânca gün veya gecesi, genç, orta yaşlı ve ihtiyar, bir kadın veya erkek ölür. Onun ölüm tarihi hakkında yabancıların kanaatleri katî ve sağlamdır. Fakat biz, ki kendisinin kanımızla hayatımızdan, hâtıralarımızla rüyalarımızdan çekilinceye kadar, nice senelerle daha gizli gizli bizimle birlikte yaşadıklarını biliriz, biz bunların ne vakit içimizde yavaş yavaş çekilerek bizi bıraktıklarını ve büsbütün silinerek yok olduklarını, hattâ bunun gerçekten vâki olup olmadığını, böylece annemizin, babamızın, sevgilimizin, eğer ölmüşlerse, hangi tarihte, ne zaman ölmüş olduklarını iyice bilemeyiz.

Çamlıca'daki eniştemizin doğumundan belki ancak iki üç yıl evveline, on dokuzuncu asrın yarısına; 1850 senesine kadar, Amerika'da bile esir ticareti kalkmış değildi. Kendisi daha beş yaşlarında bulunduğu sırada, yani 1858'de devlet, zenci esaretini "fermân-ı âli" ile menetmeye başlıyor, bunu yıllarca "emr-i âli", "emirname-i sâmi"lerle, dahiliyeden valiliklere tamimlerle tekidediyor ve kendisinin gençliğinde, yani 1880'de yine bu zenci esaretinin Afrika'da men'i hakkında İngiltere ile bir mukavele akdediyor, fakat bunlara rağmen bu ferman-ı âlilerin ısdar olunduğu sa-

raylarla bu emirname-i sâmilere ve bu tâhimlerin yazıldığı konakları harem ağalarıyla cariyeler dolduruyordu.

Çamlıca'daki eniştemizin ikide bir gidip geldiği Arabistan'ın nice köşesinde, bucağında köle ve cariye alım-satımı hâlâ devam ediyor, Yemen iskelelerine gidip gelen vapurlarla orada ucuz satın alınan Sudanlı ve Habeşistanlı zenci kızları ve çocukları getiriliyor, İstanbul'da büyük makamlarda bulunanlara hediye ediliyor veya satılıyordu. Hattâ, bu memnu ticaret, zencilere inhisar etmiyerek, esirciler tarafından çalınmış küçük Çerkes kızlarının da alınıp satıldığı ve hattâ, çoğu öksüz muhacir veya Anadolu kızların da bir nevi "höccet"le, gûya kimsesizmişler de uzaktan akrabalarının rızasıyla ve bir nevi satış mukavelesiyle sahip olunuyordu.

Bütün bunlar için evlâtlık, ahretlik, besleme, halayık, kalfa gibi tâbirler kullanılır, bu kelimeler herkesin kolayca anladığı ve kabul ettiği mânalara gelirdi. Padişah, şehzade ve sultan saraylarında ancak esir olan halayıklar, kalfalar hizmet ettikleri gibi orta halli evlerde bile hâlâ ahretlikler, beslemeler bulunur, bunların bazısı "evlâd-ı mânevî" olur, bazan da: "Bunun mânası nedir, biliriz!" diyenler bulunur, ve evlâd-ı mânevîler, bazan yine pek müstamel bir tâbirle, "evlâtlık" olurlar, sonra, azad edilir, çırak edilir, evlendirilir ve yine, bazan da, nikâh edilirdi. Hâlâ bazı evlerde, gözde, odalık hikâyeleri duyulur, hizmetçi odalarında türeyen odalıklar, hanımlarına rakîp kesilen halayıklar olur, bazı kalfalar bazan çocuk düşürür, yahut doğururlar ve o zaman bazan da, kendilerine izdivaç kapıları açılır, onlar, hanımlarına, ortak olarak, ikinci hanım olurlardı ve böylece nice fecaatli ortaklık hikâyeleri duyulurdu.

Eniştemiz, bu eski usullere itiraz eden vicdanlarımızın ilk yükselen seslerinden olan, "Sergüzeşt", romanını vaktinde şüphesiz okumuş olmalıydı. Fakat bütün bu usullerin tatbik edildiğini de, ömrü boyunca görmüştü. Zira, bu âdetler bütün o resmî yasaklara rağmen konaklar, yalılar ve köşklere büsbütün kalkmış değil, menolunduğundan yarım asır sonrasına, tâ Meşrutiyet'in ikinci ilânına, yani 1908 senesine kadar, üstü yarı kapalı bir surette, devam etmişti. Hattâ, Çamlıca'daki kendi köşkünde bile! Halam da böyle nice esir halayık hikâyeleri duymuş, odalık rezaletleri görmüştü! Bütün bunlar ortadan kalkalı, âdetlerden geçeli da-

ha çok zaman olmamıştı. Esir ticareti yapanların birçokları, hâlâ yaşıyor, bunların çocukları da gençliklerinde bu hikâyeleri duymuş bulunuyorlardı. Çamlıca'daki eniştemizin komşularından biri olan Şahin Paşa, getirtip saraya sattığı genç kızlar yüzünden zengin olmuş, kendisinininkine yakın büyük bir köşk yaptırmış, kendisinininkine yakın bir rütbeye sahip olmuş, hattâ "cılveî tâlih" olarak, nice defalar ona sırf komşuluk hatırı için gitmişti de, o, musahabelerinde, kendisine kafa tutmuştu!

İşte böylece Çamlıca'daki eniştemizin mevkiinde bulunan bir adam, o zamanki göreneklere göre, bütün bu âdetleri hayatına girmiş alelâde tabii şeyler diye telâkki etmeye, yadırgamamaya ve münasebette bulunmak istediği kadınları da evlâtlık, besleme, hizmetçi ve saire diye evine getirtmeye alışkın olurdu. Kendisi de bütün hayatını doldurmuş olan şehvet, hislerini tatmin için hep bu eskimiş usullere müracaat etmeye alışıktı. O zamanlar daha çoğalmamış olan randevu evlerine gitmeye ise hiç alışmamıştı. Belki böyle bir yerde görünmeyi ayıp sayacak; belki de baskın vermekten korkacaktı. Kendisince zevk kapılarının, açılması, rahat, emniyet ve bir de eski Türk evlerinin el sürülmemiş istikbâl ve saltanatına sahip olan kendi evinin muhiti ve havası gibi ruhunun alışkın olduğu şartlara tâbiydi. Bu gibi şeyleri evimizin dışında bırakmak ve evimizi onlardan masun bulundurmak içtimâî bir terakki sayılabilir. Lâkin bunu deli eniştemize anlatıp kabul ettiremezsiniz!

İşte bu esnada onun başından hayli karışık, dağdağalı ve bastırılıp savuşturulması, hayli güç ve sıkıntılı iki üç macera daha geçmişti. Eniştemiz bunları da yatıştırması için halamın yanında bulunmasını kimbilir ne kadar istemişti!

Vaktiyle hepimizin râbitalı bulduğumuz ve ahlâkından şüphelenmeyi hiçbirimiz hatırıma getirmediğimiz yarı eski kalfa, yarı bacı, dul bir Şerife hanım ve onun da Leylâ isminde küçük bir kızı vardı. Zaman değişince bu Şerife hanımın tabiatında da bizim harikulâde bulduğumuz bir değişiklik hâsıl oldu. Kızı, haberimiz olmadan geçen bir zaman içinde, büyüyüvermişti. Biz onu hâlâ çocuk sanırken, o güzellik şöhreti etrafını saran bir genç kız olmuş, arasıra kendisine misafir gelen bu Şerife hanıma halam, bahış, yol parası diye, yarımşar, birer lira verdikçe biz onu hâlâ eskisi gibi, memnun oluyor sanırken o, güzel Leylâ'sını zengin bi-

risiyle evlendirmek, kendisi de bu sayede devamlı bir rahata konmak emelini beslermiş. Böylece, vaktiyle o kadar iyiliğini gördüğü zavallı halamın, kocasından ayrılmasından sonra, bir kere bile yanına uğramıyan Şerife hanım, kızını Çamlıca'daki eniştemizle evlendirmeyi münasib görmüş. Onun huyunu bildiği için evvelâ Leylâ'sını kendisine uzun uzun methetmiş, sonra bir gelin gibi hazırlamış, süslemiş ve bir gün Çamlıca'daki köşküne götürmüş. Az zaman sonra, Şerife hanım, deli eniştemize bir yandan burada kendisiyle beraber yaşıyan kızıyla evlenmesi, bir yandan da kendisine bakması için ısrar edermiş. O ise daima tezdadlı hareketlerde bulunmak huyu ile, kızı "evlâd-ı mânevîm" diye tanıyarak mektebe yazdırmak, yabancılar önünde gûya kendi kızından sonra bir başkasının da yetişmesine yardım etmekle övünmek, üstelik bir de kızların tahsillerine taraftar görünerek yeni zihniyete uygun bir gösteriş yapmak, Şerife hanıma da küçük bir maaş bağlamak gibi çarelerle kendilerinden kurtulmaya çalışmış. Bu iş kolayca hallolunamıyor, birtakım münazaralar doğuyor, duyuluyor ve dedikodusu her tarafa taşıyorken, güzel Leylâ'ya, eniştemizden daha zengin bir talip çıkmış. O da, genç bir tacir olan bu adamla sevişerek evlenmiş, deli eniştemiz de birkaç zaman Mecnun'u olduğu Leylâ'sını unutarak, hele Şerife hanımın tazyiklerinden kurtulduğuna sevinerek, "secdei şükran"a kapanmış, nice dualar etmiş.

O sırada, deli eniştemiz, bütün rastgeldiği genç kızlara karşı büyük bir muhabbet ve şefkat duyar olmuştı. Belki tekmil hayatında kullanmadığı teveccüh ve nezaketi bir gizli hazinede biriktirmiş gibi, şimdi, önüne çıkan ve hep güzel bulduğu kızlar ve genç kadınlar için âdeta israf ediyordu.

Herkesin hakikat diye telâkki ettiği görünüşü herkes başka başka türlü görmeye mahkûmdur. Hiç kimse yoktur ki, dünyayı biraz kendine çekmesin. Zira gözlerimiz hakikat dediğimiz bu dünyayı gördüğü anda onu derhal kendimize göre tahrif etmeye başlar. Daha doğrusu gözlerimizin gördükleri ancak kendimize göre görünen şeylerdir. Bunun için dünyada herkesin bulduğu hakikat kendi bakışlarının olduğu kadar hususîdir. Zira çocukluğun, gençliğin, orta yaşlılığın ve ihtiyarlığın gözleri hep başka başka görür ve hepimiz kendi dünyamızı böyle değişen gözlerle süzerken, onu gönlümüzde bulduğumuz renklerle boyarız. Öyle

ki, bize çarpan böyle kendimize göre boyanmış bir dünya olur. Denilebilir ki hakikat ve dünya hep gönlümüzün neşesine veya hüznüne göre değişir. Sevgilimizin bize tebessüm ettiği gün, onun şen şarkılarla çağıldığını duyarız. Biz meyus olunca onu matemde kalır sanırız.

Lâkin, elle tutulan hakikatin bu hususiyetlerini görüp tasdik edenler bile yine sanırlar ki, çok kere daha karışık, daha nisbî ve daha hususî olan maneviyat âlemini insanların hepsi de aynı yolda telâkki etmektedirler. Halbuki, bilâkis, manevî sahadaki karışıklık tabîî o kadar artar ki, artık hiçbir had tanımaz. Gözlerimiz bu hakikatleri büsbütün kendilerine göre uydurur. Zaten çok kere bundan dolayıdır ki muhtaç olduğu teselliye bulur. Dünyayı ve hayatı herkes kendine göre tefsir eder. Birçok ahmaklar, dünyanın kendi kafalarına göre kurulup düzeleceğini beklerler. Birçok beceriksizler de iş başlarına kendileri geldi mi, hemen her işin yoluna gireceğini zannederler. Birçok yabanîler kendi dehâlarına inanırlar. Hulya ile, birçok müflisler zengin olmak ve birçok ölüm hastaları şifa bulmak arifesinde yaşadıklarını sanırlar. Birçok mütekaitler takdir olunmamış faziletlerinin manevî, iradıyla geçinerek şereflerinin servetini bol bol tadarlar. Zavallı beşeriye-tin belki en mühim gıdası böyle züğürt tesellileridir.

Hepimizin her gün kullandığımız kelimelerin ne kadar çeşitli, hattâ tezadlı mânalara geldiği gün gibi aşikârdır. Hayatımıza giren hakikatlerin nasıl başka başka telâkki ve tefsir edildiklerineyse her günkü gazeteler şahittir. Birçok gazetelerin kendi hayatımıza bile tesir eden dünya işleri hakkındaki yazıları, eğer kelimeler katî mânalarına delâlet edebilse, belki bize göre söylediklerinin tam aksi olması lâzım gelirdi. Bunlardan bir kısmının siyah-tır dediklerine diğer bir kısmı beyazdır derler. Hangisi ak, hangisi karadır? Bütün bunlar hep gözlere göre değişir!

Deli eniştemizin de, ihtiyarlığı yüzünden, gözleri adamakıllı bozulmuştu. Bunun neticesi olarak da, artık iyi göremediği, iyi seçemediği bütün genç kızlarla kadınları, büsbütün çirkin olmaları şartiyle, emsalsiz derecede güzel buluyordu. Bu yüzden, şimdi onunla birlikte sokağa çıkmak, yine eskisi gibi gülünç olmakla kalmıyor, belki, fecaate varan bir garabete erişiyordu.

Deli eniştemiz, hele bahar güneşinin hemen her yüzde bir parça güzellik parıldattığı günlerde, uzaktan gördüğü her taze ka-

dm için: "Aman yarabbi! Bir âfet!" diyor ve herkesin nasıl olup da bu güzellik mucizesine hayran olmadığına, peşine takılmadığına, onunla evlenmeye talip olmadığına şaşıyor ve kendisi gûya artık bu kadar güzelliğe tahammül edemiyormuş gibi, "Aman - Aman!" diye mırıldanıyordu. Halbuki, üstlerinde, yüzlerinde taşıdıkları güzelliğin kıymetini lâıkiyle bilemiyen genç kızlar ve taze kadınlar bu ihtiyarın bir an içinde doğan gözle görülür âlâkasına şaşıyorlardı. Zaten bu rastgelenin, çok kere alelâde bir kız, bazan da çirkince bir kadındı. Deli eniştemizse bunların hepsine âşık olabileceğini, hattâ olduğunu görüyordu. Bir kadını çıldırasıya beğenmesi için onunla tanışması ve konuşması lâzım gelmiyor, uzaktan görmesi kâfi geliyordu. Böyle rastladığı bâzı küçük kızlara ve genç kadınlara karşı birdenbire ve onlarla hemen evlenmek isteyecek kadar şiddetli bir aşk duyuyordu.

Bir gün Üsküdar vapurunda, kadınların yerinde, eskiden biraz tanıdığımız bir kadını görmüş. Vapur, Köprüden Üsküdar'a gelinceye kadar ona karşı duyduğu aşk o kadar şiddetlenmiş ki vapur iskeleye yanaşırken o da duyulmayı kasteden bir yüksek sesle: "Eğer bu hanım benimle evlenmek isterse, nikâhımızı şimdi kıydırırım!" diyormuş.

Ben, bu kadının vaktiyle biraz tanıdığımız bir Nâdire hanım olduğunu duyduğum zaman işittiğime inanmadım. Zira ona on sene kadar evvel ilk tesadüfümde bile maceralı bir hayat ve bir güzellik şöhretine sahip olmasının sebeplerini anlayamamış ve yıpranmış, yaşlanmış, zaten hiç de güzel olmıyan âdi bir kadın olduğuna şaşımtım. Daima çömelerek yerlerde oturan, daima uçları ziftten sararmış iki parmağı arasında ince bir sigara tutan, daima içkiden bozulmuş gibi hırıltılı bir sesle konuşan, geçkin, sarıya boyalı saçlı, allıklı, düzgünlü, mavimtrak bir mora, kırmızıimtrak bir ala çalan porsumuş ve buruşmuş suratlı, kalın ve kaba dudaklı ortalarından bir siyah çizgiyle çürümüş dişli, dalgın gözleri gûya hâlâ, bir işret sofrasının havasında süzülüyor, hissini veren bakışlı bu kadını görseniz siz de, aşkla birlikte hatıra gelen bütün genç, dinç, safvetli ve güzel duyguların artık ondan çoktandır ayrılmış olacağını görerek onda hâlâ gönül mâceralarıyla alâkalı bir cazibe kaldığına mümkün değil inanamazdınız. Eniştemiz bu harap, süflî şehvet maskesine de âşık olmuştu! Bu kadınlı da evlenmek istemişti! Nâdire hanımın bâzı günler, Çamlıca'daki

köşke gelip kaldığı ve bu gecelerde eniştemizin köşkünden bâzı saz ve şarkı sesleri sızdığı rivayetleri duyuldu. Fakat, sonra, bu macera da yavaş yavaş geçmiş oldu ve unutuldu.

İşte, Çamlıca'daki eniştemiz, bir türlü satılamıyan köşkünde, ve belki de asıl onun satılması için, bir takım tellâllarla münasebete girişmiş, diğer taraftan, artık çoktandır halamdan ümidini büsbütün kestiği, yeni hizmetçilerle rahatını bir türlü temin edemediği ve gönül maceralarından da faydalı hiçbir netice çıkmadığını gördüğü için, bunu bize daha açmamakla beraber, yarı hizmetçi, yarı evlâtlık olacak, hele kendisine pek iyi bakacak, kimse-siz, görgüsüz, uslu, güzelce, taze ve kendisinin körpe diye tavsif edeceği bir kızla evlenmek istemiş ve köşküne müşteri bulmalarını beklediği tellâlların bâzılarına böyle bir kız ısmarlamış olacaktı. Her halde bu tellâllardan bâzıları, köşkünü satamayınca, kendisinden başka türlü istifade etmek çaresini arayıp bulmuşlardı.

İhtiyarlık ve hastalık bu yıpranmış adama bir nevi usluluk getirmiş olabilirdi. Fakat, bilâkis, onun eski şehvet âdetleri tepiyor, başına vuruyordu. Zira huy canın altındadır. Asıl ihtiraslılar sevdikleri şeyler için hiçbir vakit gına duymazlar. Bu iptilâ nihayet insanı kendi ihtirasının ustası, üstadı haline getirir. Herkes kendi dehâsına râm olur ve kendi gönlünde yatan arslanın kurbanıdır. Bestekâr, başını musikiden alamaz. Afyon müptelâsı daima daha çok afyon yutmak ister. Vuslât müptelâsının gözleri daima görülecek gözler, elleri daima okşanacak eller arar. Bâzı ihtiyarlarda cinsî münasebetlere düşkünlük azalmaz, bilâkis artar. Deli eniştemizin belki asıl ihtirası şehvet düşkünlüğüydü, böyle hırslı bir ömrün akşamında onda kadın iptilâsı azalmamış, bilâkis azmıştı.

Deli eniştemiz, bu son zamanlarında, gûya bütün ömrü boyunca tattığı tek mil vuslatların daha kanmamış olduğu hazlarını bir daha bulmak ister gibi, vaktiyle sevdiği, buluştuğu vücutların lezzetini şimdi bir takım eşlerinde, benzerlerinde tekrarlamak istiyordu. İşte belki bunun için Halep kafe-şantanlarında, Bağdad serdaplarındaki yanık Arap muganniyelerinin kıvrılarak oynayan vücutları yerine esmer tenli, kara gözlü, siyah saçlı, yanık sesli kadınlar bulmak istiyor; ve yine bunun için, bir zambak kadar beyaz ve taze Leylâ'nın yerine de beyaz tenli ve bir çiçek kadar nadir genç kızlar bulmak istiyordu.

Yine, Çamlıca'daki eniştemizi, ömrünün sonlarında, gûya bütün bu ömür boyunca mâruz kaldığı mahrumiyetlerin intikamını almak ister gibi, vaktiyle gördüğü, dilediği, sevmek istediği fakat elde edemediği, buluşamadığı kadınların tesellisini şimdi bir takım "erzats"larda bulmak istiyordu. İşte belki bunun için meselâ eski at cambazhanesinin tüyler ve tüller içindeki pembe tenli, çevik ve çâlâk cambaz kızlarının yerine öyle boylu boslu, gürbüz, beyaz, sarışın kadınlar bulmak istiyor; bunun için kibirli, Nazlı hanımefendi yerine, ağırbaşlı süslü lâvantalı, güzel şemsiyeli, ağır edalı ve hakikaten nazlı kadınlar bulmak istiyordu.

O zamanlarda emlâk simsarı mı, muhabbet tellâli mı olduğu kestirilemiyen bir adamın Çamlıca'daki köşke bir sürü genç kızlar ve kadınlar taşıdığı ve deli eniştemizin onlarla köşküne kapandığı; gûya evi temizletmek, eşyayı yerleştirmek, ve yemek pişirtmek gibi bahanelerle bu kızlarla düşe kalka bir şehvet hayatı sürdüğü; başka kimseyle görüşmediği; sokağa bile çıkmadığı duyuluyordu. Vaktiyle kendisini ihmal eden komşular bile bu hale alâkadar oluyorlardı.

Bâzı ihtiyarlar bütün hayatları boyunca aşınmış iradeleriyle, artık kendilerine hâkim olamazlar ve bütün hislerini açığa vuran ikinci bir nevi çocukluğa düşerler. Zaten duygularını hiçbir zaman adamakıllı gizliyememiş olan delişmen eniştemiz, ihtiyarlığın bu zaafına düşmeye herkesten ziyade mahkûmdu. O şimdi tam ihtiyarların daha toy gençlerle birleştikleri bir halis tarafsızlık ve hakikatseverlik devresine girmişti. Duyduklarımıza göre, artık tamamen bir kadın delisi olmuştu. Komşularının ne diyeceklerini belki artık tamamen düşünemiyor, belki de artık hayattan hiçbir lûtuf beklemediği için kısmen de: "Ne derlerse desinler!" diye düşünüyordu.

Komşular, bâzan, gece yarılarında, deli eniştemizin, köşkünde, perdeleri indirilmemiş pencereler önünden, dalgın bir eda ile elinde bir şamdan veya bir lâmba tutarak geçtiğini, dolaştığını uzaktan hayal meyal seçerler, "Deli Vâmık Bey bu saatte acaba ne diye dolaşıyor, kim bilir?" derler ve şamdanını perdelere yakın veya lâmbasını çarpık tuttuğunu görerek bir yangın çıkarmasından korkarlarmış.

Galiba, Çamlıca'daki eniştemiz, oturmaktan artık vazgeçtiği bu köşkünde, İstanbul semtinde rahatını ve öteki dünyada Hak-

kın rahmetini bulacağını hesap, ümit ve hayal ederken, burada iflâs etmiş olan hayatının tesellisini de ancak eski hâtıraları ve emelleri gibi genç, güzel ve çıplak vücutları seyredip, kucaklayıp, onları uzun uzun okşamakta buluyordu.

Deli Eniştemizin Tellâl Hüseyin Efendiyle Maceraları

Ömrümüz tesadüflerin verdiği malzemelerle yapılır. Hayatımıza tesirleri olanların hemen hepsi, yani sevdiklerimiz ve bize fenalık edenler de, bizi sevenler ve kendilerine bizim fenalık etmiş olduklarımız da hep böyle tesadüfen karşılaştıklarımızdır. Sevmek kabiliyeti ve ihtiyacı bizdedir. Fakat sevdiklerimizi tesadüfen buluruz. Mahallemizde, işlerimizde, zevklerimizdeki komşularımızla hep tesadüfün yardımıyla tanışmış oluruz. Bütün bunlar mukadderatın yolumuza koyduğu, fakat, bize kalsa, çok kere intihap etmiyeceğimiz insanlardır.

Bunların içinde, bâzan bizim kayıtsızlığımız, mantıksızlığımız ve yorgunluğumuzdan istifade etmesini iyi bilenler çıkar. Bunlar yalnız kendi menfaatlerini güttüklerinden, bizim her türlü zaaflarımız ve kabahatlerimizden kendi hesaplarına göre faydalanarak her günkü münasebetlerimizi bizim mağlûbiyetimiz ve kendi muzafferiyetleri haline korlar.

Zaten bütün o devirde böyle için için istenilmiyenlere tahammül etmek âdeti her günkü idmanlarla âdeta meşkedilen umumî bir teamüldü. Selâmlıkta böyle tasvip edilmeyen uşaklarla, sığıntılara; haremde, böyle beğenilmiyen hizmetçilerle postlarını sermiş misafirlere uzun zaman tahammül edilirdi. Hattâ, hilesi sabit olan fakat alışılmış olduğu için değiştirilmesi sıkıntılı gelen dükkânlarla alış verişe bile devam edilirdi. Herkesin para verdiği fakirler olduğu gibi ceremesini çektiği dükkânlar da bulunurdu. Herkes çektiğinin bir kısmını kendi etrafındakilerden çekerti. Onlar için iş bir yere âdeta zorla kapılanmak gibi bir şeydi. Ev sahibi bir kere: "Ha! Şu bizim Hüseyin Efendi!" diyecek olsun, artık kendisini çileden çıkartsa bile o yine "Bizim Hüseyin efendi" olmakta devam ederdi.

O aralık Çamlıca'daki eniştemizin köşküne eski bir Çerkes esirci İsmail efendinin oğlu muhabbet ve emlak tellâli Hüseyin efendi musallat olmuştu. Bu, otuz beş, kırk yaşlarında, kısa boylu, çiğ et gibi kıpkırmızı tenli, her biri bir sivilcenin üstüne konmuşa benzeyen kirpikli, içi irin dolu gibi bulanık ve ıslak gözlü, insafsız ve merhametsiz bakışlı, bir küfür gibi keskin ve zalim suratlı birisiydi. Bu yüzde tam bir hayâsızlığın bir hayli irade kuvvetiyle birleştiği görülerek basit bir ömrün âdiliklerinde zayıf olan bu azmin bu adamı ilk tesadüfte hileli şekavetlere sürükleyebileceği aşikâr oluyordu.

Deli eniştemizin Hüseyin efendiye hiçbir itimadı yoktu. Onun en süflî menfaatinden başka hiçbir mülâhaza ile hareket etmediğini bilirdi. Hiçbir sözüne emniyet etmemek lâzım geldiğine emindi. Biraz para için her türlü denaati yapabileceğine kâniydi. Gördüğü işi de alaturka en âdi bir hakaret kelimesiyle tavsif ediyordu. Öyle iken bu adam kendisinin satılamıyan köşkünde şimdi en çok rastgelen ve zaten daima şikâyet ettiği adamlarından biri olmuş ve artık o da köşkün kendisini kızdıran dertleri arasına geçmişti. Deli eniştemiz, Hüseyin efendinin azimli ve çirkin suratına, o hâlâ açamadığından gördükçe sıkıldığı denklerine, hararlarına ve hayatının yapılması lâzım gelen sair can sıkıcı işlerine olduğu kadar alışmış olmalıydı. Hem her zaman şiddetle ve hattâ küfürlerle aleyhinde bulunuyor, hem de onun hayatında artık vazgeçemeyeceği bir rol oynadığı görülüyordu. Deli eniştemiz, köşkünde artık hemen her gün rastlanan eşkiya suratlı tellâl Hüseyin efendiye aldanmaya ve ona sövüp saymaya muhtaçtı. Böylece o, hileleri, yalanları ve kavgalarıyla hayatını doldurmaya yarıyordu.

Tellâl Hüseyin efendi, kendisini soymak azmî yüzünden okunarak, köşke gelince, deli eniştemizin işsizliği, zaafı, sıkıntısı, kararsızlığı, avunmak ihtiyacı, hele kadın düşkünlüğü ile karşılaşmış oluyordu. Onu aldatmak ve ondan istifade etmek için paçalarını ve kollarını sıvamış hayâsızlığı daha mühim müşkilâtı bile yenecek bir atılganlıktaydı.

Deli eniştemiz, onu dinlerken içinden: "Bana yine mevâl okuyor!" dedikten sonra, yine, belki istediği bu defa temin edebilir diye de, söylenerek ve söverek, "Hüseyin efendi, yine katakulli istemem, bu son tecrübedir, ha! Bak, sana söyliyeyim! Sonra, ha-

ber vermedin deme!" gibi sözlerle hem kendisi, hem onun için yeni bir denemeye razı oluyordu. Zira bu adamların ikisi de, biri aldatır, diğeri aldanırken, samimî huylarına uyuyorlardı.

Hüseyin efendinin, kendine mahsus bir tutumla, ticarî bir alışkanlıkla ve bir vasıta üslûbiyle söylediği sözler deli eniştemizin muvazenesi bozuk muhayyelesinde tam bir tesir gösteriyor, ruhunda yeni bir ihtiyaç açıyor ve o derhal güzel bir yüz, gülen gözler, ve çıplak bir vücut tahayyül ediyordu. Tellâl Hüseyin efendi, meselâ "Bir görseniz, yüzünde öyle güzel benleri var ki!" Veya: "Öyle büyük elâ gözleri var ki!" Yahut da: "Öyle güzel bir vücudu var ki!" dermiş, ve deli eniştemiz hayalinde derhal bir beyaz yüz üstünde sıralanan benler, bir aşk havasında kendisine bakan ıslak menekşeler gibi gözler ve soyunan körpe bir vücut görür ve bunların sevdasına düşerek ille bulunup kendisine getirilmesini istermiş. Böylece onda birdenbire tutan kadın ihtiyaçları olur ve bunların tatminini, eli altında hazır bulunan, tellâl Hüseyin efendiye havale eder, ve onu, ikindiye yakın, bahsettiği kadını son vapura mutlaka yetiştirmesi tenbihiyle, İstanbul'a yollar-mış. Bu günler, tetikte, gelecek sevgiliyi bekler, ona heyecanla kapıyı kendisi açarmış.

Fakat, tahayyül edilmiş bir yüz, gözler ve bir vücutla yakından karşılaşınca yadırgamamak ve hayalimizde canlanmış sevgiliyi bulmak her zaman mümkün mü olur? Deli eniştemiz umduğu yüzü, benleri, gözleri ve vücudu hulyasında o kadar güzel, kıymetli ve müstesna bulurmuş ki sonra, akşam olup da, tellâl Hüseyin efendinin yanında, eskimiş siyah çarşafı içinde, alımsız, çelimsiz ve çalımsız bir kadının çekine çekine geldiğini görünce, onu beğenmez, yüzündeki benleri göremez, kendisine bakmaktan kaçınan bakışlarla vâdolunan gözlere rastgelemez, muhayyelesinde tılsımlaşan vücuda hakikati bir defa daha benzetemezmiş. Kendisindeki hevesi uyandırmaya vesile olan bu kadınların arzusunu hiç tatmin etmediklerini, aşkının kendisine kaldığını ve onların bunu tahrik etmekle beraber, hakikatte buna lâıyk olmadıklarını görürmüş. Hiçbiri kendisine haklarında duyduğu aşkı duyuramaz, mademki hiçbiri beklediğine benzemezmiş.

O zaman deli eniştemiz, büyük bir hayal inkisarı ile, yine al-dandığını anlayarak, öfkeli, fakat alışkın tecrübesiyle, gelen kadın duymasın ve nafile yere kalbi kırılmasın diye, onu bir müddet

harem sofasında yalnız bırakarak tellâl Hüseyn efendiyi selâmlığa doğru bir kenara çeker ve kendisine: "Hani sen bana öyle güzel benleri var ki! demiştin. Ayol, bunun benleri güzel değil, yüzü çil içinde!" Yahut da: "Hani sen bana öyle güzel elâ gözleri var ki! demiştin. Ayol, bunun gözleri elâ değil, şehlâ!" dermiş.

Bâzan, bu gelen kadınlarda kendine zevk verecek şeylere değil, bunların tam aksine, kendisini çileden çıkaracak şeylere rast gelirmiş. Gelen bir kadın bir rol oynar, fakat bunu da yanlış oynamış! Razi, fakat hain; safdil, fakat ahlâksız; kibirli, fakat kirli; lâfazan, fakat mânasız; hevesli, fakat soğuk; çıplak, fakat cansız olurmuş!

Bâzan, yanında önce beğenmeden alıkoyduğu bir kadının hoşuna giden bir tarafını, yahut bir huyunu keşfedermiş. Zira en sevimsiz ve çalısız bir mahlûkun vücudunda veya ruhunda görülmeye ve sevmeye değer bir hususiyet, ya başlı başına güzel saçlar, ya kaçak tavırları gönlünüzü avlayan bakışlar, ya gençliğin neşesini parıldatan dişler, ya ince bir zevkle yontulmuş bacaklar, ya hoşunuza giden bir ses, yahut tasvibinizi kazanan bir telâffuz tadı, veya rikkate dokunan bir insan inceliği bulunması mümkündür.

Bâzan bu gelenlerden birinin eskiden sevmiş olduğu bir kadını hatırlattığı olurmuş. O zaman deli eniştemiz bu yanındaki kadında eski bir sevgilisinin ellerini, saçlarını, vücudunu, havasını bularak ve eski bir aşkının hazzına tekrar kavuşarak, bunca zahmetlerinin bir mükâfatına erer, ondan kendisine kalmış âdetleri bu yeni kadınla tatbika kalkar, öyle ki, eski bir münasebetine tam sadakatsizliğini tekrar ettiği bu anda sanki ona sadık kalıyor, sadakat gösteriyor gibi olarak, bir büyük karışıklığa ve lezzetli bir cinnete düşerek, gûya geçmiş zamanları bir kalıba, bir vücuda inkılâb edip kendisine o gözlerle baktığını, kendisini o vücutla kucakladığını, o ruhla sardığını duyar ve bu nadir dakikalarda, mucize kabîlinden, eski zamanlarındaki gibi mesut olurmuş.

Bâzan da, beklenen sevgili gelince, deli eniştemiz onu o kadar tahayyül etmiş ve hayalinde güzelleştirmiş olurmuş ki bu arzusunun şiddeti, bir güneş ışığı gibi, gelen kadının üstünü, yüzünü, gözlerini şâsaası içinde parıldatır, ve deli eniştemiz kendisinin hayalinde gördüğü güzel sevgilinin hakikaten yanına gelmiş olduğunu sanır ve ciddî bir vuslata ermiş gibi olurmuş. Fakat, biraz son-

ra, aşkının ona akseden alevi sönünce, sanki ya birdenbire kendisinin gözleri açılmış, yahut da, o kadın birdenbire güzel benlerinden, elâ gözlerinden, gönlü avlayan hususiyetlerinden boşalmış gibi olur, o zaman deli eniştemiz daha büyük bir hayal sukutuna uğrar, kucağında tuttuğu o vücutta umduğu sevgiliyi artık bulamaz, onu değişmiş, değiştirilmiş, âdeta bir başka kadın olmuş gibi görür ve bu işe şeytan karıştığına hükmedermiş!

Bir gün de Hüseyin efendi kendisine bir kadın fotoğrafı göstermiş. Bu, geceleyin, belki bir şehvet gecesinde çekilmiş ve belki tesadüfen pek muvaffak olmuş bir resimmiş. Bunda o kadının daha pek genç olduğu bir zamanda, yüzü âdi bir hakikat değil, fevkalâde bir hayal âleminde yüzüyor, saçları en kıymetli bir başı taçlandırmaya lâayık görünüyor, uzun kaşları gür bir tabiattan nişan veriyor, sol bebeği biraz daha yukarı kalkmış, sağ bebeği biraz daha ortada kalmış gözleri aşkla mahmur gibi bakıyor, ince dudakları da aşkın ateşli öpüşlerini bekliyor gibiymiş. Deli eniştemiz bu gözler karşısında ve bu öpüşleri tadararak kendinden geçmek istiyor, bu kadının dünya güzeli olduğunda, her zaman âşıkı olmasını dilediği sevgilinin kendisi olduğunda ve yeryüzünde hiç kimseyi onun kadar sevemiyeceğinde şüphe etmiyormuş. Onun için her şeye katlanmaya evvelinden razı olduğunun bilinmesini istiyor ve hattâ, bundan ayrı bir zevk duyarak, onun kendisine getirilmesi için her zamankinden fazla bir acele ve fedakârlık göstermekten ve hattâ bu hislerini Hüseyin efendinin yanında bile açığa vurmaktan, velev menfaati bakımından olsun, çekinmiyormuş.

O gün akşama kadar başka hiçbir şeyle avunmaya bile teşebbüs etmiyerek, her zamankinden fazla bir heyecanla hep onun gelmesini beklemiş. Nihayet, akşama doğru, bu kadar istenilen kadın gelmiş. Fakat onda resimdekini bulmak imkânsız ve hattâ bunların ikisinin aynı kadın olduğunu teşhis etmek bile pek güçmüş. Körpe ve hayalî kız şimdi kaba vücutlu, sert yüzlü bir kadın olmuş. Cildî âdeta meşinleşmiş, yüzü haşinleşmiş, bakışları tamamen maddîleşmiş, gözbebekleri de yerli yerine gelmiş.

Deli eniştemiz bu harap olmuş yüze uzun uzun baktıktan sonra, bu gözlerin âdileşmiş o eski gözler, bu tenin kartlaşmış o eski ten ve bu kadının çirkinleşmiş o eski peri olduğunu için için teşhis edince bu, kendisine pek acı gelmiş. Artık başı dönerek,

bir büyüye çarpılmış gibi, geçmiş bir gecede bir kâğıt parçasına aksetmiş bir yüze âşık olduğunu, böylece, şimdi aslının kalmadığını bildiği bir hayale tutkun, eğer bütün varını sarfetse bile yine resmini gördüğü o genç kadını bir daha hakikate döndürerek karşısında bulamayacağını, en çok beğenmiş olduğu gözlerin bakışları kendisine bir kere değmiyeceğini, en güzel bulduğu bu ağzı bir kere öpemiyeceğini ve dinliyiyeceğini, en harikulâde bulduğu bu saçları bir kere okşıyamıyacağını, zira bütün bunların artık hakikatleri kalmamış olduğunu anlıyormuş. Kadın yanından ayrılınca resmine bakarak mevcudiyetinin mâni olduğu huzura sanki tekrar kavuşmuş gibi, asıl sevgilisinin giden o kadın değil, lâkin gelemiyecek olan bu resmi var, cismi yok kadın olduğunu, onun asıl hakikati olan hayaline vücudiyle huzurunun bir mâni olduğunu, zira bu kadının gûya yaşadığı halde, başkalarınca asıl kendinden daha kıymetli olan bu saçlar, bu gözler, bu dudakların artık ölmüş olduğunu ve onlar hakkındâ uyduğu bütün hislerin gerçekleşmiyen bir hayal âleminde istekler halinde kalmaya mahkûm bulunduğunu düşünerek ağlıyacağı geliyormuş. Böyle zamanlarda onu kendine bir dert ortağı gibi telâkki ederek: "Hüseyin efendi, Hüseyin efendi!" diyormuş, "Sen bana bu kendisini getirdiğin kadının resmindeki halini bulup getiremiyecek olduktan sonra, geç üst tarafını! Dünyada bana ne yapsın nafile! Bence beş para etmez!"

Zâten, çok kere, tellâl Hüseyin efendinin, zevkini temine delâlet edeceği yerde, buna engel olduğunu da görürmüş. O, deli eniştemizin bâzı huylarını tahmin veya tasavvur ederek daha çok para çekebilmek maksadiyle, getirdiği kızlara bu fikirlere göre bâzı tenbihlerde bulunur, deli eniştemiz de bu hileyi keşfeder, huylanır, rahatsız olurmuş. Zira Hüseyin efendinin sözleriyle hareket eden kızlar, sözde, kendisinin istediğini keşfederek yapmaya kalkışır ve acemilikleri, beceriksizlikleri yüzünden umduğu zevki de kaçırmış.

Meselâ bir gün deli eniştemiz, getirttiği bir kızın ağzından, vaktiyle gençliğinde, hâfızasına işlenmiş bir şarkıyı duymak arzusuna düşmüş. "İşte, bu havayı şöyle bir mırıldansan yetişir!" diye ısrar ettiği halde kız bunu bir türlü becerememiş. O da ihtiyacını duyduğu bu zevkten mahrum kalmış. Fakat, üstelik, muhakkak, kendisinin şarkı dinlemek sevdiğini bu kızdan öğrenen Hüseyin

efendinin talimatıyla olacak, başka bir defa gelen bir kız da durup dururken: "Size bir şarkı söyliyeceğim!" diye menhus bir sesle nuhuset bir türküye başlayınca deli eniştemiz ifrit kesilmiş! "Kız, Allah aşkına sus!" diye bağırdığı, fakat, onun türküsüne devam ettiği ve eniştemizin de: "Aman, kız! Biraz sus! Üstüme fenalık gelecek!" ve bir de "İlâhi Hüseyin efendi! Hay Allah senin belânı versin!" diye haykırdığı, tâ komşu köşklere duyuluyormuş!

Böylece, kendisine umduğu teselliye, beklediği zevki, muhtaç olduğu hâtırayı verecek bu geçici kızlarla kadınlar, çok kere, ayrı ayrı birer belâ olurlarmış. Deli eniştemiz, yaşlıların çoğu gibi, yeni neslin zıvanasından çıktığını, söz dinleyen ve anlayan kalmadığını sanır, meramını anlatamaz, istediğini yaptıramaz, "Hay Allah bana acısın!" diye bağıracağı, ağlıyacağı gelirmiş! Zira her ruh ve her vücut yeni bir vuslat ve şehvet karşısında yeniden acemi, heyecanda ve perişandır. Bu ihtiyar adamın, çok kere, okşamak istediği genç kıza: "Ömrüm sana feda olsun!" demek istediği, fakat, aynı zamanda, onun cılız soğukluğundan tiksinererek kendisini şamarlamak ihtiyacını duyduğu olurmuş.

Dahası, eniştemiz gelen kızların giderken yaptıkları bâzı "aşimento"lardan şikâyet eder ve bunlardan da Hüseyin efendiyi mesul bilirmiş. Bütün bunlardan kendisine şikâyet ettikçe o bu sözleri yarı dinler, yarı anlar ve yarı içinden: "İşler çatalaştı! Bizim Hacı bey, büsbütün sapıttı, galiba!" der gibi, kırmızı yüzü morararak, cevap yerine, esasa taallûk etmeden, hatırına ne gelirse, onu söylermiş. Bu hâyasız adamdan insaf beklemenin abes olduğunu bilen eniştemiz onunla gelenlerin çirkinliği ve beceriksizliği ve gidenlerin hayırsızlığı hakkında bu nafîle münakaşalardan sonra bir de kendisine ve kadına verilecek paraya dair uzun boylu pazarlıkları, çekişmeleri olurmuş. Eniştemiz bu şerir suratlı adama her para verdikçe çilesinin daha dolmamış olduğunu duyuran "ah!"lar, "of"larla içini çekermiş.

İşte böylece deli eniştemizle tellâl Hüseyin efendi arasında hemen her gün bitmez tükenmez hesaplar, yüksek sesli, şiddetli münazaalara kadar sürüklenen münakaşalar ve tuhaflikları fecaatlere varan kavgalar olurdu. Fakat Hüseyin efendi her defasında eniştemizi yener, yine aldatırdı ve onun yanında köşk bahçesinden geçerek kapısından içeri giren kadınların hemen hiçbirini geldi-

ği gün geri dönmez, gelenlerin hemen hepsi de, bu köşkte, en az beş on gün kadar kalırlarmış!

Bu hal, yavaş yavaş komşuların gözlerine çarpmış. Hizmetçilerin naklettikleri dedikodular, gecenin sükûtu içinde duyulan bâzı uygunsuz şarkılar, Hacı Vamık beyefendinin, köşküne bir takım kapatmalar getirttiği ve bunlarla düşüp kalkarak, on, on beş gün, arka arkaya, dışarıya çıkmadığı rivayetleri dolaşmaya başlamıştı.

Eniştemiz, son olarak, kelli felli ve kendisinin zâten pek iyi geçinemediği-zira belki sanatını kıskandığı-ahçıbaşısından bile ayrılmıştı. Bâzan, satıcılar, postacıların uzun uzun çaldıkları kapı bir türlü açılmaz, gelenler "Yahu! Bu evde bir Allah kulu yok mu?" diye söylenerek ve pencereleri süzerek, geri dönerlermiş.

Bâzan da, eniştemiz gecelik entarisiyle, rûyasından çıkmış gibi gelir, kapıyı kendisi açar, fakat, gelenin ne istediğini sorar, onu içeri almaz ve kapıyı tekrar yüzüne kaparmış!

Nasıl ki bu hal, bir defa bizim de başımıza geldi. O sıralarda bir gün köşkün kapısını bize Çamlıca'daki eniştemiz gayet yorgun ve asabî bir yüzle arkasında Şam kumaşı gecelik entarisi ve hırkası ve başında takkesiyle gelip kendisi açtı. Fakat karşısında bizi görünce hiç unutamıyacağım korkak ve gülünç bir telâşa kapılarak bizi içeri almadı. Derhal haykıra haykıra acele acele ve arka arkaya birtakım mazeretler saydıktan sonra kapıyı yüzümüze kapayıverdi. Bu o kadar garibime gitti ki onun, merhameti mucip olan birçok sözlerine cevaben kendisine hiç kırılmamış olduğumu bile söyleyememiş, zira buna imkân bulamamıştım. O bizden cevap beklemiyordu. Biz dışarıda bir müddet bu maceraya kahkahalarla gülmeye mecbur olmuştuk. Muhakkak içerde yeni bir gönül veya hizmetçi macerası vardı.

Bu koca köşk sahibinin günlerce kapısından dışarı çıkmadığı ve bu evden, akşamın karanlık saatlerinde, sefer taslariyle, tepsi-lerle birtakım yemekler taşındığı görülürmüş. Gelen kızlar arasında bağırarak ve kapıları çarparak kaçanları, yahut, bunun aksine olarak, koğulunca da çıkıp gitmek istemiyenleri olurmuş. Bu kavgalar ve köşkten bâzan akseden açık saçık sesler, deli eniştemizin burada bir sefahat hayatı sürdüğünü gösteriyormuş. Hacı Vamık Beyefendinin büsbütün delirmesinden, genç kızlar yüzün-

den, mahallelinin ihbarı üzerine, zabitanın müdahalesinden, bir rezalet çıkmasından korkuluyormuş.

Belki bütün bunların kendisine verdiği kaygılar, korkular, yürek üzüntüleri, öfkeler, heyecanlar ve kalb çarpıntılılarıyla, zaten zayıf ve hayli yaşlı eniştemiz nihayet hastalanmış ve yatağa düşmüştü. Çamlıca'daki köşkün eski dost kapısını artık çekine çekine çalıyordum. Zira içinden, eski zamanın lezzetli yemekler gibi pişirdiği, tatlı meyvalar ve nazlı çiçekler gibi yetiştirdiği şeylerin yerine ne çıkacağı hiçbir zaman malûm olmamakla beraber, çıkabilecek şeyler artık hep korkunç ve nâhoş imkânlar ve ihtimallerdi.

Eniştemizle Halamın Ölümleri

Çocukluğumun birbirine bağlı gördüğü bu iki zıd tabiatlı karı koca şimdi çoktandır ayrılmışlar ve yaklaşan ölüm karşısında bâzı durumlarıyla birbirine benzeyen, fakat bâzı taraflarıyla birbirinden tamamiyle ayrılan talihlerinin benzerliklerini ve ayrılıklarını göstermekte devam ediyorlardı.

Bir kere, ikisi de, insanlar arasında o kadar yayılmış olan, o, yaşadığımız yerin ve zamanın saadetinden istifade edememek aczi içindeydiler. Çoğumuz böyle bir türlü hayata alışmamak ve onunla anlaşılmamak yüzünden, rahatı daima bulduğumuz yerden başka bir yerde ve yaşadığımız zamandan başka bir zamanda bulacağımızı hayal ederiz. Saadet bize hiçbir zaman elimizde gözükmeyiz. Ömrümüz böylece şimdi sürmemiz nasip olmıyan ve gûya saadete erecek bir başka ömre hazırlanış mahiyetinde geçer. Fakat yazık ki böyle ziyan olan hayatın sonunda bize nasip olacak bir ikinci ömrümüz yoktur! Eniştemizin çok kullandığı bir tâbirle "terk-i dağdağa-i hayat" ettiğimiz zaman bu zavallı tecrübelerimizle birlikte bu hâlâ uslanmıyan tecrübesizliğimizi terkeder, gideriz!

Herkesin mahallesine, evine, köşesine âdeta kökleşmiş bulunduğu o devirde Çamlıca'daki eniştemizle zavallı halamın ikisi de kendilerini bu köklerinden âdeta sökmek istiyorlardı.

Bâzan ihtiyar eniştemizin hastalığını duyarak ziyaretine giderdim. Böyle zamanlarda insanların çoğu her şeyi unutmak ihtiyacıyla, isteksiz, âdeta nebatî bir hayat seviyesine düştükleri halde, onun kıvılcımlara benzer bakışlar saçan ateşten gözleri hâlâ merak ve heyecanla parıldar ve yanardı. Karşısında heybetli manzarasını gördüğü şehrin içinde esrarlı kanunların hüküm sürdüğünü bilir, nice bahtlı ve nice bahtsız talihlilerin birbirine karıştığı bu yeryüzünü sever, ve bütün bu sırlı şeylerin merakla takip

olunmaya değdiğini söylerdi. En hakir ömürler kadar en parlak hayatların da birçok garabetleriyle sırlarını anlatan ve birçoklarını da saklayan bu şehirden gelenlerin üstlerinde, ceplerinde bildiklerinden mutlaka birtakım malûmat ve haberler taşıdıklarını sanıyor gibi, karşısındakine hâlâ tecessüsle bakardı. İşte o, bu heyecan ile, hemen yarım asır boyunca, Yıldızın tâyin ve azillerine, İstanbul'un sırlarına, gönül maceralarına, dedikodularına, taşranın da memuriyetlerine, zevklerine, işlerine ve insanlarına aynı merakla bakmış; onların aralarına atılmış, karışmış; birçok oyunlarına da, bâzan belki mızıkçılık da ederek, katışmış değil miydi?

Yine böyle ziyaretine gittiğim bir gün, Çamlıca'daki eniştemiz, yatağında, gûya bütün hayatının zehirlerini eritmeye çalışarak ve âtiye yine bütün imanını saklayarak, hasta, yatıyordu. Kendisini büsbütün yalnız bularak, şimdi, kızını imdadına çağır-mıştı. Yattığı yorganlar, battaniyeler, örtüler, şallar, yastıklarla dolu hantal karyolasına; kurt yenikleriyle kirlenmiş kırmızı ceviz dolabına; ölünce, etrafındakilerden kimsenin okuyamayacağı büyük kıtalı, kalın kaplı, ağırbaşlı kitaplarına; odanın bir köşesine konmuş, bir çocuk yazıhanesine benzeyen, küçücük, daracık, iki çekmeli yazı masasına bakıyordum. Bu eski valinin, bu para canlı olduğu söylenen adamın odasındaki servetin manzarası işte bu görgüsüz, safvetli, iptidaî şeylerden ibaretti!

Deli eniştemiz şimdi yetmiş yaşlarında olmalıydı. Eskiden itinâ ile boyadığı, fakat çoktandır artık boyamayı büsbütün ihmal ettiği sakalı bembeyaz olmuştu. Bu, babasminkini andıran gür ve çepçevre değil, fakat kenarlarında biraz seyrekleşen, hafifçe, bir Yahudi sakalına benzeyerek yüzüne beklenmedik bir acıklı hal, o zamanlar Kral Lear'i oynıyan aktörlerin eriştikleri bir fecaatin ihtişamını veren yeis içinde bir sakaldı. Yatağında hep yan tarafına yattığı için, bâzan, yorularak, zayıf vücüdiyle, karyolasının içinde birdenbire öbür tarafına dönüyor ve böylece bâzan bana bakarak söylüyor, fakat, dönünce susmayıp yine sözüne devam ettiğinden, bâzan da, sarı bir zemin üstüne çiçek nakışlı duvara bakarak sanki ona hitaben söylüyor ve bu zamanlarda yorgun sesi sanki hastalığından sayıklıyormuş gibi duyularak benim ayrıca rikkatime dokunuyordu. O böylece uzun uzun dertlerini döküyordu:

– Ya, evlâdım işte böyle! Ne yaparsın? diyordu; malûm ya, halanın bir türlü gönlünü edemedik! Tam başbaşa verip rahata kavuşacağımız anda o da elden uçtu gitti! Ne denir, kader, kismet! "Elmukadderü lâyugayyer!" Artık bizim köşkün halini sorma! Geçen gün yine yağmur yağıyordu. Az kalsın, ben de, meşhur delilerden, senin ana tarafından büyük halan, Azize hanımefendi' gibi, sofanın ortasında şemsiye açacaktım! Bilirsin ya, o da arabasından indi mi, şemsiyesini açar, üst kata çıktıktan sonra şemsiyesini kaparmış! Bir odadan bir odaya geçinceye kadar insanın üstü başı sırsıklam oluyor! Acaba hangi akla uymuşum da ne diye bu dağ başına konmuşum, bilmem! Burada artık bir şeyler bulunamıyor! Hepsini İstanbul'dan taşımalı! Ev dediğin de çarşısız olmuyor, vesselâm! Evvelleri adamlarımız vardı, evin ihtiyacıyla onlar meşgul olurlardı. Şimdiyse kimsemiz kalmadı! Bilmezsin, mütareke denilen bu devirde (filhakika 1918'de başlamış olan mütareke devri İstanbul'da coşkunlukları, sarhoşlukları, yoksullukları, asayişsizliği, adâletsizliği, rezaletleri ve yangınlarıyla senelerden beri devam ediyordu) ne korkulu günler geçiriyoruz! Yolda gelirken bir ecnebi askerine rastladın, o da sana bir kurşun sıktı mı, bitti, veled dalin, âmin! Artık seni ne gören var, ne soran! Bu üçra yerlerde öksüz çocuklar gibi kaldık! Rüzgârdan başka hatırımızı bir soran yok! Akşam oldu mu, sanki fena bir haber almışım gibi ruhuma kasvet basıyor! Ağlayacağım geliyor! Bu koca berhane de barınılır gibi değil! Üşümekten bir türlü kurtulamıyorum. Ne delilik etmişim de bu dört tarafı rüzgârlara açık Çamlıca tepesine yerleşmişim! Vaktiyle, ben, Arabistan'ın güneşi altında cayır cayır yanarken buradaki rüzgârlar hayalimde püfür püfür ne güzel eserd! Vay, sena misin rüzgâr isteyen, peki, al sana rüzgâr! Arabistan'da kavrulduktan sonra çilemde bir de donmak varmış, zâhir! Ömrümüzü bu köşkün macerasıyla çürüttük, gitti! Benim neyime lâzımmış Çamlıca'nın soğuğu, yok koca damın aktarılması, yok berhane köşkün tamiri, yok eşyanın odalara yerleştirilmesi, yok elinin körü! Vallahi, ben burada bir bekçi gibi kalmışım! Neyin bekçisi, onu da bilmem! O da malûm değil! Şimdi, yatağım da, Don Kişot gibi uslandım ama, iş işten geçmiş olmasaydı bari! Keşke benim de, onun gibi, aklım başıma geldi diye canım çıkmasaydı! İnsan ne kadar da çabuk ihtiyarlıyor! Şimdi ben ihtiyarladığımı iyice duyuyorum! Eskisi gibi hep eğlenmek şöyle dursun, artık hiçbir şeyden zevk alamıyorum! Bir

İstanbul'a gidip gelinceye kadar vücudum yorgun düşüyor, ne yapsam bana zahmet oluyor! Hani sen küçükken beraber gittiğimiz at cambazhaneleri hatırında mı? O neydi, o! Hey gidi günler, hey! Ne kadar eğlenirdik, hatırlar mısın? Ah bir İstanbul'a kapağı atabilsem! İstanbul hayatını, hele ramazanlarını öyle bir arıyorum ki! Ramazan oldu mu, ikindi üstü Beyazıt sergisinde gezerisin! Gider, fırından yeni çıkmış İstanbul'un sıcacık, yumuşacık has pidelerini alırsın! İftardan sonra, tâ sahura kadar, Şehzadebaşı, Direklerarası, bir kalabalık olur ki iğne atsan yere düşmez! Hangi camiye gidersen mahaşerallah! (Filhakika, o mütareke senelerinde, millî haklarından mahrum edilen ruhlar büyük bir vecidle dine dönüyorlar ve camileri her zamankinden ziyade dolduruyorlardı.) Tiyatrolar da hıncahınç dolu! Yarabbi! Nuru-nebevî hörmetine sen bana bu köşkün parasını âfiyetle yemeği nasibet! İstediğim gibi bir küçük ev bulsam da şu âhir vaktimde oraya çekilsem, orada biraz rahata kavuşsam, vücudumu dinlendirsem! Allah kısmet ederse, niyetim, iyileşip kalkar kalkmaz, İstanbul'da, Ayasofya, yahut Sultanahmet, Beyazıt, Şehzadebaşı, Fatih gibi selâtin camilerinden birinin civarında küçük, rahat, kullanışlı, idareli, sıcak, ferah ve düzayak bir ev tedarik edip oraya yerleşmek! Haliç tarafına değil, orası daha rutubetli ve serincedir, Marmara tarafına bakan sırtta, poyrazdan masun, lodosa karşı küçücük bir ev! Namaz vakti geldi mi, camiye gider, vaız dinlersin! Bir muhallebi yer, bir külâh şeker alır, evine dönersin! Kapıdan içeri girer girmez, yanibaşında sıcacık bir oda! Bir kenarda soba, bir kenarda mangal! Başına geçer, sütün mü var, çayın mı var? Kaynatır, içersin! Gazeten mi var, romanın mı var? Açar, okursun! Oh, gel keyfim, gel! Bulursam, şöyle, kendime göre, iyi terbiye görmüş, kimsesiz, yoksul, daha gün görmemiş körpe bir kızcağızla evlenmeyi de kurdum. İnsana candan bakacak bir yoldaşı bulunmalı! Ev, kadınsız olmuyor, vesselâm! Allah bana acır da âhir vaktimde biraz rahata kavuşurum, inşallah! Yarabbi! Sen bana nurunübüvvet hörmetine bu köşkün parasını âfiyetle yemeği nasibet!

Diyor ve galiba ihtiyacını duyduğu bu şeyleri, kendi kendine vâdeden bütün bu sözler, ona bir ninni gibi geliyordu. Zira bâzan da ben onu dinlerken o susmuş oluyordu. Gözlerine bakı-

yordum: Uyuyordu! İhtiyar eniştemiz yarınki hayatını rûyasında göre göre sonsuz ve rûyasız uykusuna hazırlanıyordu.

Deli eniştemizi son görmüş olduğum gün de yine böyle, yatağında dünya işleriyle alâkalanıyordu. Bana, tanıdığımız ve kendisinin hiç sevmediği bir Fahim Beyden bahsediyor ve görmüş olduğunu duyduğumuz bir rûyadan onun hesabına teşe'üm ediyordu. Fakat asıl kendisi yorgun, bitkindi. Konuşurken yine uykusu geldi. Dalgın düştü. Beni, o zamanlar kendisini tedavi eden, fakat o esnada yanımızda bulunmayan doktorla karıştırarak, bana hitaben, en son olmak üzere, ona söylediğini sandığı sözlerle: "Peki doktor, mademki gitmek istiyorsun, hadi, sen şimdi git de, hiç üzülme! Bu rûyanın aslını yarın öğreniriz!" dedi. Bunlar benim ondan işiteceğim son sözler olmuştu!

Çamlıca'daki eniştemiz, vaktiyle, halamın Gedikpaşa yokuşu başındaki küçük evine yerleşmeyi, içine sığamıyacakları kanaatiyle, hatırına bile getirmiş olduğu için, İstanbul hayatını böyle uzun uzun anarken, vaktiyle, barışınak için halama haberler gönderdiği sırada ikide bir: "Hiç öyle sefertası gibi bir eve sığınmak onun gibi bir hanıma yakışır mı?" demiş olduğunu da hatırlamıyor; vaktiyle, oturmak için, elinin altında böyle bir ev bulunduğunu da hatırına getirmiyor; şimdi oturmak istediği evde aradığı bu vasıfların vaktiyle hor gördüğü o küçük evde mevcut olduğuna ve şimdi oturmak için ona benzeyen bir ev tahayyül ettiğine de dikkat etmiyordu.

Halamsa, kocasından boşanma muamelesini bitirdikten sonra, tam onun konmayı tahayyül ettiği noktaların birindeki bu eve yerleşmişti. Delişmen kocasıyla geçen üzüntülü zamanlardaki ıstıraplarının hatırası hâlâ zihninden silinmiyor ve şimdi, ondan uzakta bile, belki hâlâ onun ezasını çekiyordu.

- Bâzan üst kattaki odasına çıkardım. Görürdüm ki, onun bahsini bile içeri almadığı bu odanın mavi Marmara'ya nâzır sessizliği içinde, zavallı halam, hayatının bir icmalini andıran sigara dumanları arasında susuyor, bir nevi üst kat rahatına kavuşmaya itina ediyor, hayatının emniyetini duymak ve bütün üzüntülü ömrünün intikamını almak ister gibi, burada, rahat rahat, sigara içiyordu.

Halamın o kadar melekâne bir sabrı vardı ki, eğer Bahariye Mevlevihanesi şeyhinin bizde bulunduğu bir gece, onun çaldığı neyi dinlerken mehtaba karşı nasıl uzun uzun ağladığını görmemiş olsaydım, hakkında bütün işittiklerime ve bildiklerime rağmen, buhransız bir ömür sürmüş olduğunu zannedecektim. Fakat o gecenin mehtabında ruhunun buhranını görmüştüm ve ney seslerinin ruhundan boşalttığı göz yaşlarının parıltılarını bir türlü unutamıyorum.

Ancak, halam da, bilâkis, yerleştiği bu İstanbul mahallesini yadırgıyor, burada sokağa çıkışları pek külfetli buluyordu. Kırmalı etekliği, kalın kumaşlı hırkası üstüne giydiği çarşafiyle şişmanlığı daha artmış görünüyor, bu da kendisini âdeta utandırıyor. Meğer sokakta rast geldiği küçücük çocuklar, aralarında sözleşmişler gibi, dönerler dönerler de, birşey söylemeden, lâkin hayretlerini gösteren gözlerle, kendisine bakarlarmış. O da bu bakışların hikmetini merak edermiş. Bunlardan birkaçına: "Kuzum, çocuğum, niye bana böyle dikkatli dikkatli bakıyorsun?" diye sormuş. Hattâ bazılarını söyletmek için, onlara, o zamanki tablalı seyyar şeker satıcılarının sattıkları horoz şekerlerinden almış. Fakat bu kırmızı ve sarı horozlar şeklindeki şekerleri yiyen çocukların bile hiçbirisi bir şey söylememişler. Halam, "zâhir benim şişmanlığım şaşılacak derecede artmış! Dönüp buna bakıyorlar!" diye üzülüyor, belki kısmen de bu yüzden, artık sokağa çıkmak istemiyordu.

Fakat, o da, bulunduğu yerden başka bir yere nakledebilse, orada rahat edebileceğini umuyor ve -tabiata alâkasızlığını gösteren Çamlıca'daki eniştemizin aksine olarak- Erenköy taraflarında, başını örter örtmez çıkabileceği, kümesli bir bahçe içinde bir küçük eve yerleşmek istiyordu. Sessiz ve kibar dostlar gibi hatırladığı yüksek ağaçların sükûn ve huzuruna ihtiyaç duyuyor ve o da, vaktiyle, elinin altında, Çamlıca köşkünün bakımsız bahçesinde böyle güzel ağaçlara sahip olduğunu hatırına getirmiyor, bu güzel ağaçların kendisini mesut edememiş olduğuna dikkat etmiyordu. O da İstanbul'daki bu küçük evi kiraya verir vermez, bu kira parasıyla, böyle bir eve kavuşabileceğini hayal edip duruyordu. Evinde odasına kapandığı ve tanıdıklarının ne diye hiç sokağa çıkmadan geçirdiğini anlamadıkları bu uzun günleri o, bu yüksek, muhayyel ağaçların himayesi ve gölgesi altında geçiriyordu.

Onların yaydıkları mis gibi kokular ruha bir ilâçtır. Yerlere serdikleri gölgeden dantelâlar gönülleri oyalar. İşte bunun içindir ki halam gezmeye bile gitmiyordu. Fakat bu küçük ev kiraya verilemiyor ve o bahçeli muhayyel ev bulunamıyor ve zamanlar da geçiyordu.

Yazık ki çok geçmeden halam da ağır surette hastalanmıştı. Vaktiyle, geceleri, yemekten sonraki konuşmalarımızda, bir derdi olsa, başı yahut dişi ağrısa, bizim de neşemiz kaçmasın diye, bunu bizden saklardı. O kadar hisliydi ki, duyuşları derin bir anlayışa değişiyor ve kalb üstünlüğü, bir idrâk ve izan üstünlüğü oluyordu. Vaktiyle, dünyayı saran âdilikleri düzeltmenin imkânı olmadığını, belki ancak bunlardan kendimizi korumanın mümkün olabileceğini görmüş; imkânların bütün cüce boylarını ve imkânsızlıkların dev cüsselerini ölçmüş gözleri; illetleri görerek kendi hususiyetlerine daha ziyade ere ere, şimdi öyle bir idrakin hüznüne varmıştı ki görünüşleri insana acı ve yakıcı geliyor. Bunu bilen halam bu son bakışlarındaki ilmi ve hüznü göstermemek için, bize bakmaktan kaçınıyor; halam, şimdi, gözlerinin eski safvetli bakışları yerine artmış bir anlayışla mahzun bakışlarını bizden kaçırıyor; bunu için, biz ona baktıkça, başını öte yana çeviriyordu. Fakat, ne kadar olsa, halamın bu zekâsı ve hüznü kanayan bakışlarını, arada bir, çakan şimşekler gibi görüyordum. Eminim ki samimiyetleri âdeta al kanlar gibi boşanan bu bakışları, tâ ömrümün gurubuna kadar, arada bir, hâtıramın ufuklarında görmekte devam edeceğim.

Bir gün, eve dönüp kırmızı kâğıdı bana kanlı görünmüş bir telgraf bulmadan evvel, akşam gazetesi diye öğle üstü çıkan gazetelerin tam bir kayıtsızlıkla süzdüğüm birinde beni büyük bir buhrana salan dört beş satırlık bir fıkra gördüm. Şüphe yok ki, "ölü"nün yaşayanlara âdeta bir reklâm mevzuu olması çoktan görülmüş ve bu, sırf menfaat kaygısıyla yaşanan hırslı devirlerde mübalâğa bile edilmiştir. Ölüm haberlerini okuyunuz, ölenden evvel kalanların bir liste tutarı isimlerini bulursunuz. Ölünün ismi, âdeta mahcup gibi, hemen saklanarak, kalan tek mil akraba ve hısımlarından sonra gelir. Halamın, Arabistanlı olduğunu bildiğim, çekingen ve mahcup görünen bir damadı vardı. Meğer katı, sık ve dik saçlarını maharetle boyarmış. Esmer ve silik yüzünü birkaç kere gördükten sonra saçlarını boyamaktan vazgeçtiği bir

gün bembeyaz olduklarını görünce kendisini âdeta tanıyamamış, gözlerime inanmamış ve gûya birdenbire yirmi sene birden ihtiyarladığını görmüş gibi şaşmışım. Bilmem hangi bir esnaf cemiyyetinin fahrî kâtibi imiş. Halamın ölüm haberi, falan memuriyetlerden müstafi ve falan memuriyetten mütekait ve falan cemiyyetin de fahrî kâtibi, falanca beyin kayınvalidesi hanım diye, bu adam için yazılmış bir küçük reklâm fıkrasıyla bildiriliyordu.

Nasıl, nasıl? Halam ölmüş müydü? Eyvah! diyordum. Dünyanın her tarafında ve her zamanında, işte, şimdi, benim de karşımda, bunca iyilik ve izan birliği dağılıveriyor ve bunların derhal unutulmaya başladığını görüyoruz! Bu kadar zekâ hamakatle ve rikkat ve şefkat alâkasızlıkla ve kayıtsızlıkla karşılanıyor! Bu kadar yükseklikler âdilıklere dökülüyor! Halamunki gibi bir kalbin çarpması duruyor. Büyük bir ruhun parıltısı sönüyor. Bunların, etraflarına yaydıkları halis zekâ ve muhabbet ışıklarıydı. Böylelerinin yanlarındakiler, küçük ruhlariyle, kendilerini hiç takdir edemiyorlar. Muhitlerinde yine kifayetsiz bir aklın kaba saba görüşleri ve yine kısır kalblerin duygusuzlukları ve bütün bu malzemelerle örülen zavallı hayatların tezatları devam ediyor!

Eyvah, eyvah! Halam ölmüş müydü? Onun edalariyle, sözleriyle, bakışlariyle çevrelenen aziz hâtıralarının teşkil ettiği büyük muhabbet denizine bakamıyordum. Bu denizin eskiden o kadar muhabbetli, derin ve canlı uğultusunu, içimden şimdi bir ölüm havası dinler gibi duyuyordum ve hâlâ duyuyorum. Fakat tedaversiz ölümün karşısında o kadar yeis içinde kalmışım ki ona iyice yaklaşamıyordum ve hâlâ yaklaşamadım.

Hayat Duyguları ve Ölüm Düşünceleri

Bâzan hayat ve çok kere de ölüm, sevdiklerimizi ve birlikte yaşadıklarımızı bizden ayırınca içimizde eski bâzı heveslerimizin söndüğünü ve bâzı neşelerimizin sona erdiğini duyarız. Artık onlarla birlikte düşünmeye alıştığımız fikirleri bir daha deşemiycek ve onlarla birlikte gülmeye alışkın olduğumuz mevzularda bir daha gülemeyeceğiz demektir. Böylece ölenlerin birçok alâkalarını ve duygularımızı içimizden söküp kendileriyle birlikte götürdüklerini; onlarla beraber biraz da fikirlerimizin ve hislerimizin göçtüğünü ve kendimizin de biraz öldüğümüzü, parça parça ölmekte olduğumuzu anlarız. Ölümün sevdiklerimizi ve bildiklerimizi birer birer yolumuzdan çekip aldığını göre göre onun bizimle münasebeti olmayan bir yabancı değil, fakat gölgesi yollarımızı saran bir bildik olduğunu ve hâfızamızdaki mezarlık böyle büyüdükçe yavaş yavaş bize doğru yaklaştığını düşünmeye koyuluruz.

Hayatın bizimle kendi aralarındaki mesafeyi çoğaltan başkalarının ölümlerine daha ziyade tahammül edebiliriz. Zira onları kaybetmek acısını haklarında duymaya başladığımız kayıtsızlık, hiddet veya nefret tedavi edebilir. Fakat ölümleriyle ayrılmış olduklarımızın acısına zamanın yavaş yavaş olgunlaştırdığı unutkanlıktan başka çare bulunamıyor.

Eniştemizle halamın aramızdan ebedî ayrılışlarına kolay kolay alışamıyordum. Birisinin keyifle tebessümünü gizleyen üzüntü ve ötekinin safvetli bakışlarını perdeleyen hüznü halleri gözümün önünden gitmiyordu. Diyordum ki, hayat lezzeti yine her yanda taze taze duyulurken kocaman şehrin vapur ve tren sesleri gönüllerimize eski sevgileri, hâtıraları ve uzak ve dağınık yerlerin hazlarını çağırarak! Boğaziçi'nin emektar vapurları, Üsküdar'a doğru gûya lezzet denikleri taşıya taşıya yol alacaklar! Üs-

küdar'dan bir mânevi yükseliş duygusuyle Çamlıca'ya çıkışlar; Çamlıca'dan, bir musiki dinleyiş hazzıyla, İstanbul'a bakışlar tekrarlanacak! İstanbul günlerinin olmuş meyvalar gibi lezzetli akşamlarında, itikatlarının rahmetinde yürüyerek evlerine dönenler, muratlarına ermişler gibi geçecekler! Geç kalınmış çocuklar gibi, trenler, neşelerinden haykırarak, Erenköy'üne doğru koşacaklar!

Bezgin günlerimizde, dünyanın mânaları gûya vücudumuzdan akan kanlar gibi, gönlümüzden boşalarak, artık her şey gözü-müzden düşünce, biz, odamızın inine çekilecek, yatağımızın der-yasına dalacağız. O zaman hâfızamızın ufuklarından eski muhabbetli günler ve eski lezzetli geceler, melek kanatlarıyla gelerek, ve melek sesleriyle mırıldanarak, bizi eski ninniler gibi uyutacak! Yaralanmış gibi yattığımız yataklar bizi vapurlar ve trenler gibi hulyalarımızın ikliminde ve rüyalarımızın diyarında dolaştıracak ve biz, bu yorgun seyahatlerden, geceden doğan günler gibi, yine dinlenmiş çıkacağız!

Sabahlar bize hayat lezzetini bir süt gibi sunacak. Horozlar, seslerinin fıskiyelerini boğazlarını yırtarcasına yükseltirken, bir zafer şa'saasıyle parıldayan güneşlerle, birçok şeyler vâdeden asırlar gibi, ağırbaşlı günler doğacak. İçimizde çocukluklar, sevgiler ve hulyalar çağlayacak ve biz kollarımızı, ağzımızı ve kalbimizi kucaklamak, öpmek ve sevmek istediğimiz hayata uzatacağız. Biz, derimizin içine yapılan aşılar gibi gençleştiren çocuk sesleri duyulacak ve biz, tahtıravalli oynar gibi, bâzan yarı irademizle, bâzan da yarı deliliğimizle kalkacağız. Temcit pilâvı gibi ısıtılmış eski masalları günün havadislerine karıştırarak, bütün ezeli mevzuları yeni meseleler ve dâvalar halinde kızıştıran gazeteler çıkacak ve müvezziler, içlerindeki yazılar kadar iddialı seslerle haykırarak, bunları zafer hüccetleri gibi dağıtacaklar. Mucizeler beklemekten vazgeçtiğimizden beri gönlümüzü hafif ve ellerimizi temiz tutmaya yarayan bir sadelik ve usululukla dolaşacağız. Düşüncesiz adamların beyinleri kadar boş kalan güzel yerlerde kendi kendimizle dolaşacağız. Güneş, ruhumuzu ısıtan bir aşk gibi, dünya hayatını büyüleyecek. Dünya, yine, ressamalarını şaşırtan mucizelerine devam edecek. Suların üstünde güneşin eriyen altınlarından doğan pırlantalar, fanî ömürlerimizi hatırlatarak rikkatimize dokunan bir saniyelik parıldayışlarıyla, üst üste kaynaşacak-

lar. Yüksek ökçeleri üstünde, açık şemsiyeleri altında ve lâvantalarının havası içinde, mücevherlerini liyakat madalyaları ve iftihar nişanları gibi taşıyan sultanlar kadar süslü, mağrur ve kendilerine inanmış kadınlar göreceğiz ve bunlar, gözlerimiz önünde geçen bir hâdise gibi, tesirli bir yüz taşıyarak ve gûya ağırbaşlı bir musikiye uyarak önümüzden yavaş yavaş geçecekler. Başkalarını halimize acındıran yoksulluklarımızı biz duymıyacak, zaaflarımızı biz kavramıyacak, kifayetsizliğimizi biz anlamıyacağız. Biz de, günün münazaalarına, kahramanlar gibi atılıp karışacağız! :

Yaşlana yaşlana gözlerimizden nice perdeler kalkacak. Günün birinde nihayet kendi kendimizle tanışarak kıymetli bir dost kazanacağız. Mahallesinin gürültülerini kendini saran ve okşayan bir deniz gibi duyarak, zaman içinde yüzen evimiz, arada bir, değişecek ve biz kabuğumuzu değiştirmiş gibi olacağız. İçlerinde yaşayıp ayrıldığımız mahalleleri eski sevgililerimiz gibi hatırlayacağız. İhtiyar bir köşk bahçesindeki demir parmaklıkların siyah dantelâları üstünden sarkan hanımellerinin kokusunu gönlümüzü okşamış eller gibi hatırlayacağız. Gölgelelerini yere ve gönlümüze birer şefkat ve teselli gibi seren güzel ağaçların bu gölgesine sığınacağız. Küçük evimiz içinde ferah gönüllerin gülleri açacak. Bâzan evimizde itibarımızı arttıran, herkese nazımızı çektiren ve bizi dinlendiren küçük hastalıklarımız olacak ve bunlarla duygularımız inceleyecek. Bir horoz, bir kuş veya bir vapur, bir tren ötecek ve içimizde sıra sıra gizlice nöbet bekliyen hâtıralar, birdenbire kucak kucağa düşecekler. Doyduğumuz ve bıktığımız şeylere tekrar acıkacağız. Duygularımızı coşturan nice hummalı seslerin dâvetlerini duyacağız. Gûya gidecekleri uzak yerleri haber veren derin sesli vapurlar bizi suların ve hulyalarımızın beşiklerinde sallayarak, zevkimizin hasret çektiği tılsımlı diyarlara ulaştıracak ve dönüşlerin hazzı gidişlerinkini aşacak!

Akşamlar bize hayat lezzetini bir içki gibi sunacak. Ümitli, ümitsiz, kayıtlı, kayıtsız günler ve gecelerimiz için nice saatler kuracağız. Hayat telâkkileri bizimkine uyan tatlı dilli akrabalar, ahbaplar ve geçmiş zamanlar yakından ve uzaktan gelecek ve ruhumuzun aksi-sedasını duymak zevkiyle, bizimle gûya şifreli bir lisanla konuşacaklar. Gönüllerin muhabbetiyle tütsülü saatlerde yaşlılar zamanla büyülenmiş eski dertlerini hoş masallar gibi anlatacaklar. Nice insanlar biçare ömürlerinin maceralarını en tuhaf

vakalar gibi hikâye ederek bizi güldüren garabetlerine yine devam edecekler. Nice zevkleri, bozuk paralar gibi, harcamak için, cebimizden çıkaracağız. Her sahada yeni neslin istidatları meharretlerini cambazlar gibi gösterecekler. Eski at cambazhanelerinin kaybolmuş sandığımız çalgıları, arada bir, hâfızamızda perendeler atacak. Güzeller bize görünüşleriyle, rûyalarını vererek, zevkin mev'ut olduğunu duyuracak ve saadetin mümkün olduğunu düşündürecekler. Şeklin ve manzaranın güzelliğini takdire meylimiz artacak ve dünya güzellikleri, bizim için, git gide sevdiğimiz yüzlerde toplanmış gözükcek. Sevdiğimiz güzelliklerden geçen zamanlarımıza ince bir tad sirayet edecek ve biz artık güzel bulduklarımızdan, aynı zamanda, zekâ gibi, vefa gibi, bulamıyacağımız faziletleri aramıyacağız. Hep renk, tüy, biçim ve süsten bahseden kadınların kuş dillerini dinliyerek, bu sözlerle dinlenmeye alışacağız!

Yaşlana yaşlana gözlerimizden nice perdeler kalkacak. Sönmesi bütün kâinatımızı söndürdüğünü ve bizi ebedî karanlıklara battırdığını sandığımız büyük bir aşkın yıllar süren gecesinden sonra, yeniden duyacağımız başka bir aşkın güneşi doğacak ve geçirdiğimiz karanlıkta aklımızla gönlümüzü donduran buzları eritecek. Uzaklardan, muhabbet dolu kutular gibi mektuplar gelecek ve bunların birer cümlesi, eski vefalı zamanlarda duyduğumuz çalgıların bir havası ve eski gönüllü bestelerin bir nakaratı gibi, artık hâfızamızda işliyecek. Saadetimiz için kurulmuş bütün oyuncakları, söz dinlemez ve uslanmaz çocuklar gibi, içlerindeki görmek için daima kıracak, sonra, kırılacak ve ağlıyacağız. Gündüz hulyalar ve gece rûyalar imdadımıza yetişecek. Karanlıklarımızın ufkunda dolaşan bazı eski gözlerin sonsuz bakışları bize koruyucu melekler gibi bakacak. Nice şeyler sevecek ve hayatın kendisini bütün bu şeylerin hepsinden ve hattâ, canımızı, kendi ömrümüzden bile daha çok sevdiğimizi duyacağız. "Yarabbi! Ne çok yaşamışım, ne de çok hâtıralarım var!" diyeceğiz. Fakat bu hayatın ekşimtrak çeşnisinden yemekle doymıyacağız. Her günün ve her gecenin ekmeği ve suyu gibi, hazzı ve hulyası da bize yeni gelecek. Her ümit kapısı kapandıkça yeni bir hayal kapısı açılacak ve imkânı olan bütün bu güzel şeyler, ancak yaşayanlar için mümkün olacak!

Fakat, eyvah! diyordum, bizi bırakmış ve bizim de kendilerini bırakmış olduklarımız, artık seslerini bir şefkat halinde duymıyacıklarımız, tebessümlerini gözlerimizle öpemiyeceklerimiz, muhabbetleriyle bir daha doymıyacıklarımız, artık gitgide unuttuklarımız, kendilerinin de ömürlerinin mayası olmuş bütün bu şeylerden onlar şimdi ne duyacaklar. Bütün bunlar, şimdilik, daha bizimdir. Fakat onlar, deli eniştemizle zavallı halam, orada, uzaklarda, gömüldükleri topraklarda, biri Karacaahmette, öteki Mevlevihane kapısı civarında, unutulmuş, kaybolmuş mezarlarında bütün bunlardan sanki ne duyar, ne anlarlar? Yavaş yavaş, parça parça ölen bizler, ölülerin birdenbire ne kadar ölmüş olduklarına bir türlü akıl erdiremiyoruz. Onlar artık kendilerinden bize geçmiş, biraz da bizde kalmış zerreleriyle, ancak biraz bizim içimizde yaşayabilirler. Onları ancak biz, biraz hatırlamakla, içimizde, kendimize karıştırarak belki bir gölge, belki bir rûya halinde, biraz daha yaşatmış oluruz!

Fakat, ölülerden bize ancak hepsi az süren, bozulmadan evvel bile belki yanlış ve herhalde müphem, hepsi de havalanan kokular gibi dağılan birtakım hâtıralar kalmış oluyor. Her şey, rûyalar gibi, o kadar seyyal geçiyor ki bu kadar zahmetle yaşanan zamanlardan insana birtakım vesveselerden başka bir şey kalmıyor!

Ölülerin arkasında kalanlar, onların hâtıralarını da ancak kendi boylarına indirerek, kendi huylarıyla bozarak ve kendi unutkanlıklarına göre parça parça hatırlarlar. Bu da, bu hislerin alacakaranlığında, başkalarının hâfızalarında, yani dünyanın en az emin olan sahasında, onlara nasip olan sonuncu bir kalış, bir hayal varlığının sonuncu gölgeleridir. Zira kendilerini biraz tanımış olan bu unutkanlar da bir gün gidince, artık yeryüzünde onları biraz olsun sayıklayacak kimseler de bulunmaz!

Bu Âlemden Son Kalan Cümle

Geçmiş zamanlarının iflâsı karşısında, belki biraz teselli bulmak için, mâzisinde sevmiş olduğu kadınların genç, güzel ve çıplak vücutlarını görmek isteyen deli eniştemiz gibi, ben de, büsbütün göçmüş bu âlemden hâfızamda kalan hâtıraların genç, güzel ve çıplak vücutlarını görmek ihtiyacını duyarak, Çamlıca'daki eski köşkü ziyarete gittim.

Eyvah ki, şahsî ömürlerden olduğu gibi, bütün eski cemiyetler ve âlemlerden kalan şeyler de hep bozulmuş ve yıpranmış oluyor! Şehirlerin yüzleri, insanların çehreleri kadar ihtiyarlıyor! Evler, vücutlar gibi, çöküyor; mahalleler nesiller gibi eskiyor! Kalan bütün eşyaların mânaları değişiyor! Eskiden kalma isimler arasında o zamanı hatırlatan birtakım varlıklara rastgeliyor, birtakım manzaraları yerli yerinde buluyordum. Fakat Çamlıca'nın ah o eski zamanın yüzüne benzeyen, vaktiyle, bestelenmiş nice hulyaların beşikleri ve şimdi mezarları olan eski köşklerinden bâzılarını görüp tanıdıkça, gönüllerimizden sürülmüş bir eski musikiye çarpmışım gibi tahmin edilemeyecek bir heyecana kapılıyordum. Zira bu köşklerin her biri eskiden ne canlı şeyler demekti, bilirdim, onları şimdi, hep susmuş, âhenklerin kırılmış âletleri ve atılmış fişeklerin boş kovanları gibi buluyordum.

Eyvah! Vaktiyle, gelecekte devam edeceğini umduğumuz o muhabbetle parıldıyan günler ve geceler, o bahar içinde eriyen günler ve mehtap içinde yüzen geceler, o aşklarıyla ruhumuzu dolduran sevgililer, şimdi, hepsi de, geçmişte, hâfızamın engin mesafeleri içinden, bana sönmüş yıldızlardan gelen ışıklar gibi, ölmüş bir âlemin donuk parıltıları halinde sızıyordu ve ben onları içimde acılar gibi duyuyordum. Her tarafım kırılmışçasına hiçbir harekette bulunamıyarak burada, geçen akşam ve gelen gece

içinde, gûya çaresizliğimi ilk defa anlıyor gibi kuvvetlerimi ürperten ve gözlerimi yaşartan bir buhrana tutuluyordum.

Evvelce, çocukluğumun ve ilk gençliğimin cennetindeyken, Çamlıca'da, bu alacakaranlık saatlerde, insana göklerin sunduğu bir hayat hülâsasını içmiş gibi olurdum. Gelen geceyle birlikte, bütün duygularım da yavaş yavaş sönüyor gibiydi. O eski Çamlıca akşamları hanî nerde? diyordum; o, birer saadet gibi küşayışlı akşamlar, o kadınların iyi kalbli bakışları, o muhabbetli ömürlerin hazları, o birbirimizi sükût içinde duyularımız, ruhlarımızın o mânevî manzaraları anlayışları hani nerde, hani ne oldu? Çamlıkta bir akşam için toplandıktan sonra dağılmış ruhanî kokular gibi, onlar da şimdi yerlerini başka büyülere bırakarak hepsi de havalandı, dağıldı mı? O gönüller de, onların emelleri de çiçeklerin kokuları ve kuşların sesleri gibi, uçtu mu? Hepsi de böyle geçecek miydi? Biraz olsun kalmaya lâayık ve müstahak değiller miydi? Onlar, benim sandığım gibi, ciddî değil miydiler? Ben onlarda ezeli bir derinlik sezerken aldanmış mıydım? Bir Cennet manzarası gibi ince, nazlı, güzel, şefkatli havalar, kokular, renkler ve hislerle dolan ve ruhuma işleyen bu saatleri hâlâ duyarak bunların muhakkak bir hikmeti olacaktır, demek istiyorum. Onları ruhumuza bu kadar derin nakşeden bu hikmet bize onlarla fâniliğimizin dışındaki bir ebediyetten bir pay vermiyor muydu? Yoksa, bu ruhu esasından söndürecek olduktan sonra, bütün bu ihtişamları ona muvakkat bir zaman için sunmak sanki neye yarardı?

Şimdi, aynı noktadan aynı semtlere bakıp o yeryüzüne inmiş gördüğüm eski yıldızlar yerine yanan lâmbaları, hakikatte oldukları gibi, yani bütün mânalarından boşalmış ve cam gözler gibi kalmış birtakım havagazı ve elektrik ışıklarından ibaret olarak görüyor ve insan elinin yaktığı, söndürdüğü bu kandilleri bir sürü mâneviyatsız aydınlıkların boş ve yabancı kargaşalığı gibi bularak, âdeta şaşıryordum. Bendeki değişiklik neticesi olarak, gûya kendim de ruhumda sönmüş meşaleler taşıyormuşum gibi, eski duygularımın bildiği yeryüzünü karşımdaki haliyle kıyas ederek "Vaktiyle göklerden yere inen ve bize gönül duygularını söyleyen o manevî ışıklı yıldızlar nerde? Yeryüzü hep kalp ışıklarla donanmış!" diyen bir hüzne kaplıyordum.

Dahası, göklerde yabancılaşan bu yıldızlar gibi, evvelden kutsî sandığımız kanaatler ve nazariyelerin de, kendi başımızdaki şahsî fikirlerimiz tarzında, bir yandan toplanıp bir yandan dağılarak, zaman ile hep başkalaşan şekilleriyle geçici varlıklardan ibaret olduklarını gördük. Böylece sanki bütün sevdiğimiz şeylerin harabeleri arasında dolaşüyor ve insanların kanlı tarihlerini hep aynı deliliklerle yapmakta devam ettiklerine şahit oluyoruz.

Görüyoruz ki geçmiş devirler, dinler ve medeniyetlerden kalan ancak renkleri solmuş, mânaları uçmuş bâzı cümleler oluyor. Eski hiyeroglifler zahmetle okunuyor. Bâzıları da bunların hep yanlış anlaşılmış olduğunu söylüyorlar. Hattâ yazıları artık hiç okunamıyan harabeler de var. Yine vaktiyle nice insanların inancını kazanmış tılsımlı birtakım şeyler ifade eden eski armalar, remizler var ki bugün tamamiyle sökölmez olmuştur ve artık nele-re delâlet ettiklerini hiç kimse bilemiyor. Zaten, doğru okuyacak olsak bile, onlardan bizim şimdi anlayacak ve duyacağımız sanki ne olabilir? Böylece eskiden bize miras kalan bir iki cümlenin mânası bile artık ya iyice tefsir edilemiyor, ya büsbütün uçmuş sayılıyor!

Şimdi, yâdettiğim bütün o dağılmış âlemden, o geçmiş günler ve gecelerden, o göçmüş insanlar ve imanlardan, o sona ermiş ümitler ve emellerden hâfızamda ancak böyle mânası belki vaktiyle tamamen açık, fakat sonra, niceleri için kapanık bir yarım cümle kalmış! Bu, deli eniştemizin memur olarak dolaştığı uzak vilâyetlerin birinden, bayram gibi resmî günlerde, anneanneme hitapla bize göndermeyi ihmal etmediği teşrifatlı mektuplardan birinin son cümlesinin sonuncu parçasıydı: "...eltafı Kibriya'dan memul ve müsted'adır!" İhtimal kendisinin de bu hususiyetinden haberi olmadan, tesadüfen yazdığı bir cümle ki eğer küçük bir telâffuz farkı ve çabukluğu ile okunursa mensur bir söz olmaktan çıkarak, aruzdan bir mısra haline girdiği için hatırımda kalmış olacak.

Deli eniştemiz bu son cümlesiyle böyle Allah'ın lûtuflarından ümit edildiğini ve istenildiğini söylediği şeyler acaba nelerdi? Bunları o zaman yazmış olduğu gibi hatırlamamakla beraber, kuvvetle tahmin ediyorum, zira Allah'ın lûtfundan memul ve müsteda olmuştur sanki ne vardır?

Her zaman kendi mukadderatımızla hudutlanmış ve âdeta kendi kendimize hapsedilmiş gibiyiz. Her ferdiyle ıstırap çeken cemiyet içinde cemiyete karşı âciz ve hürriyetsiziz. Ona kafa tutamayız, zira sahibimiz odur ve söz dinletemeyiz, zira kafalar dinliyecekleri sözleri evvelki hazırlanışlarına göre seçerler! İspatsız din ile vaitsiz fen arasında kalmış insanların kendi başlarında parlayıp başkalarına zehirli gazlar saçan kanaatler taşıyarak birbirleriyle çarpıştıkları bu kanlı dünyada herkese yarayacak uslu ve kutsî hakikatleri nerde ve nasıl bulalım? Savrulan dumanlarla bir hendese kurmaya kalkışır gibi, mânaları kasırgalara tutulmuş kelimelerle fikirler ve hislerimizi tesbit etmeye uğraşılıyor ve Bâbil kulesinin bedbahtları gibi, neler söyleştığimizi bir türlü anlıyamıyoruz. Zavallı ellerimiz her zaman peşinden koştuğumuz avları kaçırarak bunların ancak gölgelerini yakalar ve kucağımızda, ancak hayallerini okşar! Bütün mezhepler yüzünden, onların indirmek istedikleri göz yaşlarından daha çok, insan kanı akar! Kendilerini sürükleyen saiklerin esiri olan mahpus başlarımız, her an, her tarafımızı bağlayan zincirlere çarpar! Yeryüzünde bütün sevgiler ahmak, sevgililer kaçak ve gökyüzünde ise bütün yıldızlar bizim hesaplarımızdan uzaktır! Dünyada söylenecek bir ilâhî arayan ruhlarımız artık hiçbir sağlam mihrap bulamıyarak ve nasıl dua edeceğini şaşırarak, büyük bir buhrana tutuluyor!

Sen Rabbim, bulunduğumuz karanlığı aşkımızın aradığı nurunla aydınlatarak, bize mutlu ve çıkar bir yol göster! Zira, izleri hep kanlı adımlarla yürüdüğümüz toprakta yolculuğumuz bûsbütün ademe varmadan önce, bir gün senin bu ilmine ve kurtarışına ermemiz:

"Eltafı Kibriyadan memul-ü müstedadır!.."